

King Stephen - Dolores Claiborne

Posvećeno mojoj majci Ruth Pillsbury King

Što žena želi?

Sigmund Freud

P-O-Š-T-O-V-A-N-J-E, otkrij što to za mene znači.

Aretha Franklin

(LEGENDA)

250 miles > 250 milja

500 miles > 500 milja

SCALE IN MILES > MJERILO U MILJAMA

INCREASING FOGGINESS > MAGLA U PORASTU

East Millinocket > Istočni Millinocket

Little Tall Island > o. Little Tall

Mt. Desert Island > o. Mt. Desert

TOTAL ECLIPSE OF THE SUN > POTPUNA POMRČINA SUNCA

Saturday, July 20, 1963, 5:41-5:45 pm edt > Subota, 20. srpnja 1963. godine od 17.41 do 17.45 sati po istočnom vremenu

PATH OF TOTALITY > ZONA TOTALITETA

Sitno tiskani tekst u dnu stranice > Zemljovid što ga je Virginia Norey načinila po uzoru na zemljovid u izdanju Odjela za privredni razvoj, State House, Augusta, Maine. Ponovno pregledan 15. travnja 1963. godine da bi se u njega uključila mjesta spomenuta u časopisu Sky and Telescope.

Predgovor džepnom izdanju

U sjeverozapadnom dijelu države Maine - na području poznatom kao Jezerski okrug - gradić se Sharbot poput polumjeseca svija oko krasne vodene mase kojoj je ime jezero Dark Score. Dark Score jedno je od najdubljih jezera u Novoj Engleskoj - mjestimično mu je dubina veća od pedeset metara. Čuje se da su neki od mještana tvrdili kako to jezero nema dna... no, to je obično bilo tek nakon nekoliko čaša piva (u Sharbotu se pod 'nekoliko' podrazumijeva pola tuceta).

Kada bi tkogod na zemljovidu države Maine povukao ravnu crtu koja bi išla od sjeverozapada prema jugoistoku, počevši od sićušne točkice koja prikazuje Sharbot i prolazeći kroz nešto veću točkicu koja označava grad Bangor, možda bi dospio do najmanje od svih tih točkica - do sićušnoga zelenog zrnca koje leži daleko na Atlantiku, otprilike šesnaest milja od Bar Harbora. To malo zeleno zrnce, to je otok Little Tall koji je prema popisu iz 1990. godine imao 204 stanovnika, što je manje od nedostižnoga broja od 527 stanovnika prema popisu iz 1960.

Ove dvije male općine, udaljene jedna od druge točno stotinu i četrdeset milja ptičjeg leta, podupiru otočnu i obalnu stranu najveće države u Novoj Engleskoj poput dvaju nezanimljivih držača za knjige. Jedna s drugom nemaju ništa zajedničko; teško bi, zapravo, bilo naći stanovnika jedne od njih koji bilo što znade o drugoj.

Pa ipak je u ljeto 1963. godine, posljednjeg ljeta prije no što će Ameriku - i cijeli svijet - zauvijek promijeniti ubojičin metak, Sharbot i Little Tall međusobno povezala značajna nebeska pojava: posljednja potpuna pomrčina Sunca koja će se u sjevernom dijelu Nove Engleske moći vidjeti sve tamo do 2016. godine.

I Sharbot, daleko na zapadu države Maine, i otok Little Tall, njezina najistočnija točka, leže u pojasu potpune pomrčine Sunca. Iako su u polovici gradova što su ležali u pojasu pomrčine Sunca, niski oblaci toga vlažnog dana bez vjetra onemogućavali promatranje ove pojave, i u Sharbotu i na Little Tallu uvjeti su za promatranje bili savršeni. Za stanovnike je Sharbota pomrčina započela u 16.29 po istočnom vremenu, a za stanovnike Little Tallu u 16.34. Razdoblje potpune pomrčine koja je u hipu preletjela preko cijele države, trajalo je gotovo pune tri minute. U Sharbotu je potpuna tama trajala od 17.39 do 17.41, a na otoku je Little Tall tama bila potpuna od 17.42 pa gotovo do 17.43, zapravo, pedeset i devet sekundi.

Kada se val te čudnovate tame počeo valjati preko cijele države, izašle su zvijezde i prekrile dnevno nebo; ptice su se spremile na počinak, šišmiši su besciljno kružili iznad dimnjaka, krave su polijegale po poljima na kojima su

pasle, i pozaspale. Sunce se na nebu pretvorilo u blistav krug i dok je svijet ležao ukočen i miran pod tim pokrovom nepravilnog crnila, a zrikavci počinjali zrikati, dvije su osobe koje se nikada neće susresti, osjetile jedna drugu, okrenule se jedna prema drugoj kao što se cvijeće okreće tražeći sunčevu toplinu.

Jedna je od njih bila djevojka po imenu Jessie Mahout - nalazila se u Sharbotu, na krajnjem zapadu države Maine. Druga je bila majka troje djece i zvala se Dolores St. George - ona se nalazila na njezinu krajnjem istoku, na otoku Little Tall.

Obje su čule sovu kako danju huče. Obje još uvijek žive u dubokim dolinama užasa, u krajoliku iz noćne more o kojem su obje vjerovale da nikada neće govoriti. Obje su shvatile da im je tama bila dobrodošla i zahvaljivale su Bogu za nju.

Jessie Mahout će se udati za čovjeka imenom Gerald Burlingame i njezina je priča predmet romana Geraldova igra. Dolores St. George ponovno će uzeti svoje djevojačko prezime i kao Dolores Claiborne ispričat će svoju priču na stranicama koje slijede. Obje ove priče govore o ženama koje su se našle u pojasu pomrčine Sunca i o tome kako su izronile iz te tame.

Što si me to pitao, Andy Bissette? Da li »razumijem koja su moja prava«?

Blagi Bože! Zbog čega su muškarci tako tupi?

Ne, ti se smiri - prestani s tim svojim propovijedima i poslušaj me na trenutak. Nekako mi se čini da ćeš me slušati popriličan dio noći, pa ti je bolje da se odmah počneš privikavati na to. Jasno da razumijem to što mi čitaš! Zar ti izgledam kao da sam posve izgubila pamet otkad sam te srela tamo dolje u dućanu? Bilo je to u ponedjeljak poslijepodne, za slučaj da ti je nešto promaklo. Rekla sam ti da će te žena krasno dočekati zbog toga što si kupio jučerašnji kruh - što lud napravi, stotinu pametnih ne popravi, kako kaže stara izreka - i kladim se da sam bila u pravu, je l' da?

Odlično razumijem svoja prava, Andy. Moja majka nije rađala blesavu djecu. A razumijem i svoje obaveze. Tako mi Bog pomogao.

Sve što kažem može biti upotrijebljeno protiv mene na sudu, veliš? E pa, iznenađenjima nikad kraja! A ti, Frank Proulx, ne moraš baš imati taj glupavi smiješak na licu. Možda ti danas i jesi najuspješniji pajkan u gradu, ali nema tome dugo da sam te vidjela kako s istim takvim blesavim izrazom na licu trčiš naokolo u pelenama koje su ti se ovjesile na turu. Dat ću ti mali savjet - kada imaš posla sa starom kokom poput mene, možeš sebi prištedjeti trud. Mogu te pročitati lakše nego oglas za donje rublje u Searsovu katalogu.

U redu, zabava je gotova, možemo baš i početi. Ispričat ću ovdje pred vama troma cijelu priču od vražjeg početka i reći ću vam vražju gomilu svega što bi na sudu vjerojatno moglo biti upotrijebljeno protiv mene, ako bi to netko uopće i htio učiniti nakon toliko vremena. Najveća je smijurija to što ljudi na otoku već znaju najveći dio svega toga, a ja sam već na pola puta da sve to i istresem iz sebe, kako je to govorio stari Neely Robichaud kad god bi malo više zavirio u čašicu. A to se događalo gotovo uvijek, kao što će vam reći svatko tko ga je poznavao.

Jednu stvar ipak želim istresti iz sebe i zbog toga sam i došla ovamo od svoje volje. Nisam ubila tu prokletu Veru Donovan i baš me briga što vi sada o tome mislite, ali vas namjeravam natjerati da u to povjerujete. Nisam je gurnula niz te jebene stepenice. U redu je ako me stavite iza brave za ono drugo, ali na mojim rukama nema krvi te prokletnice. I mislim da ćeš u to povjerovati kad dovršim priču, Andy. Uvijek si bio prilično dobar dečko, kakvi već jesu dečki - nepristran, mislim - i postao si valjan čovjek. Nemoj sad samo nešto umišljati: odrastao si kao i svaki drugi muškarac, uz neku ženu koja ti je prala odjeću i brisala nos i vraćala te na pravi put kad god bi krenuo stranputicom.

Još nešto prije nego počnemo - poznajem tebe, Andy, i Franka isto tako, ali tko je ova ženska s kazetofonom?

Oh, Isuse Kriste, Andy, znam da je to stenografkinja! Zar ti nisam maločas rekla da moja mama nije rađala blesavu djecu? Možda ću u studenom i navršiti šezdeset i šestu, ali još mi ne fali mi nijedna daska u glavi. Znam da žena s kazetofonom i notesom za bilješke mora biti stenografkinja. Gledam ja sve sudske serije, čak

i Zakon u Los Angelesu u kojem kao da nitko ne može zadržati odjeću na sebi duže od petnaest minuta.

A kako se ti zoveš, dušo?

A-ha... a odakle si?

Oh, prestani, Andy! Što još moraš noćas napraviti? Jesi li možda planirao otići prijeko na obalu i vidjeti možeš li uhvatiti neke frajere koji beru školjke bez dozvole? To bi možda bilo preveliko uzbuđenje za tvoje srčeko, je l' da? Ha! Tako. To je već bolje. Ti si Nancy Bannister iz Kennebunka, a ja sam Dolores Claiborne upravo odavde, s otoka Little Tall. E pa, već sam rekla da ću sve lijepo izložiti kao na izložbi prije nego sa svim završimo i da će vam svima postati jasno da ja nimalo ne lažem. Zato, ako budeš htjela da govorim glasnije ili sporije, samo mi reci. Ne moraš se ništa sramiti preda mnom. Hoću da zapišeš svaku prokletu riječ, a počni ovako: prije dvadeset i devet godina, dok je naš šef policije Bisette još išao u prvi razred pučke škole i jeo ljepilo s kolaža koje je radio u školi,1 ja sam ubila svoga muža, Joea St. Georgea.

Osjećam ovdje neki propuh, Andy. Možda će nestati ako zatvoriš ta svoja prokleta velika usta koja si razjapio od čuđenja. Ne znam zašto izgledaš tako začuđeno. Pa znaš da sam ubila Joea. Svatko na Little Tallu to zna, a možda to zna i polovica ljudi tamo prijeko u Jonesportu. Samo što mi nitko nije mogao ništa dokazati. Ne bih ja ni sada bila ovdje, priznat ću to pred Frankom Proulxom i Nancy Bannister iz Kennebunka, da nije bilo te proklete glupače Vere i njezinih prljavih staračkih trikova.

E pa, više se nikada neće njima služiti, je l' da? Barem je to neka utjeha. Gurni taj kazač malo bliže k meni, Nancy, srce - ako već ovo treba obaviti, da to obavim kako treba, bit ću ti zahvalna. Te fantastične male stvarčice rade Japanci, je l' da? Da, zbilja... ali mislim da obje znamo da me to što snima ta slatka mala spravica, može doživotno strpati u ženski kazneni zatvor. No, nemam drugog izbora. Kunem se nebesima da sam oduvijek znala da će mi Vera Donovan doći glave - znala sam to od prvog časa kad sam je vidjela. I pogledajte što je učinila - samo pogledajte što mi je učinila ta vražja stara prokletnica. Ovaj put mi je zaista gurnula štap u kogače. Takvi su ti bogataši: ako vas ne mogu na smrt isprebijati, sposobni su vas svojom ljubaznošću ugušiti.

Što?

Oh, blagi Bože! Sad ću doći na to, Andy, ako me samo malo ostaviš na miru! Baš pokušavam odlučiti hoću li vam pričati od kraja prema početku ili od početka prema kraju. Ovdje se vjerojatno ne bi moglo dobiti neko pićence?

Oh, zajebi kavu! Uzmi cijeli lonac i gurni si ga u guzicu. Daj mi onda samo čašu vode kad si već toliko škrt da se ne želiš rastati s gutljajem onoga Johna Beama koji čuvaš u ladici pisaćeg stola. Nisam ti ja...

Što misliš pod time - otkuda to znam? Pa, Andy Bisette, netko tko te ne zna, pomislio bi da si se jučer rodio. Zar ti misliš da je to što sam ja ubila muža jedina stvar o kojoj ljudi na otoku pričaju? Zaboga, pa to su stare stvari. Ti uvijek imaš neko piće u rezervi.

Hvala, Frank, i ti si uvijek bio dobar dečko, iako te je u crkvi bilo malo gadno gledati, sve dok te majka nije izliječila od toga da kopaš nos. Blagi Bože, ponekad si znao gurnuti prst tako duboko u nos da je bilo čudo što ga nisi zabio u mozak. I kog se vruga sada crveniš? Je li ikada bilo djeteta koje nije iz svoje kljuke vadilo komadiće zelenkastog zlata kao iz nekog rudnika? Barem si bio dovoljno pristojan da ne držiš ruke u džepovima i ne češkaš jaja, barem ne u crkvi, a ima mnogo dječaka koji nikada...

Da, Andy, da - sad ću početi s pričom. Isuse Kriste, ti baš stalno imaš crva u guzici, je l' da?

Znate što ću vam reći: napraviti ću kompromis. Umjesto da pričam od početka prema kraju ili od kraja prema početku, početi ću u sredini i pričati malo ovako, malo onako. A ako se to tebi ne bude sviđalo, Andy Bisette, zapiši cijelu priču kredom u dimnjak i poštom pošalji kapelanu.

Ja i Joe smo imali troje djece i kada je on umro u ljeto '63. godine, Seleni je bilo petnaest, Joeu Mlađem trinaest, a Malom Peteu tek devet godina. E pa, Joe mi nije ostavio ni lonac da se popišam u njega, a jedva sam imala i prozor da ga kroz njega bacim...

Vjerujem da ćeš morati nešto od ovoga zapisati, Nancy, je l' da? Ja sam samo stara žena gadne čudi i pogana jezika, ali tako to često biva kada je i život bio gadan prema tebi.

Gdje sam ono stala? Nisam se valjda već izgubila?

Oh, da. Hvala ti, dušice.

Sve što mi je Joe ostavio bila je stračara tamo kraj East Heada i šest jutara zemlje najvećim dijelom prekrivene grmovima borovnice i korova koji uvijek ponovno izraste kad ga posiječeš. Što još? Da vidimo. Tri kamiona koja nisu htjela voziti, dva otvorena kamioneta i stroj za preradu pulpe, petnaestak metara drva, račun u dućanu, račun u željeznariji, račun za benzin, račun kod pogrebnog poduzeća... i hoćete li čuti šećer koji je došao na kraju? Nije ni tjedan dana bio pod zemljom kadli dođe ona ispičutura od Harryja Doucettea s nekom jebenom priznanicom na kojoj je pisalo da mu Joe duguje dvadeset dolara za okladu na bejzbolskoj utakmici!

Sve mi je to ostavio, ali mislite li da mi je ostavio ijedan prokleti novčić od osiguranja? A ne! Premda je način na koji su stvari krenule možda bio i prikriveni blagoslov. Vjerujem da ću se prikloniti tom mišljenju prije nego završim, ali sada vam pokušavam reći da Joe St. George zbilja nije bio nikakav muž. Bio je kao mlinski kamen koji mi je visio o vratu. I gore od toga, zbilja, jer se mlinski kamen ne opija i ne vraća se kući zaudarajući na pivo i željan malo fukanja u jedan ujutro. Ništa od toga nije razlog što sam ubila tog kućkinog sina, ali priču mogu započeti i odatle, kao i od bilo čega drugog. Mogu vam reći da otok nije dobro mjesto da nekoga ubijete. Kao da se stalno netko mota uokolo nastojeći da zabode nos u vaše poslove, i to baš kad je to najnezgodnije. Upravo sam zbog toga to i napravila onda kad sam to napravila, ali na to ću još doći. Za sada je dovoljno reći da sam to učinila baš nekih tri godine nakon što je muž Vere Donovan stradao u prometnoj nesreći izvan Baltimorea, a tamo su oni živjeli kada nisu provodili ljetu na Little Tallu. No, u tim su danima Veri još uvijek svi kotači bili na mjestu.

Joe je, dakle, bio ispao iz igre, nikakvi novci nisu dolazili i ja sam bogami bila u škripcu - nekako mi se čini da na cijelom svijetu nema tako očajne osobe kao što je samohrana majka s djecom koja ovise o njoj. Skoro sam bila odlučila da ću radije prijeći u Jonesport i vidjeti mogu li ondje naći neki posao, kao prodavačica u Shop and Save ili konobarica u restoranu, kadli je ta blesavica najednom odlučila da će od sada tokom cijele godine živjeti na otoku. Svi su uglavnom mislili da joj je u glavi nastao kratki spoj, ali mene to uopće nije iznenadilo - u to je doba, u svakom slučaju, ondje provodila velik dio vremena. Momak koji je tih dana radio kod nje - ne sjećam se kako se zvao, ali ti ćeš znati na koga mislim, Andy, onaj bedasti gastić koji je uvijek nosio dovoljno tijesne hlače da svima može pokazati kako su mu muda velika kao staklenke za pekmez - dakle, on me nazvao i rekao da gospoja (uvijek ju je zvao 'gospoja', Bože, pa zar to nije blesavo?) želi znati hoću li doći i raditi kod nje kao domaćica s punim radnim vremenom. E pa, ja sam po ljeti radila kao domaćica za njezinu obitelj još od 1950. godine pa pretpostavljam da je sasvim prirodno što me pozvala prije nego je pitala bilo koga drugog, ali se u to vrijeme činilo da je to odgovor na moje molitve. Smjesta sam rekla 'da' i radila sam kod nje sve do prekjučer ujutro, dok se nije srušila niz prednje stepenice i pala na onu svoju šašavu šuplju glavu.

Što je ono radio njezin muž, Andy? Pravio avione, je l' da?

Oh, da. Mislim da sam to čula, ali ti znaš kako se o tome govorka na otoku.

Jedino što sigurno znam jest da su bili imućni, silno imućni i da je ona sve to dobila kad je on umro. Osim onoga što je država uzela, dakako, a sumnjam da je to bilo i blizu onome što su oni vjerojatno posjedovali. Michael Donovan bio je lukav kao lisica. I jednako prepreden. A Vera je, iako nitko ne bi u to povjerovao zbog načina na koji je proživjela posljednjih deset godina, Vera je bila isto toliko lukava kao i on... i ostala je takva sve do smrti. Pitam se je li znala u kakvu će me nevolju uvaliti ako umre na bilo koji drugi način osim u krevetu od lijepog malog mirnog srčanog udara? Provela sam veći dio dana tamo dolje u East Headu, sjedila na trošnim stepenicama i razmišljala o tome... o tome i o nekoliko stotina drugih stvari. Najprije sam mislila da neću, u zdjelici zobenih pahuljica ima više mozga nego što ga je na kraju bilo u glavi

Vere Donovan, a onda sam se sjetila kako se ponašala kad se radilo o usisavaču za prašinu i pomislila sam da možda... da, možda...

No, to sada nije važno. Važno je jedino to da sam ja sad iskočila iz tave i upala u vatru, a strašno bih se voljela iz toga izvući prije nego mi se guzica još gore opeče. Ako to još uopće budem mogla.

Počela sam raditi kod Vere Donovan kao domaćica, a na kraju sam postala nešto nalik na ono što se zove »plaćenom družbenicom«. Nije mi trebalo dugo da shvatim razliku. Kao Verina domaćica, morala sam jesti govna osam sati dnevno, i to samo pet dana u tjednu. Kao njezina plaćena družbenica, morala sam to činiti svaki dan tokom dvadeset i četiri sata.

Prvi je udar imala u ljeto 1968. godine, dok je na televiziji gledala nacionalnu konvenciju Demokratske stranke. Bio je to tek slabašan udar i ona je za to krivila Huberta Humphreya. »Tu sam glupu guzicu gledala jednom previše«, rekla je, »i prokleti je krvni sud pukao. Mogla sam znati da će mi se to dogoditi, a mogao je to lako biti i Nixon.«

Jači je udar doživjela 1975. godine i taj put nije mogla kriviti političare. Dr. Freneau joj je rekao da će joj biti bolje da se ostavi pića i pušenja, ali je mogao prištedjeti dah - razuzdana cura kakva je bila Vera Poljubi-Me-u-Guzu Donovan nije namjeravala slušati običnog starog seoskog doktora kao što je Chip Freneau. »Još ću ja njega pokopati«, znala je reći, »i popit ću viski sa sodom na njegovom grobu.«

Neko se vrijeme činilo da će ona možda u tome i uspjeti - on ju je i dalje grdio, a ona je i dalje plovila punom parom kao Queen Mary. Onda je 1981. imala prvi veliki napad, a gastić je poginuo u automobilskom sudaru prijeko na kopnu odmah sljedeće godine. Tada sam se ja doselila k njoj - u listopadu 1982.

Jesam li morala to učiniti? Ne znam. Mislim da nisam. Imala sam 'osiguranje od zdravlja', kako je to govorila stara Hattie McLeod. Nije bilo puno novaca, ali su djeca u to vrijeme već bila odavno otišla - Mali Pete čak i s lica zemlje, jadno izgubljeno janješce - i uspjela sam par dolara čak staviti i na stranu. Živjeti na otoku uvijek je bio jeftino, pa iako nije više onako kako je nekad bilo, još je uvijek daleko jeftinije nego život na kopnu. Zato mislim da nisam morala otići i živjeti s Verom. Ne, nisam.

No, u to smo se vrijeme nas dvije već bile navikle jedna na drugu. Teško je to objasniti jednom muškarcu. Očekujem da će Nancy to razumjeti i pored svojeg notesa za bilješke i olovaka i kazetofona, ali mislim da se od nje ne očekuje da išta kaže. Bile smo se navikle jedna na drugu onako kako pretpostavljam da se dva stara šišmiša naviknu na to da se naglavce objese jedan kraj drugoga u istoj špilji, premda je to vrlo daleko od onoga što bi čovjek nazvao velikim prijateljstvom. Nije tu bilo neke velike razlike. To što mi je nedjeljna odjeća visjela u ormaru pored odjeće u kojoj sam svaki dan radila, bilo je zbilja najznačajnije u svemu tome, jer sam potkraj '82. ionako počela ondje provoditi cijele dane, i to svakodnevno, a isto tako i cijele noći. Plaća je bila nešto bolja, ali ne tako dobra da bih mogla unaprijed položiti prvu ratu za svoj prvi kadirak, ako razumijete što time mislim. Ha!

Mislim da sam to učinila zato što ona nije imala nikoga drugog. Imala je čovjeka koji joj je vodio poslove, nekog tipa imenom Greenbush, ali Greenbush nije htio doći na Little Tall da bi ona mogla na njega vikati s prozora svoje spavaće sobe da bude sigurna kako će plahte objesiti na konopac sa šest kvačica, a ne s četiri, niti se htio useliti u sobu za goste, mijenjati joj pelene i brisati govno s njezine debele stare kante dok bi ga ona optuživala da joj je ukrao sitniš iz proklete porculanske kasice-prasice i govorila mu kako će ga zbog toga strpati u zatvor. Greenbush je podvio rep, a ja sam čistila njezina govna i slušala blezgarije o plahtama i o skrivalicama-izdajicama² i o proklesnoj porculanskoj kasici-prasici.

Što s tim? Ne očekujem odlikovanje, čak ni Grimizno srce. U životu sam obrisala dovoljno usranih guzica, a još sam se više sranja naslušala (ne zaboravite da sam šesnaest godina bila u braku s Joeom St. Georgeom) i ništa mi od toga nije moglo slomiti kičmu. Mislim da sam se na kraju krajeva prilijepila uz nju zato što ona nikoga drugog nije imala. Bilo je - ili ja ili starački dom. Djeca joj nikada nisu dolazila u posjet i zbog toga sam je žalila. Nisam očekivala da se kod nje nastane, tako nešto nije mi padalo na pamet, ali nisam shvaćala zašto ne

mogu prestati sa starom svađom, o čemu god se radilo, i od vremena do vremena provesti s njom dan ili možda ostati preko vikenda. Bila je odvratna gadura, ali im je bila mama. A u to je vrijeme već bila stara. Sada, naravno, znam o tome mnogo više nego onda, ali...

Što?

Da, sve je to istina. Na mjestu umrla ako lažem, kao što kažu moji unuci. Ako mi ne vjeruješ, možeš nazvati tog tipa Greenbusha. Očekujem da će se, kada se novosti prošire - a proširit će se, uvijek se to događa, u bangorskom Daily Newsu pojaviti jedan od onih srce drapateljnih članaka o tome kako je sve to divno. E pa, da ti nešto kažem - nije nimalo divno. To ti je jebena noćna mora, eto što ti je to. Bez obzira na to što se ovdje dogodi, ljudi će reći da sam je ja natjerala da učini ono što je učinila i onda je ubila. Znam da će tako biti, Andy, a i ti to znaš. Nema te sile na nebu ni na zemlji koja bi ljude spriječila u tome da misle najgore što mogu o nekome..

E pa, nijedna prokleta riječ od toga nije točna. Nisam ja nju ni na što prisilila, a ni ona to sigurno nije učinila zato što me voljela, pa čak ni zato što sam joj bila draga. Pretpostavljam da je možda tako postupila zato što je mislila da mi nešto duguje - na neki je svoj poseban način možda mislila da mi mnogo toga duguje, a bilo je potpuno u njezinu stilu da ništa ne kaže. Moglo bi čak biti i to da je ono što je učinila bio njezin način da mi zahvali... ne zato što sam joj mijenjala usrane pelene, nego zato što sam bila uz nju cijele noći kada su se iz kutova pojavljivale žice ili skrivalice-izdajice izlazile ispod kreveta.

Znam da ne razumiješ, ali već ćeš shvatiti. Prije nego otvoriš vrata ove sobe i izađeš iz nje, obećajem ti da ćeš sve razumjeti.

Na tri se načina ponašala kao gadura. Poznavala sam žene koje to mogu i na više načina, ali tri je sasvim dovoljno za senilnu staru gospođu koja najveći dio svog vremena provodi u invalidskim kolicima ili u krevetu. Tri su načina prokletu dovoljna za takvu ženu.

Prvi je razlog bilo to što nije mogla drugačije. Sjećate se što sam vam pričala o kvačicama za rublje, kako je trebalo plahte vješati sa šest kvačica, a nikada samo s četiri? E pa, to je samo jedan od primjera.

Postojao je određeni način na koji se stvari moraju napraviti ako ste radili za Veru Poljubi-Me-u-Guzu Donovan i niste smjeli zaboraviti nijednu od njih. Ona bi vam otvoreno rekla što možete očekivati, a ja vam kažem da su se stvari tako i odvijale. Ako ste jedanput nešto zaboravili, dobili ste jezikovu juhu. Ako ste to zaboravili dvaput, odbijala vam je od plaće. Ako ste zaboravili i treći put, gotovo - izbacila bi vas na ulicu i nije htjela slušati isprike. Bilo je to Verino pravilo i meni je to posve odgovaralo. Mislila sam da je to pravilo kruto, ali i da je pošteno. Ako vam netko dvaput kaže na koju policu treba staviti kolač kada ga izvadite iz pećnice, a ne da ga stavljate na kuhinjski prozor da se ohladi, kao što se to radi u irskim kolibama, a vi to još niste upamtili, sva je prilika da nikada i nećete.

Tri pogreške i na ulicu, to je bilo pravilo i tu nije bilo nikakve iznimke pa su se zbog toga tokom godina kojeseam ja ondje provela, ljudi u toj kući stalno mijenjali. U te sam stare dane više nego jednom čula da je raditi za Donovanove nalik na igru s okretnim vratima. Možete se s njima okrenuti jedanput ili dvaput, a nekim ljudima to uspije i deset ili dvanaest puta, ali se na kraju uvijek nađete na pločniku. Tako, kada sam prvi put došla k njoj tražeći posao - a to je bilo 1949. godine - bilo je to kao da netko ulazi u zmajevu špilju. Nije ona bila tako loša kakvom su je ljudi prikazivali. Ako ste držali uši otvorene, mogli ste ostati. Ja sam tako učinila, kao i gastić. No, cijelo ste vrijeme morali biti na oprezu zato što je ona bila prepredena, zato što je uvijek znala više o svim otočkim govorkanjima od svih ostalih ljudi koji su ovamo dolazili na ljetovanje... i zato što je mogla biti opaka. Čak i onda, prije nego što su se sve ostale nevolje sručile na nju, mogla je biti opaka. Za nju je to bilo kao nekakva razbibriga.

- Što vi tražite ovdje? - zapitala me već prvog dana. - Ne biste li trebali biti kod kuće, brinuti se za svoje novorođeno dijete i pripremati divne večere za čovjeka svog života?

- Gospođa Cullum rado će pričuvati Selenu četiri sata dnevno - odgovorila sam. - Mogu raditi samo pola radnog vremena, gospođo.

- Samo mi je pola radnog vremena i potrebno, kao što mislim da i stoji u mom oglasu koji je objavljen u ovdašnjem nadomjestku za novine - odvrátila mi je pokazavši tako samo vrh svojega oštrog jezika, ali ne sasjekavši me njime kao što će to učiniti toliko puta kasnije. Tog je dana plela, koliko se sjećam. Ta je žena mogla plesti brzinom munje - par čarapa samo za jedan dan za nju nije bio nikakav problem, čak i ako bi započela tek u deset ujutro. No, govorila je da mora biti raspoložena za to.

- Dagdo - rekla sam. - Stoji.

-Ne zovem se Dagdo - rekla je spustivši pletivo. - Zovem se Vera Donovan. Ako vas zaposlim, obraćat ćete mi se s 'gospođo Donovan' - barem dok se dovoljno dobro ne upoznamo da se to promijeni, a ja ću vas zvati Dolores. Jesmo li se razumjele?

- Da, gospođo Donovan - rekoh.

- U redu, to je dobar početak. A sada odgovorite na moje prvo pitanje. Što tražite ovdje kada imate vlastitu kuću za koju se trebate brinuti, Dolores?

- Htjela bih zaraditi malo dodatnog novca za Božić - rekla sam. Već sam putem ovamo bila odlučila da ću joj tako odgovoriti ako me bude pitala. - I ako budete sa mnom zadovoljni i, naravno, ako mi se sviđa kod vas raditi, možda ću ostati i nakon toga.

- Ako se vama sviđa raditi kod mene - ponovila je, a onda zakolutila očima kao da je to nešto najsmješnije što je ikada čula - može li se nekome ne sviđati da radi kod velike Vere Donovan? A onda je ponovila: »Malo novca za Božić.« Zastala je, cijelo vrijeme gledajući u mene, a onda je to opet rekla, još sarkastičnije: »Malo novca za Booožić!«

Kao da joj je bilo jasno da sam tu zapravo samo zato što sam tek iščešljala iz kose rižu kojom su me zasuli na svadbi, a već imam nevolja u braku, te je htjela samo vidjeti kako crvenim i obaram pogled pa da bude sigurna. Zato nisam pocrvenjela niti sam oborila pogled, iako mi je bilo tek dvadeset i dvije godine i ona je bila vrlo blizu istini. Ali ni živoj duši ne bih priznala da već imam nevolja - ni kliještima to nitko ne bi iščupao iz mene. 'Malo novca za Božić' za Veru je bilo dovoljno, pa ma kako to ona sarkastično izgovarala, a sve što sam samoj sebi htjela priznati bilo je da je tog ljeta novca jedva dostajalo za kućne potrebe. Tek sam godinama kasnije uspjela sebi priznati pravi razlog zbog kojega sam se tada suočila sa zmajem u njegovoj jazbini: morala sam naći načina da nadoknadim nešto od onog novca što bi ga Joe zapio tokom tjedna i petkom uvečer izgubio na pokeru u Fudgyjevoj krčmi prijesto na kopnu. U to sam vrijeme još vjerovala da je muškarčeva ljubav prema ženi i ženina prema muškarcu jača od ljubavi prema piću i lumpanju - da će se ta ljubav naposljetku uzdići iznad svega, poput vrhnja u boci s mlijekom. U sljedećih sam deset godina o tome više naučila. Život je katkada tužna škola, je l' da?

- Dobro - rekla je Vera - pružit ćemo jedna drugoj priliku, Dolores St.

George... premda, čak ako i ostanete poslije tog roka, mislim da ćete za godinu dana ili nešto više ponovno biti trudni i da ću se tada morati rastati s vama. Bila je činjenica da sam upravo tada već dva mjeseca bila u drugom stanju, ali to nitko ne bi ni kliještima mogao iščupati iz mene. Trebao mi je taj posao i plaća od deset dolara tjedno i dobila sam ga, a možete mi vjerovati kad vam kažem da sam krvavo zaradila svaki cent. Tog sam se ljeta pošteno naradila, a kada je prošao Blagdan rada, Vera me zapitala želim li i dalje raditi za nju kad se oni vrate u Baltimore - netko se morao brinuti za tako veliku kuću i održavati je tokom cijele godine - i ja sam pristala.

Radila sam tako sve do mjesec dana prije rođenja Joea Mlađeg i vratila sam se na posao prije nego što sam ga prestala dobiti. Preko ljeta sam ga ostavila kod Arlene Cullum - Vera ne bi dopustila dječji plač u kući - ali kad su ona i njezin muž otišli, vodila sam sa sobom na posao njega i Selenu. Selenu sam uglavnom mogla ostavljati samu - mogla sam biti bez brige za nju čak i kad su joj bile tek dvije-tri godine. Joea Mlađeg vukla sam sa sobom na svoje dnevne obilaskе. Prve je korake napravio u gospodarevoj spavaćoj sobi, ali mi možete vjerovati da Vera nikad nije ništa čula o tome.

Nazvala me tjedan dana nakon što sam rodila (skoro joj uopće nisam poslala obavijest o Joeovu rođenju, a onda sam pomislila da će biti njezin problem ako bude mislila da to činim zato da bih dobila neki skupocjen poklon), čestitala mi što sam rodila sina, a onda rekla nešto zbog čega mislim da je zapravo nazvala - da će me moje mjesto čekati. Mislim da je očekivala da će mi to laskati, a i laskalo mi je. Bio je to skoro najveći kompliment što ga je žena poput Vere mogla izreći i značio mi je mnogo više od čeka na dvadeset i pet dolara koji sam od nje dobila poštom u prosincu te godine.

Bila je kruta, ali poštena i u toj je kući uvijek ona bila gazda. Njezin je muž dolazio onamo tek svaki deseti dan, čak i ljeti kada su tamo trebali stalno boraviti, ali i kada bi došao, uvijek se znalo tko zapovijeda u kući. Mogao je on pod sobom imati dvije-tri stotine službenika kojima su se tresle gaće od straha svaki put kad bi on rekao: »Sranje!«, ali je na Little Tallu Vera vodila glavnu riječ i kad bi mu rekla da skine cipele i prestane gacati po lijepo očišćenom sagu, itekako bi je poslušao.

A kao što sam rekla, imala je svoj način na koji je trebalo raditi određene stvari. Još kako ga je imala! Ne znam kako je samo dolazila na takve zamisli, ali znam da je bila u njihovoj vlasti. Ako nešto nije bilo napravljeno na određeni način, dobila bi glavobolju ili bi je zabolio želudac. Toliko je vremena dnevno trošila na to da nadzire kućne poslove da sam mnogo puta pomislila kako bi bila mirnija da s time prestane i sama se brine za kuću. Jedna je stvar bila da je sve kade i umivaonike trebalo ribati sredstvom Spic&Span. Ne Lestoilom, ne Top Jobom, ne Mister Cleanom. Baš Spic&Spanom. Sačuvaj Bože da vas je uhvatila kako ribate kadu nečim drugim.

Kada je u pitanju bilo glačanje, morali ste upotrebljavati posebnu bočicu za škrobljenje ovratnika na košuljama i bluzama, a bio je tu i komad gaze koji je trebalo staviti preko ovratnika prije nego biste ga poprskali. Ta jebena gazica nije baš ničemu služila, barem koliko ja mogu reći, a mora da sam u toj kući izglačala barem deset tisuća košulja i bluzica, ali Bože sačuvaj da je ona došla u glačalicu i zatekla vas kako glačate košulje, a da niste na ovratnik stavili taj mrežasti komadić tkanine, ili je on barem morao visjeti s daske za glačanje. Sačuvaj Bože da ste zaboravili uključiti napu iznad štednjaka kad biste u kuhinji nešto pržili.

Druga su stvar bile kante za smeće koje su stajale u garaži. Bilo ih je šest. Sonny Quist dolazio je jednom tjedno da pokupi otpad, a domaćica ili neka od djevojaka - kako je već koja od njih bila u blizini - trebala je vratiti kante u garažu iste minute, ma iste sekunde čim bi on otišao. I niste ih mogli samo tako odvući u kut i ondje ostaviti. Trebalo ih je poredati dvije po dvije duž istočnog zida garaže, a poklopce im okrenuti naopako. Sačuvaj Bože da ste zaboravili baš tako postupiti.

Onda su tu bili i otirači za noge. Bilo ih je tri - jedan ispred ulaznih vrata, jedan ispred ulaza na trijem, a jedan ispred zadnjih vrata i na njemu je bila ona snobovska oznaka ulaz za dobavljače, sve do prošle godine, kada mi je već dojadilo da ga gledam i okrenula sam ga naopako. Jednom sam tjedno te otirače za noge morala odnijeti i položiti ih na veliki kamen u dnu stražnjeg dvorišta, oh, rekla bih, oko četrdeset metara niže od bazena, i isprašivačem iz njih istjerati prašinu. A prašina je morala zbilja letjeti. Ako ste zabušavali, znala vas je uhvatiti na djelu. Nije gledala svaki put kad biste isprašivali otirače, ali mnogo puta i jest. Stala bi na trijem s muževljevim dalekozorom u ruci. I bilo je bitno da, kada donesete otirače natrag u kuću, pripazite na to da natpis dobro došli bude okrenut na pravu stranu. Na pravu stranu, značilo je da ga ljudi, bez obzira na to kroz koja vrata ulaze u kuću, mogu pročitati. Bože sačuvaj da u trijemu postavite otirač tako da leži okrenut u krivom smjeru. Mora da je bilo još masu sličnih stvari. U stare dane, dok sam još radila kod nje samo po danu kao kućna pomoćnica, u glavnom se mjesnom dućanu moglo mnogo puta čuti kako se ljudi žale na Veru Donovan. Donovanovi su često primali goste, pa su tokom cijelih pedesetih godina imali mnogo privremene kućne posluge, a obično je najglasnija nezadovoljnica bilo neko djevojčice koje je bilo dobilo taj posao na pola radnog vremena i onda dobilo otkaz zato što je tri puta za redom zaboravilo neko od pravila. Cura bi svakome tko bi je htio slušati govorila da je Vera Donovan podli, jezičavi stari šišmiš, a k tome i zrela za ludnicu. E pa,

možda je bila luda, a možda i nije, ali jedno vam mogu reći - ako ste pazili, ne bi vas gnjavila. A ja razmišljam ovako: ako netko može zapamtiti tko s kim spava u onim trakavicama koje se svako poslijepodne vrte na televiziji, može biti i kadar da zapamti kako za ribanje kade treba upotrebljavati Spic&Span i da otirače za noge treba okrenuti u pravom smjeru.

A sada o plahtama. To je bilo nešto što se nikada nije smjelo krivo napraviti. Morale su visjeti savršeno, čak i na konopcima - znate, tako da se porubljene strane poklapaju - i za svaku ste morali upotrijebiti šest kvačica. nikada četiri, uvijek šest. A ako vam je koja plahta pala u blato, niste se morali brinuti o tome da čekate dok tri puta nešto krivo ne učinite. Konopci su uvijek bili razapeti u pokrajnjem dvorištu koje se nalazilo točno ispod prozora njezine spavaće sobe. Dolazila je do prozora, godinu za godinom, i urlala na mene: »Šest štikaljki, Dolores! Čuješ li me! Šest, ne četiri! Brojim ih, a oči me služe kao i uvijek!« Tada bi...

Što, zlato?

Oh, koješta, Andy - pusti je na miru. To je pitanje sasvim na mjestu i nijedan muškarac ne bi imao dovoljno mozga da ga postavi.

Odgovorit ću ti, Nancy Bannister iz Kennebunka u Maineu - da, imala je sušilicu za rublje, krasnu veliku sušilicu, ali nam je bilo zabranjeno sušiti plahte u njoj, osim ako se u vremenskoj prognozi nije predviđalo da će pet dana za redom padati kiša. »Jedina plahta koju pristojna osoba može podnijeti u svom krevetu jest plahta koja se sušila na svježem zraku«, rekla bi Vera, »zato što ugodno miriše. Plahte zadržavaju nešto od vjetra na kojem su lepršale i taj miris ostaje na njima pa se uz njega uljuckuješ u ugodne snove.«

Pretjerivala je u vezi s mnogim stvarima, ali ne i u vezi s mirisom svježeg zraka u plahtama. Mislim da je u tom pogledu bila sasvim u pravu. Svatko može osjetiti razliku između plahte koja se okretala u sušilici i plahte koja je lepršala na ugodnom južnom vjetru. No, česta su bila i zimska jutra kada je bilo tek deset stupnjeva iznad nule i puhao je jak i vlažan istočnjak, vjetar koji je dolazio ravno s Atlantika. U takvo bih se jutro bez pogovora odrekla sveg tog ugodnog mirisa. Vješanje plahti po jakoj hladnoći zapravo je mučenje. Nitko ne zna na što to nalikuje ako to nikada nije radio, a kada jednom pokušate, nikada to nećete zaboraviti.

Treba odnijeti košaru s rubljem do konopaca, topla se para diže s rublja i prva je plahta još topla pa ćete, ako to nikada prije niste radili, možda pomisliti: »Ah, pa to i nije tako strašno.« No, dok objesite prvu plahnu i naravnate rubove i pričvrstite je sa šest kvačica, topla se para prestala dizati s rublja. Rublje je još uvijek vlažno, ali se sada ohladilo. I vaši su ruke vlažne, a i hladno vam je za prste. No, onda se prihvatite sljedeće plahte, pa sljedeće, pa sljedeće, i prsti vam pocrvene i posustanu, počnu vas boljeti leđa i usnice vam se počnu grčiti od tolikih kvačica koje ste njima držali kako bi vam ruke bile slobodne da objese tu jebenu plahnu kako treba i potpuno ravno, a u prstima vam se skupio sav jad ovoga svijeta. Bilo bi dobro kad bi barem postali neosjetljivi, ali oni su samo pocrvenjeli, a ako ima dovoljno plahti, poprimit će povrhn toga i blijedogrimiznu boju, postat će onakve boje kao što su rubovi latica na nekim ljiljanima. I dok dovršite, prsti će vam se pretvoriti u čaporke. Najgore je, međutim, što znate što će se desiti kada se napokon vratite u kuću s praznom košarom za rublje i toplina se dočepa vaših ruku. Osjetit ćete bockanje i osjetit ćete kako vam u zglobovima prstiju udara bilo - samo što se to zbiva tako duboko da više nalikuje na plač nego na udaranje bila. Voljela bih da ti to mogu opisati tako da shvatiš, Andy, ali ne mogu. Nancy Bannister kao da razumije o čemu se radi, barem malo, ali silna je razlika između toga kad zimi vješate rublje na kopnu ili kad to činite na otoku. Kada vam se prsti opet počnu zagrijavati, osjećate kao da vam kroz njih prolaze mravci. Onda ih trljate nekakvim losionom za ruke i čekate da svrbež prestane, a znate da vam ništa ne može pomoći pa ma koliko vi upotrijebili losiona kupljenog u dućanu ili domaćeg sredstva protiv ozeblina - krajem veljače koža vam tako jako ispuca da se na njoj otvaraju ranice i krvare ako čvrsto stisnete šaku. A katkada, čak i kad biste se ugrijali pa možda već i legli u krevet, ruke bi vas usred noći znale probuditi ridajući zbog sjećanja na bol. Misliš da se šalim? Možeš se smijati ako hoćeš, ali ja ne mogu, nipošto. Možeš gotovo čuti svoje ruke, poput dječice

koja ne mogu naći mamu. To dolazi odnekuda duboko iznutra u tebi, a ti ležiš i slušaš i cijelo vrijeme znaš da ćeš i opet izaći i vješati rublje, i da to ništa ne može prekinuti, i da je to sve dio ženskog posla o kojem nijedan muškarac ništa ne zna i ne želi znati.

I dok biste prolazili kroz sve to, ukočene ruke, grimizne prste, bol u ramenima, šmrklje koji vam cure iz nosa i smrzavaju se prilijepivši vam se poput krpelja na gornju usnicu, rijetko se događalo da ona ne stoji ili ne sjedi u svojoj spavaćoj sobi pored prozora i gleda van prema vama. Bore bi joj izbile na čelu, a kutovi se usta spustili i trljala bi ruke jednu o drugu - sva je bila napeta, kao da se radi o nekom složenom kirurškom zahvatu, a ne o vješanju plahti da se osuše na zimskom vjetru. Mogli ste je vidjeti kako se pokušava sakriti iza zavjese ne bi li joj ovaj put uspjelo da svoju veliku gubicu drži zatvorenom, ali nakon kratkog vremena više ne bi mogla izdržati i naglo bi podignula prozorsko okno i nagnula se kroz prozor tako da bi joj hladni istočnjak zabacio kosu unatrag i zauralala bi: »Šest štipaljki! Ne zaboravi staviti šest štipaljki! Nemoj da mi vjetar strgne te krasne plahte i baci ih u dvorište! Poslušaj me! Bolje ti je tako jer te gledam i brojim ih!«

U ožujku sam već sanjarila o tome da uzmem sjekiru koju smo ja i gastić upotrebljavali za cjepkanje triješća za kuhinjski štednjak (naime, dok on nije poginuo, a nakon toga je sav posao - kakve li sreće! - spao na mene) i da pošteno tresnem tu lajavu gaduru pravo među oči. Katkada sam mogla zamisliti kako to stvarno radim, tako me znala izludjeti, ali mislim da sam uvijek znala da jedan dio nje isto toliko mrzi to urlanje kroz prozor koliko sam ga ja mrzila slušati!

Bio je to njezin prvi način da bude gadura - nije mogla drugačije. Bilo je to zapravo gore za nju nego za mene, posebno nakon onih gadnih moždanih udara. Tada je već bilo manje rublja koje je trebalo vješati vani na zraku, ali je ona jednako mahnitala zbog toga kao i ranije, prije nego što smo pozatvarali većinu soba u kući, s većine kreveta za goste skinuli posteljinu, a plahte zamotali u plastične vreće i spremili ih u ostavu za rublje.

Za nju je bilo posebno teško što su negdje oko 1985. ili otprilike u to vrijeme, dani kada je još mogla iznenada banuti pred ljude bili prošli - i morala je ovisiti o meni čak i za to da se kreće okolo. Ako je ja ne bih podigla iz kreveta i prenijela u kolica, morala je ostate u krevetu. Vidite, bila se strahovito uprasila - sa šezdeset pet kila ili otprilike toliko došla je na osamdeset pet, a većinom je to bilo ono žučkasto, podbuhlo salo koje se može vidjeti na nekim starim ljudima. Visjelo joj je s ruku i nogu i stražnjice kao da na štap objesite tijesto za kruh. Neki ljudi u poznim godinama suhi kao bakalar, ali to nije bio slučaj s Verom Donovan. Dr. Freneau je govorio da se to događa zbog toga što joj bubrezi ne rade kako treba. Pretpostavljam da je bilo tako, ali je bilo i mnogo dana kada sam mislila da se toliko udebljala samo da meni napakosti.

I nije u pitanju bila samo debljina. Uz to je bila je i napola slijepa. Bila je to posljedica moždanih udara. Ono malo vida što joj je još bilo preostalo, povremeno joj se vraćalo, a zatim opet slabilo. Bilo je dana kada je mogla malčice vidjeti na lijevo oko, a poprilično dobro na desno, ali je većinom govorila da joj se čini kao da gleda kroz tešku sivu zavjesu. Mislim da razumijete zašto ju je to izluđivalo, nju koja je uvijek sve držala na oku. Nekoliko se puta zbog toga čak i rasplakala, a možete misliti da je samo nešto veliko moglo rasplakati okrutno djetešce poput nje... a čak i nakon što su je godine bacile na koljena, još uvijek je bila dijete.

Što, Frank?

Senilna?

Ne znam točno, da pravo kažem. Ne mislim da je bila senilna. A ako je i bila, to se sigurno nije događalo na onaj način na koji stari ljudi obično postaju senilni. I ne kažem to samo zato što bi, ako ispadne da je bila senilna, sudac zadužen za to da utvrdi valjanost njezine oporuke mogao to upotrijebiti da time obriše nos. Što se mene tiče, može time obrisati i guzicu. Ja se samo hoću izvući iz ove jebene gužve u koju me ona uvalila. No, ipak tvrdim da joj u glavi nije bila potpuna praznina, pa čak ni na kraju. Možda joj je u glavi bilo nekoliko rupa, ali nije bila potpuno šuplja.

Glavni razlog zašto to kažem jest što je bilo dana kada je bila gotovo jednako oštromna kao i inače. Bili su to obično isti oni dani kada je mogla nešto vidjeti i pomagala vam je da je u krevetu uspravite u sjedeći položaj ili bi čak sama načinila ona dva koraka od kreveta do kolica, umjesto da je vi prevlačite kao vreću krumpira. Posjela bih je u kolica da bih joj mogla presvući krevet, a ona je voljela sjediti u njima jer je tako mogla prići bliže prozoru - onom prozoru koji je gledao na pokrajnje dvorište i malo dalje na luku. Rekla mi je jednom da bi sigurno sišla s uma kad bi cijeli dan i noć morala ležati u krevetu promatrajući samo strop i zidove, i ja sam joj to vjerovala.

Imala je i zbrkanih dana - dana kada nije znala tko sam ja, a jedva i tko je ona. U takve je dane bila poput čamca koji se otrgnuo sa sidra, samo što je ocean po kojem je ona plutala bio vrijeme - ujutro je znala misliti da smo u 1947. godini, a poslijepodne da smo u 1974. No, imala je i dobrih dana. Kako je vrijeme prolazilo, tih je dana bilo sve manje, a ona je i dalje doživljavala moždane udare - napade, kako to zovu stari ljudi - ali bi ih i svaki put preživjela. Njezini su dobri dani, međutim, uvijek bili loši za mene, jer bi se tada vraćala svim svojim starim gadarijama, samo ako bih joj ja to dopustila. Postala je podmukla. To je bio njezin drugi način da bude gadura. Ta je žena mogla biti podmukla kao zmiya kad bi to poželjela. Premda je većinom bila prikovana za krevet, umotana u pelene i s gumenim gaćicama na sebi, čak je i tako mogla biti zaista odvratno čeljade. Gužve koje nam je priređivala na dane velikog čišćenja isto su tako dobar primjer za ono što pod time mislim kao i bilo što drugo. Nije ih priređivala svaki tjedan, ali tako mi Boga, reći ću vam da ih je previše često priređivala upravo četvrtkom, a da bi to mogla biti slučajna podudarnost.

Četvrtak je bio dan velikog spremanja kod Donovanovih. To je golema kuća - uopće ne možete stvoriti predodžbu o tome koliko je velika dok doista ne prođete kroz nju - ali je njezin veći dio bio zatvoren. Dani kada je ondje bilo možda i pola tuceta djevojaka koje bi kosu povezane maramom i prihvatile se laštenja podova, pranja prozora i čišćenja paučine iz kutova na stropu, minuli su prije dvadeset godina. Ponekad bih prošetala tim turobnim sobama, promatrala pokušstvo prekriveno navlakama koje su ih štatile od prašine i razmišljala o tome kako je to mjesto izgledalo tokom pedesetih godina kada su Donovanovi priređivali ljetne zabave - na tratini je uvijek bilo japanskih svjetiljaka u raznim bojama, kako se toga dobro sjećam! - i osjetila bih neobičnu zebnju. Svijetle boje na kraju uvijek iščeznu iz života, jeste li to ikada primijetili? Na kraju stvari uvijek izgledaju sivo, poput odjeće koju ste prečesto prali.

Tokom zadnje četiri godine u kući su se koristili kuhinja, veliki salon, blagovaonica, ostakljena veranda koja je gledala na bazen i trijem te četiri spavaće sobe na katu - njezina, moja i dvije sobe za goste. Gostinjske se sobe nisu naročito grijale u toku zime, ali su se držale u redu za slučaj da njezina djeca ipak dođu na neko vrijeme.

Čak su i u tih posljednjih nekoliko godina uvijek iz grada dolazile dvije djevojke kao ispomoć u dane velikog spremanja. Djevojke su se prilično često mijenjale, ali su od 1990. ili tako nekako tu stalno bile Shawna Wyndham i Frankova sestra Susy. Nisam mogla bez njih, ali sam ipak najveći dio posla sama obavljala i u vrijeme kada bi djevojke četvrtkom u četiri sata poslijepodne otišle kući, ja sam se jedva držala na nogama. A bila je tu još uvijek gomila posla koji je trebalo obaviti - dovršiti glačanje, sastaviti popis potrepština koje treba kupiti u petak i, naravno, pripremiti večeru za Njezino Veličanstvo. Kao što kažu: za neke nikad nema odmora.

Samo što se prije bilo koje od svih tih stvari najčešće trebalo pozabaviti s nekom od njezinih gadarija.

Većinom je bila redovita u obavljanju prirodnih potreba. Svaka bih tri sata gurnula gusku pod nju i ona bi mi pozvonila kad bi bila gotova. I gotovo se svaki dan, odmah nakon što bi odbilo podne, u guski našla kakica zajedno s mokraćom.

To jest, osim četvrtkom.

Ne svakog četvrtka, ali u one četvrtke kada je bila prisebna, mogla sam računati na više nevolja nego inače... i na bolove u križima koji su me držali budnom sve do ponoći. Na kraju mi čak ni Anacin-3 nije mogao ublažiti bol. Bila sam zdrava

kao konj veći dio svog vijeka i još sam uvijek zdrava kao konj, ali šezdeset i pet godina čini svoje. Ne možete stvari samo ostaviti za sobom kao što ste to nekada mogli.

Četvrtkom bih, umjesto da guska bude do polovice puna mokraće već ujutro, nalazila u njoj tek pokoju kapljicu. Isto je bilo i u devet sati, a u podne, umjesto malo mokraće i kakice, znalo se desiti da u guski ne bude baš ničega. Tada sam znala da to možda ima neke veze sa mnom. A nepogrešivo sam znala da to ima neke veze sa mnom kada mi se ne bi htjela pokakiti ni u srijedu u podne. Vidim da se trudiš da se ne nasmiješ, Andy, ali ne mari - smij se ako baš moraš. Tada to nije bilo nešto čemu bi se čovjek smijao, ali je sada sve gotovo i ono što ti misliš samo je prava pravcata istina. Stara je podrtina imala svoj račun na kojem je držala govno, a nekih se tjedana činilo kao da ga ulaže u banku zato da bi joj se na to obračunavale kamate... samo što sam jedino ja podizala sve govno iz banke. Isplaćivala mi ga je, htjela ja to ili ne.

Mnoge sam četvrtke provela u jurnjavi na kat, nastojeći da je na vrijeme ulovim na djelu, a katkada bi mi to gotovo i uspjelo. No, kakvo god da je bilo stanje njezinih očiju, s ušima joj je sve bilo u najboljem redu, a znala je da ja nikada neću dopustiti nijednoj od pomoćnih djevojaka da usisavačem za prašinu čisti aubussonske sag u salonu. I kada bi začula da usisavač za prašinu počinje raditi u salonu, pokrenula bi svoju tvornicu za proizvodnju čokoladnih slatkiša i njezin bi drevni račun počeo donositi dividende. Onda sam počela razmišljati o tome kako da je uhvatim na djelu. Viknut ću jednoj od djevojaka kako ću sada usisavati prašinu u salonu. Viknut ću to čak i ako obje budu u blagovaonici koja se nalazila odmah pored salona. Ukopčat ću usisavač, ali ću, umjesto da počnem usisavati, otići podno stepenica i stajati ondje s jednom nogom na prvoj stepenici i rukom na kugli rukohvata, poput nekog od onih trkača na trkačkoj stazi koji svi stoje pognuti i čekaju da im starter dadne znak hicem iz pištolja pa da trka započne.

Jedanput sam se ili dvaput popela prerano. To nije bilo dobro. Bila sam kao natjecatelj kojeg su diskvalificirali zato što je potrčao prije znaka pištoljem. Trebalo je doći gore tek pošto bi joj motor već počeo prebrzo raditi, a da bi se mogao zaustaviti, ali prije nego bi ona doista dala gas i sav teret iskrcala u velike gaće za inkontinenciju koje je nosila. Prilično sam se izvještala u tome. I vi biste se izvještali da ste znali da ćete na kraju morati tegliti osamdeset pet kila tešku staricu ako krivo proračunate vrijeme. Bilo je to kao da imate posla s ručnom granatom koja je napunjena govnom umjesto eksplozivom.

Popela bih se, a ona je ležala u svojem bolničkom krevetu, posve crvena u licu, iskripljenih usta, laktova zabijenih u madrac, stisnutih šaka i stenjala je: »Ummh! Ummmmh! Ummmmmmmmh!« Reći ću vam nešto - uz to je trebalo još samo nekoliko papirnatih muholovki koje vise sa stropa i Searsov katalog u njezinu krilu pa da slika bude potpuna.

Jao, Nancy, prestani se gristi za unutrašnju stranu obraza - bolje pusti da to izađe iz tebe i da te bude stid nego da to držiš u sebi i da te boli, kako ljudi kažu. Osim toga, sve to doista ima i svoju smiješnu stranu. U stranju uvijek postoji nešto smiješno. Pitaj o tome bilo koje dijete. Čak i ja mogu sebi dopustiti da mi to bude pomalo smiješno sada kada je sve gotovo, a to je već nešto, je l' da? Nema veze u kako sam sada velikoj gabuli, ali vrijeme kada sam se bavila Verom Donovan i njezinim sranjima četvrtkom, sada je prošlo.

Čula bi me da dolazim i pobjesnila bi. Pobjesnila bi baš kao medvjed kad biste ga uhvatili s jednom šapom u košnici. »Što ti radiš ovdje?« zapitala bi na onaj uštogljeni način kojim se služila kad god biste je uhvatili da se na nešto sprema, kao da još uvijek ide na Vassar ili Holy Oaks ili bilo koje od sedam sestričkih sveučilišta na koje ju je njezina obitelj bila poslala.

- Danas je veliko spremanje, Dolores! Bolje ti je da se baviš svojim poslom! Nisam ti zvonila i ne trebam te!

Ne bi me nimalo prestrašila.

- Mislim da me trebate - rekla bih. - Iz guzice vam baš ne dopire miris Chanel 5.

Ponekad bi mi čak pokušala odgurnuti mi ruke kada bih smaknula s nje plahtu i pokrivač. Prijeteći bi me gledala kao bi me najradije pretvorila u kamen ako je ne pustim na miru, a donja joj je usnica bila napućena kao u maloga djeteta koje

ne želi ići u školu. Ja, međutim, nisam dopuštala da me bilo što od toga zaustavi. Ne Dolores, kćerku Patricije Claiborne. U tri bih sekunde maknula s nje plahtu, a nikada mi nije trebalo mnogo više od još pet sekundi da joj svučem gaće i potegnem vrpce na pelenicama u koje je bila umotana, udarala ona mene po rukama ili ne. Često bi, međutim, odustala nakon nekoliko pokušaja jer sam je ja bila uhvatila na djelu i jer smo obje to znale. Oprema joj je bila tako stara da bi stvari, kad bi se jednom pokrenule, jednostavno morale ići svojim tokom. Podmetnula bih gusku pod nju u tren oka i kad bih je ostavila da se vratim dolje i usisavačem zbilja očistim salon, bila je u stanju psovati kao kočijaš - tada nije nimalo zvučala kao djevojka s Vassara, mogu vam to reći! Zato što je znala da je taj put izgubila igru, vidite, a nije bilo ničega što bi Vera mrzila više od toga. Čak i podjetinjila od godina, silno je mrzila gubiti. Stvari su neko vrijeme išle tim tokom i ja sam počela misliti da sam dobila rat, a ne samo bitku. Trebalo je da znam da nije tako.

Došao je dan velikog spremanja - bilo je to prije nekih godinu i pol dana - i ja sam bila posve spremna i pripravna da počnem trku na gornji kat i opet je uhvatim na djelu. Čak mi se to na neki način počelo i sviđati jer se ranije mnogo puta događalo da ona mene prijede. A činilo mi se da taj put planira pravi tornado od govna ako to upije izvesti, a da je ja ne uhvatim. Svi su znakovi bili tu, i više od toga. S jedne strane, nije u pitanju bio samo jedan od njezinih prisebnih dana, cijeli je tjedan bila prisebna - u ponedjeljak je čak bila zatražila da joj postavim dasku preko naslona za ruke na kolicima tako da može odigrati nekoliko partija pasijansa, baš kao nekada u stare dane. Što se tiče njezinih crijeva, imala je vražje sušno razdoblje: od vikenda nije ništa isпустиła na pladanj za milodare. Mislila sam da je tog posebnog četvrtka planirala da mi isporuči sve što je uštedjela za kupovinu božićnih poklona zajedno s bankovnim računom.

U četvrtak u podne kad smo u kući imali veliko spremanje, izvukla sam gusku ispod nje i vidjela da je suha kao Sahara, pa joj rekoh:

- Ne mislite li da biste mogli nešto učiniti kad biste se malo više potrudili, Vera?

- Oh, Dolores - uzvratila mi gledajući me svojim filmski plavim očima nedužnim kao u nevinoga djeteta. - Već sam se trudila što sam više mogla - trudila sam se tako da me zaboljelo. Mislim da je to samo začepljenje.

Odmah sam se složila s njom.

- Mislim da jest, draga, i ako se to uskoro ne sredi, morat ću vas nakljukati cijelom kutijom Ex-Laxa da vam crijeva malo potaknem na rad.

- Oh, mislim da će se to dogoditi samo od sebe kad za to dođe vrijeme - rekla je i uputila mi osmijeh. U to doba nije više imala nijednog zuba, a donju je protezu mogla nositi samo kada je sjedila u kolicima, iz straha da se ne zakašlje zbog čega bi joj proteza mogla dospjeti u grlo i zagušiti je. Kad se smiješila, lice joj je izgledalo kao komad starog drveta s rupama od crvotočine u njemu. - Znaš kakva sam ja, Dolores, vjerujem u to da prirodu treba pustiti da ide svojim tokom.

- Da, znam kakvi ste - promrmljala sam okrenuvši se od nje.

- Što si rekla, draga? - zapitala je tako slatkim glasom da biste pomislili da joj se šećer topi u ustima.

- Rekla sam da ne mogu ovdje stajati i čekati vašu sljedeću točku - odgovorih. - Imam posla po kući. Znaete da je danas veliko spremanje.

- Oh, zar je to danas? - odvratio mi kao da od prve sekunde kada se tog jutro probudila nije znala koji je danas dan. - Onda pođi za poslom, Dolores. Ako osjetim potrebu da ispraznim crijeva, pozvat ću te.

Kladim se da hoćeš, mislila sam, otprilike pet minuta nakon što se to dogodi, ali to nisam rekla. Samo sam se vratila u prizemlje.

Izvukla sam usisavač za prašinu iz ostave pokraj kuhinje, odnijela ga u dnevni boravak i uključila u struju. Ipak nisam odmah počela usisavati. Najprije sam nekoliko minuta brisala prašinu. Učinila sam to zato da bih se mogla osloniti na svoj nagon i čekala sam da mi neki glas rekne kad bude pravo vrijeme.

Kada je to nešto progovorilo u meni i reklo da je sada pravi trenutak, doviknula sam Susy i Shawni da ću sada usisavačem očistiti salon. Dreknula sam to dovoljno glasno i mislim da me osim kraljice majke na katu čula i polovica ljudi u

mjestu. Uključila sam Kirbyja, a zatim otišla podno stepenica. Tog dana nisam dugo čekala: trideset-četrdeset sekundi bilo je dovoljno. Zamislila sam to tako da ona bude u stalnoj napetosti. Tako sam se uspela, preskačući po dvije stepenice najednom, i što mislite?

Ništa!

Baš ni-šta!

Osim jedne stvari.

Osim načina na koji me gledala. Tako nevjerojatno mirno i blago.

- Jesi li nešto zaboravila, Dolores? - zapita.

- O da - uzvratih - zaboravila sam prekinuti s ovim poslom prije pet godina. Prestanimo s tim, Vera.

- S čime da prestanemo, draga? - ona će trepćući trepavicama kao da nema ni najmanjeg pojma o čemu ja to govorim.

- Prestanimo s nadmudrivanjem. Recite mi jasno i glasno trebate li gusku ili ne.

- Ne - reče ona svojim najboljim, najčestitijim glasom. - Već sam ti to rekla.

I samo mi se smiješila. Nije rekla ni riječ više, ali nije to ni morala učiniti. Njezino mi je lice sve reklo. Imam te, Dolores, govorilo mi je to lice, dobro sam te zeznula.

No, ja se nisam predavala. Znala sam da ona u crijevima skriva pravu guznu bombu i znala sam da će nastati pravi pakao ako je aktivira prije nego ja uspijem podmetnuti gusku pod nju. Zato sam se spustila u prizemlje, stala kraj usisavača i pričekala pet minuta, a onda opet otrčala gore. Samo što se ovaj put ona nije smiješila kad sam ušla u sobu. Ležala je na boku, čvrsto spavajući... ili sam barem ja tako pomislila. Doista jesam. Pošteno me ipotpuno prevarila, a znate kako se kaže: prevariš li me jednom, pogreška je tvoja; prevariš li me drugi put, pogreška je moja.

Kada sam se drugi put spustila u prizemlje, zbilja sam usisavačem očistila dnevni boravak. Kad je posao bio gotov, odložila sam Kirbyja i ponovno otišla do nje da provjerim što se događa. Sjedila je uspravno na krevetu, posve budna, pokrivače je bila zbacila sa sebe, gumene gaćice spustila sve do staračkih drhtavih koljena i razmotala pelene. Kakvu li je samo svinjariju napravila! Veliki Bože! Krevet je bio pun govna, ona je bila prekrivena govnom, govna je bilo na prostiraču pred krevetom, po invalidskim kolicima, po zidovima. Bilo ga je čak i na zavjesama. Mora da je bila zgrabila punu šaku govna i bacila ga, onako kao što se djeca nabacuju blatom kad se kupaju na kravljem pojilištu. Kako sam bila bijesna! Mogla sam puknuti od bijesa!

- Oh, Vera! Oh, ti prljava gaduro! - vrisnula sam na nju. Nisam je ja ubila, Andy, ali da jesam, bila bih to učinila tog dana kad sam vidjela tu svinjariju i osjetila smrad u toj sobi. Poželjela sam da je ubijem, u redu, nema svrhe lagati o tome. A ona je samo gledala u mene s onim šepRTLjavim izrazom koji joj se javljao na licu kada bi joj vlastiti razum pravio podvale... ali sam mogla vidjeti vražićka koji joj je zaigrao u oku i posve sam točno znala tko je ovaj put kome podvalio. Prevareš li me drugi put, pogreška je moja.

- Tko je to? - zapitala je. - Jesi li to ti, Brenda? Jesu li krave opet odlutale?

- Dobro znate da od 1955. ovdje nema krava u krugu od tri milje uokolo! - dreknuh. Prijeđoh preko sobe odlučnim velikim koracima, a tu sam napravila grešku jer sam jednom od svojih mekanih cipela stala u govno i malo je falilo da tresnem na leđa koliko sam duga i široka. Da se to dogodilo, mislim da bih je možda stvarno ubila. Ne bih se bila mogla zaustaviti. Bila sam spremna da skočim u oganj pakleni.

- Ne znaaam - rekla je pokušavajući da to zvuči kao jadna stara, sažaljenja vrijedna gospođa što je većinom doista i bila. - Ne znaaaa-aaam! Ništa ne vidim i tako mi se diže u želucu. Mislim da da ću povraćati. Jesi li to ti, Dolores? - Naravno da sam to ja, vi stari šišmišu! - rekoh još uvijek urlajući iz sveg grla. - Mogla bih vas ubiti!

Mislim da su u tom času Susy Proulx i Shawna Wyndham stajale podno stepenica načulivši uši i mislim da ste s njima dvjema već razgovarali i da se zato sada nalazim na pola puta do vješala. Bilo ovako ili onako, ne moraš mi ništa govoriti, Andy, lice ti je kao otvorena knjiga.

Vera je vidjela da joj ne uspijeva da me prevari, barem ne više, pa je stala pokušavati da me uvjeri kako je to bio jedan od njezinih loših trenutaka i branila se da nije znala za sebe. Mislim da se možda malo i mene uplašila. Kada se sada osvrnem na to, bila sam uplašila i samu sebe - ali, Andy, da si vidio tu sobu! Izgledalo je kao kad se priprema večera u paklu!

- Mislim da ćeš to i učiniti! - dreknula je na mene. - Jednog ćeš dana to zbilja i učiniti, ti ružna, čangrizava babetino! Ubit ćeš me baš kao što si ubila i svog muža!

- Ne, gospođo - rekoh. - Ne baš sasvim tako. Kada odlučim da vas ušutkam, neću se zamarati time da učinim da to izgleda kao nesreća - jednostavno ću vas baciti kroz prozor i na ovom će svijetu biti jedna smrdljiva gadura manje.

Pograbila sam je oko struka i podigla uvis kao da sam neka super-žena. Mogu vam reći da sam uvečer to osjećala u leđima, a sljedećeg sam jutra jedva mogla hodati, tako me boljelo. Otišla samo do onoga kiropraktičara u Machiasu i on je nešto učinio da se osjećam malo bolje, ali od toga dana leđa mi nikada nisu bila sasvim u redu. No, u tom trenutku nisam ništa osjetila. Izvukla sam je iz kreveta kao da sam ja neka ljutita djevojčica, a ona lutkica koju ću na taj način izvući iz kreveta. Sva je počela drhtati i upravo mi je to što sam znala da je zbilja preplašena pomoglo da se ponovno obuzdam, ali bi bila prljava laž kad bih rekla da mi nije bilo drago što se bojala.

- Oooooouuu! - vikala je. - Ooooouuu, neeeemoj! Nemoj me baciti kroz prozor! Nemoj se usuditi da me baciš! Spusti me! To me boli, Dolores! ooooouuu spusti meeeeeee!

- Oh, prestanite drečati - rekla sam i bacila je u kolica dovoljno žestoko da joj zubi udare jedni o druge - to jest, da je imala zube koji bi mogli udariti jedni o druge. - Pogledajte svinjariju koju ste napravili. I ne pokušavajte mi reći da ništa ne vidite jer znam da vidite. Samo pogledajte!

- Žao mi je, Dolores - rekla je. Počela je jecati, ali sam vidjela kako joj u očima svjetluca ono podmuklo svjetlašce. Vidjela sam ga onako kao što ponekad u bistroj vodi možete vidjeti ribu ako se podignete na koljena u čamcu i pogledate preko ruba. - Žao mi je, nisam namjeravala napraviti svinjariju, samo sam pokušavala biti korisna. - To bi uvijek rekla kad god bi se usrala u krevet i onda se malo povaljala u govnama... iako je tog dana prvi put odlučila da uz to i umoči prst u govno i njime crta po zidu. Isuse slatki! Samo sam pokušavala biti korisna, Dolores.

- Sjednite ovamo i zašutite - rekoh. - Ako zbilja ne želite da izletite kroz prozor i da još brže odletite prema vrtu, bolje će vam biti da poslušate što vam kažem.

A djevojke podno stepenica, ni najmanje ne sumnjam u to, slušale su svaku riječ što smo je mi izgovorile. No, tada sam bila tako prokleta bijesna da nisam mogla misliti o takvim stvarima.

Imala ja dovoljno razuma da zašuti kao što sam joj rekla, ali se činila zadovoljnom, a zašto i ne bi bila? Napravila je ono što je bila namislila učiniti - tog je puta ona dobila bitku i kristalno jasno mi pokazala da rat ni izdaleka nije završen. Bacih se na posao da očistim sobu i ponovno je dovedem u red. To mi je odnijelo gotovo cijela sljedeća dva sata i kada sam završila, križa su mi pjevala Ave, Maria.

Pričala sam vam o plahtama, o tome što se u vezi s njima događalo i po licima sam vam mogla vidjeti da ste nešto od toga shvatili. Teže je razumjeti ovo u vezi s njezinim svinjarijama. Mislim reći da mi govno ne vrijeda oči. U životu sam ga se dosta nabrisala i pogled na nj nikada mi nije vrijeda oči. Naravno, ne miriše baš kao cvjetnjak i morate s njim biti oprezni jer izaziva mučninu baš kao i šmrklji, pljuvačka i prolivena krv, ali se može oprati, znate. Tko god je ikada imao dijete, zna da se govno može oprati. Nije to zbog toga bilo tako loše.

Mislim da je razlog tome bio što je ona bila tako podmukla. Tako podla. Čekala je svoj trenutak, a kad joj se pružila prilika, napravila je što je mogla goru svinjariju, i to najbrže što je mogla jer je znala da joj neću ostaviti puno vremena za to. Namjerno je učinila tu odurnu stvar, shvaćate li na što ciljam? Koliko god joj je to njezin zamagljeni mozak dopuštao, ona je sve to isplanirala i to mi je poput tereta ležalo na srcu i zbog toga mi je padao mrak na oči dok sam za njom čistila. Dok sam skidala posteljinu s kreveta, dok sam u praonicu

nosila govnom umazanu navlaku za madrac i govnom umazane plahte i govnom umazane jastučnice, dok sam ribala pod i zidove i prozorska okna, dok sam skidala stare zavjese i stavljala čiste, dok sam joj ponovno presvlačila krevet, dok sam škripala zubima i pokušavala držati leđa u uspravnom položaju, dok sam je prala i presvlačila u čistu spavaćicu, a onda je izvukla iz kolica i prenijela na krevet (a ona mi pri tome nije nimalo pomagala, nego mi je samo mlitavo ležala na rukama, kao mrtvo tijelo, premda sam prokleta dobro znala da je to jedan od onih dana kada mi je mogla olakšati posao, samo da je to htjela), dok sam prala njezina prokleta kolica, a zbilja sam ih morala ribati jer se govno već bilo osušilo - dok sam sve to radila, srce mi je bilo teško i izgled mračan. A ona je to znala.

Znala je i bila je sretna zbog toga.

Kada sam se te večeri vratila kući, popila sam Anacin-3 protiv bolova u križima, a onda sam legla u krevet i ondje se sklupčala, iako su me križa od toga još više boljela, i plakala i plakala i plakala. Plakala sam kao da nikada neću prestati plakati. Nikada se nisam - barem ne od onih starih stvari u vezi s Joeom - osjećala tako malodušno i beznadno. Ili tako jebeno starom.

Bio je to njezin drugi način da se pokaže kao gadura - tako da bude podla. Što kažeš, Frank? Da li se to ponovilo?

E, baš postavljaš glupa pitanja. Ponovila je to sljedeći tjedan i tjedan poslije toga. Nije bilo tako gadno kao onaj prvi put, djelomično zato što nije bila kadra prištedjeti tolike dividende, ali većim dijelom zato što sam ja bila spremna na to. Kad se to desilo drugi put, ponovno sam otišla u suzama u krevet i dok sam ležala ondje osjećajući tu silnu bol u križima, odlučila sam da odem od nje. Nisam znala što će se s njom dogoditi ni tko će se brinuti o njoj, ali mi se za to živo fućkalo. Što se mene ticalo, mogla je krepiti od gladi ležeći u onom svojem usranom krevetu.

Zaspala sam još uvijek u suzama jer je pomisao na to da je ostavim - na to da ću s njom izvući kraći kraj - bila uzrokom da sam se osjećala gore nego ikada, ali kad sam se probudila, osjećala sam se dobro. Mislim da je istina da čovjekov um ne odlazi na počinak, čak ako čovjek i misli da mu um spava, nego i dalje razmišlja, a katkada čak i bolje obavi taj posao kada osoba kojoj on pripada, nije tu da mu dodijava s onim uobičajenim brbljarijama koje se odvijaju u glavi - što sve treba danas obaviti, što ćemo za ručak, što ćemo gledati na TV, i tome slično. Mora da je to istina jer je razlog što sam se tako dobro osjećala kad sam se probudila bio u tome što sam shvatila na koji me način prevarila. Jedini je razlog što to nisam ranije vidjela bio u tome što sam je podcjenjivala - jao, čak i ja sam to činila, a znala sam koliko povremeno može biti podmukla. A kada sam shvatila smicalicu, znala sam što treba učiniti u vezi s tim.

Teško mi je bilo prihvatiti da ću morati jednoj od djevojaka koje su četvrtkom dolazile kao ispomoć povjeriti čišćenje aubussonskog saga usisavačem, a pomisao na Shawnu Wyndham nije me navodila na to da, kako je to moj djed govorio, ustreptim od radosti. Znaš kako je ona trapava, Andy - svi su Wyndhamovi trapavi, dakako, ali drugi za njom zaostaju za sedam kopalja. Kao da joj tijelo samo od sebe čini nespretne pokrete, astvari se ruše same od sebe čim ona prođe pored njih. Nije to njezina greška, to joj je u krvi, ali nisam mogla podnijeti pomisao na Shawnu kako se mota po salonu boravku sa svim onim Verinim staklenim predmetima i Tiffanyjem koji samo čeka da ga netko sruši.

Pa ipak, morala sam nešto učiniti - prevariš li me drugi put, pogreška je moja - a srećom je tu bila Susy na koju sam se mogla osloniti. Ni ona nije bila balerina, ali je sljedeće godine ona usisavačem čistila aubussonski sag i nikada nije ništa razbila. Ona je dobra cura, Frank, i ne mogu ti reći koliko mi je bilo drago kad sam od nje dobila obavijest o vjenčanju, čak ako momak i nije odavde. Kako se snalaze njih dvoje? Što kažu?

E pa, to je lijepo. Lijepo. Drago mi je zbog nje. Mislim da još nema nikakvih novosti, je l' da? Čini se da danas ljudi čekaju skoro dok im ne dođe vrijeme za starački dom pa da...

Da, Andy, nastavit ću. Samo bih htjela da ne zaboraviš da ja ovdje govorim o svojem životu - o svojem prokletom životu! Zašto se onda ne bi lijepo zavalio u tu svoju stolicu, i podigao noge na stol i opustio se? Ako me budeš i dalje tako požurivao i gurao, dobit ćeš bruh.

U svakom slučaju, Frank, puno mi je pozdravi i reci joj da je u ljeto '91. godine spasila život Dolores Claiborne. Možeš joj ispričati pravu priču o poplavama govna koje su se događale četvrtkom i o tome kako sam to prekinula. Nikada im nisam točno rekla što se događa. Pouzdano su znale samo to da ja ukrštam rogove s Njezinim kraljevskim Veličanstvom. Sada vidim da sam se stidjela da im kažem što se događa. Mislim da ni ja ne volim poraze, baš kao što ih nije voljela ni Vera.

Vidite, u pitanju je bio zvuk usisavača. To sam shvatila kada sam se tog jutra probudila. Rekla sam vam da joj je s ušima sve bilo u najboljem redu, a upravo joj je zvuk usisavača govorio da li ja zbilja usisavam prašinu u dnevnom boravku ili stojim podno stepenica, na startnoj crti. Vidite, kad usisavač leži na jednom mjestu, ispušta samo jednoličan zvuk. Samo zuuuuuuu, tako to zvuči. No, kada usisavate sag, čuju se dva zvuka i smjenjuju se kao valovi. Uuuuup, kada ga gurate od sebe, i zuup, kada ga privlačite k sebi da biste ponovno zamahnuli. Uuuuup-zuup, uuuuup-zuup, uuuuup-zuup.

Prestanite se češkati po glavi, vas dvojica, i pogledajte kako se Nancy smješka. Dovoljno bi bilo da vam netko pogleda lice pa da dozna koji je od vas dvojice ikada barem nakratko rukovao usisavačem za prašinu. Ako zbilja misliš da je to tako važno, Andy, pokušaj jednom i sam. Čut ćeš upravo to što ti kažem, premda mislim da bi Maria pala u nesvijest kad bi ušla u kuću i vidjela tebe kako usisavačem za prašinu čistiš sag u dnevnom boravku.

Tog sam jutra shvatila da ona više nije ni čekala da čuje kada će usisavač za prašinu početi raditi jer je shvatila da zvuk nije onakav kakav bi trebao biti. Čekala je da čuje hoće li zvuk rasti i padati kao kada usisavač stvarno radi. Nije htjela izvesti svoj prljavi štos sve dok ne čuje onaj uuuuup-zuup koji dolazi u valovima.

Jedva sam čekala da provjerim svoju novu zamisao, ali to nisam mogla odmah učiniti jer je ona upravo tada prolazila kroz loše razdoblje i neko je vrijeme samo obavljala nuždu u gusku ili bi se, ako bi je stislo, malo popiščila u pelene. Počinjala sam se plašiti da će ovaj put zauvijek i ostati u takvu stanju. Znam da zvuči smiješno jer se za nju bilo mnogo lakše brinuti kada joj je u glavi bila zbrka, ali kada netko dođe na tako dobru zamisao, jedva čeka da s njom krene na pokusnu vožnju. A znate, i pored toga što sam je htjela zadaviti, osjećala sam nešto za tu gaduru. Nakon više od četrdeset godina poznanstva, bilo bi prokletno čudno da nisam. Znate, jednom mi je isplela vuneni prekrivač - bilo je to davno prije nego što joj je stanje zbilja postalo loše, ali je taj prekrivač još na mojem krevetu i u veljači, dok vjetar ružno zavija, noću me grije.

Onda se ona, otprilike mjesec ili mjesec i pol od dana kada sam se ja bila probudila sa svojom novom zamisli, počela oporavljati. Na malom je televizoru u spavaćoj sobi gledala kviz Stavi sve na kocku i grdila natjecatelje kada nisu znali tko je bio predsjednik Sjedinjenih Država za vrijeme američko-španjolskog rata ili tko je igrao Melanie u filmu Zameo ih vjetar. Opet je počela staru pjesmu o tome kako će joj djeca možda doći u posjet prije Blagdane rada. Naravno, gnjavila me i sa zahtjevima da je posjednem u kolica tako da me može promatrati kako vješam plahte i provjeravati jesam li stavila šest kvačica, a ne samo četiri.

Tada je došao i onaj četvrtak kada sam u podne ispod nje izvukla gusku suhu kao Sahara i praznu kao obećanja trgovačkog putnika. Ne mogu vam opisati koliko me pogled na tu praznu gusku usrećio. Tu smo, ti lukava stara lisice, pomislila sam. Sad ćemo vidjeti. Sišla sam u prizemlje i pozvala Susy Proulx u salon.

- Danas ćete vi čistiti salon usisavačem za prašinu, Susy - rekoh joj.

- U redu, gospođo Claiborne - odgovori ona. Njih su me obje tako zvale, Andy - a i većina me ljudi na otoku uglavnom tako zove. Nikad nisam tražila da mi izdaju dokument o promjeni prezimena, ni u crkvi ni bilo gdje drugdje, ali je to tako. Čini se da svi misle da sam u nekom trenutku svoje burne prošlosti bila udata za čovjeka imenom Claiborne... ili bih možda ja htjela vjerovati u to da je većina ljudi zaboravila Joea, premda mislim da ih ima dosta koji ga se sjećaju. Ovako ili onako, meni to i ne znači puno na kraju krajeva. Mislim da imam pravo vjerovati ono što hoću. Naposljetku, ja sam bila udata za to kopile.

- Što se mene tiče, sve je u redu - nastavi ona - ali zašto šapćete?

- Nije važno - rekoh - samo i vi tiho govorite. I nemojte ništa ovdje razbiti, Susan Emma Proulx - ni za živu glavu.

E pa, pocrvenjela kao dobrovoljački vatrogasni kamion. Bilo je to nekako komično.

- Kako znate da mi je srednje ime Emma?

- To je moja stvar - rekoh. - Već dugo živim na Little Tallu i nema toga što ne znam i ljudi koje ne poznajem. Vi samo pripazite na svoje laktove i namještaj i na staklene vaze gospođe Svemogućee, posebno kad povlačite usisavač unatrag, pa ne morate ništa brinuti.

- Bit ću posebno oprezna - odgovori ona.

Uključila sam joj Kirby, a onda izašla na hodnik, stavila ruke oko usta i zauralala:

- Susy! Shawna! Ja ću sada usisavačem čistiti u salonu!

Susy je, jasno, stajala pored mene i mogu vam reći da joj se da joj se pitanje čitalo na cijelom licu. Samo sam joj mahnula rukom naređujući joj da krene za svojim poslom i da ne brine o meni. A ona je tako i učinila.

Na prstima sam se odšuljala podno stepenica i stala na svoje staro mjesto. Znam da je to smiješno, ali nisam bila tako uzbuđena još od dana kada me tata u dvanaestoj godini prvi put odveo u lov. Bio je to isti osjećaj, srce mi je snažno tuklo, a u grudima i potiljku osjećala sam nekakav pritisak. Ta je žena imala u salonu na tucete vrijednih starih umjetnina, kao i sve one skupe staklene predmete, ali ja nijednu misao nisam posvetila Susy Proulx koja se ondje među njima vrtjela i okretala poput derviša u transu. Vjerujte da nisam. Prisilila sam samu sebe da ostanem na mjestu onoliko dugo koliko sam mogla, otprilike minutu i pol, mislim. A onda pojurih. Kada sam banula u sobu, ona je ležala na krevetu crvena u licu, oči su joj se bile pretvorile u uske proreze, šake je bila čvrsto stisnula i stenjala je: Uf! Ufffff! ufffff! Oči joj se, međutim, hitro otvoriše kad je čula naglo otvaranje vrata. Oh, da sam barem imala pri ruci fotografski aparat - to je bilo nezaboravno.

- Dolores, smjesta odlazi oдавde! - zakriještala je. Pokušavam malo zadrijemati, a ne mogu jer ti svakih dvadeset minuta upadaš ovamo kao uspaljeni bik!

- Dobro - rekoh - idem, ali mislim da ću prije toga pod vas staviti ovu vašu tavu za guzu. Prema mirisu sudeći, rekla bih da je trebalo samo malo straha pa da se riješi problem vaše začepljenosti.

Udarala me po rukama i psovala me - mogla je divljački psovati kad bi to poželjela, a poželjela bi to svaki put kad bi je netko u nečemu osujetio - ali ja tome nisam posvećivala mnogo pažnje. S lakoćom sam podmetnula gusku pod nju i sve je, kako kažu, lijepo izašlo iz nje. Kada je to obavila, pogledala sam je, a ona je pogledala mene i nijedna od nas dvije nije imala što reći. Vidite, oдавno smo jedna drugu poznavale.

Evo, odvratna stara šlajferice, govorilo joj je moje lice, i opet sam uhvatila korak s tobom. Kako ti se to sviđa?

Nimalo, Dolores, odgovarale su njezine oči, ali sve je u redu: to što si uhvatila korak sa mnom ne znači da će ti uspjeti i da zadržiš korak sa mnom. Ipak sam uspjela - taj sam put uspjela. Još se nekoliko puta uneredila, ali nikada onako kao onaj put o kojem sam vam pričala, kada je govna bilo čak i na zavjesama. Ono je bio zbilja njezino posljednje 'hura'. Nakon toga, trenuci u kojima joj je duh bio jasan, bivali su sve rjeđi, a kada bi nastupili, kratko su trajali. To mi je prištedjelo bolove križima, ali me i rastuživalo. S njom je bilo strahovito teško, ali je ona bila osoba na koju sam se bila navikla, ako shvaćate što mislim.

Mogu li dobiti još malo vode, Frank?

Hvala. Čovjek ožedni od pričanja. A ako ti, Andy, onu bocu s gospodinom Jimom Beamom odlučiš pustiti iz svojeg stola da udahne malo svježeg zraka, neću nikome ništa reći.

Ne? E pa, od nekoga poput tebe tako sam nešto i očekivala.

O čemu sam ono govorila?

Ah, da, znam. O tome kakva je ona bila. E pa, treći način na koji se pokazivala kao gadura, bio je najgori. Bila je gadura zato što je bila tužna stara gospođa koja nema drugog posla nego da umre u svojoj spavaćoj sobi na katu, na nekom otoku daleko od svih mjesta i ljudi koje je poznavala veći dio svojega života.

Već je i to bilo prilično gadno, a ona je uz to još i gubila razum i jedan je dio nje znao da je sve ostalo u njoj nalik na riječnu obalu koju je voda podlokala i koja svaki čas može skliznuti u bujicu.

Vidite, bila je usamljena, a to je nešto što nikad nisam razumjela - u prvom redu, nikad nisam razumjela zašto je odbacila cijeli svoj raniji život i povukla se na ovaj otok. Barem nisam to razumjela do prekjučer. No, bila je preplašena, a to sam mogla sasvim dobro razumjeti. Unatoč tome, imala je u sebi neku strahovitu, uznemirujuću snagu, kao kraljica na umoru koja se čak ni potkraj života ne želi rastati s krunom. Kao da je i sam Bog pred njom bio prisiljen da popusti na neko vrijeme.

Imala je svojih dobrih i loših dana, to sam vam rekla. Ono što nazivam njezinim obmanama, uvijek se događalo između jednoga i drugoga, za vrijeme prelaska iz razdoblja od nekoliko dana tokom kojih je bila prisebna na tjedan ili dva za vrijeme kojih joj je um bio zamagljen, odnosno od jednoga ili dva tjedna tokom kojih joj je um bio zamagljen na razdoblje u kojem će ponovno biti prisebna. Kada bi takva promjena nastupila, bilo je to kao da nije ni ovdje ni tamo i jedan je dio nje to znao. To je bilo vrijeme kada je doživljavala halucinacije. Pod uvjetom da su to sve bile halucinacije. Nisam tako sigurna u to kao što sam ranije bila. Možda ću vam ispričati i taj dio priče, a možda i neću - ovisi o tome kako se budem osjećala kada dođe vrijeme za to.

Nisu se sve njezine halucinacije događale nedjeljom poslijepodne ili usred noći. Mislim da se samo tih slučajeva najbolje sjećam zato što što je kuća bila tako tiha i što bih se prepala kad god bi ona počela vrištati. Bilo je to kao da vas netko polije vjedrom ledene vode usred vrućeg ljetnog dana. Svaki bih put pomislila da će mi srce prestati kucati kad ona počne vrištati i svaki sam put mislila da ću je naći na samrti kad uđem u njezinu sobu. Stvari kojih se bojala nisu, međutim, imale mnogo smisla. Mislim, znala sam da je preplašena i imala sam prilično točnu predodžbu o tome čega se boji, ali nikada i zašto.

- Žice! - vrištala je ponekad kad bih ušla u sobu. Ležala je sklupčana u krevetu, ruke su joj bile zgrčene između dojki, naborana staračka usta opuštena i drhtava. Bila je blijeda kao smrt, a suze su joj tekle iz očiju niz naborane obraze. - Žice, Dolores, zaustavi žice!

I uvijek bi prstom pokazala na isto mjesto... na podnu letvicu uz rub zida u najudaljenijem kutu sobe.

Tamo, dakako, nije bilo ničega, osim za nju. Vidjela je sve te žice kako izlaze iz zida i pružaju se preko poda ravno prema njezinu krevetu - barem sam ja mislila da ona to vidi. Tada bi mi preostalo samo da se sjurim niz stepenice, uzmem jedan od mesarskih noževa s mjesta na kojem su visjeli u kuhinji i donesem ga gore. Kleknula bih u kut - ili bliže krevetu ako se ona ponašala kao da su joj se žice sasvim približile - i pretvarala se da ih siječem. Radila sam to, polagano i oprezno spuštajući oštricu na pod da ne oštetim zdravu javorovinu, sve dok ona ne bi prestala plakati.

Tada bih joj prišla i svojom joj pregačom ili jednom od papirnatih maramica koje je uvijek držala pod jastukom, obrisala suze s lica, a zatim bih je nekoliko puta poljubila i rekla:

- Evo, draga, nema ih više. Odrezala sam sve one grozne žice. Pogledajte.

Ona bi pogledala (iako u vrijeme o kojem vam pričam nije zapravo ništa mogla vidjeti) i još bi malo zaplakala, onako usput, a onda bi me čvrsto zagrlila i rekla:

- Hvala ti, Dolores. Ovaj put sam mislila da će me zbilja dohvatiti.

Ponekad bi me, dok mi je zahvaljivala, nazivala Brendom - Brenda je bila domaćica u kući Donovanovih u Baltimoreu. Drugi bi me put pak zvala Clarice - to je bila njezina sestra koja je umrla 1958. godine.

Nekih bih dana znala ući u njezinu sobu, a ona bi se bila napola izvukla iz kreveta vrišteći da joj je zmiya pod jastukom. Drugi bi se put pak pokrila pokrivačem po glavi urlajući da stakla na prozorima pojačavaju sunčevu svjetlost i da će je sunce sagorjeti. Katkada se zaklinjala da već osjeća kako joj se kosa pali. Bez obzira na to da li je vani padala kiša ili je posvuda bila magla gušća nego u pijančevoj glavi, bila je čvrsto uvjerenjena u to da će je sunce živu ispržiti, pa bih ja spustila rebrenice i držala je u naručju dok ne bi prestala plakati. Ponekad sam je držala u naručju i nakon toga zato što sam, i kad bi

zašujela, mogla osjetiti kako dršće poput šteneta koje su zločesta djeca zlostavljala. Stalno je iznova tražila od mene da joj pregledam kožu i kažem joj da li su na njoj negdje izbili mjehurići. Ja bih joj stalno ponavljala da nema nikakvih mjehurića i ona bi ponekad malo potom zaspala. A katkada i ne bi - samo bi zapala u neku tupost i mrmljajući razgovarala s ljudima kojih nije bilo. Ponekad bi opet govorila francuski, i to ne onim iskrivljenim francuskm kakav se govori na otoku. Ona i njezin muž voljeli su Pariz i svakom su prilikom odlazili onamo, katkada s djecom, a katkada sami. Ponekad bi mi, kada je bila u snazi, pričala o Parizu - o kavanicama, noćnm klubovima, galerijama i brodićima na Seini - a ja sam je rado slušala. Vera je umjela s riječima i kada bi o nečem pripovijedala, mogli ste to gotovo vidjeti.

No, najgora stvar - ono čega se najviše bojala - bile su skrivalice-izdajice. Znae na što mislim: one male kuglice od prašine koje se skupljaju ispod kreveta, iza vrata i po kutovima. Izgledaju kao mlječikini plodovi. Zнала sam da je to pitanju čak i onda kada mi ona to nije mogla reći i većinom sam je uspijevala ponovno umiriti, ali zašto je bila toliko uplašena zbog gomile avetinjskih govanaca - što je ona mislila da to zapravo jest - to ne znam, iako mi se to jednom ukazalo. Nemojte se smijati, to mi je došlo u snu.

Srećom se skrivalice-izdajice nisu pojavljivale tako često kao sunce koje joj je palilo kožu ili žice u kutu sobe, ali kada bi se to dogodilo, znala sam da se moram pripremiti na gadne trenutke. Kad god bi ona stala kričati, znala sam da su u pitanju skrivalice-izdajice i kada je bilo gluho doba noći, a ja se nalazila u svojoj sobi, čvrsto spavajući iza zatvorenih vrata. Kada bi joj se pričinjale druge stvari...

Što, zlato?

Oh, zar sam tiho govorila?

Ne, ne moraš primicati taj svoj zgodni kazetofončić. Ako hoćeš da govorim glasnije, govorit ću tako. Općenito uzevši ja sam najglasnija gadura koju si ikada srela - Joe je znao govoriti da bi najradije natrpao vate u uši svaki put kad bih ja bila u kući. No, zbog načina na koji se ona ponašala u vezi sa skrivalicama-izdajicama, groza me hvatala, pa ako sam spustila glas, mislim da to samo pokazuje da one još uvijek tako djeluju na mene. Čak i sada, nakon njezine smrti, još uvijek tako djeluju na mene. Ponekad sam je zbog toga znala grditi. »Zašto podliježete takvim ludostima, Vera?« govorila sam. No, nisu to bile ludosti, barem ne za Veru. Više nego jednom sam pomislila da znam kako će njoj konačno odzvoniti - samu će sebe na smrt prestrašiti zbog tih jebelih skrivalica-izdajica. A kad malo bolje razmislim o tome, to i nije bilo tako daleko od istine.

Počela sam govoriti o tome da je ona vrištala kad su joj se pričinjale one druge stvari - zmija u jastučnici, sunce, žice. Kada su u pitanju bile skrivalice-izdajice, onda je kričala. Većinom to čak i nisu bile riječi. Samo tako dugačak i glasan krik da bi vam se srce sledilo.

Dotrčala bih u njezinu sobu, a ona bi čupala kosu ili noktima se grebla po licu i bila je nalik na vješticu. Oči bi tako razrogačila da su skoro izgledale kao meko kuhana jaja i uvijek je zurila u ovaj ili onaj kut sobe.

Katkada je bila u stanju izustiti: »Skrivalice, Dolores! Oh, Bože moj, skrivalice!« Drugi bi put samo plakala i gušila se u suzama. Na sekundu-dvije rukama bi pokrila oči, a onda bi maknula ruke. Kao da nije mogla podnijeti pogled na nešto, ali isto tako nije mogla izdržati da to ne gleda. I ponovno bi se počela noktima grepsti po licu. Držala sam je za ruke što sam čvršće mogla, ali bi se ona ipak često uspjela izgrepsti do krvi, a ja sam se, svaki put kad bi se to dogodilo, čudila kako joj srce može izdržati taj čisti užas, s obzirom na to koliko je bila stara i debela.

Jedanput je ispala iz kreveta i ostala tako ležati, a jedna joj je noga bila iskrivljena i savijena ispod tijela. Na mrtvo sam se ime uplašila. Utrčala sam u sobu, a ona je ležala na podu, udarajući šakama po parketu, poput djeteta koje je uhvatio napad bijesa i koje vrišti tako da bi i krov mogao odletjeti u zrak. To je bio jedini put tokom svih godina koje sam provela uz nju da sam usred noći nazvala dr. Freneaua. Collie Violette ga je dovezao gliserom iz Jonesporta. Pozvala sam ga jer sam mislila da joj je noga slomljena, morala je biti slomljena sudeći po načinu na koji je bila savijena ispod nje, a ona je lako

mogla umirjeti od šoka. No, noga nije bila slomljena - ne znam kako joj je to uspjelo, ali je dr. Freneau rekao da je samo iščašena - i ona je sljedećeg dana opet zašla u jedno od svojih prisebnih razdoblja i ničega se nije sjećala. Nekoliko sam je puta, kad je više-manje jasno shvaćala što se oko nje događa, pokušala zapitati o skrivalicama-izdajicama, a ona me pogledala kao da sam poludjela. Nije imala ni najmanjeg pojma o čemu ja govorim. Kada se to nekoliko puta ponovilo, znala sam što mi je činiti. Čim bih je čula da onako kriči, skočila bih iz kreveta i izjurila na hodnik - između moje i njezine spavaće sobe bila je samo ostava za rublje. Držala sam metlu naslonjenu na zid u hodniku zajedno s lopaticom za smeće obješenom na kvaku na vratima još od onda kada je imala prvi živčani napad zbog skrivalica-izdajica. Uletjela bih u njezinu sobu mašući metlom kao da mahanjem zastavice pokušavam zaustaviti prokleti poštanski vlak, a i sama sam vrištala (bio je to jedini način da me ona čuje).

- Imam ih, Vera! - zavikala bih. - Imam ih! Samo malo pričekajte!

I stala bih mestu po svim kutevima u koje je ona zurila, a onda bih pomela još ponegdje za svaki slučaj. Ponekad bi se nakon toga smirila, ali bi češće počela urlati da ih ima još više pod krevetom. Tada bih se ja spustila na pod, oslanjajući se na ruke i koljena, i pretvarala se da metem i ispod kreveta. Jedanput je ta glupa, preplašena, jadna stara nespretnjakovička skoro ispala iz kreveta ravno na mene pokušavajući da se sagne i sama pogleda pod krevet. Mogla me zgnječiti kao muhu. Kakva bi tek to bila komedija!

Kad bih pomela svako mjesto koje je u njoj izazivalo strah, pokazala bih joj praznu lopaticu za smeće i rekla:

- Evo, draga, pogledajte. Pomela sam sve te vražje stvarčice.

Ona bi najprije pogledala lopaticu za smeće, a onda bi pogledala prema meni, sva drščući, a oči su joj bile tako pune suza da su se kupale u njima poput stijena kad odozgo s obale gledate u njih i vidite ih usred riječne bujice, i prošaptala bi:

- Oh, Dolores, tako su sive! Tako gadne! Oduzi ih! Molim te, odnesi ih!

Iznijela bih metlu i praznu lopaticu za smeće i stavila ih pokraj svojih vrata da mi i sljedeći put budu pri ruci, a potom bih se vratila k njoj da je umirim što sam bolje mogla, a isto tako da umirim i sebe. A ako mislite da i meni nije trebalo malo smirenja, pokušajte se sami usred noći probuditi u takvu velikom starom muzeju dok vjetar vrišti oko kuće, a luda starica vrišti u kući. Srce mi je stenjalo kao lokomotiva i jedva sam dolazila do daha... ali nisam mogla dopustiti da ona primijeti kako je meni, inače bi se prestala oslanjati na mene, a kamo bi nas to onda odvelo?

Nakon takvih uzbuđenja najčešće bih joj počesljala kosu - čini se da ju je to najbrže smirivalo. Najprije bi jecala i plakala, a ponekad bi ispružila ruke i čvrsto me zagrlila, prislonivši mi lice uz trbuh. Sjećam se kako su joj obrazi i čelo uvijek bili vrući nakon tih napada što su ih izazivale skrivalice-izdajice i kako mi je katkada znala suzama potpuno smočiti spavaćicu. Jadna starica! Mislim da nitko od nas ne zna što znači biti tako star i da su vam uz to svi đavli za petama, a vi to ne možete protumačiti čak ni samome sebi.

Ponekad nije pomagalo ni kad bih je česljala cijelih pola sata. I dalje je gledala pored mene u kut i svako bi toliko hvatala dah i cvilila. Ili bi zavukla ruku u mrak ispod kreveta, a onda bi je naglo izvukla, kao da očekuje da će je nešto ispod kreveta ugristi. Jednom ili dvaput čak sam i ja pomislila da vidim kako se ondje nešto miče i morala sam čvrsto stisnuti usne da ne bih viknula. Znam, sve što sam vidjela, bila je, naravno, samo sjena njezine ruke u pokretu, ali to pokazuje u kakvo sam stanje bila zbog nje bila dospjela, je l' da? E da, čak i ja, premda sam inače isto toliko trijezne glave koliko sam i lajava. A kada baš ništa drugo nije pomagalo, legla bih do nje u krevet. Ovila bi ruke oko mene i čvrsto se privila uza me i ležala položivši glavu postrance na moje uvele grudi, a ja bih ovila ruke oko nje i držala je sve dok ona ne bi utonula u san. Onda bih se izvukla iz kreveta, zaista polagano i tiho da je ne probudim, i vratila se u svoju sobu. A nekoliko puta čak i nisam tako postupila, nego sam - a to se uvijek događalo kad bi me ona probudila usred noći svojim jaukanjem - zaspala pored nje.

Tokom jedne od takvih noći sanjala sam o skrivalicama-izdajicama. Samo što u tom snu ja nisam bila ja. Bila sam ona, prikovana uz bolesnički krevet i tako debela da sam se bez tuđe pomoći jedva mogla okrenuti na stranu, a mica me pekla zbog upale mokraćnih putova koja nikada neće potpuno nestati zato što je ona uvijek bila vlažna i nikada ničemu nije pružala otpor. Vrata su uvijek bila otvorena za svaku bakteriju ili klicu koja naiđe, a otirač za noge, moglo bi se reći, uvijek čeka i natpis je na njemu uvijek okrenut na pravu stranu.

Pogledala sam u kut sobe i vidjela nešto što je izgledalo kao glava načinjena od prašine. Oči su na njoj bile potpuno izvrnute u dupljama, a usta otvorena i puna dugih i iskrivljenih prašnjavih zuba. Počela se približavati krevetu, ali polagano, i kada se opet okrenula licem prema meni, oči su joj gledale ravno u mene i vidjela sam da je to Michael Donovan, Verin muž. Kad se lice, međutim, drugi put okrenulo prema meni, bio je to moj muž. Bio je to Joe St. George, s podmuklim iskrivljenim izrazom na licu i mnoštvom dugačkih prašnjavih zubi koji su škljocali prema meni. Kada se ta stvar treći put okrenula, nije u pitanju bio nitko koga bih poznavala, ali je bila živa, bila je gladna i namjeravala se dokotrljati sve do mjesta gdje sam se ja nalazila i pojesti me.

Prenula sam se iza sna tako se užasno trgnuvši da sam skoro i sama ispala iz kreveta. Bilo je rano ujutro, prve su se sunčeve zrake pružale preko poda kao nekakva vrpca. Vera je još spavala. Slinom mi je bila potpuno namočila rame, ali ja isprva nisam imala snage da to obrišem. Samo sam ležala ondje drščući, sva u znoju, pokušavajući samu sebe uvjeriti u to da sam se zbilja probudila i da je sve zbilja u redu - znate, onako kao što čovjek čini nakon zbilja gadne noćne more. Na sekundu sam još uvijek mogla vidjeti onu glavu načinjenu od prašine, velikih praznih očnih duplji i dugačkih prašnjavih zubi, kako leži na podu pored kreveta. Toliko je taj san bio gadan. Onda je glave nestalo, a pod i kutovi sobe bili su čisti i prazni kao i uvijek. No, otada sam se uvijek pitala nije li mi možda ona poslala taj san, nisam li možda vidjela djelić onoga što bi ona ugledala svaki put kad je vrištala. Možda sam pokupila djelić njezina straha i učinila ga svojim. Mislite li da se takve stvari ikada događaju u stvarnom životu ili ih susrećemo samo u onim jeftinim časopisima koji se prodaju u trgovini mješovitom robom? Ne znam... ali znam da me taj san na mrtvo ime uplašio.

Dobro, pustimo to. Dovoljno je reći da je to njezino jebeno vrištanje iz sveg glasa nedjeljom poslijepodne i usred noći bio njezin treći način da se pokaže kao gadura. No, sve u svemu, bilo je to nešto vrlo, vrlo tužno. U osnovi je cijela njezina narav kao gadure bila tužna, premda me to nije sprečavalo da joj katkada ne poželim zavrnuti vratom kao piletu i mislim da bi se svatko, osim možda nekoga poput Ivane Orleanske, jednako osjećao. Mislim da su Susy i Shawna, kad su me onog dana čule kako se derem da bih je najradije ubila... ili kad su me drugi ljudi čuli... ili kad su čuli nas dvije kako se deremo jedna na drugu i jedna drugoj dobacujemo u lice razne grozote... e pa, mora da su svi mislili da ću ja rukama uhvatiti krajeve suknje i plesati na njezinu grobu kad ona napokon umre. A mislim da si jučer i danas ponešto od toga i ti čuo, je l' da, Andy? Ne moraš mi odgovarati - sve odgovore koji su mi potrebni, mogu ti pročitati na licu. Lice ti je kao reklamna ploča pored ceste. Osim toga, znam da ljudi vole govorkati. Govorkali su o meni i Veri, a gomila se stvari pripovijedala i o meni i Joeu - nešto od toga prije, a još više toga nakon njegove smrti. Jeste li ikada primijetili da je najzanimljivije što netko može učiniti u ovoj našoj provincijskoj pustoši to da iznenada umre?

I tako smo stigli do Joea.

Toga se dijela priče bojim i nema smisla tvrditi da nije tako. Već sam vam rekla da sam ga ubila i to smo obavili, ali je najgori dio još preda mnom: kako... i zašto... i kada se to moralo dogoditi.

Danas sam puno razmišljala o Joeu, Andy, mnogo više nego o Veri, da ti pravo kažem. Kao prvo, stalno sam se pokušavala sjetiti zašto sam se uopće udala za njega i isprva mi to nije uspijevalo. Nakon kraćeg vremena zbog toga me uhvatila panika, kao što se događalo Veri kad bi umislila da joj se zmija krije u jastučnici. Onda sam shvatila u čemu je nevolja - ja sam u tome tražila ljubavnu priču, poput onih luckastih djevojčica koje bi Vera zaposlila u lipnju, a onda ih otpustila još prije polovice ljeta jer se nisu pridržavale pravila što ih je

ona bila postavila. Tražila sam ljubavnu priču, a u svemu je tome bilo vrlo malo ljubavi, čak i 1945. godine, kada je meni bilo osamnaest, a njemu devetnaest i kada je život za nas tek počinjao.

Znate li što mi se jedino vratilo u sjećanje dok sam danas sjedila na stepenicama smrzavajući stražnjicu i pokušavajući razmišljati o ljubavi? Imao je lijepo čelo. Sjedila sam pored njega u sobi za učenje dok smo zajedno išli u srednju školu - bilo je to za vrijeme Drugoga svjetskog rata - i sjećam se njegova čela, kako je bilo glatko, bez ijednog prištića. Imao je nešto prištića na obrazima i bradi, a s obje strane nosa izbijale su mu sujedice, ali mu je čelo bilo čisto kao suza. Sjećam se da sam ga željela dodirnuti... da pravo kažem, sanjarila sam o tome da ga dodirnem, željela sam vidjeti je li doista tako glatko kao što izgleda. I kada me pozvao na zabavu koju su zajedno priređivali stariji i mlađi učenici, pristala sam i iskoristila priliku da mu dotaknem čelo, a ono je u svakom pogledu bilo isto onako glatko kako je izgledalo, a Joeova se kosa iznad njega kovrčala u krasnim mekanim valovima. Gladila sam mu kosu i glatko čelo u polutama dok je sastav u plesnoj dvorani u Samoset Innu svirao »Koktel na mjesecini«... Nakon što sam nekoliko sati sjedila na onim prokletim trošnim stepenicama i drhturila, barem mi se to vratilo u sjećanje, pa vidite da je tu naposljetku ipak nečega bilo. Naravno, nije prošlo ni nekoliko tjedana, a ja sam osim čela dodirivala i mnoga druga mjesta na njegovu tijelu i tu sam pogriješila.

Najprije da nešto raščistimo - ne pokušavam reći da sam najbolje godine svoga života naposljetku potratila s tom starom ispičuturou zato što mi se na sedmom školskom satu svidjelo kako izgleda njegovo čelo dok svjetlo u sobi za učenje koso pada na nj. Dovraga, ne. No, pokušavam vam reći da je to sve čega sam se danas mogla sjetiti u vezi s ljubavlju i zbog toga se loše osjećam. Sjedila sam vani na stepenicama pored East Heada, razmišljala o starim vremenima... bilo je proketo teško. Tamo sam prvi put uvidjela da sam se možda jeftino prodala, a možda sam to učinila zato jer sam mislila da je jeftino se prodati najbolje što netko poput mene može za sebe očekivati. Znam da sam se tamo prvi put usudila pomisliti da zaslužujem da me netko voli više nego što je Joe St. George ikoga mogao voljeti (osim, možda, samoga sebe). Možda ćete pomisliti da jezičava stara gadura poput mene ne vjeruje u ljubav, ali je istina da je to jedina stvar u koju doista vjerujem.

Ljubav, međutim, nije imala mnogo veze s razlogom zbog kojeg sam se udala za njega - kažem vam to jasno i glasno. Kad sam mu rekla da ga uzimam za muža i da ću ostati uz njega sve dok nas smrt ne rastavi, nosila sam u utrobi šest tjedana staro žensko dijete. A to i jest bio najbolniji dio cijele priče... tužan, ali istinit. Ostalo su bili uobičajeni glupi razlozi, a u životu sam naučila da zbog glupih razloga ljudi stupaju u glupe brakove.

Bila sam umorna od natezanja s majkom.

Bila sam umorna od očevih grdnji.

Sve su se moje prijateljice udale, imale su svoj vlastiti dom i ja sam željela biti odrasla osoba poput njih. Bila sam umorna od toga da budem smiješna djevojčica.

Rekao mi je da me želi i ja sam mu povjerovala.

Rekao mi je da me voli, a ja sam mu i to povjerovala... pa kad je to rekao i pitao me osjećam li i ja isto prema njemu, činilo se pristojnim da kažem da je tako.

Strahovala sam od toga što će se dogoditi sa mnom ako to ne kažem - kamo ću morati otići, što ću morati raditi, tko će mi se brinuti za dijete dok to budem radila.

Sve će se to činiti prilično smiješnim, Nancy, kad tu priču jednom zapišeš, ali najsmješnije je što poznajem tuce žena s kojima sam kao djevojka išla u školu, a koje su se udale iz istih razloga i većina ih je još uvijek udata, a dobar dio njih samo nastoji što dulje izdržati u nadi da će nadživjeti ostarjelog muža, pokopati ga i zauvijek se osloboditi njegova medvjedeđeg prdeža.

Negdje oko 1952. bila sam skoro potpuno zaboravila na njegovo čelo, a tokom 1956. više mi ni bilo što drugo na njemu nije bilo od neke naročite koristi i mislim da sam ga počela mrziti nekako u vrijeme kad je Kennedy pobijedio Ikea, ali nikada nisam pomislila na to da ga ubijem. To je došlo kasnije. Mislila sam

da ću ostati s njim zato što je djeci potreban otac, ako već nije bilo nijednog drugog razloga. Nije li to smiješno? No, istina je. Kunem se da je to istina. A isto se tako kunem još nešto: kad bi mi Bog pružio još jednu priliku, i opet bih ga ubila, pa čak kad bi to značilo vatru paklensku i vječno prokletstvo... što vjerojatno i znači.

Mislím da svatko na Little Tallu tko se nije ovamo nedavno doselio, zna da sam ga ja ubila, a većina ih vjerojatno misli da zna i zašto - zbog toga što je često dizao ruku na mene. No, nije ga u propast odvelo to što je ruku položio na mene, a najčišća je istina da me on, bez obzira na to što su ljudi na otoku možda mislili u to vrijeme, u posljednje tri godine našeg braka ni jedan jedini put nije udario. Od tih sam ga gluposti izliječila krajem '60. ili početkom '61. godine.

Da, do tog me vremena prilično često tukao. Ne mogu to poreći. A ja sam to trpjela - ni to ne mogu poreći. Prvi je put to učinio druge noći našega braka. Bili smo preko vikenda otišli u Boston - to nam je bio medeni mjesec - i odsjeli u hotelu Parker House. Jedva da smo za cijelo to vrijeme izašli iz hotela. Znaete, nas smo dvoje bili dva uboga seoska mišića i bojali smo se da se ne izgubimo. Joe je rekao da ga vrag može odnijeti, ali da on onih dvadeset i pet dolara koje nam je moja obitelj bila dala kao popudbinu neće potrošiti na vožnju taksijem samo zato što se ne zna vratiti u hotel. Blagi Bože, što je taj čovjek bio glupav! Naravno, i ja sam bila glupa... ali je Joe imao jednu osobinu koju ja nisam imala (i sretna sam zbog toga) - vječno sumnjičavu narav. Pričinjalo mu se da je cijeli ljudski rod protiv njega i da ga progoni ne bi li mu napakostio i mnogo sam puta, kad god bi se on opio, pomislila da to možda čini zato što je to jedini način da zaspi, a da ne mora jedno oko držati otvoreno.

E pa, bilo je to nešto između toga dvoga. Pokušavam vam reći da smo te subote uvečer otišli u hotelsku blagovaonicu, izvršno večerali. a onda se vratili u svoju sobu. Sjećam se da je Joe poprilično teturao dok smo išli niz hodnik- uz večeru je popio četiri-pet piva da mu se nadovežu na onih devet-deset koje je bio popio u toku poslijepodneva. Kad smo ušli u sobu, stao je pred mene i tako dugo me promatrao da sam ga zapitala ima li štogod čudno na meni.

- Ne, Dolores - reče mi on - ali sam vidio onog čovjeka dolje u restoranu kako promatra tvoju haljinu. Oči su mu skoro ispale. A ti si znala da te on gleda! Gotovo sam mu rekla da je Gary Cooper glavom mogao sjediti tamo u kutu zajedno s Rithom Hayworth, a da ja to ne bih ni opazila, no onda sam pomislila da se ne treba uzrujavati. Nikakvo dobro nije moglo proizaći iz rasprave s Joeom kad bi se napio. Nisam bila ušla u brak baš potpuno zatvorenih očiju i neću vas ni pokušati zavaravati u tom pogledu.

- Joe, ako je taj čovjek promatrao moju haljinu, zašto nisi otišao do njega i rekao mu da zatvori oči? - zapitala sam.

Bila je to samo šala - možda sam mu htjela odvratiti pažnju, zbilja se ne sjećam - no on to nije shvatio kao šalu. Toga se sjećam. Joe nije bio čovjek koji bi volio šalu. Zapravo, moram reći da skoro uopće nije imao smisla za humor, a to nisam znala kad sam se upustila u vezu s njim. Tada sam mislila da je smisao za humor nešto poput nosa ili ušiju - da kod nekih ljudi funkcionira bolje nego kod drugih, ali da ga svatko ima.

Pograbio me, prebacio preko koljena i stao me udarati cipelom.

- Dok si živa, nitko osim mene neće znati kakve je boje tvoje donje rublje, Dolores - reče mi. - Čuješ li? Nitko osim mene.

Mislila sam da je to nekakva ljubavna igra, da se on pretvara da ljubomoran ne bi li mi polaskao - eto, kakva sam bila guščica. Da, u pitanju je bila ljubomora, ali ljubav nije s time imala nikakve veze. Više je podsjećalo na psa koji šapama drži kost i reži ako mu se približite. Tada to nisam znala pa sam otpjela. Kasnije sam to trpjela zato što sam mislila da su batine koje žena od vremena do vremena dobije od muža, samo dio bračnog života - ne baš najljepši dio, ali ni čišćenje zahoda nije baš najljepša stvar u braku, pa je mnogo žena pošteno prionulo na taj posao čim su skinule vjenčanicu i vjenčani veo i odnijele ih na tavan. Je li tako, Nancy?

I moj je tata od vremena do vremena znao dignuti ruku na mamu pa pretpostavljam da sam zbog toga i mislila da je to u redu - samo nešto što treba otpjeti. Jako

sam voljela tatu, a i njih dvoje su se jako voljeli, ali je on znao biti gadan kad mu nešto ne bi bilo po volji.

Sjećam se kad se jednom, mora da mi je tada bilo, rekla bih, devet godina, tata vratio kući nakon prevrtanja sijena na livadi Georgea Richarda, gore u West Endu, a mama ga nije dočekala s večerom. Ne sjećam se zašto večera nije bila gotova, ali se jako dobro sjećam onoga što se dogodilo kad se on ušao u kuću. Imao je na sebi samo radne hlače (čizme je i čarape bio izuo vani na trijemu jer su bile pune sijena), a lice i ramena su mu bili izgorjeli od sunca. Kosa mu se od znoja bila slijepila na sljepoočnicama, a između bora na čelu bila mu se prilijepila jedna slamka sijena i stršala iznad obrve. Vidjelo se na njemu da mu je vruće i da je umoran i da je spreman da se raspiga.

Ušao je u kuhinju, a na stolu je stajao samo stakleni vrč i cvijeće u njemu. Okrenuo se prema mami i rekao: »Što je s večerom, kravo?« Mama je otvorila usta, ali prije nego je uspjela i riječ izustiti, on ju je udario po licu i ona se srušila u kut. Ja sam stajala na ulazu u kuhinju i sve sam vidjela. On je krenuo prema meni, glavu je bio pognuo, a kosa mu je padala na oči - kad god vidim čovjeka koji tako korača dok ide kući, umoran od cjelodnevnog posla i s kutijom za užinu, sjetim se tate - i ja sam se malo uplašila. Htjela sam mu se maknuti s puta jer sam se bojala da će i mene baciti na zemlju, ali su mi noge bile kao od olova. No, ipak to nije učinio. Samo me čvrsto uhvatio velikim vrućim i grubim rukama, odgurnuo me u stranu i izašao iz kuće. Sjeo je na panj za sječenje mesa sklopivši ruke u krilu i sagnuvši glavu kao da gleda u njih. Pilići su se najprije razbježali pred njim, ali su se kasnije vratili i počeli ključati blizu njegovih cipela. Pomislila sam da će ih rastjerati udarcem noge tako da će perje letjeti na sve strane, ali ni to nije učinio.

Nakon nekog vremena pogledala sam prema mami. Još je uvijek sjedila u kutu. Lice je bila prekrila krpom za suđe i plakala je skrivajući se iza nje. Ruke je bila prekrížila na prsima. To pamtim najjasnije od svega, premda ne znam zašto - to kako je bila prekrížila ruke na prsima. Prišla sam joj i zagrlila je, a ona je osjetila moje ruke oko svojeg struka pa je i ona mene zagrlila. Onda je maknula krpom za suđe s lica i rekla mi da odem do tate i pitam ga hoće li popiti čašu hladne limunade ili bocu piva.

- Svakako mu reci da u kući imamo još samo dvije boce piva - rekla mi je. - Ako misli popiti više od toga, najbolje mu je da skoči do dućana ili neka se piva uopće i ne prihvaća.

Izašla sam iz kuće i rekla mu to, a on mi je odgovorio da neće pivo, ali da će čaša limunade biti prava stvar. Otrčala sam po limunadu. Mama je pripremala večeru. Lice joj je još uvijek bilo podbuhlo od plača, ali je nešto pjevušila i te su noći opruge na njihovu krevetu svojski škripale, kao što se to događalo i u mnogim drugim noćima. Nijedno od njih nije u vezi s tim više ništa reklo ni učinilo. Takve su se stvari u to doba nazivale ženskim preodgajanjem i to je bio dio muškarčeva posla, pa ako sam kasnije uopće o tome i mislila, mislila sam samo da je mojoj mami to najvjerojatnije i trebalo jer inače tata to nikada ne bi učinio.

Još sam ga nekoliko puta vidjela kako je preodgaja, ali se ovog prizora najjasnije sjećam. Nikada nisam vidjela da je udara stisnutom šakom, kao što je Joe katkada mene znao udariti, no jednom ju je udario po nogama komadom mokre jedrenine, a to mora da je đavolski boljelo. Znam da joj je to na nogama ostavilo crvene tragove koji cijelo poslijepodne nisu htjeli nestati.

Nitko to više ne zove ženskim preodgajanjem - ta je riječ nestala iz upotrebe, koliko ja mogu prosuditi, i hvala Bogu da smo je se otarasili - no ja sam odrasla u uvjerenju da je muškarčev posao da ženu i djecu, ako se dogodi da krenu stranputicom, vrati na pravi put. Znala sam da muškarac koji diže ruku na ženu nema puno veze s preodgajanjem... no, svejedno sam dugo vremena dopuštala Joeu da tako postupa sa mnom. Mislim da sam bila previše umorna od kućnih poslova, od čišćenja za ljetne goste, od podizanja djece i od nastojanja da raščistim Joeova okapanja sa susjedima, a da bih puno razmišljala o tome. Brak s Joeom... ah, dovraga! Na što nalikuje bilo koji brak? Mislim da se svi međusobno razlikuju, ali da nema nijednog među njima koji je onakav kakav izgleda izvana. To vam mogu sigurno reći. Ono što ljudi izvana vide od nečijega bračnog života i ono što se zaista u tom braku zbiva, obično je vrlo blizu

osjećaju koji imate kada se morate izljubiti s rođacima. Katkada je grozno, a katkada smiješno, ali je obično nalik na sve ostalo u životu - i jedno i drugo istovremeno.

Ljudi doista misle da je Joe bio alkoholičar koji je tukao mene, a vjerojatno i djecu, kad god bi se napio. Misle da je naposljetku to učinio jedanput previše i time od mene kupio kartu za drugi svijet. Istina je da je Joe pio i da je povremeno odlazio na sastanke Lige liječenih alkoholičara prijeko u Jonesportu, ali je on bio alkoholičar koliko i ja. Svakih bi četiri-pet mjeseci udario po piću, najčešće zajedno s propalicama kao što su Rick Thibodeau ili Stevie Brooks - njih su dvojica zaista bili alkoholičari - ali bi potom isto tako i prestao piti, osim gutljaj-dva kad bi se uvečer vratio kući. Ništa više od toga, a kada bi imao neku bocu u kući, volio je da mu potraje. Nijednog od pravih alkića koje sam svojevremeno poznavala, nije zanimalo hoće li mu neka boca potrajati, pa ma što bilo u njoj - John Beam, Old Duke, pa čak i šljoka koja je zapravo antifriz procijeđen kroz pamučnu krpu. Pravog pijanca zanimaju samo dvije stvari: da se posveti čaši koja mu je u ruci i da se ogleda za sljedećom koja je tek na vidiku.

Ne, Joe nije bio alkoholičar, ali nije mario što su ljudi mislili da jest. To mu je pomagalo da nađe posao, posebno ljeti. Mislim da se mišljenje o liječenim alkoholičarima tokom godina promijenilo - znam da ljudi danas o njima govore mnogo više nego što su to nekada činili - ali se jedno nije promijenilo - želja da se pomogne nekome tko tvrdi da je već sve pokušao ne bi li sam sebi pomogao. Cijelu je jednu godinu Joe proveo bez pića - ili je barem šutio o tome da pije - pa su njemu u čast upriličili proslavu prijeko u Jonesportu. Dobio je i tortu i medalju. Stoga bi on, kad bi radi posla došao k nekome od ljudi koji bi ovdje ljetovali, kao prvu stvar rekao da je liječeni alkoholičar. »Ako me zbog toga ne želite uzeti, neću vam zamjeriti«, rekao bi, »ali ja sam vam to morao reći. Već više od godinu dana odlazim na sastanke liječenih alkoholičara i svatko će vam od njih reći da čovjek ne može ostati trijezan ako ne može biti pošten.« Onda bi izvadio svoju zlatnu medalju i pokazao im je, a cijelo je vrijeme izgledao kao netko tko već stoljećima guta razna poniženja. Mislim da su se neki od njih i rasplakali kad im je Joe ispričao kako se zapošljava samo na jedan dan i kako se zbog toga ne uzrujava i pušta da stvari idu svojim tokom i obraća se Bogu svaki put kad ga spopadne želja za pićem... što se, po njegovim riječima, događalo otprilike svakih petnaest minuta. Ljudi su se obično natjecali oko toga tko će ga uzeti, i to za pedeset centi ili dolar više po satu nego što su namjeravali platiti. Pomislili biste da će s takvim pričama imati manje uspjeha nakon Blagdane rada, ali je štos zapanjujuće dobro funkcionirao čak i ovdje na otoku gdje su ga ljudi viđali svaki dan i trebali ga bolje poznavati. Zapravo je Joe većinom bio potpuno trijezan svaki put kad bi me tukao. Kad bi se nalokao, ovako ili onako nije baš puno mario za mene. Onda je, negdje '60. ili '61. godine, jedne večeri došao kući od Charlieja Dispenzierija kojem je pomagao da izvuče čamac iz vode pa kada se nagnuo da iz hladnjaka uzme Coca-colu, primijetila sam da su mu hlače otraga rasparane. Nasmijala sam se. Nisam se mogla suzdržati. Nije ništa rekao, ali je, kada sam otišla do štednjaka da promiješam kupus - te sam večeri kuhala kupus sa suhim mesom i krumpirom, sjećam se toga kao da je jučer bilo - zgrabio javorovu cjepanicu iz sanduka za drva i tresnuo me njome preko križa. Oh, kako me zaboljelo. Znat ćete što mislim ako vas je ikada netko udario po bubrezima. Osjećate kao da su vam se se bubrezi smanjili i postali vrući i da su otežali, kao da će se otkvačiti od onoga što ih drži ondje gdje trebaju biti i da će nekamo potonuti poput zrna ispaljena u vjedro vode.

Dovukla sam se do stola i sjela na stolicu. Bila bih se srušila na pod da se ta stolica nalazila samo malo dalje. Samo sam sjedila čekajući da vidim neće li bol uminuti. Nisam glasno plakala, to je točno, jer nisam htjela da se djeca uplaše, ali su mi suze svejedno tekle niz lice. Nisam ih mogla zaustaviti. Bile su to suze kakve izaziva bol, suze koje ne možete progutati ni za čiju ljubav i ni za što.

- Nećeš se ti meni smijati, funjaro jedna - rekao je Joe. Cjepanicu kojom me udario opet je bacio u sanduk za drva, a zatim sjeo i počeo čitati American. - U ovih si deset godina to već mogla i naučiti.

Dvadeset je minuta prošlo prije nego sam uspjela ustati sa stolice. Morala sam pozvati Selenu da smanji plamen ispod lonca s povrćem i mesom iako je štednjak bio samo četiri koraka udaljen od mjesta na kojem sam sjedila.

- Zašto ti to nisi sama napravila, mama? - zapitala me. - Joey i ja gledamo crtiće.

- Malo sam umorna - odgovorih.

- Točno - reče Joe kojem su novine zaklanjale lice - mlatila je jezikom pa se umorila.

I stade se smijati. Taj je smijeh bio kap koja je prelila čašu. Odlučila sam tada da će on skupo platiti ako me ikada više pokuša tući.

Večerali smo kao i inače i poslije toga smo, kao i inače, gledali televiziju, ja i dvoje starije djece na dvosjedu, a Mali Pete u velikom naslonjaču u očevu krilu. Kao što se to uvijek događalo, oko pola osam Pete je zadrijemao i Joe ga je odnio u krevet. Sat vremena poslije toga poslala sam na spavanje Joea Mlađeg, a Selena je na spavanje otišla u devet sati. Ja sam obično odlazila u krevet oko deset, a Joe bi znao sjediti do ponoći, dremuckajući i trzajući se iz drijemeža, pomalo gledao televiziju, pomalo čituckao one stvari u novinama koje su mu prvi put promakle i kopao nos. Vidiš, Frank, nisi ni ti najgori. Neki se ljudi nikada ne odreknu te navike, čak ni kada odrastu.

Te večeri, međutim, nisam otišla u krevet u vrijeme u koje sam to obično činila. Umjesto toga sam zajedno s Joeom ostala sjediti pred televizorom. Leđa su mi bila malo bolje. U svakom slučaju, dovoljno dobro da učinim ono što sam morala. Možda sam zbog toga bila malo uzrujana, ali ako i jesam, toga se ne sjećam. Uglavnom sam čekala da on zadrijema i to se napokon dogodilo.

Ustadoh, odoh u kuhinju i uzeh sa stola vrčić za vrhnje. Nisam bila došla baš posebno po njega. Bio je tamo samo zato što je te večeri bio red na Joeu Mlađem da raspremi stol i on ga je zaboravio staviti u hladnjak. On je i inače uvijek nešto zaboravljao - skloniti vrčić za vrhnje sa stola, poklopiti staklenim poklopcem zdjelu za maslac, umotati kruh u krpu da se najgornja kriška ne stvrdne preko noći - pa i sada, kada na televizijskim vijestima vidim neki njegov govor ili intervju, najčešće pomislim na tu njegovu osobinu.. i pitam se što bi demokrati mislili kad bi znali da vođa senatske većine u državi Maine s jedanaest godina nikada nije bio u stanju potpuno rasprijeti kuhinjski stol. Ponosna sam na njega, dakako, i nipošto, nipošto ne smijete misliti bilo što drugo. Ponosna sam na njega pa makar bio i prokleti demokrat.

U svakom slučaju, te je večeri uspio zaboraviti pravu stvar. Vrčić je bio malen, ali težak i lijepo mi je ležao u ruci. Otiđoh još i do sanduka za drva i uzeh sjekiricu s kratkim drškom koju smo držali iznad njega na polici. Onda se vratih u dnevni boravak gdje je on drijemao. U desnoj sam ruci držala vrčić, pa ga spustih i zamahnuh njime i smrskah ga Joeu o desnu stranu glave. Vrčić se razbi u tisuću komada.

Andy, kad sam to napravila, sjeo je hitro se upravivši. Trebao si ga čuti. Je li se derao? Gospode Bože i Isuse Kriste! Zvučalo je kao da riče bik kojem su vrtna vrata prikliještala onu stvar. Oči je razrogačio, a ruku prinio uhu koje je već počinjalo krvariti. Obraz mu je bio poprskan kapljicama vrhnja, a isto tako i onaj busen dlaka na donjem dijelu lica koji je on nazivao zaliskom.

- Znaš što je novo, Joe? - zapitah. - Više uopće nisam umorna.

Čula sam kako je Selena skočila iz kreveta, ali se nisam usudila osvrnuti. Mogla sam se naći u opasnosti do guše da sam to učinila - kad je samo htio, mogao je biti brz kao munja. Sjekiricu sam lijevom rukom držala uz bok, a moja ju je pregača gotovo sasvim pokrivala. Kad je Joe pokušao ustati sa stolice, izvadih sjekiricu ispod pregače i pokazah mu je.

- Ako ne želiš da te ovim udarim po glavi, radije ponovno sjedni - rekoh mu.

Na trenutak sam mislila da će svejedno ustati. Da je to učinio, tu bi mu bio kraj jer se ja nisam šalila. I sam je to vidio pa se ukipio držeći stražnjicu oko pet palaca od sjedala.

- Mama? - dozivala je Selena s vrata svoje sobe.

- Idi natrag u krevet, dušo - rekoh joj ni na sekundu ne skidajući oči s Joea. - Tata i ja malo razgovaramo.

- Jeste li dobro?

- Aha - rekoh. - Je l' tako, Joe?

- D-da - odvrati on. - Dobro kao dobar dan.

Čula sam kad je napravila nekoliko koraka da se vrati u sobu, ali za trenutak - deset, možda petnaest sekundi - nisam čula da se njezina vrata zatvaraju i znala sam da stoji na ulazu u dnevni boravak i gleda nas. Joe je ostao u istom položaju, jednom se rukom upirući o naslonjač i držeći stražnjicu u zraku iznad sjedala. Tada začusmo kako se vrata njezine sobe zatvaraju i to kao da je Joe pokazalo kako smiješno mora izgledati, tako ni sjedeći ni stojeći, dok se drugom rukom drži za uho, a kapljice mu vrhnja cure niz lice.

Svom se težinom sputio u naslonjač i skinuo ruku s lica. I ruka su mu i uho bili puni krvi, ali mu ruka nije bila natekla, a uho jest.

- Platit ćeš mi to, droljo - rekao je.

- Je li? - dočekah ja. - E pa, onda zapamti ovo, Joe St. George: za sve što mi učiniš, ti ćeš meni platiti dvostruko.

Cerio se kao da ne može vjerovati to što čuje.

- Znači li to da ću te morati ubiti?

Pružih mu sjekiricu još i prije no što je izustio te riječi. Nisam namjeravala to učiniti, ali kad sam ga vidjela kako je drži, shvatih da je to bilo jedino što je trebalo učiniti.

- Hajde - rekoh. - Samo učini to jednim udarcem da se ne mučim.

Pogledao je najprije mene, zatim sjekiru, a onda opet u mene. Iznađeni bi izraz na njegovu licu bio komičan da stvar nije bila tako ozbiljna.

- A kad to obaviš, ponovno podgrij večeru i najedi se - rekoh mu. - Pošteno se najedi jer ćeš ionako otići u zatvor, a nisam baš čula da tamo za obroke poslužuju dobru domaću papricu. Mislim da ćeš za početak biti prijeko u Belfastu. Kladam se da će se među onim narančastim odijelima koja se tamo nose, naći jedno upravo u tvojoj veličini.

- Zaveži, pičko jedna - reče on.

Nisam ga poslušala.

- Nakon toga ćeš najvjerojatnije biti u Shawshanku, a tamo znam da se jelo ne donosi toplo na stol. I ne puštaju te da petkom uvečer izađeš na partiju pokera s pajdašima po pivu. Sve što tražim od tebe jest da to izvedeš brzo i da, kad jednom sve bude gotovo, ne dopustiš da djeca vide nered.

Zatim sam zatvorila oči. Bila sam prilično sigurna da se neće usuditi da to učini, ali biti prilično siguran nije baš nešto naročito kad vam je život u pitanju. Te sam noći to shvatila. Stajala sam ondje ztvorenih očiju, vidjela sam samo tamu i pitala se na što će nalikovati kad mi sjekira bude prolazila kroz nos, usta i zube. Sjećam se da sam mislila kako ću najvjerojatnije osjetiti okus triješća na oštrici prije nego umrem i sjećam se da mi je bilo drago što sam je dva-tri dana prije toga bila naoštrila. Ako me već namjerava ubiti, nisam htjela da to učini tupom sjekikom.

Činilo mi se da ondje stojim već deset godina. Onda on progovori nekako grubo i ljutito:

- Hoćeš li već jednom poći u krevet ili ćeš tu stajati kao Helen Keller kad svršava u snu?

Otvorila sam oči i vidjela da je sjekiru odložio ispod naslonjača - mogla sam vidjeti samo kraj drška kako izvire ispod ukrasnog ruba. Novine su mu prekrivale stopala poput nekog šatorčića. On se sagnu, podiže ih i pokuša poravnati - nastojeći se ponašati kao da se ništa nije dogodilo - ali mu je krv tekla iz uha i spuštala se niz obraz, a ruke su mu se upravo dovoljno tresle da stranice novina zbog toga malčice jače šuščaju. Osim toga je na prvoj i zadnjoj stranici ostavio crvene otiske prstiju pa sam odlučila da tu prokletinju spalim prije nego on ode u krevet da je djeca ne bi vidjela i pitala se što se desilo.

- Uskoro se namjeravam zavući u krevet, Joe, ali ćemo se prije toga o nečemu sporazumjeti.

Pogledao je prema meni i procijedio kroz stisnute zube:

- Ne budi bezobrazna, Dolores, jer ćeš napraviti gadnu, gadnu pogrešku. Ne smiješ mi se rugati.

- Nisam ti se rugala - rekoh. - Htjela sam time reći da su dani kada si me tukao zauvijek prošli. Ako to ikada ponovno učiniš, jedno će od nas završiti u bolnici. Ili u mrtvačnici.

Dugo, dugo me gledao, Andy, a ja sam mu uzvraćala pogled. Sjekira mu je bila ispala iz ruke i ležala je ispod naslonjača, ali to nije bilo važno: znala sam da, ako spustim pogled prije njega, udarci po vratu i buboci u leđa nikada neće prestati. No, na kraju je on ponovno pogledao prema novinama na podu i promrmljao:

- Učini nešto korisno, ženo. Donesi mi ručnik da ga stavim na glavu kad već ništa drugo nisi u stanju napraviti. Sva će mi krv isteći na tu prokletu košulju.

To je bilo posljednji put što me udario. Vidite, u duši je bio kukavica, premda tu riječ nikad nisam na glas izgovorila pred njim - ni tada ni inače. Mislim da bi to bilo i najopasnije što bi netko mogao učiniti jer se kukavica više boji toga da ne bude otkriven nego bilo čega drugoga, pa čak i smrti.

Naravno, znala sam da u njemu postoji ta kukavička crta. Najprije ga se ja nikad ne bih usudila udariti po glavi onim vrčićem za vrhnje da nisam osjećala kako mi se pruža dobra prilika da iz tog sukoba izađem kao pobjednica, a osim toga sam, dok sam nakon njegovog udarca sjedila na onoj stolici čekajući da me bubrezi prestanu boljeti, nešto shvatila: da mu se tada nisam suprotstavila, vjerojatno mu se nikad ne bih uspjela suprotstaviti. Pa sam to i učinila.

Znate, udariti Joea vrčićem za vrhnje bilo je zbilja prilično lako. Prije no što sam to uspjela učiniti, morala sam se jednom zauvijek uzdići iznad sjećanja na to kako je tata srušio mamu na zemlju i kako ju je po nogama ošinuo komadom jedrenine. Bilo je teško prevladati te uspomene jer sam ih ja oboje silno voljela, ali sam na kraju u tome uspjela... vjerojatno zato što sam to morala učiniti. I zahvalna sam što sam u tome uspjela samo da Selena nikada ne mora pamtiti svoju majku kako sjedi u kutu i cmizdri skrivajući lice krpom za suđe. Moja je mama prihvaćala muževljevo zlostavljanje, no ja neću suditi nijednome od njih. Možda je ona to morala prihvaćati, a možda je i on nju morao zlostavljati da ga ljudi s kojima je svaki dan morao živjeti i raditi, ne bi podcjenjivali. Vremena su tada bila drugačija - ljudi većinom i ne shvaćaju koliko drugačija - no to nije značilo da i ja moram iste stvari prihvaćati od Joea samo zato što sam bila dovoljno velika guska da se udam za njega. Da muškarac ženu tuče šakama ili cjepanicom koju je izvadio iz sanduka za drva, nije se moglo nazvati ženskim preodgajanjem pa sam na kraju odlučila da takve stvari više neću podnositi od ljudi kao što je Joe St. George ili od bilo kojeg drugog muškarca.

Bilo je prilika kada je znao podići ruku da me udari, ali bi onda malo bolje promislio o tome. Katkada, kad bi mu ruka već bila u zraku i kad me želio udariti, ali se to nije usuđivao učiniti, vidjela bih mu u očima da se sjeća vrčića za vrhnje.. a možda i sjekirice. Onda bi se pretvarao da je ruku podigao u zrak samo zato da se počese po glavi ili obriše znoj s čela. To je bila prva pouka koju je izvukao iz onog događaja. A možda je bila i jedina.

Još je nešto ostalo od one noći kada je on mene udario cjepanicom, a ja njega vrčićem za vrhnje. Nije mi drago što to iznosim - spadam među one staromodne osobe koje vjeruju da ono što se događa iza vrata spavaće sobe, mora ondje i ostati - ali mislim da je bolje da to spomenem zato jer je to vjerojatno jedan od razloga što su stvari krenule onim tokom kojim su krenule.

Iako smo bili vjenčani i živjeli smo pod istim krovom i tokom sljedeće dvije godine - a možda su bile i tri, zbilja se ne mogu sjetiti - samo je nekoliko puta pokušao ostvariti svoja prava. On...

Što, Andy?

Naravno da mislim time reći da je bio impotentan! O čemu bih inače pričala, o njegovu pravu da nosi moje donje rublje kada ga obuzme želja za tim? Ja ga nikada nisam odbila: on jednostavno više nije bio sposoban za to. Nije on bio ono što biste nazvali svakonoćnim ljubavnikom, čak ni u početku, a nije ni odugovlačio s tim - kod njega je to prije bilo 'bim-bum-bam i gotovo, hvala, madam'! Sve u svemu, samo ga je jedanput ili dvaput tjedno zanimalo da to obavi... to jest, dok ga nisam udarila onim vrčićem za vrhnje.

Vjerojatno je to djelomično bilo i zbog cuge - mnogo je više pio tokom tih posljednjih godina - ali ne mislim da je samo to razlog. Sjećam se kako se jedne noći skotrljao s mene nakon što je dvadesetak minuta uzaludno puhao i stenjao, a ona mu je stvarčica visjela mlitavo kao rezanac. Ne znam koliko je vremena to bilo nakon noći o kojoj sam vam upravo pričala, ali znam da je bilo poslije toga

jer se sjećam kako mi je, dok sam tako ležala, u bubrežima čekićalo i kako sam razmišljala o tome da ustanem i popijem aspirin ne bi li se to smirilo.

- Nadam se - reče on gotovo plačući - nadam se da si svršila, Dolores. Jesi li svršila?

Nisam ništa rekla. Katkada je sve što žena može reći muškarcu, samo po sebi pogrešno.

- Jesi li svršila? - pitao je - jesi li svršila, Dolores?

Još uvijek nisam ništa govorila, samo sam ležala i promatrala strop i slušala kako vani puše vjetar. Te je noći puhao s istoka i mogla sam u njemu čuti zvuk oceana. Taj sam zvuk uvijek voljela. Smiruje me.

Nagnuo se nad mene i mogla sam osjetiti zadah piva u njegovu dah, opor i kiseo.

- Nekada mi je pomagalo ako bih ugasio svjetlo - reče - ali od toga više nema koristi. Tvoje odvratno lice mogu vidjeti čak i u mraku.

Ispružio je ruku, zgrabio me za sisu i protresao je.

- I ovo ovdje - reče. - Mlohavo i ravno kao palačinka. A pička ti je još i gora. Kriste, nemaš još ni trideset pet godina, a jebanje s tobom izgleda mi kao da ga umačem u blatnjavu kaljužu.

Pomislih da bih na to mogla uzvratiti: »Kad bi to bila blatnjava kaljuža, Joe, bilo bi ti ga lakše umočiti pa bi ti sigurno pao kamen sa srca«, ali odlučih da držim jezik za zubima. Kao što sam vam već rekla, Patricija Claiborne nije rađala blesavu djecu.

Zavladala je tišina. Upravo sam bila zaključila da je već izrekao dovoljno gadarija i da bi napokon mogao poći na spavanje, pa sam počela razmišljati o tome da se izvučem iz kreveta i odem po aspirin, kadli on opet progovori... i prilično sam sigurna da je taj put plakao.

- Da ti barem nikada nisam vidio lice - reče, a zatim dodade: - Zašto nisi upotrijebila onu jebenu sjekiru da mi ga odsiječeš, Dolores? Izašlo bi na isto. Tako, vidite, nisam samo ja mislila da to što sam ga onim vrčićem za vrhnje udarila po glavi - a uz to sam mu još i rekla da će se stvari u kući ubuduće krenuti drugačijim tokom - možda ima neke veze s njegovim problemima. Još uvijek nisam ništa govorila, nego sam samo čekala da vidim hoće li zaspati ili će opet pokušati dići ruku na mene. Ležao je gol pored mene, a znala sam u koje ću ga mjesto prvo udariti ako me pokuša tući. Uskoro sam čula kako hrče. Ne znam je li to bilo doista posljednji put što se pokušao prema meni ponašati kao muškarac, ali ako baš i nije, bilo je to kao i da jest.

Nijedan od njegovih prijatelja nije ništa ni slutio o tome što se među nama događalo - on im sigurno nije namjeravao reći da je žena ubila boga u njemu udarajući ga vrčićem za vrhnje i da mu majmun više nije u stanju ni glavu podići. To ne! Tako, kada su se drugi na sva usta hvalili o tome kako tamburaju ženu, i on bi na sva usta pričao kako mi je opalio jednu zato što sam mu nešto drsko odbrusila ili možda zato što sam prijeko u Jonesportu kupila haljinu, a da ga prije toga nisam zapitala smijem li uzeti novac iz kućne blagajne.

Otkuda to znam? Pa ponekad sam u stanju otvoriti uši umjesto da stalno otvaram usta. Znam da vam je, dok me noćas slušate, teško u to povjerovati, ali je tako. Sjećam se kako je jednom dok sam radila kod Marshallovih na pola radnog vremena - sjećaš li se Johna Marshalla, Andy, i onoga što je uvijek pričao da će sagraditi most koji će nas povezati s kopnom? - zazvonilo na vratima. Bila sam sama u kući i požurila sam da otvorim vrata. Spotaknula sam se o prostirku, pala i udarila se o ugao kamina. Od toga mi je na ruci ostala jaka velika modrica, baš iznad lakta.

Otprilike tri dana kasnije, baš kad je modrica od tamnosmeđe počela prelaziti u žućkastozelenu, kao što se to već zbiva s modricama, naletjeh u mjestu na Yvette Anderson. Upravo je izlazila iz dućana u koji sam ja namjeravala ući. Pogledala je modricu na mojoj ruci, a kada je progovorila, glas joj se upravo cijedio od suosjećanja. Samo se glas žene koja je opazila nešto zbog čega se osjeća sretnom kao prase u blatu, može tako cijediti.

- Zar muškarci nisu grozni, Dolores? - reče mi.

- Katkada jesu, a katkada i nisu - odvratih. Nisam imala blagog pojma o čemu to ona priča - bila sam potpuno zaokupljena time da se domognem svinjskih kotleta koji su se tog dana prodavali na sniženju prije nego se rasprodaju.

Ljubazno me potapšala po nadlaktici - onoj na kojoj nije bilo modrice - i rekla:

- Budi hrabra. Sve će se to srediti. Prošla sam kroz to i sve znam. Molit ću se za tebe, Dolores.

Ovo posljednje mi je rekla takvim glasom kao da mi obećava milijun dolara, a zatim otišla svojim putem uz ulicu. Uđoh u dućan, još uvijek u neodumici. Činilo mi se da je Yvette izgubila pamet, samo što svatko tko je ikada proveo neko vrijeme s njome, zna da ona u tom pogledu baš i nema puno toga što bi mogla izgubiti.

Već sam bila napola obavila kupovinu kad mi najednom sine. Stajala sam ondje i gledala Skippyja Portera kako mi važe kotlete, košara za kupovinu visjela mi je preko ruke, a glavu sam bila zbacila unazad smijući se tako da mi se trbuh tresao od smijeha, onako kako se čovjek smije kad zna da ništa drugo ne može učiniti, nego se prepustiti smijehu. Skippy me pogleda i reče:

- Jeste li dobro, gospođo Claiborne?

- Odlično - odgovorih. - Upravo sam se nečeg smiješnog sjetila.

I opet prasnuh u smijeh.

- I meni se čini - odvrati Skippy i vrati se k svojoj vagi. Bog blagoslovio te Porterove, Andy. Dok god oni budu ovdje, na otoku će postojati barem jedna obitelj koja se ne miješa u tuđe poslove. Ja sam se u međuvremenu i dalje smijala. Nekoliko me ljudi pogledalo kao da sam šenula, ali me nije bilo briga za to. Život je ponekad tako prokletito smiješan da se naprosto morate smijati. Yvette je, dakako, bila žena Tommyja Andersona, a Tommy je bio jedan od Joeovih pajdaša s kojima je krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina pio pivo i igrao poker. Dan ili dva pošto sam se ja udarila u ruku, gomila je njegovih frajera došla u našu kuću u namjeri da svi zajedno natjeraju Joeovu posljednju kupovinu, jedan stari Fordov kamionet, da krene. Bio je to moj slobodan dan i poslužila sam ih ledenim čajem u nadi da će ih to zadržati podalje od piva, barem dok sunce ne zađe.

Mora da je Tommy vidio modricu dok sam im lijevala čaj. Možda je, kad sam ja otišla. zapitao Joea što je to bilo ili je samo nešto napomenuo o tome. Kako bilo da bilo, Joe St. George nije bio tip koji bi propustio zgodnu priliku - barem ne takvu. Dok sam razmišljala o svemu tome vraćajući se kući iz dućana, jedino me zanimalo što je Joe Tommyju i ostalima naveo kao razlog - možda da sam zaboravila staviti njegove kućne papuče ispod peći tako da mu budu tople kad ih bude nazuvao ili da mi se u subotu navečer raskuhao grah. Što god bilo u pitanju, Tommy se vratio kući i ispričao Yvetti da se Joe St. George morao malo pozabaviti preodgajanjem svoje žene. A sve što se ikada dogodilo, bio je onaj udar o ugao kamina kod Marshalllovih dok sam se žurila da vidim tko je na vratima!

Eto, to mislim kad kažem da u braku postoje dvije strane - njegov vanjski i unutrašnji vid. U očima ljudi na otoku Joe i ja smo izgledali poput mnogih drugih bračnih parova u našim godinama: ni odviše sretni, ni odviše nesretni, kao dva kljuseta koja vuku ista kola... možda više ne zamjećuju jedno drugo kao nekada, a kada jedno drugo i zamijete, možda se ne slažu onako kao nekada, ali su upregnuti jedno uz drugo pa se ravnodušno spuštaju niz ulicu, uzajamno se ne grizu, ne vuku se lijeno i ne rade ništa od onoga čime bi mogli izazvati udarce bičem.

No, ljudi nisu konji, a brak baš naročito ne nalikuje na vuču kola, iako znam da se izvana pokatkad tako čini. Ljudi na otoku nisu ništa znali o vrčiću za vrhnje ni o Joeovim suzama u mraku i njegovim riječima o tome da bi volio da nikada nije vidio moje odvratno lice. No, to i nije bilo najgore od svega. Najgore je počelo otprilike tek godinu dana nakon što smo nas dvoje prestali zajedno ići u krevet. Smiješno je kako ljudima nešto može biti ravno pod nosom, a oni o tome izvlače potpuno krive zaključke, no nema u tome ništa neobično ako se sjetite da vanjska i unutrašnja strana braka obično ne nalikuju mnogo jedna na drugu. Ovo što ću vam sada ispričati, predstavlja unutrašnji vid našeg braka i mislila sam sve do danas da će to i ostati.

Kad se osvrnem unazad, mislim da su nevolje zapravo počele '62. godine. Selena se baš bila upisala u srednju školu prijeko na kopnu. Postala je zgodna djevojka i sjećam se da se nakon prvog razreda bolje slagala s tatom nego što je to bio slučaj u posljednjih nekoliko godina. Ja sam strepila zbog toga što je ona upravo ulazila u tinejdžersku dob i predviđala sam da će među njima sve češće

dolaziti do trvenja kako ona bude postajala starijom i što se češće bude raspitivala o njegovu mišljenju u pogledu pojedinih stvari i o tome kako gleda na neka svoja prava.

Umjesto toga, među njima je vladalo razdoblje mira, tišine i dobrog raspoloženja. Ona bi često izlazila i promatrala ga kako iza kuće radi na nekoj od svojih krtija ili bi sjela pored njega na kauč dok su uvečer gledali televiziju (mogu vam reći da se Malom Peteu takvo rješenje nije naročito sviđalo) i za vrijeme reklama postavljala mu pitanja o tome kako je proveo dan. Odgovarao joj je na miran, zamišljen način na koji ja nisam bila navikla...ali sam ga se odnekuda sjećala. Sjećala sam ga se iz srednje škole, iz vremena kada sam se s njim upoznala i kada mi je on počinjao udvarati.

U isto vrijeme dok se to događalo, ona se otuđila od mene. Oh, još je uvijek pristajala na sitne kućne poslove za koje bih je zamolila, a katkada je znala i pričati o tome kako je bilo u školi... ali samo ako bih se ja potrudila i izvukla to iz nje. Među nama se pojavila nekakva hladnoća koje prije nije bilo, a tek sam kasnije počela shvaćati da se sve to međusobno poklapa i da je povezano s onom noći kada je ona izašla iz svoje spavaće sobe i vidjela nas dvoje - tatu kako drži ruku na uhu, a krv mu teče između prstiju i mamu kako se sa sjekiroj u ruci naginje nad njega.

Rekla sam vam da Joe nikada nije bio čovjek koji bi propustio priliku ako bi mu se ukazala, a ovo je bilo bolje od uobičajenoga. Tommyju Andersonu ispričao je jednu priču, a vlastitoj kćeri nešto što je bilo isto sranje, samo drugo pakovanje. Mislim da mu je isprva na umu bila samo čista zloba: znao je koliko volim Senu i mora da je pomislio kako će mi se pošteno osvetiti ako joj bude pričao o mojoj zloj i opakoj ćudi - možda čak i o tome koliko sam opasna. Pokušao je sve učiniti da se ona okrene protiv mene, pa iako nikada nije u tome zbilja uspio, pošlo mu je za rukom da joj se približi više nego ikada ranije, još od vremena kada je bila djevojčica. Nije ni čudo. Senu je uvijek bila nježna srca, a ja nikada nisam sreća čovjeka koji bi umio izazvati sažaljenje tako dobro kao Joe.

Uvukao joj se u život, a kad je jednom dospio onamo, mora da je naposljetku primijetio kako je zgodna djevojka postala pa je od nje poželio i nešto više od toga doli da ga sluša dok joj nešto pripovijeda ili da mu dodaje alat dok on, gurnuvši glavu pod poklopac motora, popravljajući neku krtiju od kamiona. A ja sam, cijelo vrijeme u kojem je dolazilo do tih promjena, trčala okolo, radila na četiri različita mjesta i pokušavala sastaviti kraj s krajem, a istovremeno svakog tjedna staviti na stranu nešto novca za djecu i njihovo školovanje u koledžu. Nikada nisam ništa primijetila, sve dok skoro nije bilo prekasno. Senu je bila živahna djevojčica koja je voljela čavrljati i uvijek željela ugoditi drugima. Kad biste je zamolili da nešto donese, ne bi jednostavno otišla po to: otrčala bi. Kad je postala starija, pripremala je večeru ako bih ja uvečer radila izvan kuće i nikada je za to nisam morala posebno moliti. Isprva joj je koji put jelo i zagorjelo, a Joe mora da je gundao ili je ismijavao - više je nego jedanput otišla plaćući u svoju sobu - ali je s time prestao nekako u to vrijeme o kojem vam govorim. U to se doba, u proljeće i ljeto 1962. godine, ponašao kao da je svaka pita koju bi ona ispekla bila čista ambrozija, čak i ako bi tijesto bilo tvrdo poput cementa, a na pečenje bi od kosanog mesa navalio kao da je u pitanju francuska kuhinja. Ona je bila sretna zbog njegovih pohvala - naravno da jest, svatko bi se na njezinu mjestu tako osjećao - ali se nije zbog toga uobrazila. Nije bila takva djevojka. Ipak ću vam nešto reći: kada je Senu naposljetku otišla od kuće, u dane kad je najlošije kuhala, bila je bolja kuharica od mene, čak i onda kada sam se najviše trudila.

Kada se radilo o pomoći u kući, nikada majka nije imala bolju kćer... posebno majka koja je vrijeme većinom provodila u čišćenju tuđih kuća. Kada su Joe Mladi i Mali Pete ujutro izlazili iz kuće, Senu nikada ne bi zaboravila da provjeri jesu li ponijeli užinu sa sobom i na početku bi se svake školske godine pobrinula da im knjige budu uredno zamotane. Barem je to Joe Mladi mogao sam obaviti, ali mu ona nikada nije za to pružila priliku.

Prvi je razred završila s pohvalama za isticanje u radu, ali ju je još uvijek zanimalo i ono što se kod kuće zbivalo oko nje, onako kako se to u toj dobi događa samo s pojedinom bistrom djecom. Većina trinaestogodišnjaka ili

četrnaestgodišnjaka misli da su svi ljudi iznad trideset godina obični fosili pa kada neki takav fosil uđe u kuću, obično izjure kroz vrata dvije minute nakon toga. Selena to nije radila. Skuhala bi im kavu ili ih ponudila nekim jelom ili ma čime drugim, a onda bi sjela na stolicu pored peći od lijevana željeza i slušala odrasle kako razgovaraju. Bez obzira na to jesam li to bila ja s dvije-tri prijateljice ili Joe s tri-četiri svoja pajdaša, ona je slušala. Da sam joj dopustila, bila bi ostajala uz Joea čak i dok su on i njegovi prijatelji igrali poker. Nisam joj to dopuštala jer su oni često prostačili. To je dijete naprosto gutalo sve što se oko nje govorilo poput miša koji se baca na koranicu sira, pa je ono što nije mogla pojesti, spremala kao zalihu.

Onda se promijenila. Ne znam točno kada je ta promjena počela, ali sam je primijetila nedugo nakon početka njezina drugog razreda. Rekla bih, negdje krajem rujna.

Najprije sam primijetila da se više ne vraća kući prvim trajektom kao što je to tokom prethodne godine većinom činila nakon nastave, iako je to najviše njoj trebalo odgovarati - znala je završiti zadaće prije nego bi se dječaci i pojavili na vratima, a onda bi malo počistila po kući ili počela pripremati večeru, Umjesto da se vraća trajektom koji je polazio u dva, vraćala se onim koji je s kopna polazio u tri četvrt pet.

Kada sam je o tome zapitala, odgovorila mi je kako misli da će zadaće radije pisati u školi nakon nastave i da se samo o tome radi, a onda me pogledala čudnim pogledom iz kojeg sam shvatila da ona o tome više ne želi govoriti. Zbog njezina sam pogleda pomislila da se nečega stidi, a možda i laže. Sve me to zabrinjavalo, ali sam odlučila da je više neću s time gnjaviti, osim ako sa sigurnošću ne ustanovim da je nešto pošlo po krivu. Vidite, s njom je bilo teško razgovarati. Osjećala sam njezinu suzdržljivost koja se ispriječila između nas dvije i prilično sam točno znala što ju je izazvalo: prizor što smo ga one večeri pružali Joe i ja - on se napola podigao iz naslonjača i krvari, a ja stojim nagnuvši se nad njega sa sjekiricom u ruci. Tada sam prvi put shvatila da joj je on vjerojatno govorio o tome, kao i o drugim stvarima. A i tu je priču, da tako kažem, ispreo na svoj način.

Mislila sam da bi, budem li Selenu previše gnjavila s pitanjima o tome zašto do kasna ostaje u školi, to moglo samo dovesti do još veće nevolje. Svaki način koji bih smislila da je bilo što zapitam, svodio se na nešto što bi zvučalo kao: Gdje si bila, Selena?, pa ako je to tako zvučalo meni, trideset petogodišnjoj ženi, kako li bi tek zvučalo u ušima djevojčice kojoj još nije ni petnaest godina? Tako je teško razgovarati s djecom dok su u toj dobi: morate se oko njih šuljati na prstima, onako kako biste se šuljali oko staklenke pune nitroglicerina koja stoji na podu.

E pa, nedugo nakon početka školske godine u Seleninoj se školi održavalo nešto što se zvalo Roditeljska večer i ja sam se posebno potrudila da odem na taj sastanak. Sa Seleninom razrednicom nisam okolišala onako kao sa Selenom. Pristupih joj i zapitah postoji li neki poseban razlog zbog kojeg Selena te godine ostaje u školi sve do posljednjeg trajekta i što ona zna o tome. Razrednica odgovori da ne zna, ali da pretpostavlja kako to Selena čini zato da bi mogla završiti domaću zadaću. E pa, pomislih, ali ništa ne rekoh, prošle je godine sasvim lijepo radila domaće zadaće na pisaćem stolu u svojoj sobi i ništa joj nije smetalo. Možda bih ja to i rekla da sam mislila da mi nastavnica može dati neki odgovor, ali je bilo posve jasno da ona ne zna odgovor na to. Kvragu, ona je sama vjerojatno brisala iz škole čim bi zazvonilo za svršetak nastave. Ni drugi mi nastavnici nisu bili od neke pomoći. Slušala sam kako kuju Selenu u zvijezde, što mi uopće nije teško padalo, a onda se vratih kući s osjećajem da nisam ništa bliže rješenju nego što sam bila kad sam s otoka išla onamo. Smjestila sam se u zatvorenom dijelu trajekta na sjedište pored prozora i promatrala momka i djevojku koji nisu bili mnogo stariji od Selene, kako stoje vani pored ograde, drže se za ruke i gledaju mjesec koji se dizao iznad oceana. On se okrenuo prema njoj i rekao joj nešto zbog čega se ona nasmijala. Ne budi lud da propustiš takvu priliku, sinko, pomislih, no on je nije propustio - nagnuo se prema njoj, uhvatio je i za drugu ruku i poljubio baš kako treba. Blagi Bože, baš si blesava, rekoh sama sebi dok sam ih promatrala. Ili si blesava ili si previše ostarjela pa se više ne sjećaš kako to izgleda kad ti je

petnaest godina pa ti tokom cijeloga dana i veći dio noći svaki živac poput opruge titra u tijelu. Selena je upoznala nekog momka i to je sve. Upoznala je nekog momka i njih dvoje vjerojatno zajedno uče u školi poslije nastave i pri tome vjerojatno mnogo više uče jedno od drugog nego iz knjiga. Mogu vam reći da mi je od te pomisli nekako laknulo.

Razmišljala sam o tome sljedećih nekoliko dana - dok perete zahode, glačate košulje i usisavačem čistite sagove, uvijek vam ostaje puno vremena za razmišljanje - i što sam više razmišljala, ono se olakšanje sve više smanjivalo. S jedne strane, Selena nije nikada ni spomenula nekog momka, a Seleni nije bio običaj da prešućuje važne stvari u svom životu. Nije bila otvorena i prijateljski raspoložena prema meni kao ranije, ali isto tako nije između nas podigla zid šutnje. Osim toga, uvijek sam mislila da će Selena, ako se ikada zaljubi, to smjesta objaviti u novinama.

Ono što je bilo važno, ono što mi je ulijevalo strah, bio je pogled njezinih očiju. Uvijek sam primjećivala da djevojkama, kada pošasave za nekim dečkom, oči blistaju kao da je netko u njima upalio ručnu svjetiljku. Tražila sam to svjetlo u Seleninim očima, ali nije ga bilo... no to i nije bilo najgore. Iz njih je nestalo i one svjetlosti koja je u njima ranije sjala - i to je bilo najgore od svega. Gledati u njezine oči bilo je kao da gledate prozore na kući iz koje su se stanari odselili i zaboravili spustiti rebrenice.

To mi je konačno otvorilo oči i počela sam primjećivati raznorazne stvari koje sam trebala već prije vidjeti - koje bih, mislim, i bila prije vidjela da nisam tako naporno radila i da nisam bila toliko uvjerena u to da je Selena bijesna na mene što sam joj onom prilikom udarila taticu.

Najprije sam vidjela da nisam u pitanju samo ja - bila se otuđila i od Joea. Prestala je izlaziti i razgovarati s njim dok je radio na nekoj od svojih krtija ili na nečijem vanbrodskom motoru i nije više htjela navečer sjediti uz njega dok su gledali televiziju. Ako bi ostala u dnevnom boravku, s pletivom bi u rukama sjela u stolicu za ljuljanje koja se nalazila pored peći, a često uopće ne bi ostala s nama. Otišla bi u svoju sobu i zatvorila vrata za sobom. Joe se ponašao kao da ga za to nije briga ili čak kao da ništa i ne primjećuje. Vratio bi se u naslonjač i držao Maloga Petea u krilu sve dok ne bi došlo vrijeme da Pete pođe u krevet.

Zatim je tu bila i njezina kosa - nije ju više svakodnevno prala kao što je to ranije činila. Katkada joj se kosa činila gotovo dovoljno masnom da se na njoj mogu i jaja ispeći, a to nije bilo nalik na Seleni. Lice joj je uvijek bilo tako čisto - nježnu je mliječnoružičastu kožu vjerojatno naslijedila po obitelji s Joeove strane - no tog su joj listopada bubuljice izbile po licu kao maslačci u gradskom parku nakon Spomen-dana.³ Izgubila je boju, a isto tako i tek.

Još se uvijek tu i tamo viđala s dvjema najboljim prijateljicama, Tanyom Caron i Laurie Langill, ali ne tako često kao u posljednjem razredu osnovne škole. To me navelo na to da primijetim kako ni Tanya ni Laurie nisu već odavno bile u našoj kući još otkako je počela škola... a možda ni tokom posljednjeg mjeseca ljetnih praznika. Uplašila sam se, Andy, i stala sam pažljivije promatrati svoju djevojčicu. Ono što sam vidjela, još me više uplašilo.

Na primjer, promijenila je način odijevanja. Nije samo jednu majicu zamijenila drugom ili umjesto suknje počela nositi haljinu. Promijenila je cijeli stil odijevanja, a sve su te promjene bile ružne. Za početak, tijelo joj se ispod odjeće uopće nije moglo nazreti. Umjesto da za školu odjene suknju ili haljinu, većinom je nosila široke džempere koji su joj svi bili preveliki. Zbog toga se činila debelom iako to nije bila.

Po kući je nosila velike široke majice koje su joj dopirale gotovo do koljena, a nikada je nisam vidjela u nečem drugom osim traperica i čizama. Kad god je izlazila iz kuće, omotala bi oko glave neki ružni, otrcani ša, katkada tako velik da bi joj padao na oči koje su zbog toga nalikovale na dvije životinje što izviruju iz spilje. Izgledala je kao dečko, ali sam mislila da će je te mušice proći kada navršši dvanaest godina. Jedne je noći, kada sam zaboravila pokucati na vrata njezine sobe prije nego što sam ušla, skoro polomila noge da bi dohvatila haljinu iz ormara, a treba reći da je na sebi imala gaćice - nije bila potpuno gola ili što takvo.

No, najgore je bilo to što više nije puno govorila. Ne samo sa mnom, što bih mogla razumjeti uzevši u obzir odnose u kojima smo bile. Više nije uglavnom ni s kim govorila. Za večerom je sjedila za stolom oborene glave, a dugačke su joj šiške koje je nosila, padale u oči, pa kad bih ja pokušala s njom započeti razgovor, pitati je kako je danas bilo u školi i tome slično, sve što bih od nje dobila bilo je 'O.K.' ili 'tako-tako' umjesto opširnog odgovora kakav bi mi ranije dala. I Joe Mlađi je pokušao, ali se i on sudario s istim zidom. Jednom me ili dvaput zbunjeno pogledao. Samo sam slegnula ramenima. A čim bismo završili s jelom i oprali suđe, ona bi izašla iz kuće ili otišla u svoju sobu. Prvo na što sam pomislila, pomoz mi Bože, kad sam zaključila da u pitanju nije nikakav dečko, bila je marihuana... Nemoj me tako gledati, Andy, kao da ne znam što govorim. U ono su je vrijeme nazivali 'gandža' ili 'marijana', a ne 'trava' kao danas, ali je to bio isti staf i na otoku je bilo mnogo ljudi koji su bili spremni da se bave preprodajom droge ako padne cijena jastozima... pa čak i ako se to ne dogodi. Mnogo je mariša u to doba prolazilo preko otoka koji su bili blizu obale, baš kao što se to i danas događa, a nešto je od toga ondje i ostajalo. Kokaina nije bilo, što je bio pravi blagoslov, ali ako je tko htio pušiti gras, uvijek ga je mogao naći. Markyja Benoit Obalna je straža uhapsila baš tog ljeta - našli su četiri bale stafa pod palubom Maggienog užitka. Vjerojatno me to i navelo na takvu pomisao, ali se čak i sada, nakon svih tih godina, pitam kako sam uspjela sebi prikazati tako zapletenim nešto što je zapravo bilo toliko jednostavno. Pravi je problem svake večeri sjedio za stolom nasuprot meni, najčešće grozno prljav i neobrijan, a ja sam gledala ravno u njega - u Joea St. Georgea, najpoznatijeg tata-matu na otoku Little Tall koji ništa nije znao pošteno obaviti - i pitala se da li možda moja djevojčica svako poslijepodne iza školske radionice puši džointe. I ja se usuđujem govoriti da moja majka nije rađala blesavu djecu! Blagi Bože!

Počela sam razmišljati o tome da pretražim njezinu sobu i pregledam ormar i ladice pisaćeg stola, ali se sama sebi učinih odvratnom zbog toga. Možda i imam svakakvih osbina, Andy, ali se nadam da nikada nisam bila njuškalo. Ipak me sama ta pomisao navela na to da uvidim koliko sam vremena potrošila na obilaženje oko onoga što se događalo, pa ma što to bilo, u nadi da će se problem sam po sebi riješiti ili da će mi Selena sama od sebe ponovno prići.

Jednog sam dana - nije to moglo biti puno prije Noći vještica jer se sjećam da je Mali Pete stavio vješticu od papira u prozor - poslije ručka trebala poći do Strayhornovih. Ja i Lisa McCandless spremale smo se da okrenemo one neobične perzijske sagove u prizemlju - morate to raditi svakih šest mjeseci da ne bi izbljedjeli ili da barem svuda podjednako izbljede, ili već nešto slično. Obukla sam kaput, zakopčala ga i već sam bila krenula prema vratima kad pomislih: što će ti taj teški jesenski kaput, luda glavo? Vani je barem 35 stupnjeva, pravo miholjsko ljeto. A onda se javi drugi glas i reče: prijeko na obali neće biti 35 stupnjeva, nego jedva 25. A bit će i vlažno. Tako sam shvatila da tog poslijepodneva ne namjeravam doći ni blizu Strayhornovima. Sjest ću umjesto toga na trajekt za Jonesport i raščistiti neke stvari sa svojom kćeri. Nazvala sam Lisu, rekla joj da ćemo se sagovima pozabaviti drugi put, a onda se otputih prema trajektnom pristaništu. Stigla sam baš na vrijeme da uhvatim trajekt koji je polazio deset minuta do tri. Da sam ga propustila, ne bih se bila susrela s njom i tko zna ne bi li se onda stvari možda drugačije odvijale?

Bila sam prva osoba koja je sišla s trajekta - mornari su još uvijek prebacivali uže preko stupa na obali kada sam stupila na gat - pa krenuh ravno u školu. Putem sam zamišljala da je neću naći u školi, pa ma što govorile i ona i njezina razrednica, nego da će ona ipak biti vani, iza radionice, zajedno s ostalim narkićima... svi se smiju i uzajamno drpaju, a boca jeftina vina zamotana u papirnatu vrećicu možda kruži uokolo. Ako nikada niste bili u takvoj situaciji, ne možete znati kako to izgleda i ja vam je ne mogu opisati. Sve što vam mogu reći jest da sam tada otkrila kako nema načina da se pripremite na nešto što će vam sigurno slomiti srce. Morate samo koračati dalje i žarko se nadati da se to nešto neće dogoditi.

No, kada sam otvorila vrata sobe za učenje i provirila unutra, ona je bila ondje i sjedila za stolom do prozora zadubivši se u knjigu iz algebre. Isprva me nije

vidjela i ja sam samo stajala ondje i gledala je. Nije bila upala u loše društvo kako sam se bojala, Andy, ali mi je srce svejedno bilo malčice slomljeno jer je bilo očito da ona nema nikakva društva, a to je možda bilo još i gore. Možda njezina razrednica nije vidjela ništa loše u tome da neka djevojka od svoje volje ostaje poslije nastave i uči u toj velikoj i prostranoj prostoriji, čak je možda i mislila da se tome treba diviti. Ja pak nisam u tome vidjela ništa čemu bi se trebalo diviti, a nije mi se to činilo ni zdravim. Čak joj ni djeca koja su poslije nastave za kaznu ostajala u školi, nisu pravila društvo jer su u Jonesport-Bealsu počinitelje nepodopština zatvarali u knjižnicu.

Trebala je biti negdje s prijateljicama, možda slušati ploče ili sanjariti o nekom momku, a ona je umjesto toga sjedila ovdje pod prašnjavom zrakom poslijepodnevnog sunca, sjedila je okružena mirisom krede i laštila za parkete i onom gadnom žućkastom piljevinom koju u školama posipaju po podu kada sva djeca odu kući, sjedila je tako duboko sagnuvši glavu nad knjigu da biste pomislili kako se ondje kriju sve tajne o životu i smrti.

- Zdravo, Selena - rekoh.

Zgrčila se od straha kao zečić i okrenuvši se da vidi tko je to pozdravlja, sa stola srušila polovicu knjiga. Tako je razrogačila oči da se činilo kao da su joj prekrile cijeli gornji dio lica, a onaj dio njezinih obraza i čela koji sam mogla nazreti, bio je blijed kao surutka u bijelom vrču. Dakako, osim na mjestima gdje su joj izbijale nove bubuljice. Ta su se mjesta isticala svojom jarko crvenom bojom, kao tragovi opekline.

Vidjela je da sam to ja. Straha je nestalo, ali se umjesto njega nije pojavio osmijeh. Kao da joj se preko lica spustila zavjesa... ili kao se sklonila u neki dvorac i za sobom podigla pokretni most. Da, upravo tako ako shvaćate što želim reći?

- Mama! - uzviknu ona. - Što ti ovdje radiš?

Pomislilih da bih joj mogla odvratiti: »Došla sam po tebe da te trajektom odvedem kući, najdraža moja, i da od tebe dobijem odgovor na neka pitanja«, ali mi nešto reče da bi to bilo pogrešno u ovoj prostoriji - ovoj praznoj prostoriji u kojoj sam mogla namirisati ono što nije bilo u redu s njom isto tako jasno kao što sam mogla osjetiti miris krede i žućkaste piljevine. Mogla sam to namirisati i namjeravala sam otkriti o čemu se radi. Sudeći po njezinu izgledu, već sam i predugo čekala. Nisam više mislila da je u pitanju droga, ali što god bilo u pitanju, bilo je gladno i namjeravalo ju je živu pojesti.

Rekoh joj kako sam odlučila da danas poslijepodne prekinem s poslom, dođem ovamo i malo pogledam po izlozima, ali da nisam našla ništa što bi mi se svidjelo.

- Onda sam pomislila da bismo se ti i ja mogle zajedno vratiti trajektom - rekoh. - Imaš li nešto protiv, Selena?

Ona se napokon nasmiješi. Kažem vam, za taj bih smiješak bila dala tisuću dolara... smiješak koji je bio samo meni namijenjen.

- Oh, ne, mama - odvrati mi. - Bit će zgodno vraćati se u društvu.

I tako se nas dvije zajedno spustismo nizbrdo do trajektnog pristaništa i kada sam je počela ispitivati o pojedinim predmetima, stala je govoriti je o tome kako već tjednima nije. Osim onoga prvog pogleda koji mi je uputila - poput zečića što užasnuto promatra mačku koja ga je stjerala u kut - opet je nalikovala na staru Selenu otprije nekoliko mjeseci i ja se počeh nadati.

Nancy možda neće znati kako prazan znade biti taj trajekt koji u tri četvrt pet polazi prema Little Tallu i Vanjskim otocima, Andy, ali mislim da ti i Frank to znate. Ljudi koji rade na kopnu, odlaze kući onim u pola šest, a ovaj koji kreće u tri četvrt pet, uglavnom prevozi obične pakete, kao i pakete s dostavom u kuću, robu namijenjenu dućanima i voće i povrće koje će se prodavati na tržnici. Stoga smo, iako je bilo ugodno jesensko poslijepodne, ni izdaleka onako hladno i vlažno kako sam mislila da će biti, nas dvije imale stražnju palubu samo za sebe.

Stajale smo ondje neko vrijeme promatrajući trag koji je ostajao za brodom i pružao se prema kopnu. Sunce se priklanjalo zapadu, trag se njegova svjetla probijao kroz vodu pa se činilo da se brazda broda sastoji od samih zlatnih krhotina. Dok sam bila djevojčica, tata mi je pripovijedao o tome da to i jest zlato i o sirenama koje katkada izranjaju na površinu da ga pokupe. Tvrдио je da one tim krhotinama kasnoga poslijepodnevnog sunca pokrivaju krovove svojih

čarobnih dvoraca pod morem. Kad god bih na vodi ugledala takav izlomljeni zlatni trag, uvijek sam se ogledavala za sirenama i sve dok nisam zašla u Selenine godine, nikada nisam posumnjala da sve to stvarno postoji zato što mi je tata bio rekao da je to tako.

Voda je toga dana bila onakve tamnomodre boje kakva se može vidjeti samo u mirne listopadske dane, a zvuk je dizelskih motora postajao sve tiši. Selena je odvezala maramu koju je nosila oko glave, podigla ruke u zrak i počela se smijati.

- Zar ovo nije krasno, mamice? - zapita me.

- Lijepo je - rekoh. - A i ti si ranije bila lijepa djevojčica, Selena. Što se desilo s tobom?

Pogledala me i kao da je najednom imala dva lica. Površinsko je lice bilo zbunjeno i još uvijek nasmijsano... ali se ispod njega skrivalo drugo, zabrinuto i nepovjerljivo. S toga sam prikriivenog lica pročitala sve što joj je Joe govorio tokom tog proljeća i ljeta, prije nego što se i od njega počela otuđivati. Nemam prijatelja, reklo mi je to prikriiveno lice. Ti mi sigurno nisi prijatelj, a to nije ni on. I što smo dulje gledale jedna drugu, to je lice sve više izranjalo na površinu.

Prestala se smijati, okrenula mi leđa i zagledala se nekamo preko vode. Loše sam se osjećala zbog toga, Andy, ali zbog toga nisam mogla odustati, baš kao što kasnije nisam mogla dopustiti Veri da se razmaše sa svojim gadarijama, ma kako sve to u osnovi bilo tužno. Činjenica je da čovjek katkada mora biti okrutan da bi nekome pomogao - kao liječnik koji djetetu daje injekciju iako zna da će mališan zbog toga plakati i neće ništa shvatiti. Zagledala sam se u sebe i vidjela da, ako moram, mogu biti okrutna na taj način. Tada me ta spoznaja uplašila, a i još uvijek me pomalo plaši. Zastrašuje vas kad shvatite da možete biti onoliko kruti koliko je to potrebno, a da prije toga nikada ne oklijevate ili da se nakon toga nikada ne osvrnete i ispitužete sami sebe što ste učinili.

- Ne znam što misliš, mamice - reče Selena, no promatrala me zabrinutim okom.

- Promijenila si se - odvratih. - Tvoj izgled, način na koji se oblačiš, način na koji se ponašaš. Sve mi to govori da si u nekakvoj nevolji.

- Sve je u redu - na to će ona, ali se, još dok je govorila, stala povlačiti dalje od mene. Zgrabih je za ruke prije no što mi je uspjela izmaknuti izvan dohvata.

- Ne, nije - rekoh ja - i nijedna od nas dvije neće sići s ovog trajekta prije nego mi kažeš što je na stvari.

- Ništa! - jauknu ona. Pokušavala je istrgnuti ruke, ali je ja nisam puštala. - Pusti me, sve je u redu! Pusti me!

- Još ne - rekoh. - Kakva god bila ta nevolja, to neće promijeniti moju ljubav prema tebi, Selena, ali ti ne mogu pomoći dok mi ne kažeš o čemu se radi.

Ona se tada prestade otimati i samo se zagleda u mene. Ispod ona prva dva lica vidjeh i treće - podmuklo, bijedno lice koje mi se nije nimalo sviđalo. Osim u pogledu kože, Selena je crte lica naslijedila od moje obitelji, ali je u tom trenutku bila pljunuti Joe.

- Najprije mi na nešto odgovori - zatraži ona.

- Odgovorit ću ti ako budem znala - odvratih.

- Zašto si ga udarila? - zapita. - Zašto si ga onaj put udarila?

Otvorih usta da upitam: »Kada?« - uglavnom zato da dobijem nekoliko sekundi za razmišljanje - ali sam najednom nešto shvatila, Andy. Nemoj me pitati kako - možda je to bio neki predosjećaj ili ono što zovu ženskom intuicijom ili sam ja pak nekako prodrila u kćerin um i čitala joj misli - ali sam shvatila. Shvatila sam da ću je izgubiti budem li ma i sekundu oklijevala. Možda će u pitanju biti samo taj dan, ali će to vjerojatnije biti zauvijek. Bilo je to nešto što sam naprosto shvatila i ni časka nisam oklijevala.

- Zato što je ranije te večeri on mene udario cjepanicom po leđima - rekoh. - Skoro mi je odbio bubrege. Mislim da sam tada odlučila da više neću dopustiti da sa mnom tako postupa. Nikada više.

Ona zatrepće poput osobe kojoj netko rukom brzo maše ispred lica, a usta joj od iznenađenja poprimeše oblik slova O.

- Tebi to nije tako ispričao, je li?

Ona odmahnu glavom.

- Što ti je rekao? Da je to bilo zbog pića?

- Zbog toga i zbog pokera - reče ona jedva čujnim glasićem. - Rekao je da ti mrziš kad se on ili bilo tko drugi malo zabavlja. Zbog toga njemu ne dopuštaš da igra poker, a mene prošle godine nisi pustila da preko noći ostanem kod Tanye. Rekao je da bi po tebi svatko morao raditi osam dana u tjednu kao i ti. Kad ti se suprotstavio, tresnula si ga vrčićem za vrhnje i rekla da ćeš mu glavu odrezati ako ti što pokuša učiniti. Učinit ćeš mu to kad zaspi. Bila bih se nasmijala, Andy, da sve to nije bilo tako užasno.

- Povjerovala si mu?

- Ne znam - odgovori ona. - Kad god bih pomislila na onu sjekiricu, tako bih se uplašila da nisam znala u što da vjerujem.

To me ubode u srce poput noža, ali ništa nisam pokazivala.

- Selena - rekoh - ono što ti je on rekao, bila je laž.

- Pusti me na miru! - viknu ona pokušavajući se otrgnuti. Izraz zečiča stjerana u kut ponovno joj se pojavi na licu i ja shvatih da to što skriva od mene, ne skriva samo zato što se stidi i što je zabrinuta - bila je na smrt preplašena. - Ja ću to već sama srediti! Neću da mi pomažeš, samo me pusti na miru!

- Ne možeš to sama srediti, Selena - rekoh. Govorila sam tihim smirujućim tonom kakvim se ljudi služe kad se obraćaju konju ili janjetu koje se zaplelo u bodljikavu žicu. - Da si mogla, već bi to učinila. A sad me malo poslušaj - žao mi je što si me morala vidjeti s onom sjekiricom u ruci. Žao mi je zbog svega što si te noći vidjela i čula. Da sam znala da ćeš ti zbog toga biti tako uplašena i nesretna, ne bih se ponašala kao on, pa ma kako me izazivao.

- Hoćeš li već jednom prestati? - zapita ona te konačno istragne ruke iz mojih i začepi uši. - Ne želim više ništa čuti. Neću više slušati.

- Ne mogu prestati zato što je to s njim gotovo i završeno, zauvijek prošlo - odvratih - ali ovo s tobom nije. Zato dopusti da ti pomognem, mila moja. Molim te.

Jednom je rukom pokušah ogrliti i privući k sebi.

- Nemoj! Nemoj i mene udariti! Da me nisi ni dotakla, gaduro odvratna! - vrisnu ona i odskoči unazad. Posrnula je udarivši o ogradu i bila sam sigurna da će odletjeti preko nje i pasti u more. Srce mi zastade, ali mi, hvala Bogu, ruke poletješe za njom. Posegnuh za njom, uhvatih je za prednji dio kaputa i privukoh k sebi. Okliznuh se na nešto mokro i skoro padoh. Ipak povratih ravnotežu i kada sam opet pogledala prema njoj, ona zamahnu i pljusnu me sa strane po licu. Nisam se na to osvrkala, nego je ponovno zgrabih i privinuh uza se. Pokolebate li se u takvu trenutku pred djetetom u Seleninoj dobi, mislim da će mnogo toga što je postojalo između tog djeteta i vas zauvijek nestati. Osim toga, onaj me udarac nije nimalo zabolio. Samo sam se bojala da ću je izgubiti - i to ne samo njezino srce. U toj sam sekundi bila sigurna da će ona glavom nadolje pasti preko ograde. Bila sam tako sigurna u to kao da taj prizor gledam pred sobom. Pravo je čudo da mi tog dana sva kosa nije posijedila.

Onda ona poče plakati i govoriti kako joj je žao, da me nikad nije namjeravala udariti, da nikada nije ni pomislila na to, a ja sam je uvjeravala da to znam.

- Smiri se - rekoh joj, ali seskamenih zbog njezina odgovora.

- Trebala si me pustiti da padnem preko ograde, mama - reče. - Trebala si me pustiti da padnem.

Odmaknuh je od sebe - u tom smo času već obje plakale - i rekoh:

- Ništa me ne bi moglo natjerati na tako nešto, najdraža moja.

Ona je odmahivala glavom.

- Ne mogu to više izdržati, mama... ne mogu. Osjećam se tako zbrkano i prljavo i ne mogu biti više sretna pa ma kako jako pokušavala.

- O čemu se radi? - upitah, a strah me opet poče hvatati. - O čemu se radi, Selena?

- Ako ti kažem - odvrati ona - sama ćeš me gurnuti preko ograde.

- To ti misliš - rekoh. - Ali ja ću ti reći nešto drugo, mila moja - nećeš stupiti nogom na suho dok ti i ja ovo ne raščistimo. Budemo li se zbog toga morale do kraja godine voziti trajektom ovamo-onamo, i to ćemo učiniti... premda mislim da ćemo se obje smrznuti još prije kraja studenoga, ako prije toga ne umremo od trovanja hranom, s obzirom na ono što se može dobiti za jelo u ovom musavom brodskom baru.

Mislila sam da će je to nasmiјati, ali nije. Umjesto toga, ona obori glavu, zagleda se u palubu i nešto reče, ali zaista tiho. Zbog šuma vjetra i zvuka brodskih motora nisam čula što govori.

- Što si rekla, najdraža?

Ona ponovi i taj sam je drugi put dobro čula, iako nije govorila mnogo glasnije. Najdnom sve shvatih i od tog su trenutka Joeu St. Georgeu dani bili odbrojani.

- Nisam htjela. On me prisilio - rekla je Selena.

Jednu sam minutu samo stajala ondje, a kad sam napokon pokušala posegnuti za njom, ona ustuknu. Lice joj je bilo blijedo kao krpa. Tada se trajekt - bila je to stara Otočka princeza - iznenada naže na jednu stranu. Sve se oko mene počelo rušiti i mislim da bih bila pala na mršavu stražnjicu da me Selena nije zgrabila oko struka. U sljedećoj sam sekundi opet ja nju stiskala u naručju, a ona plakala na mom vratu.

- Hajde - rekoh joj. - Dođi sa mnom pa ćemo negdje sjesti. Mislim da nam je za sada dovoljno posrtanja s jedne strane broda na drugu.

Otiđosmo do klupe pored stepenica na krmi, obgrlivši jedna drugu rukama, vukući se kao dva invalida. Ne zna da li se Selena osjećala kao invalid ili nije, ali ja sigurno jesam. Meni su oči bile malo ovlažene, ali je Selena tako gorko plakala da je to zvučalo kao da će oči isplakati ako uskoro ne prestane. Ipak mi je bilo drago što toliko plače. Tek kad sam je čula da jeca i vidjela kako joj se suze kotrljaju niz obraze, shvatila sam i koliki je dio njezinih osjećaja bio nestao, baš kao što se u njezinim očima bila ugasila svjetlost i kao što se oblik njezina tijela bio izgubio u odjeći. Dakako, bila bih stotinu puta radije čula njezin smijeh, a ne plač, ali sam odlučila da prihvatim ono što mi se pruža.

Sjele smo na klupu i ja je pustih da još malo plače. Kada se napokon malo počela smirivati, izvadih iz torbice rupčić i pružih joj ga. Nije ga odmah upotrijebila. Samo me gledala, obrazi su joj bili posve mokri i ispod očiju se ocrtavali tamni podočnjaci, a onda reče:

- Ne mrziš me, mama? Zbilja me ne mrziš?

- Ne - odvratih. - Ne mrzim i nikada te neću mrziti. Kunem ti se životom. Ali hoću da ovo do kraja razjasnimo. Hoću da mi sve točno ispričaš, od početka do kraja. Vidim ti na licu da misliš da to nećeš biti u stanju, ali znam da hoćeš. I zapamti - nikada to više nećeš morati pričati, čak ni vlastitom mužu ako to sama ne budeš htjela. Kao da vadimo špranjicu iz prsta. I na to ti se kunem životom. Razumiješ li me?

- Da, mama, ali on je rekao da ako ti ikada kažem... rekao je da se katkada znaš tako razbješnjeti... kao one večeri kad si ga udarila vrčićem za vrhnje... rekao je da, ako ti ikada poželim nešto reći, da se sjetim sjekirice...i...

- Ne, neće to tako ići - rekoh. - Moraš početi od početka i pripovijedati sve redom. No u pogledu jedne stvari hoću biti sigurna jesam li te ispravno shvatila. Tata te napastovao, je li tako?

Ona samo obori glavu i ništa ne reče. Meni je taj odgovor bio posve dovoljan, ali sam mislila kako je njoj potrebno da to naglas izgovori.

Poduprh prstom njezinu bradu i podigoh joj glavu tako da smo jedna drugu gledale ravno u oči.

- Je li tako?

- Da - odvrati ona i ponovno briznu u plač. Ovaj put nije plakala onako dugo ni onako teško kao ranije. Pustih je da malo plače jer mi je trebalo vremena da odlučim kako ću nastaviti. Nisam je mogla zapitati: »Što ti je učinio?« jer sam mislila da ona to najvjerojatnije neće znati sa sigurnošću. Na trenutak sam mogla smisliti samo nešto nalik na »Je li te pojebao?«, ali pomislih da mi možda neće znati točno odgovoriti čak i ako joj pitanje postavim na tako grub način. A i u mojim je ušima to zvučalo tako prokletu ružno.

Napokon rekoh:

- Je li stavio penis u tebe, Selena? Je li ti ga stavio unutra, u mačkicu?

Ona odmahnu glavom.

- Nisam mu dopustila - progutala je jecaj. - U svakom slučaju, još nisam.

Nakon toga smo se obje malo opustile - barem prividno, jedna pred drugom. Ono što sam osjećala u sebi, bio je čisti bijes. Kao da se u meni otvorilo neko unutrašnje oko za koje do tog dana uopće nisam znala pa sam, zahvaljujući njemu,

vidjela Joeovo duguljasto, konjsko lice, s vječno poluotvorenim ustima i žučkastim zubima, i s jagodicama na obrazima koje su mu uvijek ispucale i crvenkaste. Cijelo sam ga vrijeme otada vidjela upravo s takvim licem, to se oko nije zatvaralo čak ni kad su ostala dva bila zatvorena, a ja spavala, i počela sam shvaćati da se i neće zatvoriti sve dok on ne umre.

U međuvremenu je Selena pričala svoju priču, od početka do kraja. Slušala sam je i nijednom je nisam prekinula, a priča je dakako počinjala s onom noći kada sam ja udarila Joea vrčićem za vrhnje, a Selena došla do vrata upravo na vrijeme da vidi njega kako se rukom drži za uho koje krvari i mene kako mu držim sjekiricu iznad glave kao da mu je zaista namjeravam odsjeći. Sve što sam tada htjela, Andy, bilo je da ga natjeram da prestane i za to sam stavila život na kocku, no ona nije to vidjela. Sve što je vidjela, pripisala je njemu u korist. Kažu da je put u pakao popločan dobrim namjerama i ja znam da je to točno. Znam to iz vlastitoga gorkog iskustva. Ono što ne znam jest razlog - razlog zbog kojega pokušaj da učiniš dobro tako često vodi u zlo. Pretpostavljam da je to za pametnije glave nego što je moja.

Neću vam ovdje pričati cijelu priču, ne samo iz obzira prema Seleni, nego i zato što je predugačka i što je sve to još i sada za mene previše bolno. No, ispričat ću vam što je prvo rekla. Neću to nikada zaboraviti zato što me i opet pogodila razlika između onoga kako se stvari izvane čine i onoga kakve zbilja jesu... između izvanjskoga i unutrašnjeg vida.

- Izgledao je tako tužno - rekla je. - Krv mu je tekla između prstiju, a oči su mu bile pune suza i tako je tužno izgledao. Mrzila sam te više zbog tog njegovog izgleda, mama, nego zbog krvi i zbog suza i odlučila sam da ću mu to nadoknaditi. Prije nego sam legla u krevet, kleknula sam i pomolila se. 'Bože,' rekla sam, 'ako je odvratiš od toga da mu nanosi bol, ja ću mu sve nadoknaditi. Kunem se da hoću. Za ljubav Isusovu, amen.'

Imate li uopće pojma o tome kako sam se osjećala kad sam od vlastite kćeri čula ovako nešto, i to nakon što sam godinu dana ili još dulje mislila da sam sve to ostavila za sobom? Ti, Andy? Frank? A ti, Nancy Bannister iz Kennebunka? Ne, vidim da to ne možete ni zamisliti i molim Boga da nikada ne budete prisiljeni da to zamišljate.

Počelo je tako što je ona bila ljubazna s njim - donosila mu je poslastice dok je radio otraga u suši popravljajući nečije motorne saonice ili vanbrodski motor, sjedila je kraj njega kad smo uvečer gledali televiziju, sjedila je uz njega na trijemu dok je on djeljao drvo, slušala je dok joj je on iznosio cijelu uobičajenu priču Joea St. Georgea o suludoj današnjoj politici - kako je Kennedy sve prepustio Židovima i katolicima, kako komunjare na Jugu pokušavaju ugurati Crnje u škole i restorane i kako će sve to ubrzo odvesti zemlju u propast. Slušala je, smijala se njegovim šalama, mazala mu kremom ruke kada bi ispucale i on je dobro čuo da mu to zgodna prilika kuca na vrata. Prestao joj je iznositi činjenice o politici i prebacio se na iznošenje činjenica o meni, o tome kako se ponašam kao luđakinja kad se razbjesnim i o svemu što nije bilo u redu u našem braku. Po njegovim riječima, za to sam uglavnom bila ja kriva.

Krajem proljeća 1962. počeo ju je milovati na način koji više nije bio samo očinski. Isprva samo to - ovlaš bi rukom kliznuo niz njezinu nogu dok su zajedno sjedili na kauču, a ja nisam bila u sobu, ili bi je lagano potapšao po stražnjici kad bi mu donijela pivo u sušu. Tu je sve počelo i samo se dalje nastavljalo. Sredinom srpnja jedna ga se Selena počela bojati isto toliko koliko se već bojala mene. Do vremena kada je meni konačno došlo u glavu da pođem na kopno i od nje zatražim neke odgovore, on je s njom već bio učinio sve što muškarac može učiniti sa ženom osim da je poševi... a strahom ju je natjerao da i ona njemu radi razne stvari.

Mislím da bi on bio ubrao svoju jabuku još prije Blagdane rada da se Joe Mladi i Mali Pete nisu motali po kući jer u to doba nisu imali škole pa su mu se većinom petljali pod nogama. Mali je Pete naprosto bio prisutan i stajao mu na putu, ali mislim da je Joeu Mlađem bilo više nego samo napola jasno što se događa pa je odlučio da ga u tome omete. Bog ga blagoslovio ako je tako, to je sve što mogu reći. Ja svakako nisam bila ni od kakve pomoći: radila sam u to vrijeme nekih dvanaest, a ponekad i četrnaest sati na dan. I cijelo vrijeme dok mene nije bilo kod kuće, Joe je oblijetao oko nje, milovao je, tražio od nje da ga poljubi,

tražio da ga dodiruje na »posebnim mjestima« (tako je on to nazivao) i objašnjavao joj da on ne može ništa protiv toga, da mora to tražiti od nje - ona je bila prema njemu ljubazna, a ja nisam, da muškarac ima određene potrebe, i to je to. No, ona ne smije nikome ništa reći. Učini li to, rekao je, ja bih ih mogla oboje ubiti. Stalno joj je spominjao vrčić za vrhnje i sjekiricu. Stalno joj je govorio o tome kako sam je hladna, zločesta gadura i o tome kako on sebi ne može pomoći zato što muškarac ima određene potrebe. Takve joj je stvari ulijevao joj u glavu, Andy, sve dok nije od toga napola poludjela. On... Što, Frank?

Da, radio je. Radio je, ali mu posao nije nimalo smetao da počne na ovaj način salijetati vlastitu kćer. Nazvala sam ga tata-matom za sve, a upravo je to i bio. Obavljao je razne poslice za neke od ljudi koji su dolazili ovamo ljetovati i pazio na dvije kuće (nadam se da ljudi koji su mu povjerali taj posao, vode točan popis o tome što sve imaju u kući). Kada su imali mnogo posla, četvorica-petorica raznih ribara zvali su ga da se pridruži njihovoj posadi - u izvlačenju mreža Joe se mogao mjeriti s najboljima od njih, osim ako nije bio previše mamuran. A, dakako, usput se bavio popravkom raznih motora. Drugim riječima, radio je ono što radi većina muškaraca na otoku (iako ne tako svojski kao drugi) - koji centić tu, koji centić tamo. Takav čovjek može vrlo zgodno sebi urediti vrijeme, a toga je ljeta i u ranu jesen svoje vrijeme uredio tako da, kad god ja ne bih bila kod kuće, on što češće bude ondje. I da oblijeće oko Selene. Pitam se da li razumijete ono što želim da shvatite? Uviđate li da se isto toliko svojski trudio da joj se uvuče u dušu koliko se trudio da joj se uvuče u gaćice? Mislim da da je to što me vidjela s onom prokletom sjekiricom u ruci imalo najveći utjecaj na nju, pa se i on time najviše služio. Kada je vidio da mu to više ne može poslužiti zato da zadobije njezinu naklonost, počeo se time služiti zato da je zastraši. Stalno joj je govorio da ću je ja izbaciti iz kuće ako ikada otkrijem što njih dvoje rade.

Što njih dvoje rade! Blagi Bože!

Ona se branila da to ne želi, a on se složio da to jest ružno, ali da je sada prekasno da prestanu. Tvrđio je da je ona njega dražila sve dok od toga nije napola poludio i dodao da takvo ponašanje i dovodi do najvećeg broja silovanja, a da pristojne žene (kladim se da je pod time mislio zle gadure koje poput mene vitlaju sjekirama) to dobro znaju. Neprestano joj je govorio da će on o svemu šutjeti tako dugo dok i ona bude šutjela... »Ali«, reče, »moraš razumjeti, mala moja, da ako se nešto od toga pročuje, sve će se čuti.«

Nije znala što on misli pod svime i nije shvaćala kako ga je to što bi mu poslijepodne znala donijeti čašu hladnoga čaja ili mu pričati o novom štenetu Laurie Langill, moglo navesti na pomisao da je zgrabi između nogu i stišće je gdje god poželi, ali je bila uvjerenjena u to da je učinila nešto što je njega natjeralo da se tako ružno ponaša i zbog toga se stidjela. Mislim da je to i bilo najgore od svega - ne strah, nego stid.

Ispričala mi je kako je jednoga dana odlučila da sve ispriča gospođici Sheets, školskoj savjetnici. Čak se dogovorila da dođe na razgovor, ali je izgubila živce čekajući u predsoblju jer se razgovor s djevojkom koja je prije nje ušla k savjetnici, malo odužio. Bilo je to prije nešto manje od mjesec dana, baš nakon početka školske godine.

- Počela sam razmišljati o tome kako će to zvučati - rekla mi je dok smo sjedile na klupi pored stepenica na krmi. Brod je već bio na polovici tjesnaca i nas dvije smo mogle vidjeti East Head, sav obasjan poslijepodnevnim suncem. Selena je napokon prestala plakati. Svako bi toliko glasno šmrncnula i moja je maramica već bila posve mokra, ali se uglavnom svladavala i bila sam prokleta ponosna na nju. Ipak, nikako nije ispuštala moju ruku. Grčevito me držala za ruku cijelo vrijeme dok smo razgovarale tako da su mi sutradan od toga izbile modrice. - Razmišljala sam o tome kako bi to izgledalo da sjednem i kažem: 'Gospođice Sheets, moj tata pokušava sa mnom učiniti... znate već što.' A ona tako teško shvaća i tako je stara da bi vjerojatno rekla: 'Ne, ne znam, Selena. O čemu govoriš?' Samo što bi ona to izgovorila kao gov'riš, kao i svaki put kada stvari uzima s visoka. I onda bih joj morala reći da me vlastiti otac pokušava poševiti, a ona mi ne bi vjerovala jer se tamo odakle ona dolazi takve stvari ne rade.

- Mislim da se takve stvari događaju po cijelom svijetu - rekoh. - Žalosno, ali istinito. A mislim da i tvoja školska savjetnica to zna, osim ako nije potpuna budala. Je li gospođica Sheets potpuna budala, Selena?

- Ne - odvrati Selena - ne čini mi se tako, ali, mama...

- Najdraža moja, zar si zaista mislila da si ti prva djevojka kojoj se to desilo? - zapitah je, a ona i opet reče nešto što nisam mogla čuti zato što je prethodno govorila i morala sam je zamoliti da ponovi.

- Nisam znala jesam li ili nisam - odvrati i zagrlj me. Ja joj uzvratih zagrljaj. - U svakom slučaju - nastavi ona napokon - dok sam sjedila ondje, shvatila sam da to neću moći izreći. Možda, da sam mogla ući ravno k njoj, možda bih to uspjela istresti iz sebe, ali ne pošto sam imala vremena da sjednem i počnem to premetati u glavi i pitati se nije li tata u pravu i nećeš li ti misliti da sam ja loša djevojka...

- Nikada to ne bih mogla pomisliti - rekoh i ponovno je zagrlj.

Ona mi uzvratila osmijehom od kojeg u srcu osjetih toplinu.

- Sada to znam - reče - ali onda nisam bila sigurna u to. I dok sam ondje sjedila, promatrajući kroz staklo gospođicu Sheets i čekajući da završi s djevojkom koja je prije mene bila na redu, pao mi je na pamet dobar razlog da ne odem k njoj.

- Oh? - rekoh. - Koji razlog?

- Pa - ona će - to nije imalo veze sa školom.

To mi se učini tako smiješnim da počeh hihotati. Uskoro mi se pridruži i Selena i naše je hihotanje postajalo sve glasnije, sve dok se nismo našle sjedeći na klupi, držeći se za ruke i smijući se kao luđakinje. Bile smo tako glasne da je čovjek koji je na donjoj palubi prodavao osvježavajuća pića i cigarete, na sekundu-dvije podigao glavu da se uvjeri je li s nama sve u redu.

Dok smo se vozile kući, ispričala mi je još dvije stvari - jednu su od njih izrekla njezina usta, a drugu oči. Ono što je rekla naglas, bilo je da je razmišljala o tome da pokupi svoje stvari i pobjegne: to se barem činilo kao neki izlaz. No, ako ste gadno pozlijedeni, bijegom nećete riješiti taj problem - kamo god pošli, vaša će glava i srce poći s vama - a u očima sam joj vidjela sam da joj je pomisao na samoubojstvo više nego jedanput padala na um.

Razmišljala sam o tome - o tome kako sam u očima vlastite kćeri vidjela pomisao na samoubojstvo - a onda onim unutrašnjim okom još jasnije nego prije ugledah Joeovo lice. Vidjela sam kako mora da je izgledao dok ju je proganjao i proganjao pokušavajući joj zavrnuti ruku pod suknju, sve dok nije u samoobrani počela nositi samo traperice, pa je to što nije dobio ono što je htio (ili barem ne sve što je htio), bilo samo zbog puke sreće, dobre sreće za nju i loše za njega, a ne zbog toga što se nije dovoljno trudio. Pomislih na sve što se moglo dogoditi da Joe Mlađi nije nekoliko puta prekinuo igru s Willyjem Bramhallom i ranije došao kući ili da se meni naposljetku oči nisu otvorile te sam se zabrinula zbog nje. A najviše sam razmišljala o tome kako je upravljao njome. Učinio je to onako kako bi čovjek zla srca pletenim bičem ili zelenom šibom gonio konja i ni na trenutak ne bi zastao, ni iz ljubavi ni iz samilosti, sve dok mu se životinja ne bi mrtva srušila pred noge... a onda bi vjerojatno stajao nad njom sa štapom u ruci i čudio se kako se to moglo dogoditi. I tu mi se smučilo zbog moje nekadašnje želje da mu dotaknem čelo, da vidim je li doista tako glatko kao što izgleda. Sve je to sada izbljedjelo. Oči mi se potpuno otvoriše i uvidjeh da živim s čovjekom u kojem nema ni trunke ljubavi i samilosti i koji vjeruje da ima pravo na sve što mu stoji na dohvatu i što može zgrabiti rukama, pa čak i svoju vlastitu kćer.

Dotle sam bila stigla u svojem razmišljanju kad mi je pomisao da ga ubijem prvi put prošla kroz glavu. Nisam tada odlučila da ću to učiniti - blagi Bože, ne tada - ali bih lagala kad bih rekla da je riječ bila o pukom sanjarenju. Radilo se o mnogo više od toga.

Mora da je Selena nešto nazrela u mojim očima jer mi je položila ruku na nadlakticu i rekla:

- Hoće li biti nevolje, mama? Molim te, reci da neće - znat će da sam ti ja rekla i razbješnjet će se!

Željela sam donijeti mir njezinu srcu i reći joj ono što je željela čuti, no nisam mogla. Bit će nevolje - no samo u onoj mjeri i onoliko gadne koliko to

bude stajalo do Joea. One je noći kad sam ga udarila vrčićem za vrhnje ustuknuo preda mnom, no to nije značilo da će se i ubuduće tako ponašati.

- Ne znam što će se dogoditi - rekoh - ali ću ti reći dvije stvari, Selena. Ti nisi kriva ni za što od svega ovoga, a on te više neće pipati ni proganjati. Razumiješ?

Oči joj se opet napuniše suzama i jedna se suza odvoji i skliznu joj niz obraz.

- Samo ne želim nevolje - reče ona. Na minutu zastade dok su joj se usnice bezglasno micale, a onda iz nje provali: - Oh, kako sve to mrzim! Zašto si ga uopće udarila? Zašto je on sve to počeo sa mnom? Zašto stvari nisu mogle ostati onakve kakve su bile?

Uzeh je za ruku.

- Stvari nikad ne ostaju onakve kakve su bile, dušo - katkada pođu po zlu i tada ih treba srediti. I sama to znaš.

Ona kimnu glavom. Na licu sam joj vidjela bol, ali ne i sumnju.

- Da - reče - mislim da znam.

Uto stadosmo ulaziti u luku i više nije bilo vremena za razgovor. Meni je tako bilo i draže. Nisam mogla podnijeti da me ona gleda suznim očima očekujući od mene ono što vjerujem da želi svako dijete - da se sve sredi, ali da to nikoga ne zaboli i ne povrijedi. Očekivala je od mene da joj obećam nešto što joj nisam mogla obećati jer bi to bila obećanja za koja nisam znala hoću li ih moći održati. Nisam bila sigurna hoće li mi moje unutrašnje oko dopustiti da ih održim. Bez ijedne riječi siđosmo s trajekta i meni je to posve odgovaralo. Te večeri, kada je Joe došao kući od Castairsovih gdje je radio na podizanju stražnjega trijema, poslao je sve troje djece u dućan. Vidjela sam da mi Selena, cijelo vrijeme dok je koračala po kolnom prilazu, dobacuje potajne poglede, a lice joj je bilo voštano blijedo. Svaki put kad bi okrenula glavu, Andy, u očima sam joj vidjela onu stoput prokletu sjekiru. No, vidjela sam i još nešto i vjerujem da je to bilo olakšanje. Mora da je mislila kako će se stvari napokon prestati vrtjeti u krugu kao do sada. Ma koliko da je bila uplašena, jedan dio u njoj mora da je tako mislio.

Joe je sjedio pored peći čitajući American kao što je to činio svake večeri. Ja sam stajala pored sanduka za drva gledajući prema njemu, a ono unutrašnje oko kao da se još više otvorilo. Pogledaj ga, pomislih, sjedi ovdje kao Njegova grofovska Visost od Gornjeg Šupka. Sjedi tu kao da i on ne mora navlačiti nogavice hlača jednu po jednu kao i svi mi ostali. Sjedi ovdje kao da je šlatati vlastitu kćer najprirodnija stvar na svijetu pa svatko može nakon toga mirno spavati. Pokušala sam se sjetiti kako smo od one zabave starijih i mlađih učenika u Samoset Innu stigli do ovoga ovdje gdje samo sada - on u starim pokrpanim trapericama i prljavoj zimskoj potkošulji sjedi kraj peći i čita novine, a ja stojim pored sanduka s drvima noseći umorstvo u srcu, i nisam u tome uspjela. Bilo je to kao kad se čovjek nađe u začaranoj šumi pa se osvrne iza sebe i primijeti da je put kojim je do tada išao, najednom nestao.

U međuvremenu je moje unutrašnje oko sve bolje i bolje vidjelo. Vidjelo je ožiljke na njegovu uhu koji su se međusobno ukrštali, a koji su mu ostali od onoga udarca vrčićem za vrhnje. Vidjelo je nepravilne ispucane žilice na njegovu nosu. Vidjelo je njegovu napućenu donju usnu zbog čega se gotovo uvijek činilo da se zbog nečega duri. Vidjelo je prhut na njegovim obrvama i način na koji je čupkao dlačice što su mu virile iz nosa ili svako toliko gurao ruku između nogu i popravljao hlače.

Sve što je to oko vidjelo, bilo je loše i postade mi jasno da je moja udaja za njega bila nešto još i gore od najveće pogreške koju sam počinila u životu: bila je to jedina pogreška koja je bila zbilja važna zato što na kraju neću samo ja platiti za nju. Trenutačno je bio zaokupljen Selenom, ali tu su bila još i dva dječaka, obojica mlađi od nje, pa ako se nije ustručavao da pokuša silovati njihovu stariju sestru, što je tek njima mogao učiniti?

Okrenuh glavu i to unutrašnje oko ugleda sjekiru kako leži na polici iznad sanduka s drvima, baš kao i uvijek. Posegnuh za njom i prsti mi se stegnuše oko drška, a pri tom sam mislila: ovaj put ti je neću pružiti, Joe. Tada se sjetih kako se Selena osvrtna gledajući prema meni dok su njih troje išli niz kolni prilaz i odlučih da, ma što se desilo, ta prokleta sjekira u tome neće igrati nikakvu ulogu. Sagnuh se i umjesto sjekire uzeh iz sanduka javorovu cjepanicu.

Sjekira ili cjepanica, bilo je gotovo nevažno - za dlaku je nedostajalo pa da Joe tu završi svoj život. Što sam ga duže gledala kako sjedi ondje u prljavoj košulji, čupa dlake koje mu vire iz nosa i čita stranice s vicevima, to sam više mislila na ono što je pokušao učiniti Seleni. Što sam više na to mislila, sve sam više bjesnila. Što sam bila bješnja, to sam bila bliže tome da naprosto prijeđem kuhinju i razbijem mu glavu tim komadom drveta. Čak sam mogla vidjeti i mjesto gdje bi pao prvi udarac. Kosa mu se bila počela ozbiljno rijediti, posebno na stražnjem dijelu glave, pa se ondje odražavalo svjetlo svjetiljke iza njegove stolice. Između rijetkih pramenova kose koja mu je još preostala nazirale su se pjege. Upravo ondje, pomislih, to je pravo mjesto. Krv će briznuti i poprskati sjenilo na svjetiljci, ali nema veze, ionako je ta svjetiljka stara i ružna. Što sam više mislila o tome, to sam više željela vidjeti tu krv kako pada na sjenilo onako kako sam zamišljala da će se desiti. Onda pomislih na to kako će kapljice poprskati i žarulju i sitno i piskutavo zacvrčati. Mislila sam o svemu tome i što sam više mislila, to su mi se prsti više približavali onoj cjepanici i naposljetku je obuhvatili što su čvršće mogli. O da, to je bilo ludo, ali kao da se nisam mogla od toga otrgnuti i znala sam da da će moje unutrašnje oko i dalje promatrati Joea, čak i ako ja odustanem.

Naredih sebi da se sjetim toga kako će se Selena osjećati ako ovako postupim - sve će se njezine najgore bojazni obistiniti - ali ni to nije djelovalo. Koliko god sam je voljela i koliko god mi je trebalo da ona dobro misli o meni, nije djelovalo. Unutrašnje je oko bilo neosjetljivo za ljubav. Čak se ni na pomisao o tome što će se dogoditi s naše troje djece ako on umre, a ja zbog umorstva budem zatvorena u South Windhamu, to unutrašnje oko nije htjelo sklopiti. Ostalo je širom otvoreno i zapažalo sve više ružnih stvari na Joevu licu. Način na koji mu se koža na obrazima prhutala kad bi se obrijao. Mrlju od senfa koja mu se nakon večere osušila na bradi. Njegove velike konjske zube - protezu je bio naručio poštom i nikada mu nije dobro pristajala. I svaki put kad bi to oko nešto zapazilo, prsti bi mi malo čvršće stegnuli cjepanicu.

U posljednji sam čas pomislila na nešto drugo. Učiniš li to upravo ovdje i upravo sada, neće to biti zbog Selene, rekoh sebi. Neće to biti ni radi dječaka. Učinit ćeš to samo zato što se sve to drpanje već tri mjeseca i dulje zbiva pred tvojim nosom, a ti si bila preblesava da išta primijetiš. Ako ga već namjeravaš ubiti pa otići zbog toga u zatvor i vidati djecu samo subotom poslijepodne, bolje ti je da shvatiš zašto to zapravo kaniš učiniti: ne zato što je on napastovao Selenu, nego zato što je tebe napravio budalom, a u tom si pogledu upravo kao i Vera - više od ičega mrziš da te netko pravi budalom.

I to je na kraju utišalo vatru u meni. Ono se unutrašnje oko nije sklopilo, ali mu se pogled zamaglio i izgubilo je nešto od svoje moći. Pokušah raširiti prste i baciti javorovu cjepanicu, no bila sam je prečvrsto stegnula i kao da je nisam mogla ispustiti iz ruke. Morala sam drugom rukom prva dva prsta odvojiti od cjepanice prije no što je pala natrag u sanduk za drva, a ostala tri prsta ostadoše savijeni, kao da je još uvijek drže. Morala sam tri-četiri puta otvoriti i zatvoriti šaku prije no što je taj osjećaj nestao.

Kad je to prošlo, priđoh Joeu i dotaknuh ga po ramenu.

- Hoću razgovarati s tobom - rekoh.

- Samo ti govori - odvrati mi ne ispuštajući novine. - Ne sprečavam te.

- Hoću da me gledaš dok budem govorila - rekoh. - Spusti tu kupusaru.

On baci novine u krilo i pogleda me.

- Danas si baš navalila mlatiti jezikom - reče.

- Moj je jezik moja briga - odvratih - a ti pripazi na svoje ruke. Ne učiniš li to, uvalit ćeš se u nevolju iz koje se ni za sto godina nećeš moći izvući.

Obrve mu se podigoše i on me zapita što bi to trebalo značiti.

- To znači da ćeš ubuduće Selenu ostaviti na miru - odgovorih.

Izgledao je kao da sam ga koljenom opalila u jaja. To je bilo najbolje u toj tužnoj stvari, Andy - pogled na Joeovo lice kada je shvatio da je otkriven. Koža mu probljedi, usta mu se otromboljiše, a cijelo mu se tijelo nekako trže u onoj vražjoj stolici za ljuljanje, onako kako se čovjek katkada trgne kada ga, dok se sprema da utone u san, presiječe pomisao na nešto ružno.

Pokušao je to prikriti pretvarajući se da ga je nešto probolo u leđima, ali time nije uspio zavarati ni sebe ni mene. Zaista se činilo kao da se pomalo stidi, ali to u meni nije izazvalo nikakvu naklonost prema njemu. Čak i glupavi pas ima dovoljno zdravog razuma da izgleda poniženo ako ga uhvatite da krade jaja iz kokošinjca.

- Ne znam o čemu govoriš - reče on.

- Pa zašto onda izgledaš kao da ti se sam đavo uvukao u hlače i drži te za jaja? - zapitah.

Čelo mu se natmurilo.

- Ako je prokleti Joe Mlađi pokušao nalagati nešto o meni - započe on.

- Joey nije o tebi zucnuo ni slova - uzvratih - i možeš prestati glumatati, Joe. Selena mi je rekla. Rekla mi je sve - kako je pokušavala biti ljubazna s tobom nakon one noći kada sam te ja udarila vrčićem za vrhnje i kako si joj ti to uzvratio, kao i što si joj rekao da će se desiti ako ikada ikome išta kaže o tome.

- Mala lažljivica! - viknu on tresnuvši novinama o zemlju kao da time dokazuje svoje riječi. - Mala lažljivica i prokleta izazivačica! Remenom ću ja nju kada dođe - ako se ikada više uopće usudi ovdje pojaviti...

Počeo je ustajati sa stolice. Ispružih ruku i gurnuh ga natrag u nju. Strahovito je lako gurnuti nekoga tko pokušava ustati iz stolice za ljuljanje. Iznenadila sam se kako je to lako. Svakako, tri minute prije toga skoro sam mu cjepanicom bila smrskala glavu pa je možda i to imalo neke veze s tim.

Oči mu postadoše nalik na uske proreze i upozori me da se ne zezam s njim.

- Jednom si to učinila - reče - ali to ne znači da možeš mački objesiti zvonce oko vrata svaki put kad to poželiš.⁴

I ja sam nešto slično već bila pomislila, i to ne tako davno, ali sada nipošto nije bilo vrijeme da mu to kažem.

- Velike riječi sačuvaj za svoje prijatelje - odvratih mu umjesto toga. - Sada nećeš govoriti, nego slušati... i to tako da dobro čuješ sve što ti kažem jer svaku riječ ozbiljno mislim. Ako ikada budeš nešto petljao oko Selene, potruditi ću se da dospiješ u državni zatvor zbog nasilja nad djetetom ili zbog silovanja maloljetnice, koja god optužba bude zgodnija da te na što duži rok strpaju u hladovinu.

To ga je porazilo. Usta mu se ponovno otromboljiše i jednu je minutu samo sjedio zureći u mene.

- Nećeš valjda... - započe, a onda zastade jer je vidio da ću to učiniti. Zato se počeo duriti, a donja mu je usna bila jače napućena nego ikada. - Stala si na njezinu stranu? - zapita. - Nikada se nisi pitala što ja imam o tome reći, Dolores.

- Imаш li ti o tome nešto reći? - uzvratih ja. - Kada muškarac kojem do četrdesete nedostaju još samo četiri godine traži od svoje četrnaestogodišnje kćeri da svuče gaćice kako bi on mogao vidjeti koliko dlačica ima na njezinoj mačkici, smije li taj muškarac uopće usuditi da još nešto kaže?

- Navršit će petnaest sljedeći mjesec - on će na to, kao da se time nešto mijenja. Ponašao se kao najobičniji crv.

- Čuješ li ti što govoriš? - zapitah ga. - Čuješ li što izlazi iz tvojih usta? Još je malo zurio u mene, a onda se saže i podiže novine s poda. - Pusti me na miru, Dolores - reče mrzovoljnim glasom koji kao da je govorio 'jadna li mene'.

- Htio bih do kraja pročitati ovaj članak.

Poželjeh mu istrgnuti proklete novine iz ruku i baciti mu ih u lice, ali bi, da sam to učinila, među nama sigurno došlo do krvi, a nisam htjela da se djeca - to se naročito odnosilo na Selenu - vrate i naiđu na nešto takvo. Stoga samo ispružih ruku i lagano prstom povih novine prema dolje.

- Najprije ćeš mi obećati da ćeš ostaviti Selenu na miru - rekoh - pa da cijelu ovu bijednu i usranu priču ostavimo iza sebe. Obećat ćeš mi da je nikada više u životu nećeš dodirnuti na onakav način.

- Dolores, ne možeš... - započe on.

- Obećaj mi to, Joe, ili će ti život postati u pakao.

- Misliš da se toga bojim? - poviče on. - Život mi je zbog tebe pakao već petnaest godina, ti gaduro - tvoje se odvratno lice ne može ni mjeriti s tvojom odvratnom čudi! Ako ti se ne sviđa kakav sam, samo sebe možeš kriviti za to!

- Još ne znaš kako izgleda pakao - odvratih - ali ako mi ne obećaš da ćeš je ostaviti na miru, potrudit ću se da to doznaš.

- U redu! - dreknu on. - U redu, obećavam. Eto! Gotovo! Jesi li sada zadovoljna?

- Jesam - rekoh iako to nisam bila. Nisam mu više mogla vjerovati. Ne bi pomoglo ni da izvede čudo s ribama i kruhom. Namjeravala sam odvesti djecu od kuće ili njega vidjeti mrtva, i to prije kraja godine. Na koji ću način to izvesti, nije mi bilo važno, ali nisam htjela da on primijeti što mu se sprema prije nego bude prekasno da u tom pogledu bilo što učini.

- Dobro - reče on. - Onda je sve gotovo i iza nas, je li tako, Dolores? - no gledao je u mene s nekim čudnim sjajem u očima koji mi se nije pretjerano sviđao. - Misliš da si jako pametna, ha?

- Ne baš - odgovorih. - Nekada sam mislila da imam poprilično mozga u glavi, a pogledaj s kim sada živim.

- Ma daj - on će još uvijek me gledajući na isti čudan, nekako lukav način. - Misliš da si takva klikerašica da vjerojatno svaki put, prije nego spustiš nogu na pod, dobro pogledaš kamo staješ da se ne bi pokliznula na višak klikera koji su ti ispali iz glave. Ali ni ti ne znaš sve.

- Što time misliš reći?

- To ćeš morati sama otkriti - odvrati mi on i razvije novine kao kakav bogataš koji se želi uvjeriti da stvari na tržištu danas ne stoje odveć loše po njega. - To za takvu pametnjakovićku kao što si ti ne bi trebao biti problem. Nije mi se to sviđalo, ali ga pustih da govori. Djelomično sam tako postupila zato što nisam htjela dirati u osinje gnijezdo više nego što je to potrebno, no to nije bilo sve. S druge sam strane doista mislila da sam pametna, u svakom slučaju, pametnija od njega. Mislila sam da ću, pokuša li mi se na neki način osvetiti, primijetiti što mi sprema već pet minuta nakon početka. Drugim riječima, bio je to ponos, najobičniji ponos, a pomisao da se on možda već počeo osvećivati, nikada mi nije pala na pamet.

Kad su se djeca vratila iz dućana, poslala sam dečke ravno u kuću, a ja sam sa Selenom odšetala iza kuće. Tamo se nalazila velika skupina kupinova grmlja, u to doba godine uglavnom bez lišća. Digao se lagani povjetarac i grmlje je zašuštalo. Bio je to samotani zvuk i pomalo je izazivao jezu. Ondje je iz zemlje stršao veliki bijeli kamen i nas dvije sjedosmo na njega. Polumjesec se bio digao iznad East Heada i kada me ona uhvatila za ruku, prsti su joj bili isto tako hladni kakvim se činio taj polumjesec.

- Ne usuđujem se ući unutra, mama - reče, a glas joj je drhtao. - Mogu li otići k Tanyi na spavanje? Molim te.

- Ne moraš se ničega bojati, najdraža moja - odvratih. - Sve je sređeno.

- Ne vjerujem ti - prošapta ona premda joj se na licu čitalo da to priželjkuje, na licu joj se čitalo da to želi više no išta drugo.

- Istina je - rekoh. - Obećao je da će te ostaviti na miru. On doduše ne drži uvijek svoja obećanja, ali ovo hoće jer zna da ću ja pripaziti na njega, a više ne može računati na to da ćeš ti šutjeti. A i na smrt je preplašen.

- Na smrt pre... zašto?

- Zato što sam mu rekla da ću ga strpati u Shawsshank ako nastavi s tom svojom prljavom rabotom u vezi s tobom.

Ona zinu od čuda, a ruke joj se opet spustiše na moje.

- Mama, nisi valjda?

- Jesam i to sam ozbiljno mislila - odvratih. - Bolje je da i ti to znaš, Selena. No, ja se na tvom mjestu ne bih puno brinula: Joe će se vjerojatno držati na tri metra od tebe tokom sljedeće četiri godine... a nakon toga ćeš već biti u koledžu. Ako na ovom svijetu ima ičega za što se on brine, onda je to njegova vlastita koža.

Ona pusti moje ruke, polako, ali sasvim. Vidjeh kako joj lice ponovno obasjava nada, a uz to se pojavilo i nešto drugo. Kao da joj se počela vraćati mladost i ja tek tada, sjedeći s njom na mjesecini pored tog mjesta obraslog kupinovim grmljem, primijetih koliko se ona postarala te jeseni.

- Neće me tući? - zapita ona.

- Ne - rekoh. - Sve je sređeno.

Tada mi ona povjerova, spusti mi glavu na rame i poče plakati. Bile su to suze najčišćeg olakšanja, a zbog tih njezinih suza ja još više zamrzih Joea.

Mislim da je sljedećih noći jedna djevojka u mojoj kući spavala bolje nego u protekla tri mjeseca ili dulje od toga... no ja sam ležala budna. Slušala sam Joea kako hrče pored mene, promatrala ga unutrašnjim okom i osjećala da bih se najradije okrenula i pregrizla mu grlo. No, više me nije držalo ono ludilo koje me bilo obuzelo kad sam ga gotovo raspalila cjepanicom po glavi. Pomisao na djecu i na to što će se s njima dogoditi ako me uhapsu zbog ubojstva tada nije imalo nikakve moći nad tim unutrašnjim okom, no kasnije, kada sam Seleni saopćila da je sada na sigurnom i kada sam se imala prilike i sama malo ohladiti, ta je pomisao počela djelovati. Ipak sam znala da se ono što je Selena najvjerojatnije željela - da sve opet bude kao da se nikada ničega nije ni bilo i kao da je vlastiti otac nikada nije napastovao - ne može dogoditi. Čak kad bi on i održao svoje obećanje i nikad je više ne bi ni taknuo, to se nije moglo dogoditi... a unatoč tome što sam rekla Seleni, nisam baš bila sigurna da će on to obećanje održati. Prije ili kasnije ljudi kao što je Joe obično sami sebe uvjere u to da će sljedeći put uspjati izaći na kraj s nekom poteškoćom: budu li samo malo oprezniji, mogu dobiti što god pozele.

Dok sam ležala tako u mraku i napokon se opet počela smirivati, odgovor mi se sam nametnuo: moram uzeti djecu i preseliti se na kopno, i to ubrzo. U tom sam času bila mirna, ali sam znala da neće dugo tako ostati: unutrašnje mi oko to neće dopustiti. Kad se sljedeći put raspalim, njegov će pogled biti još jasniji i Joe će mi se činiti još ružnijim nego prije tako da me možda nikakva pomisao na ovom svijetu neće moći zadržati. Bio je to neki novi vid srdžbe, barem za mene, i bila sam dovoljno pametna da uvidim kakvu mi štetu može nanijeti ako joj se prepustim. Morala sam otići s Little Talla prijenego ta srdžba provali iz mene. Međutim, kada sam napravila prvi korak u tom smislu, otkrila sam što je značio onaj čudni lukavi pogled u njegovim očima. I još kako sam to otkrila! Pričekala sam da se stvari malo smire, a onda jednog petka prijepodne krenuh na kopno trajektom koji je polazio u jedanaest sati. Djeca su bila u školi, a Joe je bio negdje vani na širokom moru s Mikeom Stargillom i njegovim bratom Gordonom zabavljajući se postavljanjem zamki za jastoge - i nije se trebao vratiti do večeri.

Sa sobom sam ponijela dječje štedne knjižice. Na njih smo, kako se koje dijete rodilo, uplaćivali novac koji će mu omogućiti da ode u koledž... barem sam ja to radila. Joe nije davao ni pišljiva boba za to hoće li oni poći u koledž ili neće. Kad god bi razgovor došao na to - a uvijek bih ga, naravno, ja potaknula - on je uglavnom sjedio u onoj usranoj stolici za ljuljanje, lica skrivena iza ellsworthskog Americana i na čas bi ga spustio, upravo toliko da kaže:

- Zašto si ti, za ime Kristovo, toliko navalila da djecu pošalješ u koledž, Dolores? Ja nikad nisam bio u koledžu i savim mi je dobro.

E pa, o nekim se stvarima jednostavno ne može raspravljati, je l' da? Ako je Joe mislio da su čitanje novina, kopanje nosa i brisanje šmrklja o letvice na stolici za ljuljanje prava stvar, tu nije bilo mjesta raspravi i svaki je razgovor od samog početka bio beznadan. No, mene to nije smetalo. Dok god sam ga mogla natjerati na to da i on pošteno daje svoj dio kada bi kojim slučajem naletio na neki dobro plaćen posao, kao kad se uspio zaposliti prilikom izgradnje okružne ceste, nisam nimalo marila misli li on ili ne da svakim koledžom u zemlji upravljaju komunisti. One zime kada je radio na izgradnji ceste na kopnu, uspjelo mi je da uplati pet stotina dolara na njihove knjižice u banci i tulio je kao pseto. Tvrдио je da mu otimam sve što je zaradio. Koješta, Andy. Glavu dajem da je kučkin sin te zime zaradio dvije, a možda i dvije i pol tisuće dolara.

- Zašto mi stalno nešto prigovaraš. Dolores? - znao bi me zapitati.

- Da si pravi čovjek i da za svoju djecu prvenstveno radiš ono što treba, ne bih ti morala prigovarati - odgovarala sam mu, i tako se to ponavljalo i ponavljalo, bla-bla-bla-bla-bla. Od tog mi je povremeno bivalo mučno, Andy, ali sam gotovo uvijek uspijevala od njega dobiti ono što sam mislila da bi djeci moglo zatrebati. I nikada mi to nije moglo postati previše mučno jer nije bilo nikoga drugog tko bi im mogao jamčiti da će budućnost još uvijek biti pred njima kada do toga dorastu.

Prema današnjim mjerilima na tim štednim knjižicama nije bilo mnogo novaca - dvije tisuće ili tako nešto na Seleninoj, oko osam stotina na knjižici Joea

Mlađeg, četiri-pet stotina na računu Maloga Petea - no govorim o 1962. godini i u to je vrijeme to bio popriličan komad novca. Za početak je to sasvim sigurno bilo više nego dovoljno. Namjeravala sam Peteov ulog podići u gotovini, a ostala dva u bankarskim čekovima. Bila sam odlučila da se svi počistimo odavde i preselimo u Portland, da tamo nađemo mjesto za stanovanje, a ja pristojan posao. Nitko od nas nije bio navikao na život u gradu, ali se ljudi, kad moraju, naviknu na svakog vraga. Osim toga, Portland je u to vrijeme bio samo malo veće mjesto - ni nalik na ono što je sada.

Kad se jednom sredimo, moći ću početi s vraćanjem novca koji sad moram uzeti, a mislila sam da ću to biti u stanju učiniti. A ako čak i ne uspijem u tome, njih su troje bili bistra djeca i znala sam da postoje stvari kao što su stipendije. Pa ako ih baš i ne dobiju, odlučih da neću biti previše ponosna da se latim ispunjavanja zahtjeva za zajam. Glavno je bilo odvesti ih odavde - u tom se času to činilo daleko važnijim od koledža. Samo po redu, jedno po jedno, kako je govorio odbojnik na Joeovu starom traktoru marke Farmall.

Gotovo sam četiri sata tupila zube govoreći mu o Seleni, ali nije samo ona zbog njega trpjela. Ona jest prošla najgore, ali je puno oblaka prohujalo i nad glavom Joea Mlađeg.. Godine 1962. njemu je bilo dvanaest i bio je na pragu momačke dobi, ali se to na njemu nije primjećivalo. Rijetko se smješkao ili smijao i to nije bilo nikakvo čudo. Tek što bi ušao u sobu, njegov bi tataca jurnuo na njega kao lasica na kokoš, govorio mu da popravi košulju koja mu viri iz hlača, da počeshlja kosu, da prestane dangubiti, da već jednom odraste, da se prestane vladati kao prokleti mekušac koji zna samo držati nos u knjizi, nego da bude muškarac. Kada, godinu dana prije no što sam otkrila što nije u redu u vezi sa Selenom, Joe Mlađi nije ušao u tim koji je trebao sudjelovati u Omladinskoj bejzbolskoj ligi, po riječima biste njegova oca pomislili da je zbog dopinga izbačen iz olimpijske ekipe koja se natječe u trčanju. Dodajte tome sve što je imao prilike vidjeti da otac radi s njegovom starijom sestrom i dobit ćete krasnu svinjariju. Znala sam katkada pogledati Joea Mlađeg dok je promatrao oca i prava bi mu se mržnja tada čitala na licu - mržnja, najčišća mržnja. Tokom jednog ili dva tjedna koji su prethodili danu kada sam sa štednim knjižicama u džepu otišla na kopno, primjećivala sam da se, kada je otac u pitanju, i u Joeu Mlađem javlja unutrašnje oko.

Bio je tu napokon i Mali Pete. U dobi od četiri godine šepirio se okolo stalno idući za Joeom, raskopčavši pojas na hlačama kao što je nosio Joe i čupkao dlačice iz nosa i ušiju, baš kao što je to radio i Joe. Mali Pete, dakako, nije imao dlačica koje bi mogao čupkati, pa se samo pretvarao. U prvom se razredu, nakon prvoga dana škole, vratio kući cmizdreći, s hlačama uprljanim na stražnjici i ogrebotinom na obrazu. Sjedoh pored njega na stepenicu koja je vodila na trijem, obgrlih ga rukom oko ramena i zapitah ga što se dogodilo, a on mi odgovori da ga je onaj prokleti mali ćifut Dicky O'Hara srušio na zemlju. Rekoh mu da je riječ 'proklet' psovka i da je ne valja upotrebljavati, a onda ga zapitah da li zna što znači ćifut. Da vam pravo kažem, bila sam pomalo i radoznala da čujem što će izaći iz njegovih usta.

- Sigurno da znam - na to će on. - Ćifut je glupi panj kao što je i Dicky O'Hara.

Rekoh mu da to nije tako, da nije u pravu, a on me na to upita što ta riječ zapravo znači. Rekoh mu da nije važno, da je to ružna riječ i da ga više ne želim čuti da je upotrebljava. Samo je sjedio bijesno piljeći u mene i napućivši donju usnu. Izgledao je baš kao i njegov stariji uzor. Selena se bojala oca, Joe Mlađi ga je mrzio, ali je mene na neki način najviše plašio Mali Pete jer sam vidjela da će, kad naraste, biti isti kao i on.

Tako sam uzela štedne knjižice iz najdonjeg pretinca svoje kutije za nakit (čuvala sam ih ondje jer je u to vrijeme to bilo jedino mjesto gdje sam ih mogla držati pod ključem, a ključ sam nosila oko vrata na lančiću) i oko pola jedan ušla u Coastal Northern Bank u Jonesportu. Kada sam došla na red, gurnuh knjižice prema službenici na šalteru, rekoh joj da namjeravam zatvoriti sva tri računa i objasnih u kojem obliku želim da mi isplati novac.

- Samo trenutak, gospođo St. George - reče ona i ode u stražnji dio ograđenog prostora da izvuče kartone. To je bilo davno prije računala, naravno, i oni su u banci imali puno više petljancije.

Ona izvadi korice s kartonima - vidjela sam da ih sva tri drži u rukama - a onda ih otvori i pogleda. Tanka joj se crta pojavi između obrva i ona nešto reče nekoj ženi. Obje su na kratko pogledale kartone, a ja sam stajala s druge strane šaltera, promatrala ih i govorila samoj sebi kako nemam ni najmanjeg razloga da budem uznemirena, no svejedno se osjećajući prokleta uznemirenom.

Tada, umjesto da se vrati do mene, službenica ode u jednu od onih naknadno izgrađenih malih prostorijica koje se nazivaju uredima. Ured je imao staklene zidove i mogla sam je vidjeti kako razgovara s nekim ćelavim čovječuljkom u sivom odijelu i s crnom kravatom. Kada se vratila do šaltera, nije sa sobom nosila kartone. Bila ih je ostavila na ćelavkovu radnom stolu.

- Mislim da će biti najbolje da o štednim knjižicama svoje djece porazgovarate s gospodinom Peaseom, gospođu St. George - reče i gurne knjižice prema meni. Učinila je to rubom dlana, kao da su pune klica pa bi se mogla zaraziti ako ih bude prečesto i predugo dodirivala.

- Zašto? - zapitah. - Što nije u redu?

Sada sam već bila odustala od pomisli da nema ničega zbog čega bih se trebala osjećati uznemirenom. Srce mi je u grudima tuklo dvostrukom brzinom, a usta su mi se bila potpuno osušila.

- Zbilja ne zna, ali vjerujem da se radi o nesporazumu. Uredit ćete to s gospodinom Peaseom - odgovori mi ona, ali me nije gledala u oči i vjerujem da nije mislila ništa od onoga što je rekla.

Otiđoh do onog ureda kao da mi je za svaku nogu privezan cementni blok od deset kila. Već mi je bilo prilično jasno što se dogodilo, ali nisam shvaćala kako se, za ime, svijeta, to moglo dogoditi. Blagi Bože, pa knjižice su bile kod mene! Joe ih nije mogao uzeti iz kutije za nakit i vratiti ih onamo jer bi brava inače bila razbijena. Čak i da ih se na neki način domogao (a to bi bila smijurija jer taj čovjek nije bio u stanju prinijeti vilicu s graškom od tanjura do usta, a da mu polovica toga ne padne u krilo), na knjižicama bi bio zabilježen datum isplate ili bi na njima bilo otisnuto poništeno, onaj crveni pečat kakav banka upotrebljava... a nijednoga ni drugoga nije bilo.

Svejedno sam znala da će mi gospodin Pease reći kako me vlastiti muž lijepo zajebao, a kada sam ušla u njegov ured, baš mi je to i rekao. Rekao mi je da su računi na ime Joea Mlađeg i Malog Petea zatvoreni još prije dva mjeseca, a Selenin prije manje od dva tjedna. Joe je to učinio upravo u to vrijeme jer je znao da ja nakon Blagdana rada nikada nisam uplaćivala novac na njihove račune prije no što bih u velikom loncu za juhu koji je stajao na vrhu kuhinjske police skupila dovoljno novca za božićne troškove.

Pease mi pokaza one zelene listove iscrtanog papira što ga koriste knjigovođe i vidjeh da je Joe posljednji veliki iznos - pet stotina sa Selenina računa - podigao dan nakon što sam mu rekla kako znam da ju je napastovao, a on je sjedio ondje u stolici za ljuljanje i govorio mi da ni ja ne znam sve. I bio je itekako u pravu.

Nekoliko puta preletjeh brojke, a kad sam ponovno pogledala u njega, gospodin je Pease sjedio nasuprot meni, trljajući ruke jednu o drugu i izgledao je zabrinuto. Na ćelavu sam mu čelu mogla vidjeti sitne kapljice znoja. Znao je što se dogodilo isto tako dobro kao i ja.

- Kao što vidite, gospođu St. George, vaš je suprug zatvorio ove štedne knjižice i...

- Kako? - zapitah ga. Bacih mu tri knjižice na stol. To proizvede glasan zvuk pa on malo zažmirka i ustuknu. - Kako, za ime Kristovo, kad su štedne knjižice ovdje kod mene?

- Pa - on će oblizujući usnice i žmirkajući poput guštera koji se sunča na toplom kamenu - vidite, gospođu St. George, to je... to je bilo ono što mi nazivamo 'dječjom štednjom'. To znači da dijete na čije je ime taj račun otvoren može... da je moglo podizati novac s njega samo uz vaš supotpis ili supotpis vašeg supruga, a isto tako i da ste vi ili vaš suprug, kao roditelji, mogli podići novac s bilo kojega od ta tri računa kad god i kako god hoćete. Kao što biste vi danas bili učinili da na tim računima... hm... još uvijek ima novca.

- Ali na knjižicama nisu ubilježene nikakve isplate! - rekoh i mora da sam vikala, jer su ljudi u banci stali pogledavati prema nama. Mogla sam to vidjeti

kroz staklene zidove, ali nisam marila. - Kako je mogao podići novac bez knjižica?

Sve je brže trljao ruke jednu o drugu. Zvučalo je kao trljanje brusnim papirom, a da mu je među dlanovima bio komad suhog drveta, vjerujem da je mogao u pepeljari potpaliti vatru pod papirićima od gume za žvakanje. - Gospođo, St. George, mogu li vas zamoliti da spustite glas...

- Moj je glas moja briga - uzvratih ja još glasnije - a vi se brinite o načinu na koji ova usrana banka vodi svoje poslove, prijane moj! Kako se meni čini, imate puno razloga za brigu.

On uze list papira sa svojeg stola i pogleda ga.

- Prema ovome što ovdje piše, vaš je suprug izjavio da su se knjižice izgubile - reče napokon - i zatražio izdavanje novih. Uobičajeni je postupak...

- Đavo odnio taj vaš uobičajeni postupak! - zaurlah. - Nikad se niste meni obratili! Nitko se iz ove banke nije meni obratio! Te smo račune otvorili nas dvoje zajedno - tako ste mi objasnili kad smo 1951. godine otvarali Selenin račun i račun Joea Mlađeg, a isto je bilo i kad smo 1954. otvarali račun za Petea. Hoćete li mi reći da su se odredbe u međuvremenu promijenile?

- Gospođo St. George - započe on, ali je isto tako mogao pokušati da zazviždi s ustima punim krepera: ja sam namjeravala izreći svoje do kraja.

- Ispričao vam je izmišljenu priču i vi ste u nju povjerovali - zatražio je nove knjižice i vi ste mu ih izdali. Bože oslobodi! Za početak, što vi, dovraga, mislite tko je uložio taj novac u banku? Ako mislite da je to napravio Joe St. George, onda ste još blesaviji nego što izgledate!

Sada se više nitko u banci nije čak ni pretvarao da se bavi svojim poslom. Ljudi su naprosto stajali tamo gdje su se zatekli i gledali prema nama. Sudeći po izrazu na njihovim licima, mora da je većina od njih mislila kako je to dobra predstava, ali se pitam da li bi se isto tako dobro zabavljali da se radilo o novcu s kojim su njihova djeca trebala početi u koledž, a koji je nestao kao da je propao u mutnu vodu. Gospodin je Pease pocrvenio kao zid djedove staje. Čak mu je i oznojena ćelava glava postala svijetlocrvena.

- Molim vas, gospođo St. George - reče, a sada se već činilo da će se slomiti i zaplakati. - Uvjeravam vas da je ono što smo učinili ne samo savršeno u skladu sa zakonom, nego i dio redovnog bankarskog poslovanja.

Spustih glas. Osjećala sam da mi igra izmiče iz ruku. Joe me uspio prevariti, i to pošteno prevariti, a ovaj put nisam morala čekati da se to dvaput desi pa da kažem: pogreška je moja.

- Možda to i jest u skladu sa zakonom, a možda i nije - rekoh. - Morala bih vas odvući na sud da otkrijem je li to ovako ili onako, a nemam za to ni vremena ni novaca. Osim toga, ne muči mene pitanje što je ovdje po zakonu a što nije... nego to da vama nikada ni na trenutak nije palo na pamet da bi se i nekoga drugog možda moglo ticati što će se dogoditi s tim novcem. Je li vam redovno bankarsko poslovanje zabranjivalo da obavite jedan jedini telefonski poziv? Mislim, broj je zabilježen na svim ovim obrascima i još je uvijek isti.

- Gospođo St. George, jako mi je žao, ali...

- Da se dogodilo drugačije - nastavih - da sam ja došla ovamo s pričom o izgubljenim knjižicama i zatražila nove, da sam ja podigla novac za čije je ulaganje bilo potrebno jedanaest ili dvanaest godina... ne bi li netko od vas nazvao Joea? Da je novac danas još uvijek bio ovdje kada sam ga došla podići, kao što sam namjeravala, zar ga nitko ne bi nazvao, i to istoga časa kad bih ja prošla kroz vrata, tek toliko da ga obavijesti o tome što mu žena radi?

Upravo zato što sam to očekivala, Andy, izabrala sam dan kad je on bio na moru sa Stargillovima. Mislila sam da ću se vratiti na otok, pokupiti djecu i biti već daleko kad se Joe pojavi na kolnom prilazu s velikim pakovanjem piva u jednoj i kutijom za užinu u drugoj ruci.

Pease me pogleda i zine. Tada opet zatvori usta i ništa ne reče. Nije ni morao ništa reći. Odgovor mu je bio ispisan na licu. Naravno da bi on ili netko iz banke pokušali nazvati Joea i pokušavali ga dobiti sve dok im to naposljetku ne bi uspjelo. Zašto? Zato što je Joe bio muškarac i glava obitelji, eto zašto, a razlog je zbog kojeg se nitko nije potrudio da meni išta kaže, ležao u tome što sam ja bila samo njegova žena. Što sam ja, dovraga, mogla znati o novcu, osim da ga zarađujem klečeći na koljenima i ribajući podove, podne letvice i zahodske

školkje? Ako je muškarac i glava obitelji odlučio da podigne iz banke sav novac s kojim su njegova djeca trebala poći u koledž, mora da je za to imao proketo dobar razlog, a ako i nije, to nije ništa značilo budući da je on bio glava obitelji i dužnost mu je bila da se brine o tome. Njegova je žena bila samo obična ženica i bila je zadužena za to da čisti podne letvice i zahodske školjke i da nedjeljom poslijepodne priprema piletinu za večeru.

- Ako ima nekih poteškoća, gospođo St. George - govorio je Pease - jako mi je žao, ali...

- Kažete li još jednom da vam je žao, tako ću vas udariti nogom da će vam se stražnjica kao grba smjestiti posred leđa - rekoh, no nije bilo stvarne opasnosti da bih mu mogla bilo što učiniti. Osjećala sam se kao da ne bih bila u stanju ni praznu limenku od piva udarcem noge odgurnuti na drugu stranu ulice. - Samo mi nešto recite i maknut ću vam se s očiju: je li potrošio sav novac?

- S time, na žalost, nisam upoznat! - on će usiljenim glasom koji je odavao koliko je šokiran. Pomislili biste da sam mu predložila da mi pokaže svoju stvarčicu, pa ću mu ja za uzvrat pokazati svoju.

- Joe je cijeloga života sve svoje poslove obavljao u ovoj banci - rekoh. - Mogao je otići do Machiasa ili Columbia Fallsa i staviti ga u neku tamošnju banku, ali to nije učinio - previše je glup i lijen i teško mijenja ustaljene navike. Ne, ili ih je strpao u boce za zimnicu i negdje zakopao ili ih je ostavio ovdje. Samo bih to htjela znati - je li moj muž tokom posljednjih nekoliko mjeseci kod vas otvorio novi račun.

No, Andy, ja sam to zapravo morala znati. Na pomisao da me prešao osjećala sam mučninu u želucu i to je već bilo dovoljno loše, ali to što nisam znala je li već sve spiskao... to me ubijalo.

- Je li on tokom... pa to je poslovna tajna! - odvrati on, a mogli biste pomisliti da sam mu predložila da ću mu ga dirati ako i on meni isto učini.

- Aha - rekoh. - Mislila sam da je tako. Molim vas da odstupite od tog pravila. Dovoljno mi je da vas pogledam pa da shvatim kako vi niste čovjek koji bi to često radio. Vidim da to nije u skladu s vašom naravi. No, taj je novac pripadao mojoj djeci, gospodine Pease, i Joe vam je slagao da bi ga se domogao. Zna da je tako: dokaz leži ovdje na bugaćici na vašem stolu. To je laž koja mu ne bi bila upalila da su službenici ove banke - vaše banke - pokazali osnovnu pristojnost i telefonirali mi.

On pročisti grlo i započe:

- Naša obaveza nije...

- Znam da nije - rekoh. Najradije bih ga bila pograbila i protresla, ali sam vidjela da od toga ne bi bilo nikakve koristi - ne s čovjekom njegova kova. Osim toga, moja je majka uvijek govorila da muhe radije idu na med nego na ocat i u tome je bila je pravu. - Znam, ali pomislite na to koliko biste mi jada i boli bili prištedjeli tim jednim telefonskim pozivom. Pa ako me hoćete obeštetiti - znam da ne morate, ali ako hoćete - molim vas da mi kažete je li on ovdje otvorio novi račun ili ću morati početi s kopanjem rupa oko kuće. Molim vas - neću nikome reći. Kunem se Božjim imenom da neću.

Sjedio je i gledao me, lupkajući prstima po onim zelenim knjigovodstvenim papirima. Nokti su mu bili čisti i izgledalo je kao da mu je ruke uredio stručnjak, premda mislim da je to prilično nevjerojatno - naposljetku, govorimo o Jonesportu 1962. godine. Pretpostavljam da je ipak u pitanju bila njegova žena. Ti su lijepo uređeni nokti kuckali sitno i prigušeno svaki put kad bi se spustili na papir, a ja sam mislila kako čovjek njegova kova neće za mene htjeti ništa učiniti. Što se njega tiču otočani i njihove nevolje? Njemu je guzica na sigurnom i to je sve o čemu se on brine.

Stoga me, kad je napokon progovorio, bilo stid zbog onoga što sam maločas mislila o muškarcima općenito, a posebno o njemu.

- Ne mogu to provjeriti dok vi sjedite ovdje, gospođo St. George - reče. - Zašto ne biste otišli do Brbljave plutače i naručili uštipke i šalicu vruće kave? Izgledate kao da bi vam tako nešto bilo potrebno. Za petnaest minuta ću vam se i ja pridružiti. Ne, bolje da kažemo za pola sata.

- Hvala vam - rekoh. - Puno vam hvala.

On uzdahnu i počeo skupljati papire.

- Mora da nisam pri zdravoj pameti - dodade i malo se uzrujano nasmija.

- Ne - odvratih. - Samo pomažete ženi koja nema nikoga da joj pomogne.
- Gospe u nevolji uvijek su mi bile slabost - on će na to. - Dajte mi pola sata.
Možda i malo dulje.

- Ali doći ćete?

- Da - reče on. - Doći ću.

I doista je došao, premda je do tada bilo prošlo gotovo četrdeset pet minuta, a ne samo pola sata, i u trenutku kada je naposljetku stigao do Plutače, ja sam već gotovo bila zaključila da me namjerava ostaviti na cjedilu. A kada je ušao, pomislih da nosi loše vijesti. Mislila sam da mu to mogu pročitati s lica.

On zastade nekoliko časaka na ulazu, ogledavajući se na sve strane da provjeri ima li koga u restoranu za koga bi mu moglo biti nezgodno da ga vidi zajedno sa mnom nakon one dreke koju sam ja bila digla u banci. Onda priđe odjeljku u kutu u kojem sam ja sjedila, klizne na sjedalo nasuprot meni i reče:

- Novac je još uvijek u banci. Barem većim dijelom. Nešto malo manje od tri tisuće dolara.

- Hvala Bogu! - rekoh.

- Pa - nastavi on - to je dobra strana priče. Loše je to što novi račun glasi samo na njegovo ime.

- Naravno - rekoh. - Nikada mi nije dao nikakvu novu karticu da je potpišem. To bi me upozorilo da opet nešto petlja.

- Mnoge žene ne bi ništa ni primijetile - on će na to. Pročisti grlo, popravi kravatu, a onda, kad je zvono iznad vrata zazvonilo. baci brzi pogled uokolo da vidi tko ulazi u restoran. - Mnoge će žene potpisati sve što im njihovi muževi daju da potpišu.

- Ja nisam kao mnoge žene - rekoh.

- Primijetio sam to - odvrati on pomalo suho. - U svakom slučaju, učinio sam sve što ste tražili od mene, a sada se zbilja moram vratiti u banku. Volio bih da imam vremena i popijem s vama kavu.

- Znae - rekoh - pomalo sumnjam u to.

- Zapravo i ja - uzvrati mi on. No, pruži mi ruku i stisnu je, baš kao da se rukuje s muškarcem, a ja to shvatih kao kompliment. Ostadoh sjediti na svom mjestu sve dok on nije otišao, a kada se konobarica vratila i zapitala me želim li još jednu kavu, zahvalih joj i rekoh da još od prve šalice osjećam kiselinu u želucu. I osjećala sam je, ali je nije izazvala kava.

Čovjek uvijek može zbog nečega biti zahvalan, pa ma kako se stvari činile crnima, pa sam i ja, vraćajući se prema trajektu, bila zahvalna nebesima što barem ništa nisam bila spakirala: tako neću morati sve ponovno raspakirati. Bilo mi je drago i što nisam ništa rekla Seleni. Namjeravala sam, ali sam se na kraju uplašila da će joj biti previše teško čuvati tajnu i da će se povjeriti nekoj od svojih prijateljica pa će tako priča doći i do Joea. Čak mi je prostrujalo kroz glavu da bi se ona možda mogla ustvrdo glaviti i reći da nikamo ne ide. Nisam mislila da je to vjerojatno videći kako bi ustuknula i odmakla se od Joea svaki put kad bi joj se približio, no sve je moguće kad imate posla s tinejdžerkom - baš sve.

Bilo je, dakle, stvari zbog kojih sam mogla biti zahvalna, ali nisam znala što bih dalje. Nije bilo koristi od toga da podignem novac sa zajedničke štedne knjižice koja je glasila na moje i Joeovo ime: na njoj je bilo otprilike četiri stotine pedeset dolara, a tekući je račun bio još veća smijurija - ako još i nismo prekoračili pokriće, bili smo tome prokleta blizu. Međutim, nisam namjeravala samo uzeti djecu i otići. To mi uopće nije padalo na pamet. Da sam to učinila, Joe bi iz čiste osвете potrošio sav novac. Znala sam to isto tako točno kao što sam znala kako se zovem. Prema onome što mi je rekao gospodine Pease, već je uspio potrošiti tri stotine dolara... a od preostalih tri tisuće ili nešto manje ja sam bila uložila barem dvije i pol tisuće - zaradila sam ih ribajući podove, perući prozore i vješajući plahte one proklete gadure Vere Donovan s njezinih šest kvačica, a ne četiri, tokom cijeloga ljeta. Nije bilo tako teško kao kasnije, zimi, ali isto tako ni izdaleka nije bilo nalik na dan bezbrižno proveden u parku.

Još sam uvijek namjeravala otići zajedno s djecom, sve su mi misli bile usmjerene na taj cilj, ali neka me vrag odnese ako smo mislili otići bez prebijene pare. Moja su djeca morala dobiti natrag svoj novac. I dok sam se

vraćala na otok stojeći na prednjoj palubi Princeze, a svježiji mi vjetar s pučine udarao u lice i nosio mi kosu sa sljepoočnica, znala sam da ću mu ponovno oduzeti taj novac. Samo još nisam znala kako.

Život se nastavio. Gledano izvana, nije se činilo da se bilo što promijenilo. Kao da se stvari na otoku doista nikada mnogo ne mijenjaju... naime, ako ih promatrate izvana. No, u životu ima mnogo toga što se izvana ne može vidjeti, a u mojem je slučaju taj prikriveni dio te jeseni svakako bio potpuno drugačiji od onoga što je bilo na površini. Promijenio se način na koji sam gledala na stvari i pretpostavljam da je to u svemu bilo najvažnije. Ne govorim sada samo o onom trećem oku. Do vremena kada je Mali Pete bio izvadio iz prozora svoju vješticu od papira i zamijenio je sličicama purana i pilgrimovaca, već sam sve što mi je bilo potrebno, sagledala sa svoja dva obična oka.

Pohlepni, proždrljivi način na koji je Joe ponekad promatrao Selenu, na primjer, kada bi obukla haljinu, ili način na koji bi se zagledao u njezinu stražnjicu kad bi se nagnula da dohvati krpu za suđe ispod sudopera; način na koji ga je ona izdaleka zaobilazila kad je on sjedio u naslonjaču, a ona morala proći kroz dnevni boravak da ode u svoju sobu, način na koji se trudila da joj ruka nikada ne dotakne njegovu dok mu je za večerom pružala zdjelu s jelom - zbog svega me toga srce boljelo od stida i sažaljenja, ali sam se isto tako znala i toliko razbješnjeti da sam se danima motala okolo osjećajući mučninu u želucu. Pa bio joj je otac, za ljubav Kristovu, njegova je krv tekla u njezinim žilama, od njega je naslijedila crnu irsku kosu i izuzetnu pokretljivost malih prstiju na rukama, no oči bi mu se raširile i postale potpuno okrugle ako bi njoj samo naramenica grudnjaka skliznula s ramena.

Vidjela sam i kako ga Joe Mlađi zaobilazi u velikom luku i ne odgovara mu na ono što ga Joe pita, samo ako se može od toga izvući, ili odgovara nekakvim mrmljanjem kada mu to ne uspije. Sjećam se dana kada mi je Joe Mlađi donio svoj sastavak o predsjedniku Rooseveltu koji mu je profesorica bila vratila.

Ocijenila ga je s A plus i na vrhu napisala da je to jedina takva ocjena kojom je u dvadeset godina svojega rada ocijenila neki sastavak o povijesnoj temi i da misli kako je taj sastavak možda dovoljno dobar da bude objavljen u novinama. Zapitah Joea Mlađeg bi li volio da ga pokušamo poslati u ellsworthski American ili možda u barharborski Times. Rekoh da ću rado platiti poštarinu. On samo odmahnu glavom i nasmija se. Bio je to smijeh koji mi se nije nimalo sviđao: bio je grub i ciničan, kao u njegova oca.

- Pa da mi on visi na glavi sljedećih šest mjeseci? - zapita. - Ne, hvala. Nisi nikada čula tatu kako ga naziva Franklin D. Čifutvelt?

I sada ga mogu vijdeti, Andy: bilo mu je tek dvanaest godina, ali je već bio visok gotovo metar i osamdeset, i stajao je na stražnjem trijemu gledajući me kako držim njegov sastavak na kojem je stajala ocjena A plus. Sjećam se sićušnog smiješka u kutovima njegovih usta. Nije bilo dobronamjernosti u tom smiješku, ni dobrog raspoloženja, ni sreće. Bio je to smiješak kakvim se smiješio i njegov otac iako svom sinu to nisam mogla reći.

- Od svih predsjednika tata najviše mrzi Roosevelta - reče mi on. - Zato sam ga i izabrao za temu svojeg sastavka. A sada mi ga vrati, molim te. Spalit ću ga u peći.

- Ne, nećeš, sinko - odvratih - a ako hoćeš vidjeti kako to izgleda kad te vlastita mama baci s trijema u dvorište, samo mi ga pokušaj uzeti.

On sleže ramenima. Učinio je to baš kao Joe, ali se sada šire osmjehivao i smiješak mu je bio blaži od bilo kojeg smiješka što se u cijelom životu ikad pojavio na licu njegova oca.

- U redu - reče. - Samo nemoj dopustiti da on to vidi, može?

Rekla sam da neću, a on je odjurio igrati košarku s Randyjem Gigeureom. Gledala sam ga kako odlazi stežući u ruci njegov sastavak i razmišljajući o ovome što se maločas dogodilo između nas dvoje. Najviše sam mislila o tome kako je dobio jedinu ocjenu A plus koju je njegova profesorica nekome dala u dvadeset godina i kako mu je to uspjelo zato što je za temu svojega sastavka izabrao predsjednika kojeg njegov otac najviše mrzi.

A bio je tu i Mali Pete, stalno se šepirio okolo, njišući dupetom, a donju bi usnicu napućio, nazivao je ljude čifutima i tri puta tjedno za kaznu ostajao nakon nastave u školi zbog neke nepodopštine koju bi napravio. Jednom sam osobno

morala otići u školu po njega jer se bio potukao i drugog dječaka postrance tako udario u glavu da je ovome krv potekla iz uha. Sve što je njegov otac rekao te večeri, bilo je: »Kladim se da će ti se ubuduće sklanjati s puta, je li, Petey?« Vidjela sam kako su se na ove Joeove riječi malome zakriješile oči i kako ga je nježno Joe odnio u krevet sat-dva poslije toga. Činilo se da te jeseni mogu vidjeti mnogo toga, samo ne ono što sam najviše željela... način da se riješim Joea.

Znate li tko mi je naposljetku dao odgovor na to pitanje? Vera. Upravo tako - Vera Donovan glavom i bradom. Ona je bila jedina osoba koja je uvijek znala sve što i ja, barem do sada. I ona me navela na tu pomisao. Tokom su cijelih pedesetih Donovanovi - u svakom slučaju, Vera i djeca - bili najredovitiji od svih ljetnih posjetilaca - došli bi onog vikenda koji prethodio Spomen-danu, tokom bi cijeloga ljeta ostali na otoku i vraćali se u Baltimor prvog vikenda poslije Blagdane rada. Ne znam da li je čovjek po njima mogao naravnati sat, ali prokleta dobro znam da se mogao ravnati po njima kao po kalendaru. Okupila bih spremačice u prvu srijedu nakon njihova odlaska i s kraja na kraj očistila kuću, skidajući posteljinu s kreveta, prekrivajući namještaj, skupljajući dječje igračke i spremajući slagalice u podrum. Vjerujem da je 1960. godine, kada je gospodin umro, ondje moralo biti više od tri stotine slagalica, pospremljenih između komada ljepenke i plijesni koja se na sve to hvatala. Mogla sam se latiti takva čišćenja jer sam znala kako je malo vjerojatno da će itko ponovno kročiti u tu kuću sve do vikenda prije Spomen-dana iduće godine. Bilo je tu, dakako, i nekoliko iznimaka. One godine kad se rodio Mali Pete, Donovanovi su stigli na otok za Dan zahvalnosti i ovdje ga proslavili (kuća je bila potpuno opremljena za zimu, što smo svi smatrali čudnim, ali su svi koji dolaze ovamo na ljetovanje ionako većinom bili čudni ljudi), a nekoliko su godina kasnije došli za Božić. Sjećam se da su mali Donovanovi na Božić poslijepodne povelu Selenu i Joea Mlađeg sa sobom na sanjkanje i kako se Selena, nakon tri sata koja je provela na Sunrise Hillu, vratila kući obraza rumenih kao jabuka, a oči su joj blistale kao dijamanti. U to joj vrijeme nije mogla biti više od osam ili devet godina, ali sam prilično sigurna da je svejedno bila do ušiju zatreskana u Donalda Donovanu.

Jedne su godine, dakle, proveli na otoku Dan zahvalnosti, a druge Božić, no to je bilo sve. Oni su ovamo dolazili na ljetovanje... ili su barem Michael Donovan i djeca to činili. Vera nije bila odavde, ali je na kraju postala isto takva otočanka kakva sam i ja bila. Možda čak i veća.

Godine su se 1961. stvari odvijale isto kao i svih ostalih godina, pa se Vera - unatoč tome što joj je muž prošle godine bio poginuo u automobilskoj nesreći - na Spomen-dan pojavila zajedno s djecom i bacila se na pletenje, slaganje slagalica i skupljanje školjki, pušila cigarete i priređivala posebne koktele za Veru Donovan koji su počinjali u pet sati i završavali oko pola deset. No, nije to bilo kao prije i to sam čak i ja mogla vidjeti premda sam pripadala posluži. Djeca su bila utučena i tiha jer su još uvijek oplakivala tatu. mislim, a nedugo je nakon četvrtog srpnja između njih troje izbila ozbiljna svađa dok su ručali u restoranu Harborside. Sjećam se da je Jimmy DeWitt koji ih je posluživao za stolom, pričao kako mu se čini da je to imalo neke veze s automobilima.

Kako bilo da bilo, sutradan su djeca otputovala. Gastić ih je odvezao na kopno velikim motornim čamcem, a vjerujem da ih je tamo preuzela neka druga osoba koja je za to bila unajmljena. Nijedno od njih više nisam vidjela. Vera je ostala. Moglo se vidjeti da nije zbog toga sretna, ali je ostala. Tog je ljeta bilo teško biti u njezinoj blizini. Mora da je otpustila pola tuceta privremeno zaposlenih djevojaka prije no što je napokon stigao Blagdan rada i ja sam, gledajući Princezu kako napušta luku i odvozi Veru sa sobom, mislila da se mogu kladiti kako je idućeg ljeta nećemo vidjeti ili da barem neće dugo ostati. Pomirit će se s djecom - morat će se s njima pomiriti jer je samo njih još imala - pa ako je njima dosta Little Talla, ona će se prikloniti njihovu mišljenju i poći nekamo drugamo. Naposljetku, dolazilo je njihovo vrijeme i ona je to morala uvidjeti.

A to samo pokazuje kako sam u ono vrijeme slabo poznavala Veru Donovan. Koliko se nje ticalo, ta ženska nije morala uvidjeti ni Boga ni vruga ako to sama nije htjela. Godine je 1962. na Spomen-dan stigla poslijepodnevni trajektom - sama

samcata - i ostala sve do Blagdana rada. Došla je sama samcata, nije imala lijepu riječ ni za mene ni za bilo koga drugog, pila je više no ikada i većinom je izgledala kao smrt na dopustu, ali je došla i ostala. Slagala je slagalice i odlazila na plažu - sada sama samcata - da skuplja školjke, baš kao što je uvijek činila. Jednom mi je rekla kako vjeruje da će Donald i Helga provesti kolovoz u Boriku (kuću su uvijek tako zvali, što ti, Andy, vjerojatno znaš, ali mislim da Nancy ne zna), no njih dvoje nikada nisu stigli.

Upravo je 1962. počela redovito dolaziti i nakon Blagdana rada. Nazvala me polovicom listopada i zatražila da otvorim kuću, pa sam tako i učinila. Ostala je tri dana - gostić je došao s njom i stanovao u stanu iznad garaže - a onda je ponovno otišla. Prije odlaska me nazvala telefonom i rekla mi da pozovem Dougieja Tapperta da pregleda peć za centralno grijanje.

- Sada, kada su poslovi mojeg supruga napokon sređeni, češće ćete me vidati - rekla je. - Možda i češće nego što biste željeli, Dolores. A nadam se da ćete vidati i djecu.

No, čula sam nešto u njezinu glasu što me navodilo na pomisao da je to, čak i u ono vrijeme, bila samo pusta želja.

Sljedeći je put došla negdje krajem studenoga, otprilike tjedan dana nakon Dana zahvalnosti, i smjesta me nazvala i zatražila da usisavačem očistim kuću i napravim krevete. Djeca nisu bila s njom, dakako - bilo je to u toku tjedna - ali je rekla da će njih dvoje možda u posljednjoj minuti odlučiti da vikend provedu s njom, a ne u internatu u kojem su bili smješteni. Vjerojatno je znala o čemu govori, no Vera je u srcu bila izviđačica - vjerovala je u geslo 'budimo spremni'.

Mogla sam smjesta doći jer je na otoku to bilo slabo vrijeme za ljude koji su radili posao kojim sam se ja bavila. Kroz hladnu sam se kišu probila do njezine kuće, pognute glave i odsutna duhom kao što se to stalno događalo od dana kada sam otkrila što se dogodilo s dječjim novcem. Moj je odlazak u banku već mjesec dana bio iza mene, a mene je to još uvijek grizlo, onako kao što vam kiselina iz akumulatora progrize rupu na odjeći ili koži ako padne na nju.

Nisam mogla pojesti pristojan obrok, nisam mogla spavati više od tri sata u komadu prije no što bi me probudila neka noćna mora, a često se ne bih sjetila ni da promijenim donje rublje. Misli su mi se uvijek vraćale na Selenu i Joeovo napastovanje, na novac koji je on potajno podigao iz banke i na pitanje kako da taj novac ponovno dobijem. Shvaćala sam da bih na trenutak morala prestati misliti o svemu tome ako hoću da nađem odgovor - da sam mogla tako postupiti, odgovor bi se vjerojatno sam od sebe pojavio - ali kao da to nisam mogla. Čak i kad bi mi se misli na časak i okrenule prema nečem drugom, i najmanja bi ih stvarčica strovalila u istu provaliju. Bila sam se zaglavila među zupčanicima događaja i to me izluđivalo, pa pretpostavljam da je to bio pravi razlog zbog kojeg sam posljedku Veri ispričala sve što mi se dogodilo.

Sasvim sigurno nisam namjeravala s njome o bilo čemu razgovarati: bila je razdražljiva poput lavice kojoj se trn zabo u šapu još od trena kada je stigla na otok nakon muževljeve smrti, a mene nije privlačilo da otvaram srce pred ženom koja se ponašala kao da se cijeli svijet bavi samo time da na nju sere. No, kada sam tog dana usšla u kuću, raspoloženje joj se napokon bilo popravilo. Bila je u kuhinji i pokušavala članak što ga je bila izrezala s naslovne stranice bostonskog Globea, pričvrstiti na plutenu ploču obješenu na zid pored vrata koja su vodila u ostavu. Rekla mi je:

- Pogledajte ovo, Dolores - ako bude sreće i vrijeme bude povoljno, sljedećeg ćemo ljeta vidjeti nešto zaista čudesno.

Nakon svih ovih godina još uvijek od riječi do riječi pamtim naslov tog članka jer sam se, kad sam ga pročitala, osjetila kao da se u meni nešto stubokom promijenilo. Taj je naslov glasio: potpuna pomrčina sunca sljedećeg će ljeta zamračiti nebo na sjeveru nove engleske. Bio je tu i maleni zemljovid na kojem je bilo prikazano koji će se dio Mainea naći u pojasu potpune pomrčine Sunca, a Vera je crvenom olovkom označila mjesto gdje se nalazi Little Tall.

- Neće biti takve pomrčine Sunca sve do kraja sljedećeg stoljeća - reče ona. - Naši će je prapraunuci možda vidjeti, ali mi ćemo tada već davno biti pokojne... pa ovu priliku treba cijeniti!

- Vjerojatno će tog dana cmoljiti kiša - odvratih ne razmišljajući puno o tome, a s obzirom na mračno raspoloženje u kojem je bila gotovo cijelo vrijeme otkada joj je muž umro, mislila sam da će se Vera okositi na mene. Umjesto toga, ona se samo nasmija i pope se na kat pjevuckajući nešto. Sjećam se da sam pomislila kako mora da joj se u glavi doista razbistrilo. Ne samo da je pjevuckala, nego se na njoj nije vidjelo ni traga mamurnosti.

Otprilike dva sata kasnije popela sam se u njezinu sobu da presvučem krevet na kojem će ona u godinama koje su tek imale doći toliko vremena provesti u bespomoćnu ležanju. Vera je sjedila u stolici pored prozora, pletući vuneni pokrivač i neprestano pjevuckajući. Peć je za centralno grijanje bila upaljena, ali toplina još nije bila svugdje prodrila - tim velikim kućama treba sto godina da se zagriju, bile opremljene za zimu ili ne - pa je ona preko ramena bila prebacila ružičasti šal. Puhao je jak zapadnjak, a udaranje kiše po prozoru kraj kojega je ona sjedila, zvučalo je kao da netko baca pune šake pijeska u staklo. Kada sam pogledala van, vidjela sam tračak svjetla koji je dopirao iz garaže, što je značilo da se gastić zavukao u svoj stančić i uživa u toplom kao medvjed u brlogu.

Zavlačila sam krajeve donjeg nepromočivog prekrivača ispod madraca (Vera Donovan nije upotrebljavala plahte načinjene prema veličini kreveta, na to ste se mogli kladiti i u posljednji dolar - to bi bilo previše lako) i nastojala da za promjenu uopće ne mislim o Joeu ili o djeci kad mi je donja usna stala podrhtavati. Prestani s time, rekoh sama sebi. Smjesta prestani. No, podrhtavanje nije prestajalo, a onda mi se i druga usnica počela tresti. Najednom mi se oči napuniše suzama, noge mi popustiše pa sjedoh na krevet i zaplakah.

Ne. Ne.

Ako ćemo iskreno, najbolje da sve kažem kako je bilo. Činjenica je da nisam baš zaplakala: prekrila sam lice pregačom i stala jaukati. Bila sam umorna i zbunjena i više nisam mogla misliti. Već sam tjednima samo povremeno spavala, a ni da mi je život bio u pitanju, nisam mogla odlučiti što ću dalje. Glavom mi se stalno vrzmala misao: »Mislim da si pogriješila, Dolores. Mislim da si ipak mislila na Joea i na djecu.« Jesam, dakako. Dogodilo se tako da nisam bila u stanju misliti ni na što drugo i upravo sam zbog toga cmizdrila.

Ne znam koliko sam dugo tako plakala, ali znam da mi je, kada sam napokon prestala, lice bilo musavo, nos začepljen, a ja sama bez daha kao da sam trčala. A bojala sam se i spustiti pregaču jer mi se činilo da će, kada to učinim, Vera reći: »Bila je to prava predstava, Dolores. Omotnicu sa zadnjom plaćom možete podići u petak. Kenopensky« - eto, tako se gastić zvao, Andy, napokon sam se sjetila - »Kenopensky će vam je dati.« I to bi bilo baš nalik na nju. Samo što ništa nije bilo nalik na nju. Već se u to doba Verini postupci nisu mogli predvidjeti, još i prije no što joj se mozak uglavnom pretvorio u kukuruznu kašu.

Kada sam napokon maknula pregaču s lica, ona je sjedila kraj prozora s pletivom u krilu, promatrajući me kao da sam kukac koji pripada nekoj novoj i zanimljivoj vrsti. Sjećam se kako su joj zbog kiše koje je klizila po oknima, preko lica i čela prelazile sjenke.

- Dolores - reče mi - nadam se da ste bili dovoljno oprezni da ništa ne zakačite s tim maloumnim stvorom s kojim živite.

Na trenutak nisam imala blage veze o čemu to ona govori - kad je rekla »da ništa ne zakačite«, misli mi poletješe prema onoj večeri kada je Joe mene udario cjepanicom, a ja njega vrčićem za vrhnje. A onda mi sinu i ja stadoh hihotati. Za nekoliko sam se časaka smijala isto onako jako koliko sam prije plakala i nisam se mogla suzdržati, baš kao što se ranije nisam mogla suzdržati od suza. Znala sam da je uzrok tome čisti užas - već je i sama pomisao na to da opet ostanem trudna s Joeom bila najgora stvar koju sam mogla zamisliti, a činjenica da više nismo radili one stvari zbog kojih se dobivaju djeca, pri tome ništa nije mijenjalo - ali to što sam znala zašto se smijem, nije mi nimalo pomagalo da taj smijeh prestane.

Vera me gledala još trenutak-dva, a onda podigla pletivo iz krila i - mirno da ne može mirnije - opet počela pletiti. Čak je ponovno počela pjevuckati. Kao da je domaćica koja sjedi na njezinu nepresvučenom krevetu i muče kao tele na

mjesečini, za nju najprirodnija stvar na svijetu. Ako je tome tako, onda Donovanovi mora da su imali neobičnu kućnu poslugu tamo u Baltimoreu. Nakon kraćeg vremena smijeh se ponovno pretvori u plač, onako kako se kiša za zimske oluje katkada začas pretvori u snijeg ako vjetar puše u pravom smjeru, a onda napokon prijeđe ni u što i ja ostadoh sjediti na krevetu, stideći se same sebe i osjećajući se umorno... ali i nekako očišćeno.

- Žao mi je, gospođo Donovan - rekoh. - Zaista mi je žao.

- Vera - ona će na to.

- Molim? - upitah.

- Vera - ponovi ona. - Od svih žena koje su imale živčani napadaj na mojem krevetu, zahtijevam da me ubuduće zovu imenom.

- Ne znam što me uhvatilo - rekoh.

- Oh - na to će ona - mislim da znaš. Umij se, Dolores - izgledaš kao da si lice umočila u zdjelicu s varivom od špinata. Pođi u moju kupaonicu. Odoh u kupaonicu da operem lice i dugo ostadoh ondje. Istina je da sam se malo plašila izaći pred Veru. Kad mi je rekla da je zovem 'Vera', a ne više 'gospođa Donovan', prestala sam se bojati da će me otpustiti - nećete se tako ponašati prema osobi koju za pet minuta namjeravate izbaciti - no nisam znala što kani učiniti. Mogla je biti okrutna: ako to već niste shvatili iz ovoga što vam pričam, onda sam uzalud potratila vrijeme. Mogla je svojski udariti po vama kada i gdje je htjela, a kada bi to učinila, radila bi to grubo.

- Jesi li se utopila, Dolores? - pozva me i ja shvatih da više ne mogu otežati. Zatvorih vodu, obrisah lice i vratih se u njezinu spavaću sobu. Smjesta se opet počeh ispričavati, no ona samo odmahnu rukom. Još uvijek me promatrala kao da sam nekakav kukac kakva još nikad nije vidjela.

- Dozlaboga si me prenerazila, curo - reče mi. - Tokom svih ovih godina nisam znala da možeš plakati - mislila sam da si od kamena.

Promrmljah nešto o tome da u posljednje vrijeme nisam dobro spavala.

- Vidim da nisi - odvrati. - Kao da ti je ispod očiju komplet od Louisa Vuittona,5 a ruke su ti stekle dražestan običaj da se tresu.

- Što mi je to ispod očiju? - upitah.

- Nema veze - na to će ona. Reci mi što nije u redu. Dijete na putu jedini je uzrok za tako neočekivanu provalu osjećaja koji sam mogla zamisliti, a moram priznati da je još uvijek jedino što mi pada na pamet. Prema tome, Dolores, morat ćeš mi sve objasniti.

- Ne mogu - rekoh i neka me vrag odnese ako nisam osjetila da sve opet prijeti da se sruči na mene, kao što se mojem tati događalo s ručicom za pokretanje motora na Fordovu modelu A kada je ne bi čvrsto zgrabio - da ću se uskoro opet naći na njezinu krevetu skrivajući lice pregačom.

- Možeš i učinit ćeš to - odvrati Vera. - Ne možeš cijeli dan provesti u tullenju. Od toga će mene zaboljeti glava i morat ću popiti aspirin, a mrzim piti aspirine. Nadražuju želudac.

Sjedoh na rub kreveta i pogledah je. Otvorih usta nemajući ni najblažeg pojma o tome što će iz njih izaći. A izašlo je ovo:

- Moj muž pokušava poševiti vlastitu kćer, a kada sam otišla u banku da podignem novac s kojim su ona i dečki trebali poći u koledž pa da uzmem njih troje sa sobom i odem, otkrila sam da je on već pokupio sve u kompletu. Ne, nisam od kamena. Uopće nisam od kamena.

Ponovno zaplakah i neko sam vrijeme plakala, ali ne onako jako kao ranije i bez potrebe da lice pokrijem pregačom. Kad sam se dovoljno smirila da počnem šmrcati, ona zatraži da joj ispričam cijelu priču, i to od samog početka i ništa ne izostavljajući.

I ja joj sve ispričah. Nikad ne bih bila povjerovala da ću ikome moći ispričati tu priču, a najmanje Veri Donovan, s njezinim novcem i kućom u Baltimoreu i gastićem kao kućnim ljubimcem kojeg sigurno nije držala uza se samo zato da joj lašti auto, no ispričala sam joj sve, a teret je na mojem srcu sa svakom riječju postajao lakši. Sve sam izbacila iz sebe, baš kao što mi je ona rekla.

- Nalazim se u klopki - dovrših. - Ne mogu smisliti što da učinim s tim kućkinim sinom. Vjerujem da bih se uspjela nekamo skloniti kad bih samo pokupila djecu i s njima otišla na kopno - nikad se nisam bojala teškoga posla - ali nije stvar u tome.

- Nego u čemu? - zapita ona. Pleteni je prekrivač na kojem je radila bio skoro gotov - njezini su prsti bili najbrži prsti koje sam ikada vidjela.

- On još jedino nije silovao vlastitu kćer - rekoh. - Utjerao joj je takav strah u kosti da se možda nikada neće toga potpuno riješiti, a za svoje je gadno ponašanje sam sebe nagradio s malo manje od tri tisuće dolara. Neću ga pustiti da se izvuče - u tome je ta jebena stvar.

- Baš u tome? - ona će onim svojim blagim glasom, a igle joj zazveckaju u rukama. Kiša je klizila niz okna i sjenke su joj plesale i poigravale po obrazima i čelu kao tamne žile. Dok sam je tako promatrala, pade mi na pamet priča koju mi je znala pričati baka, o tri sestre na nebu u čijim je rukama nit našeg života... jedna tu nit prede, druga je pridržava, a treća presijeca kadgod joj se sviđi. Mislim da se ova posljednja zvala Atropa, a čak i ako nije, to je ime uvijek u meni izazivalo jezu.

- Da - odgovorih - ali neka me vrag odnese ako znam kako da mu uzvratim onako kako zaslužuje.

Zvec-zvec-zvec. Pored nje je stajala šalica s čajem i ona prestade s pletenjem da bi otpila malo čaja. Doći će vrijeme kada će pokušavati piti čaj na desno uho i polijevati se njime po glavi kao šamponom, no u jesen 1962. bila je još uvijek oštra kao britva mojega oca. Kada me pogledala, činilo se da me očima može prosvrdlati.

- Što je u svemu tome najgore, Dolores? - reče napokon odloživši šalicu i opet uzimajući pletivo. - Što bi ti rekla da je u tome najgore? Ne za Selenu ili za dečke, nego za tebe?

Nikada se nisam čak ni zamislila nad tim.

- Taj mi se kurvin sin smije - odgovorih. - Za mene je to od svega najgore, a katkada mu to vidim i na licu. Nikada mu to nisam rekla, ali on zna da sam provjeravala u banci, prokletu dobro to zna, i zna što sam otkrila.

- To je možda samo tvoja mašta - reče ona.

- Ne dajem ni prebijene pare za to je li to mašta ili nije - odrezah. - Ja se tako osjećam.

- Da - reče ona - važno je kako se osjećaš. Slažem se. Nastavi, Dolores. Što mislite pod tim 'nastavi'? - htjela sam upitati. Pa sve sam rekla. No, ipak nisam jer još nešto iskoči na površinu, poput čupavca iz kutije.

- Ne bi se on smijao - rekoh - kad bi samo znao koliko je malo nedostajalo pa da se njegovo vrijeme konačno zaustavi, i to u nekoliko navrata.

Samo je sjedila i gledala me, a one su joj se tamne lagane sjene smjenjivale na licu i uvlačile joj se u oči tako da se u njima ništa nije moglo pročitati i ja opet pomislih na one tri nebeske prelje, posebno na onu koja u ruci drži škare.

- Bojim se - rekoh. - Ne njega, bojim se same sebe. Ako brzo ne odvedem djecu od njega, nešto će se loše desiti. Znam da hoće. Nešto je u meni i postaje sve gore.

- Govoriš li o oku? - mirno upita, a mene prodoše srsi! Kao da na mojoj glavi postoji neki prozor i ona kroz njega zaviruje ravno u moje misli. - O nečemu što nalikuje na oko?

- Otkuda to znate? - prošaptah pa sjedoh, a ruke mi se naježiše i stadoh se tresti.

- Znam - odvati ona i poče plesti novi red. - Znam sve o tome, Dolores.

- Pa... ja ću ga ubiti ako ne budem pazila što radim. Toga se bojim. Onda ću zaboraviti sve u vezi s novcem. Zaboravit ću sve u vezi s bilo čim.

- Koješta - nastavi ona, a igle su joj zveckale u krilu. - Muževi svakodnevno umiru, Dolores. Vjerojatno upravo u ovom trenutku, dok nas dvije ovdje sjedimo i razgovaramo, umire nečiji muž. Muževi umiru i ženi ostavljaju novac.

Dovršila je red i pogledala me, no još joj se uvijek ništa nije moglo pročitati u očima zbog sjenki koje je stvarala kiša. Te su joj sjenke puzale i gmizale po licu kao zmije.

- Ja bih to barem trebala znati, zar ne? - reče. - Napokon, pogledaj što se desilo s mojim mužem.

Nisam mogla ništa reći. Jezik mi se bio zalijepio za nepce kao muha na muholovku.

- Nezgoda je - ona će razgovijetno, gotovo poput učiteljice - nesretnoj ženi katkada najbolji prijatelj.

- Što time mislite? - zapitah. Bio je to samo šapat, no bila sam iznenađena da i toliko mogu izustiti.

- Pa, što god i ti sama misliš - odvrati mi, a onda se naceri - nije to bio smiješak, nego baš cerenje. I da ti kažem istinu, Andy, od tog mi se cerenja sledila krv. - Moraš samo zapamtiti da ono što pripada njemu, pripada i tebi, a da ono što pripada tebi, pripada i njemu. Ako njega, na primjer, zadesi neka nezgoda, novac što ga on ima na svojim bankovnim računima, pripast će tebi. Tako kaže zakon u ovoj našoj predivnoj zemlji.

Oči joj se upriješe u moje, a sjenke na čas iščeznuše i u njima se moglo jasno čitati. Ono što sam vidjela, natjeralo me da brzo skrenem pogled. Izvana je Vera djelovala hladno poput djeteta koje sjedi na ledenoj gromadi, no vrućina koja je u njoj vladala izgleda da je bila poprilično velika, onako bih nasumce rekla - po prilici onoliko velika kao u središtu šumskog požara, a sigurno previše velika da bi osoba poput mene mogla u tu vatru dugo gledati.

- Zakon je velika stvar, Dolores - nastavi ona. - A kada nekog gadnog čovjeka zadesi neka gadna nezgoda, i to katkada može biti velika stvar.

- Namjeravate li reći... - počeh. Sada sam mogla govoriti malo glasnije od šapta, ali ne mnogo.

- Ništa ne namjeravam reći - odvrati mi ona. Kada bi Vera zaključila da je razgovor o nečem završen, naglo bi ga zaklopila kao knjigu. Spusti pletivo u košaricu i ustade. - Ipak ću ti nešto reći - nikad nećeš napraviti taj krevet ako budeš sjedila na njemu. Idem dolje da pristavim vodu za čaj. Kad ovdje sve obaviš, možeš doći dolje i pojesti komad pite od jabuka koju sam donijela s kopna. A ako bude sreće, možda se uz to nađe i žlica sladoleda od vanilije.

- Dobro - rekoh. U glavi mi je bio kovitlac, a jedino sam bila potpuno sigurna u to da komad pite iz jonesportske pekare zvuči kao prava stvar. Prvi sam put ogladnjela nakon više od četiri tjedna - vjerojatno zahvaljući tome što sam cijelu priču istresla iz sebe.

Na vratima se Vera okrenu i pogleda me.

- Ne osjećam nikakvo sažaljenje prema tebi, Dolores - reče. - Nisi mi rekla da si bila trudna kad si se udavala, a i nisi morala. Čak i budala za matematiku kao što sam ja zna zbrajati i oduzimati. Koliko je to bilo? Više od tri mjeseca?

- Šest tjedana - odgovorih. Glas mi se opet bio spustio do šapta. - Selena se malo prerano rodila.

Ona kimnu.

- I što će učiniti konvencionalno odgojena mlada otočanka kada otkrije da joj se trbuh napuhnulo? Ono što se razumije samo po sebi, dakako... no oni koji na brzinu ulete u brak, često imaju puno vremena za kajanje, kao što si, izgleda, i sama otkrila. Šteta što te tvoja pokojna majka nije naučila tome da svaka budala ima srce koje kuca i da tko nema u glavi, ima u nogama. Jedno ću ti ipak reći, Dolores: pa makar ti i oči isplakala i ne znam koliko se pokrivala pregačom po glavi, to neće tvojoj kćeri sačuvati djevičanstvo ako joj ga taj smrdljivi stari jarac zaista misli oduzeti ili novac tvojoj djeci ako ga on zaista misli potrošiti. No, katakada se ljudima, posebno ljudima koji piju, dešavaju nezgode. Padnu niz stepenice, zaspu u kadi, a katkada im zakažu kočnice pa se svojim BMW-om zalete u hrast dok žure kući vraćajući se iz stana svoje ljubavnice u Arlington Heightsu.

Zatim izađe zatvarajući vrata za sobom. Napravih krevet i dok sam to radila, razmišljala sam o onome što mi je rekla... i o tome kako može biti velika stvar kada nekog gadnog čovjeka zadesi neka gadna nezgoda. Počeh nazirati ono što je cijelo vrijeme bilo preda mnom, a što bih bila već i ranije vidjela da mi duh u slijepoj panici nije lepršao naokolo, poput vrapca zalutala u neku tavansku prostoriju.

Do trenutka kada smo završile s pitom i Vera se popela na kat da poslijepodne malo priligne, sve su mi se mogućnosti jasno složile u glavi. Htjela sam se riješiti Joea, htjela sam natrag novac koji je pripadao mojoj djeci, a nadasve sam htjela da plati za sve kroz što smo zbog njega prošli... a posebno za ono kroz što je prošla Selena. Ako tog kućkinog sina zadesi neka nezgoda - nezgoda prave vrste - sve će se to ostvariti. Novac do kojeg nisam mogla doći sve dok je on živ, pripast će mi kad on umre. On možda i jest u prvom redu smislio da se dočepa novca, ali nije ni pomislio na to da sastavi oporuku kojom će me

isključiti iz nasljedstva. Nije to bilo pitanje pameti - način na koji se dočepao novca pokazao mi je da je ipak nešto lukaviji no što sam vjerovala - nego načina na koji je radio njegov mozak. Sigurna sam da duboko u sebi Joe St. George nije ni pomišljao na to da će jednom umrijeti.

Kao njegovoj ženi, sve će pripasti meni.

Kada sam tog poslijepodneva odlazila iz Borika, kiša je bila prestala i ja sam polako odšetala kući. Nisam prešla ni pola puta kadli stadoh razmišljati o starom bunaru skrivenom iza drvarnice.

Bila sam potpuno sama u kući kad sam se vratila - dečki su se negdje vani igrali, a Selena je ostavila poruku da je otišla do gospođe Devereaux da joj pomogne pri pranju rublja... znate, ona je u to vrijeme prala plahte za hotel Harborside. Nisam imala pojma gdje je Joe i nisam se puno brinula oko toga. Najvažnije je bilo da nema njegova kamioneta, a budući da mu je ispušni lonac takoreći visio na niti, bilo je sigurno da će me zvuk upozoriti na njegov povratak.

Na minutu zastadoh ondje zagledavši se u Seleninu poruku. Čudno je to kako na kraju male stvari čovjeka navedu na to da se odluči - da se od onoga što je moguće okrene prema onome što je vjerojatno, a potom i prema onome što će se izvjesno dogoditi, da tako kažem. Čak ni sada nisam sasvim sigurna da li sam, kada sam tog dana došla kući od Vere Donovan, zbilja namjeravala ubiti Joea. Da, namjeravala sam malo pogledati bunar, ali je to mogla biti i igra, onako kako djeca kažu: praviti ćemo se da smo... Da Selena nije ostavila poruku, možda ja to nikad ne bih učinila... a kako god ovo završilo, Andy, Selena to nikada ne smije saznati.

Poruka je glasila nekako ovako: »Mama, otišla sam zajedno sa Cindy Babcock do gospođe Devereaux da joj pomognemo oprati hotelsko rublje - tokom vikenda zbog praznika je došlo puno više ljudi nego što se očekivalo, a znaš kako se gospođi D. pogoršao artritis. Jadnica je zvučala kao da ne zna gdje joj je glava kad je nazvala. Vratit ću se na vrijeme da ti pomognem oko večere. Volim te. Pusa. Sel.«

Znala sam da će se Selena vratiti kući tek s nekih pet do sedam dolara, no izvan sebe od sreće što ih je zaradila. I bit će sretna da ponovno ode tamo ako je gospođa Devereaux ili Cindy opet pozovu, a ako joj sljedećeg ljeta u hotelu ponude posao sobarice s pola radnog vremena, vjerojatno će me pokušati nagovoriti da joj dopustim da ga prihvatiti. Novac je novac, a na otoku je u to doba svaštarenje još uvijek bilo najuobičajeniji način života, a gotovina potrepština do koje se teško dolazilo. Gospođa će Devereaux opet nazvati i bit će oduševljena da može Seleni napisati preporuku za hotel ako je Selena za to zamoli, jer je Selena bila dobra radnica koja se nije bojala da se sagne ili da zaprlja ruke.

Drugim riječima, bila je baš kao što sam i ja bila u njezinim godinama, a pogledajte što je od mene postalo - obična čistačica koja izgleda kao vještica, hoda pogrbljeno, a u ormariću s lijekovima drži bočicu s tabletama protiv bolova u leđima. Selena nije u tome vidjela ništa loše, no ona je tek bila navršila petnaestu, a s petnaest godinadjevojka i ne zna kakva joj je strahota pred očima, čak i kada gleda ravno u nju. Čitala sam i čitala tu poruku pa pomislih: »Jebi ga - ona ne smije završiti kao ja, ne smije u trideset petoj godini biti stara i istrošena. Neće ona to raditi pa makar ja morala i umrijeti da je od toga očuvam.« No, znaš što, Andy? Nisam mislila da će stvari morati otići tako daleko. Mislila sam da će se Joe već nekako sam pobrinuti za to da umre.

Spustih poruku na stol, ponovno zakopčah kišni ogrtač i obuh gumene čizme, a zatim pođoh iza kuće i zastadoh kraj velikoga bijelog kamena na kojem smo Selena i ja sjedile one večeri kada sam je uvjeravala da se više ne mora bojati Joea i da je on obećao da će je ostaviti na miru. Kiša je bila prestala, ali se još uvijek čulo kako voda kaplje u kupinovu grmlju iza kuće, a na golim su granama visjele vodene kapljice. Nalikovale su na naušnice Vere Donovan s dijamantom u obliku suze, samo što nisu bile tako velike.

Grmlje je prekrivalo više od polovice jutra i kad sam se stala provlačiti kroz njega, bilo mi je drago što na sebi imam kišni ogrtač i visoke čizme. Vlaga je bila najmanje važna, ali je trnje bilo ubojito. Krajem četrdesetih taj je komad zemlje bio travnjak prepun cvijeća, a malo podalje od suše bio je bunar, no

otprilike šest godina nakon što smo se Joe i ja vjenčali i uselili u tu kuću - koju mu je ujak Freddy ostavio nakon smrti - taj je bunar presušio. Joe je pozvao Petera Doyona koji je rašljama odredio mjesto za novi bunar na zapadnoj strani kuće. Odonda nismo imali nikakvih poteškoća s vodom.

Kad smo prestali upotrebljavati stari bunar, ta je polovica jutra iza suše zarasla u ovu šikaru u kojoj je kupinovo grmlje čovjeku dopiralo do prsa, a kišni mi se kaput poderao i na nekoliko mjesta zapeo o trnje dok sam tumarala naokolo tražeći daske kojima je stari bunar bio prekriven. Na tri sam se ili četiri mjesta ogrebla, pa zavukoh ruke u rukave.

Na kraju sam taj prokleti bunar našla tako što sam skoro pala u njega. Stala sam na nešto što je bilo klimavo i šupljikavo kao spužva, s mjesta na koje sam stala nogom dopro je nekakav prasak i uzmakla sam časak prije no što je popustila daska na koju sam bila zakoračila. Da sam bila lošije sreće, pala bih i cijeli bi pokrov najvjerojatnije propao. Zvone, zvone zvonca mala, maca je u bunar pala.

Kleknuh zaklanjajući lice rukom da mi kupinovo trnje ne izgrebe lice ili mi se možda ne zabode u oči, pa izbliza sve dobro osmotrih.

Daščani je pokrov bio otprilike dva metra širok i dva i pol metra dugačak, a daske su bile potpuno izbljedjele, iskrivljene i trule. Pritisnuh rukom jednu od njih, a to je bilo kao da sam pristisnula prhki lilihip. Daska na koju sam bila stala nogom, potpuno se svinula nadolje i mogla sam vidjeti svježe iverje kako strši iz nje. Sigurno bih bila upala unutra, a u to sam vrijeme imala šezdesetak kila. Joe je težio barem dvadeset pet kila više od mene.

U džepu sam imala rupčić. Svezah ga za vrh jednoga grma kraj pokrova, na strani prema suši, tako da ga u žurbi mogu ponovno naći, a potom se vratih u kuću. Te sam noći spavala snom pravednika i loši me snovi prvi put nisu uznemiravali još odonda kada sam od Selene doznala što je njezin tatica, izigravajući princa na bijelom konju, namjeravao s njom učiniti.

Bilo je to krajem studenoga i za sada nisam namjeravala ništa više poduzimati. Mislim da vam ne moram reći zbog čega, ali ću to ipak učiniti: ako se Joeu išta desi tako brzo nakon moga razgovora sa Selenom na brodu, njezin će se pogled svrnuti na mene. Nisam htjela da se to dogodi zato jer ga je jedan dio u njoj još uvijek volio i vjerojatno će ga uvijek voljeti i zato jer sam se bojala njezinih osjećaja ako makar samo i nasluti što se desilo. Njezinih osjećaja prema meni, dakako - mislim da se to samo po sebi razumije - no još sam se više bojala njezinih osjećaja u odnosu prema samoj sebi... S obzirom na to kako je sve ispalo... no, nema veze. Mislim da ću doći i na to.

I tako sam puštala da vrijeme teče premda mi je to uvijek bilo najteže kad bih jednom donijela nekakvu odluku. Dani su se, međutim, pretvarali u tjedne, kao što to uvijek biva. Svako toliko bih pitala Selenu o njemu. »Da li se tata pristojno ponaša?« zapitala bih i obje smo znale što zapravo pitam. Ona bi uvijek odgovorila 'da', što je za mene bilo olakšanje jer da je Joe nastavio tjerati svoje, morala bih ga se otarasiti i ne obazirati se na opasnost. Ili na posljedice.

Bilo je drugih stvari o kojim sam se morala brinuti kad je prošao Božić i započela 1963. godina. Jedno je bio novac - svakog sam se dana budila s mišlju da će ga on možda baš danas početi trošiti. Kako da se i ne brinem o tome? Prve je tri stotine prilično brzo spiskao, a nisam imala načina da ga spriječim da ne spizdi i ostatak dok ja čekam na priliku da uhvatim priliku, kao što se to rado govori na sastancima liječenih alkoholičara na koje je Joe odlazio. Ne mogu vam reći koliko sam puta pokušala tragati za prokletom štednim knjižicom koju mora da su mu dali u banci kada je otvarao vlastiti račun, ali je nikada nisam našla. Tako sam jedino mogla motriti na njega i paziti neće li se vratiti kući s novom motornom lančanom pilom ili sa skupim satom na ruci i nadati se da jedan dio tog novca ili sav novac nije već izgubio u nekoj od onih partija pokera u kojima se igralo na visoke uloge i za koje je govorio da se svakog vikenda upriličuju u Ellsworthu i Bangoru. U cijelom se životu nikada nisam osjećala tako bespomoćnom. A tu je još bilo i pitanje kada ću i kako to učiniti... naime, ako naposljetku uopće budem imala petlje da to učinim. Zamisao da stari bunar upotrijebim kao zamku iskopan u zemlji do tog se trenutka činila sasvim u redu. Nevolja je bila u tome što se ja nisam bila odmakla dalje od početka. Kad bi on lijepo i

jednostavno umro, kao što umiru ljudi na televiziji, sve bi bilo dobro. No, već sam i prije trideset godina dovoljno poznavala život i znala sam da se stvari rijetko odvijaju onako kako se odvijaju na televiziji.

Pretpostavimo, na primjer, da on upadne u bunar i počne vikati. Otok u to doba nije bio ovako izgrađen kao što je danas, ali su duž područja East Lane svejedno tri obitelji stanovale u našem susjedstvu - Caronovi, Langillovi i Jolanderovi. Možda oni i ne bi čuli viku koja bi dopirala iz kupinova grmlja iza naše kuće, a opet, možda bi je i čuli... posebno ako vjetar bude jak i bude puhao u pravom smjeru. A to i nije bilo sve. East Lane se pružao između mjesta i Heada, pa je na njemu znalo biti dosta prometa. Kamioni i automobili cijelo su vrijeme prolazili pored naše kuće, ne u prevelikom broju, ali dovoljno da se zbog toga zabrine žena koja pomišlja na ono na što sam ja pomišljala.

Već sam gotovo bila uvjerena da se na kraju krajeva neću moći poslužiti bunarom da se otarasim Joea, da je to previše opasno, kad mi se ukazao odgovor. I taj mi ga je put dala Vera, iako mislim da to nije ni znala.

Vidite, ta ju je pomrčina Sunca fascinirala. Te je godine veći dio vremena provela na otoku, a kada je zima bila na izmaku, svakog bi tjedna na plutenu ploču u kuhinji pričvrstila novi izrezak iz novina koji je govorio o tome. Kada je započelo proljeće s uobičajenim jakim vjetrovima i hladnim pljuskovima, još je uvijek bila ovdje, a novi bi izrezak osvanuo na ploči svaki drugi dan. Bili su to članci iz ovdašnjih novina, novina iz drugih gradova, poput Globea ili njujorškog Timesa, te iz časopisa kao što je Scientific American.

Pomrčina ju je uzbuđivala jer je bila sigurna da će Donalda i Helgu to napokon privući natrag u Borik - neprestano mi je to ponavljala - ali je ona bila uzbuđena i za svoj vlastiti račun. Polovicom svibnja, kada je vrijeme napokon postalo toplije, već se bila potpuno nastanila na otoku - više nije čak ni spominjala Baltimore. Govorila je samo o toj vražjoj pomrčini. U spremištu je pored ulaza imala četiri foto-aparata - ne govorim o modelu Brownie Starflash, a tri su od njih već bila postavljena na nogare. Imala je osam ili devet pari posebnih sunčanih naočala, posebno načinjene kutije bez poklopca koje je nazivala »kutijama za promatranje pomrčine«, periskope u kojima su bila posebna, obojena ogledala, i ne znam što još sve ne.

Negdje krajem svibnja uđoh u Verinu kuhinju i vidjeh da članak koji je bio pričvršćen na ploču, potječe iz Tjedne plime, naših mjesnih novina. Za ljetne će goste harborside biti glavno mjesto za promatranje pomrčine, glasio je naslov. Na slici su bili prikazani Jimmy Gagnon i Harley Fox koji su podizali neku drvenu konstrukciju na hotelskom krovu koji je inače bio isto tako širok i ravan kao i sada. I znate što? Opet sam osjetila kako se u meni nešto stubokom mijenja, baš kao i onda kad sam vidjela onaj prvi članak o pomrčini Sunca pričvršćen upravo na tom istom mjestu.

U članku se govorilo o tome kako vlasnici Harborsidea planiraju da na dan pomrčine Sunca krov hotela pretvore u neku vrstu promatračnice na otvorenom... samo što je meni to zvučalo kao staro sranje u novom pakovanju. Vlasnici su tvrdili da je krov za tu priliku »posebno obnovljen« (bila je smiješna već i sama pomisao na to da bi Jimmy Gagnon i Harley Fox mogli išta obnavljati, kad malo razmislite o tome) i očekivali su da će se prodati tristo pedeset »ulaznica za promatranje pomrčine«. Ulaznice će se najprije ponuditi ljetnim gostima, a potom onima koji tu borave tokom cijele godine. Cijena je bila prilično razumna - dva dolara po glavi - no, dakako, planirali su i ponudu hrane te piće u baru, a ta su dva mjesta u hotelima uvijek privlačila ljude. Posebno bar.

Još sam uvijek čitala članak kad je Vera ušla u kuhinju. Nisam je bila čula pa kad je progovorila odskočih gotovo pola metra u zrak.

- E pa, Dolores - ona će - za što ćeš se odlučiti? Krov Harborsidea ili Otočku princezu?

- Što je s Otočkom princezom? - zapitah.

- Unajmila sam je za cijelo poslijepodne tokom kojeg se očekuje pomrčina Sunca - odvrati ona.

- Niste valjda! - uzviknuh, ali samo trenutak nakon što mi to izletje iz usta, shvatih da jest: Vera nije imala smisla za prazne riječi ni za puko hvalisanje. Svejedno mi je zastao dah na pomisao da je unajmila tako veliki trajekt kao što je Princeza.

- Jesam - reče. - To će me stajati svu silu novaca, Dolores, najvećim dijelom za trajekt koji će tog dana voziti umjesto Princeze u njezino redovito vrijeme, ali sam to svakako morala učiniti. A na mom će izletu sva sva pića ići na račun kuće. - Zatim, zirnuvši prema meni ispod napola spuštenih kapaka, dodade: - Ovo bi posljednje sigurno privuklo tvoga muža, ne misliš?

- Bože - dahnuh - zašto ste unajmili prokleti trajekt, Vera? - Još uvijek mi je, svaki put kad bih izustila njezino ime, ono čudno zvučalo u ustima, ali mi je ona u međuvremenu sasvim jasno dala na znanje da se nije šalila - nije mi namjeravala dopustiti da je opet zovem gospođom Donovan čak i kada bih ja to htjela, a koji put mi se tako i omaklo. - Mislim, znam da ste oduševljeni tom pomrčinom, ali biste mogli otići brodom na izlet sve tamo do Vinalhavena, i to vjerojatno za pola cijene.

Ona sleže ramenima i istovremeno zabaci dugačku kosu - bilo je to ono njezino držanje u stilu 'možeš me poljubiti u guzu'.

- Unajmila sam ga zato što volim tu debelu staru kučku od broda - reče. - Otok Little Tall najdraže mi je mjesto na svijetu, Dolores - znaš li to? Zapravo to i jesam znala pa kimnuh glavom.

- Naravno da znaš. A ovamo sam gotovo uvijek dolazila Princezom, smiješnom, debelom, gegavom starom Princezom. Rekli su mi da na nju može udobno i sigurno stati četiri stotine ljudi, pedeset više nego na hotelski krov, i primam svakoga tko se želi pridružiti meni i djeci. - Tada se naceri, ali to nije bilo ružno cerenje: nacerila se kao djevojčica koja je jednostavno sretna što živi. - I znaš li još nešto, Dolores? - zapita.

- Ne - odvratih. - Potpuno sam zbunjena.

- Nećeš se morati klanjati ni iskazivati pretjerano poštovanje ni prema kome - zatim zastade i čudno me pogleda. - Dolores? Je li ti dobro?

No, ja joj nisam mogla odgovoriti. Misli mi je ispunila strahovita, čudesna slika. Vidjela sam veliki ravni krov hotela Harborside prepun ljudi koji svi stoje uokolo kriveći vratove i vidjela sam Princezu koja se zaustavila nasred tjesnaca između kopna i otoka, a palube su joj isto tako pretrpane ljudima koji gledaju uvis, a iznad svega je na nebu prepunom zvijezda izašlih za dana, lebdio veliki crni krug opkoljen vatrom. Bila je to sablasna slika, dovoljno sablasna da se od nje i mrtvac nakostriješi, ali se nisam zbog nje osjetila kao da me netko udario u želudac. Taj je osjećaj u meni izazvala pomisao na ostali dio otoka.

- Dolores? - zapita ona i položi mi ruku na rame. - Uhvatio te grč? Slabost? Dođi ovamo i sjedni za stol. Donijet ću ti čašu vode.

Nije me bio uhvatio grč, ali sam najednom doista osjetila laganu slabost, pa je poslušah i sjedoh... samo što sam zapravo skoro pala na stolicu jer su mi koljena bila kao od gume. Promatrala sam je dok mi je donosila vodu i pomislila na nešto što mi je rekla u studenom - da čak i budala za matematiku poput nje zna zbrajati i oduzimati. E pa, čak je i osoba poput mene mogla zbrojiti tri stotine pedeset ljudi na hotelskom krovu s četiri stotine ljudi na Otočkoj princezi i kao zbroj dobiti sedam stotina i pedeset. To nije obuhvaćalo svakoga tko bi se mogao naći na otoku polovicom srpnja, ali je, Isusa mi, značilo izuzetno velik broj. Bilo mi je prilično jasno da će ostali biti izvan kuće i tegliti naokolo sklopive ljestve ili će promatrati pomrčinu sa šljunčane plaže ili iz gradske luke.

Vera mi donese vode i ja je na dušak popih. Ona mi sjede nasuprot i činila se zabrinutom.

- Je li ti dobro, Dolores? - zapita me. - Hoćeš li malo pileći?

- Ne - rekoh - samo mi je na nekoliko sekundi bilo malo loše.

A bilo je i razloga za to. Najednom odrediti točan dan kad ćeš ubiti muža, vjerujem da bi od toga svakoj ženi malčice pozlilo.

Tri sata nakon toga ili nešto kasnije, pošto sam oprala rublje, obavila kupovine, pospremila namirnice, usisavačem očistila sagove i stavila u hladnjak malenu posudicu s obrokom za njezinu usamljenu večeru (možda i jest od vremena do vremena dijelila krevet s gastićem, ali ih nikad nisam vidjela da sjede zajedno za stolom), počeh se spremati da odem. Vera je sjedila za kuhinjskim stolom rješavajući križaljku iz novina.

- Razmisli o prijedlogu da 20. srpnja pođeš s nama brodom, Dolores - pripomenu.
- Vjeruj mi, bit će daleko ugodnije vani na moru nego na vrućem krovu.
- Hvala vam, Vera - odvratih - ali ako tog dana ne budem morala raditi, mislim da neću ići ni na jedno ni na drugo mjesto - vjerojatno ću naprosto ostati kod kuće.

- Hoćeš li se uvrijediti ako ti kažem da to zvuči veoma glupo? - zapita ona pogledavši me.

Kada si se ti to brinula hoćeš li uvrijediti mene ili bilo koga drugog, ti umišljena gaduro? - pomislih, ali to, dakako, ne rekoh naglas. Osim toga je ona izgledala zbilja zabrinuto kad je mislila da ću se onesvijestiti, iako je to moglo biti i zato što se bojala da će mi, ako padnem, poteći krv iz nosa pa ću joj zaprljati pod u kuhinji koji sam baš dan prije toga bila namazala voskom.

- Nimalo - odgovorih. - Ja sam takva, Vera, glupa kao noć.

Ona mi dobaci čudan pogled.

- Glupa? - uzvratih mi. - Ponekad se i meni tako čini... a ponekad se pitam. Pozdravih se s njom i pođoh kući premećući u glavi svoju zamisao i tražeći rupe u njoj. Nisam ih nalazila - tek tu i tamo poneko 'možda', a 'možda' je dio života, je l' tako? Čovjeka uvijek može zadesiti loša sreća, ali kad bi se ljudi previše brinuli o tome, nitko nikada ne bi ništa učinio. Osim toga, pomislih, ako stvari krenu po zlu, još uvijek mogu odustati. Mogu odustati gotovo do samog kraja.

Minuo je svibanj, Spomen-dan je došao i prošao, a školski su se praznici približavali. Bila sam se pripremila na to da odvratim Selenu od rada u Harborsideu ako me dođe s tim gnjaviti, no prije no što smo se i dospjele porječkati oko toga, dogodilo se nešto prekrasno. Velečasni Huff, koji je u to doba bio naš metodistički svećenik, dođe u našu kuću da porazgovara sa mnom i Joeom. Reče nam da Metodističko crkveno ljetovalište u Winthropu traži dvije voditeljice s dobrim plivačkim kvalifikacijama. I Selena i Tanya Caron plivale su kao ribe, Huffy je to znao, pa da barem malo skratim dugačku priču, tjedan dan nakon završetka škole ja i Melissa Caron otpratismo svoje kćeri na trajekt, pri čemu smo, dok su one mahale s broda, a nas dvije mahale s obale, sve četiri plakale kao blesave. Selena je za putovanje odjenula zgodan ružičasti kostimić i tada sam prvi put jasno vidjela kako će izgledati kad postane žena. Od toga mi se skoro slomilo srce, i još se uvijek tako osjećam. Ima li netko od vas slučajno papirnatu maramicu?

Hvala, Nancy. Puno ti hvala. Gdje sam ono stala?

Oh, da.

Za Selenu sam se bila pobrinula; ostali su dječaci. Natjerala sam Joea da nazove sestru u New Gloucester i pita je da li bi njoj i njezinu mužu smetalo da dečki budu kod njih tokom posljednja tri tjedna ili malo više u srpnju i prvoga tjedna u kolovozu, kao što su ona njihova dva grozna derišta, dok su bila manja, po ljeti nekoliko puta boravila kod nas tokom mjesec ili više dana... Mislila sam da će Joe možda protiviti odlasku Maloga Petea, ali nije - pretpostavljam da je razmislio o tome kako će kuća biti tiha kad nijednoga od troje djece ne bude ondje i da mu se ta zamisao svidjela.

Alicia Forbert - to je bilo sestrino prezime po mužu - odgovori da će im biti drago ako dječaci dođu k njima. Nekako mi se činilo da će Jacku Forbertu to biti nešto manje drago nego njoj, ali ga je Alicia natjerala da maše repom, pa tako više nije bilo poteškoća - barem ne u tom pogledu.

Poteškoća je bila u tome što ni Joe Mlađi ni Mali Pete nisu pretjerano željeli otići k njima, a to im zbilja nisam mogla zamjeriti. Obojica su Forbertovih sinova bili tinejdžeri kojima se neće dati tratiti vrijeme na dvojicu malih bezveznjakovića. Ipak nisam dopuštala da me to omete - nisam mogla dopustiti da me to omete u mojoj namjeri. Na koncu sam ja morala odlučiti umjesto njih i natjerati ih na to. Pokazalo se da je od njih dvojice Joe Mlađi tvrdi orah. Napokon ga pozvah na stranu i rekoh mu: »Shvati to naprosto kao odmor od oca.« Ovo ga je uvjerilo kad ga već ništa drugo nije moglo uvjeriti, a kad malo razmislite, to je prilično tužno.

Kad sam sredila sve oko njihova putovanja sredinom ljeta, nisam više mogla ništa učiniti osim čekati na njihov odlazak i mislim da im je na kraju bilo veoma

drago što idu. Joe je nakon Četvrtog srpnja počeo puno piti pa mislim da se čak ni Mali Pete nije ugodno osjećao u njegovoj blizini.

Mene nije iznenadilo što on pije jer sam ga sama navela na to. Kada je prvi put otvorio ormarić ispod sudopera i ondje otkrio nenačetu bocu od pola litre viskija, to ga je silno začudilo - sjećam se da me pitao jesam li pala na glavu ili tako nešto. Nakon toga, međutim, više nije postavljao pitanja. A zašto bi ih i postavljao? Od Četvrtog srpnja pa do dana kada je umro, Joe St. George jedan je dio vremena bio potpuno nakresan, a većinom je to bio barem napola, pa čovjeku u takvu stanju ne treba dugo pa da počne na dobru sreću gledati kao na jedno od svojih ustavnih prava... posebno ne čovjeku kakakv je bio Joe.

Meni je to dolazilo kao naručeno, no vrijeme nakon Četvrtog srpnja - tjedan dana prije nego što su dečki otišli i tjedan ili nešto više nakon toga - za mene svejedno nije bilo baš ugodno. Ujutro sam u sedam sati odlazila k Veri, a on je ležao pored mene kao gromada smrdljivog sira i hrkao, a kosa mu je divlje stršala u zrak. Kući sam se vraćala oko dva ili tri sata, a on bi sjedio na trijemu, zavaljen u onu svoju odvratnu stolicu za ljuljanje (bio ju je onamo dovukao), s Americanom u jednoj i već drugim ili trećim pićem tog dana u drugoj ruci. Nikada nikoga nije zvao da mu pomogne u pijenju viskija. Moj Joe nije bio, što bi se reklo, široka srca.

Toga se srpnja na naslovnoj stranici Americana gotovo svaki dan nešto pisalo o pomrčini Sunca, ali mislim da je Joe, i pored sveg čitanja novina, imao samo vrlo nejasnu predodžbu o tome da će se negdje kasnije tokom mjeseca dogoditi nešto što izlazi izvan okvira uobičajenoga. Znao je, za takve stvari nije mario ni koliko je crno pod noktom. Joea su brinule komunjare i putnici za slobodu (samo što ih je on nazivao »Greyhoundove crnčuge«) i onaj prokleti katolički ljubitelj ćifuta koji je sjedio u Bijeloj kući.⁶ Da je znao što će se četiri mjeseca kasnije dogoditi s Kennedyjem, mislim da bi umro od sreće, koliko ga je mrzio. Ja bih svejedno sjela kraj njega i slušala ga kako razmetljivo iznosi svoje mišljenje o svemu što je tog dana našao u novinama i zbog čega se kostriješio od bijesa. Htjela sam da se navikne na to da me, nakon mog povratka kući, vidi u svojoj blizini, ali bi bila prokleta laž kada bih vas htjela uvjeriti u to da se tu radilo o laganom poslu. Znao je, njegovo me opijanje ne bi ni izdaleka toliko smetalo da je on od pića postajao bolje raspoložen. Neki se ljudi tako ponašaju, znam, ali Joe nije spadao među njih. Piće je iznosilo na vidjelo njegovu žensku stranu, a što se tiče žene u njemu, uvijek se ponašao kao grozomorna lajavica dva dana prije periode.

Međutim, što se veliki dan više bližio, za mene je odlazak iz njezine kuće postajao sve veće olakšanje, iako me kod kuće čekao samo pijani smrdljivi muž. Cijeli je lipanj provela trčkarajući okolo, uzbuđeno naklapajući o ovome i onome, stalno provjeravajući sav pribor za promatranje pomrčine i telefonirajući na sve strane - mora da je poduzeće koje je trebalo isporučiti hranu za njezin izlet trajektom, tokom posljednjeg tjedna u lipnju nazivala barem dva puta dnevno, a oni su bili tek jedna stavka na njezinu dnevnom popisu.

U lipnju je u kući bilo šest djevojaka koje su radile pod mojim vodstvom, a poslije Četvrtog srpnja, osam. Toliko pomoćne posluge Vera nije nikada zaposlila, ni prije ni poslije muževljeve smrti. Kuća je od vrha do dna bila oribana - oribana tako da se sjala - i svaki je krevet u njoj bio presvučen. Zaboga, postavili smo čak i privremene ležajeve na ostakljenoj terasi, kao i na trijemu na katu. Očekivala je barem dvanaestero, a možda čak i dvadesetero gostiju koji će tu prenoćiti za vrijeme vikenda tokom kojega se očekivala pomrčina Sunca. Dan za nju nije imao dovoljno sati i jurila je okolo kso Mojsije na motoru, ali je bila sretna.

Onda, baš nekako u vrijeme kada sam se spremala da dečke pošaljem teti Aliciji i tetku Jacku - mora da je to bilo negdje oko devetog ili jedanaestog srpnja, a u svakom slučaju više od tjedan dana prije pomrčine - njezino dobro raspoloženje splasnu.

Splasnu? Jebi ga, ne. To nije prava riječ. Rasprsnulo se poput balona kad ga netko ubode iglom. Jednog je dana naglo uzlijetala uvis poput mlaznjaka, a sljedećeg su joj se kutovi usta opustili i u oči joj se uvukao onaj jadni, opsjednuti pogled koji sam često viđala otkako je počela provoditi toliko vremena sama na otoku. Tog je dana otpustila dvije djevojke, jednu zato što je

stala na počivaljku dok je prala prozore u salonu, a drugu zato što se u kuhinji smijala razgovarajući s nekim od dobavljača. Ovo je drugo bilo posebno ružno jer je djevojka stala plakati. Objasnila je Veri da onog mladića poznaje iz srednje škole i da ga odonda nije vidjela pa su se malo prisjetili starih dobrih vremena. Rekla je da joj je žao i molila da je ne otpusti - inače će joj majka, rekla je, biti ljuta kao ris.

To nije nimalo djelovalo na Veru.

- Pogledaj to s ljepše strane, mala - rekla joj kao prava pravcata gadura. - Majka će ti se možda razljutiti, ali ćeš imati tako puno vremena za razgovor o svemu lijepom što si doživjela u dobroj staroj jonesportskoj srednjoj školi. Djevojka - bila je to Sandra Mulcahey - obori glavu i udalji se kolnim prilazom jecajući kao da će oči isplakati. Vera je stajala u hodniku, malo se nagnuvši da bi je mogla promatrati kroz prozor pored prednjeg ulaza. Kad sam je vidjela da tako stoji, zasvrbjelo me da je da je udarim nogom u stražnjicu... ali sam je i malo žalila. Nije se bilo teško domisliti razlogu zbog kojeg joj se rapoloženje promijenilo, a ubrzo sam to i sa sigurnošću doznala. Njezina djeca nisu namjeravala doći i pomrčinu promatrati zajedno s njom, unajmila ona trajekt ili ne unajmila. Možda su jednostavno napravila neke druge planove, kao što to djeca obično rade ni na trenutak se ne obazirući na to što o tim planovima misle njihovi roditelji, no ja sam bila uvjerenjena da se, ma što da je bilo pošlo po zlu između nje i njih, to još uvijek nije sredilo.

Verino se raspoloženje popravilo kad su se šesnaestoga i sedamnaestoga počeli pojavljivati prvi od njezinih ostalih gostiju, no meni je još uvijek bilo drago što svakoga dana odlazim kući, a u četvrtak, 18. srpnja, najurila je još jednu djevojku - ova se zvala Karen Jolander. Njezin se zločin sastojao u tome što je ispustila tanjur koji je osim svega bio i napuknut. Karen nije plakala dok se udaljavala kolnim prilazom, ali se moglo vidjeti da se samo suzdržava i da će dati suzama maha čim zađe iza prve uzvisine.

E pa, onda sam učinila nešto glupo - no morate imati na umu da sam u to doba i sama bila prilično napeta. Strpjeh se dok mi Karen nije nestala iz vida, a onda krenuh u potragu za Verom. Nađoh je u stražnjem vrtu. Slamnati je šešir bila nabila na glavu sve do ušiju i tako se odlučno služila vrtnim škarama da bi čovjek pomislio da ima posla s gospođom Dufarge koja neposlušnicima odsijeca glave, a ne s Verom Donovan koja namjerava odrezati nekoliko ruža sa salon i blagovaonicu.

Priđoh joj i rekoh:

- Postupili ste kao prava pizda kad ste otpustili tu djevojku.

Ona se uspravi i pogleda me u stilu 'vlasnica plemićkog posjeda gleda svoju podanicu'.

- Misliš? Tvoje mi je mišljenje strahovito važno, Dolores. Teško mogu bez njega, znaš. Svake večeri pošto se zavučem u krevet, ležim u mraku, prisjećam se svega što se dogodilo u toku dana i stalno sebi postavljam isto pitanje: 'Što bi Dolores St. George učinila u takvoj prilici?'

To me još više razbjesnilo.

- Reći ću vam što Dolores Claiborne nipošto ne bi učinila - rekoh. - Ne bi vlastitu ljutnju i razočaranje iskaljivala na nekom drugom. Mislim da za to nisam dovoljno velika gadura.

Usta joj se otvoriše kao da je netko izvukao zasune koji su joj čeljust držale zatvorenom. Sigurna sam da sam je tada prvi put zbilja iznenadila pa se žurno udaljeh prije no što ona uspije vidjeti koliko sam uplašena. U trenutku kad sam ušla u kuhinju, noge su mi se toliko tresle da sam morala sjesti, a onda pomislih: »Luda si, Dolores, što si joj tako stala na rep.« Uspravih se da preko sudopera pogledam kroz prozor, ali mi je ona bila okrenuta leđima i služila se vrtnim škarama što je bolje mogla: ruže su padale u košaricu kao vojnici koji pogibaju okrvavljene glave.

Tog sam se poslijepodneva spremala kući kad mi ona priđe s leđa i reče mi da malo pričekam jer mora sa mnom o nečemu razgovarati. Osjetih kako mi je srce sišlo u pete. Nisam nimalo sumnjala da je i moje vrijeme došlo - reći će mi da joj moje usluge više nisu potrebne, još me jednom promotriti u stilu 'možeš me poljubiti u guzu', a onda ću se ja udaljiti cestom, ovaj put zauvijek. Pomislili biste da je za mene trebalo biti olakšanje što ću je se riješiti, a

pretpostavljam da bi na neki način to i bilo tako, no mene je svejedno boljelo oko srca. Bilo mi je trideset šest godina i do sada me još nitko nije otpustio s posla. Pa ipak, ima nekih pizdarija kojima se čovjek mora suprotstaviti i dok sam se okretala da je pogledam, iz petnih sam se žila upinjala da na to budem spremna.

Međutim, kada sam je pogledala u lice, shvatih da ono što namjerava učiniti, nije da me najuri. Sva šminka koju je tog jutra još imala na očima, bila se izbrisala, a njezini me natečeni kapci navedoše na pomisao da je bila otišla u svoju sobu ili da malo privilegne ili da se isplače. U rukama je držala smeđu papirnatu vrećicu iz dućana pa mi je pruži.

- Uzmi - reče mi.

- Što je to? - zapitah.

- Dva stakla za promatranje pomrčine i dvije kutije sa zrcalom - odvrati mi ona. - Mislim da bi tebi i Joeu to možda moglo dobro doći. Ispalo je tako da... - tu se prekinu i nakašlja se u stisnutu šaku prije no što će me opet pogledati ravno u oči. Jednome sam se kod nje divila, Andy - bez obzira na to što je govorila ili koliko je to bilo za nju teško, gledala je u čovjeka dok bi s njim razgovarala. - Ispalo je tako da i od jednog i od drugog imam po dva komada viška - reče.

- Oh? - uzvratih. - Žao mi je što to čujem.

Ona odmahnu rukom kao da tjera muhu, a onda me zapita jesam li promijenila mišljenje i hoću li se zajedno s njom i njezinim društvom ukrcati na trajekt.

- Ne - odgovorih - mislim da ću se negdje zavaliti, podići noge na ogradu trijema i promatrati zajedno s Joeom. Ili ću, ako se on bude ponašao kao divljak, otići do East Heada.

- Kad već govorimo o divljačkom ponašanju - ona će na to još uvijek me gledajući htjela bih ti se ispričati zbog onoga danas ujutro... i zamoliti te da nazoveš Mabel Jolander i kažeš joj da sam se predomislila.

Puno je toga morala u sebi prelomiti da bi to rekla, Andy - nisi je poznao onako kao što sam je ja poznavala pa mislim da ćeš mi morati vjerovati na riječ, ali je strahovito puno toga morala prelomiti u sebi. U pogledu isprika Vera je bila pravi pravcati apstinent.

- Hoću, svakako - rekoh umiljato. Gotovo sam ispružila ruku i dodirnula njezinu, ali na koncu to nisam učinila. - Samo što se ona zove Karen, a ne Mabel. Mabel je radila ovdje prije šest ili sedam godina. Sada je u New Hampshireu, kako mi je rekla njezina majka - radi za neku telefonsku kompaniju i dobro se snalazi.

- Onda Karen - nastavi ona. - Pozovi je natrag, Dolores. Samo joj reci da sam se predomislila, ni riječi više od toga. Razumiješ?

- Da - rekoh. - I hvala vam za ove stvarčice za pomrčinu. Vjerujem da će nam baš dobro doći.

- Nema na čemu - odvrati mi ona. Otvorih vrata da izađem kadli me ona pozva: - Dolores?

Osvrnuh se, a ona mi nekako čudno kimnu, kao da zna neke stvari koje ne bi trebala znati.

- Da bi preživjela, katkada moraš biti umišljena gadura - reče. - Katkada je činjenica da je gadura jedino na što se žena može osloniti.

Zatim mi zatvori vrata pred nosom... ali polako. Nije ih zalupila.

U redu, sada dolazimo do dana kada se zbila pomrčina Sunca pa ako ću vam ispričati što se tada dogodilo - o svemu što se dogodilo - prije toga moram malo nakvasiti grlo. Prema mom je satu prošlo već skoro prokleta dva sata, nakon čega bi već svakome trebalo podmazati ležajeve, a ja sam još daleko od završetka.

Zato ću ti nešto reći, Andy - ili ćeš se rastati s prstom onoga Jim Beama koji čuvaš u ladici svoga pisaćeg stola ili ćemo za noćas prekinuti. Što kažeš na to? Eto - baš ti hvala. Momče, ovo je došlo u pravi čas. Ne, skloni bocu. Jedna je čašica dovoljna da me potakne na rad; dvije bi mi mogle samo umrtviti glasnice. U redu - idemo dalje.

Devetnaestoga sam srpnja uvečer otišla u krevet tako zabrinuta da mi je od toga skoro pozlilo jer su na radiju javili da će sutradan najvjerojatnije kišiti. Toliko sam se bila posvetila tome da isplaniram ono što ću učiniti i tome da skupim dovoljno petlje da to učinim da mi pomisao na kišu nikada nije ni prostrujala kroz glavu. Prevertat ću se i okretati po krevetu cijelu noć,

promislih kad sam legla, a zatim: ne, nećeš, Dolores, a odmah ću ti reći zašto - ama baš ništa ne možeš učiniti u vezi s vremenom, a to ionako nije ni važno. Znaš da to namjeravaš učiniti pa makar cijeloga dana upravo svinjski kišilo. Predaleko si otišla da bi sada mogla odustati. Pa budući da sam sve to doista znala, sklopih oči i zaspah kao da me netko ugasio.

U subotu, 20. srpnja 1963. godine, osvanu vruć, vlažan i oblačan dan. Na radiju javiše da na kraju krajeva najvjerojatnije neće biti kiše, osim nešto pljusкова s grmljavinom kasnije navečer, ali da će veći dio dana ostati oblačno pa su izgledi za promatranje pomrčine u općinama na obali bili u najboljem slučaju pola-pola.

Ja sam se svejedno osjećala kao da mi je netko s leđa skinuo silan teret, a kada sam pošla k Veri da pomognem u postavljanju velikoga stola s hladnom zakuskom koji je ona bila smislila, u duši mi je bilo mirno i sve sam brige bila ostavila iza sebe. Vidite, nije mi smetalo što je oblačno, čak mi ni povremena kiša ne bi ništa značila. Sve dok ne počne lijevati kao iz kabla, ljudi okupljeni u hotelu stajat će na krovu zgrade, a Verini će gosti biti na brodu nasred tjesnaca i svi će se nadati da će se oblaci barem na trenutak dovoljno razići i dopustiti im da bace pogled na nešto što se u njihovu životu više neće ponoviti... barem ne u Maineu. Zna, nada je moćna sila u ljudskoj prirodi - nitko to ne zna bolje od mene.

Koliko pamtim, kod Vere je u petak prenoćilo osamnaestero ljudi, a u subotu ih se ujutro za hladnom zakuskom našlo još i više, rekla bih - tridesetak ili četrdesetak. Ostali koji su se namjeravali zajedno s njom ukrcati na brod (većinom su to bili ljudi s otoka, a ne pridošlice), trebali su se početi okupljati u gradskoj luci oko jedan sat, a bilo je predviđeno da Princeza isplovi oko dva. Do početka pomrčine - oko pola pet ili tako nekako - prve će se dvije ili tri bačvice piva vjerojatno isprazniti.

Očekivala sam da ću Veru naći svu napetu i spremnu da iskoči iz vlastite kože, no katkada mislim da me ona cijeloga života uspijevala iznenaditi. Na sebi je imala nešto crveno-bijelo i lepršavo što je više nalikovalo na plašt nego na haljinu - mislim da se takva stvar zove kaftan - a kosu je bila jednostavno začesljala u konjski rep, što se strahovito razlikovalo od frizure za pedeset dolara kakvu je inače nosila.

Obilazila je i vrtjela se na sve strane oko dugačkog stola s jelom i pićem koji je bio postavljen na tratini blizu ružičnjaka, razgovarajući i smijući se sa svim svojim prijateljima - od kojih je, sudeći po izgledu i govoru, većina bila iz Baltimorea - no tog se dana ponašala posve drugačije nego tokom cijelog tjedna koji je prethodio pomrčini. Sjećate se da sam vam pričala kako je zujala amo-tamo poput mlaznjaka? Onog je dana kad se očekivala pomrčina Sunca bila više nalik na leptira koji leti od svijeta do svijeta, a smijeh joj više nije bio tako kreštav i glasan.

Vidjela me dok sam iznosila pladanj s kajganom i pohitala da mi dadne još neke upute, ali nije hodala onako kao posljednjih nekoliko dana - kao da se zbilja sprema potrčati - i smiješak joj je bio na licu. Pomislih: sretna je - eto što je s njom. Prihvatila je činjenicu da djeca neće doći i zaključila je da i pored toga može biti sretna. I to je bilo sve... osim ako je čovjek nije poznavao i znao koliko je sreća za Veru bila rijetka stvar. Reći ću ti nešto, Andy - nakon toga sam uz nju provela gotovo trideset godina, ali mislim da je nikada više nisam vidjela zaista sretnu. Zadovoljnu, to da, i pomirenu sa sudbinom, ali sretnu? Da zrači od sreće poput leptira koji u vruće ljetno poslijepodne tumara po cvjetnoj livadi? Mislim da nisam.

- Dolores! - doviknu mi. - Dolores Claiborne!

Tek mi je mnogo vremena kasnije palo na pamet da me oslovila djevojačkim imenom, iako je Joe tog prijedneva još uvijek bio živ i zdrav, što nikada prije nije učinila. A kada sam se toga sjetila, sva sam se stresla, onako kako kažu da se čovjek stresa kada guska prijeđe preko mjesta na kojem će ga jednom pokopati.

- Jutro, Vera - uzvratih. - Šteta što je dan tako siv.

Ona zirnu prema nebu na kojem su visjeli niski, vlažni ljetni oblaci, a onda se osmjehnu.

- Sunce će izaći iza oblaka u tri sata - izjavi.

- Zvuči kao da ste to od nekoga naručili - rekoh.

Samo sam je zadirkivala, dakako, no ona mi vrlo ozbiljno kimnu i reče:

- Da, upravo sam to učinila. A sada, Dolores, požuri u kuhinju i pogledaj zašto nas onaj blesavi snabdjevač još uvijek nije poslužio svježe kuhanom kavom. Krenuh da učinim što je od mene zatražila, no nisam napravila ni četiri koraka prema kuhinjskim vratima kadli me ona ponovno zazva, onako kao i dva dana ranije, kada mi je rekla da žena ponekad mora biti gadura da bi preživjela. Okrenuh se, a nekako mi se činilo da će mi opet reći istu stvar, ali nije. Stajala je preda mnom u crveno-bijeloj haljini nalik na šator, oslonivši se rukama o bokove, a konjski joj je rep bio prebačen preko jednog ramena i pri tom je blijedom jutarnjem svjetlu izgledala kao da joj je tek dvadeset i jedna godina.

- U tri će zasjati sunce, Dolores! - ponovi. - Da vidimo hoću li biti u pravu! Prijepodneva je hladna zakuska završila u jedanaest, pa su snabdjevač i njegovi ljudi oko dvanaest prepustili kuhinju meni i djevojkama, a oni se preselili na Otočku princezu da sve pripreme za drugi čin predstave. Sama je Vera prilično kasno krenula od kuće, oko dvanaest i četvrt, ukrcavši u stari Fordov kombi koji je držala na otoku, posljednje troje ili četvero gostiju da ih odveze do luke. Bavila sam se pranjem suđa otprilike do jedan sat, a onda rekoh Gail Lavesque, koja me tog dana manje-više zamjenjivala, da osjećam laganu glavobolju i mučninu pa ću sada, kada smo obavile najgori dio, otići kući. Upravo kad sam izlazila, Karen Jolander me zagrlila i stade mi zahvaljivati. Usput je i plakala. Tako mi Boga, tokom svih tih godina što sam je poznavala, toj su curi uvijek tekle suze iz očiju.

- Ne znam s kim si razgovarala, Karen - rekoh joj - ali meni nemaš za što zahvaljivati - ja nisam baš ništa učinila.

- Nitko mi ništa nije rekao - odvratio mi ona - ali znam da ste to vi učinili, gospođo St. George. Nitko se drugi ne bi starom zčaju usudio ni riječ reći. Poljubih je u obraz i rekoh joj kako mislim da se nema zbog čega brinuti, samo ako više ne bude razbijala tanjure, a onda se zaputih kući.

Sjećam se svega što se dogodilo, Andy - svega - no od trenutka kada sam s Verinog kolnog prilaza stupila na Center Drive, stvari se koje su se desile sjećam kao u najjasnijem, najuvjerljivijem snu koji si ikad sanjao u životu. Stalno sam mislila: »Idem kući i ubit ću svog muža, idem kući i ubit ću svog muža«, kao da to mogu sebi zabiti u glavu onako kao što se čavao zabija u tvrdo drvo poput tikovine ili mahagonija, samo ako to budem dovoljno dugo ponavljala. No, kada se sada osvrnem na to, vjerujem da mi je ta pomisao cijelo vrijeme i bilo u glavi, ali je srce nije htjelo prihvatiti.

Iako je bilo tek deset minuta do dva kada sam stigla do mjesta i početak je pomrčine trebao uslijediti tek za neka tri sata, ulice su bile tako prazne da je to bilo sablasno. Podsjetilo me na onaj gradić u južnom dijelu države gdje kažu da nitko ne živi. Onda pogledah prema krovu Harboresidea i taj mi se prizor učini još sablasnijim. Mora da je ondje već bilo stotinu ili više ljudi koji su nemirno tumarali naokolo i pogledom pretraživali nebo kao farmeri u doba sjetve. Pogledah nizbrdo prema luci i ugledah Princezu - mostić joj je bio spušten, a paluba za smještaj vozila ovaj put nije bila puna automobila nego ljudi. Svi su šetuckali naokolo s čašom u ruci uživajući u velikom koktelu na otvorenom. Luka je bila prepuna ljudi, mora da je pet stotina manjih brodića - više no što sam ih ikada vidjela izvan luke, u svakom slučaju, ne u isto vrijeme - već bilo usidreno nasred tjesnaca i čekalo. Činilo se da svatko koga ste mogli vidjeti, nosi tamne naočale i u rukama drži zatamnjeno staklo ili kutiju sa zrcalom. Nikada nije bilo takva dana na otoku, ni prije ni poslije toga, pa čak i da nisam imala na umu ono što mi jest bilo na umu, mislim da bi mi se sve činilo kao san.

Bilo pomrčine ili ne bilo, dućančić mješovitom robom bio je otvoren - očekujem da će taj frajer i na dan propasti svijeta ujutro otvoriti svoju prčvarnicu kao i obično. Zaustavih se ondje, kupih bocu Johnie Walkera, a zatim prođoh kroz East Lane i stigoh kući. Najprije Joeu uručih bocu - bez puno okolišanja naprosto mu je bacih u krilo. Zatim odoh u kuću i uzeh vrećicu koju mi je bila dala Vera, vrećicu u kojoj su bila stakla za promatranje pomrčine i kutije sa zrcalom. Kada sam ponovno izašla na stražnji trijem, on je bio podigao uvis bocu viskijem i promatrao njegovu boju.

- Hoćeš li ti to piti ili ćeš se samo diviti? - zapitah ga.

On me malo sumnjičavo pogleda i odvratih:

- Što ovo dovraga znači, Dolores?

- Poklon da možeš nazdraviti pomrčini Sunca - rekoh. - Ako nećeš, još ga uvijek mogu izliti u sudoper.

Ispružih ruku kao da ću dohvatiti bocu, a on je brzo privuče k sebi.

- Nešto me vraški puno obasipaš poklonima u zadnje vrijeme - napomenu. - Ne možemo sebi dopustiti ovakve stvarčice, bez obzira na pomrčinu.

To ga, međutim, nije spriječilo da izvadi džepni nož i slomi pečat na boci, a da pri tome čak nije ni zastao.

- Pa, da ti pravo kažem, nije u pitanju samo pomrčina - rekoh. - Tako se dobro i lagano osjećam da sam poželjela s tobom podijeliti svoju sreću. A kako sam primijetila da je većina onoga što tebe čini sretnim, u vezi s bocom... Promatrala sam ga kako skida čep s boce i sebi toči piće. Ruka mu se malo tresla, a meni to nije bilo krivo. Što on bude nesuvisliji, moji će izgledi biti veći.

- Što se to dogodilo da se ti osjećaš dobro? - zapita. - Zar je netko pronašao lijek protiv ružnoće?

- Baš nije lijepo tako nešto reći nekome tko ti je kupio bocu prvorazrednog viskija - odvratih. - Možda bih ti je zbilja trebala uzeti.

Ponovno ispružih ruku, a on ponovno odmaknu bocu.

- A to nikako - reče.

- Onda se lijepo ponašaj - rekoh ja. - Što je s poukama o zahvalnosti koje si navodno trebao usvojiti u Ligi liječenih alkoholičara?

On se i ne obazre na to, već me samo gledao kao prodavač u dućanu koji pokušava pogoditi je li mu netko podvalio lažnu desetnicu.

- Što je s tobom da se osjećaš tako dobro? - upita ponovno. - U pitanju su klinci, je li? To što ih nema kod kuće.

- Ma kakvi, već mi nedostaju - odgovorih, a to je i bila istina.

- Da, ti si takva - on će, pa ispi svoje piće. - Pa što je onda u pitanju?

- Reći ću ti kasnije - uzvratih i htjedoh ustati.

On me pograbi za ruku i reče:

- Reci mi odmah, Dolores. Znaš da mi se ne sviđa kad se prema meni bezobrazno ponašaš.

Pogledah naniže prema njemu i odvratih:

- Bolje ti je da skineš ruke s mene ili bi ti se ta boca skupe pijače mogla razbiti na glavi. Ne želim se svađati s tobom, Joe, posebno ne danas. Narezat ću nam malo fine salame i švicarskog sira i donijeti zajedno s krekerima.

- Krekerima! - on će na to. - Što je tebi, ženo?

- Nema veze - odvratih. - Pripremit ću nam pladanj i staviti na njega isto tako dobra predjela kao što će ih jesti Verini gosti na trajektu.

- Poserem ti se ja na takvu smiješnu hranu - reče on. - Zaboravi ti ta muda od ovna i napravi mi sendvič.

- Dobro - složih se. - Napravit ću ti sendvič.

On je gledao prema tjesnacu - vjerojatno sam ga ja na to podsjetila kad sam spomenula trajekt - a donja mu je usnica bila napućena na onaj uobičajeni ružni način. Na moru je bilo više brodića nego ikad i pričinilo mi se da se nebo nad njima malo razvedrilo.

- Pogledaj ih samo! - on će svojim uobičajenim prezrivo načinom, načinom što ga je njegov mlađi sin tako uporno nastojao oponašati. - Sunce će samo načas nestati kao da ga je oblak sakrio, a oni su se svi usrali u gaće. Da bar padne kiša! Da bar tako pljusne pa da se smoči i ona snobovska pička kod koje radiš i svi ostali zajedno s njom!

- To je moj pravi Joe - rekoh. - Uvijek vedar i ljubazan.

On me pogleda, još uvijek privijajući na grudi bocu s viskijem, poput medvjeda koji se dočepao komada saća.

- O čemu ti to pričaš, za ime Kristovo?

- Ni o čemu - odgovorih. - Idem u kuću da nam napravim nešto za jelo - sendvič za tebe, a za mene nešto za grickanje. Onda ćemo sjesti, popiti koje piće i promatrati pomrčinu - Vera nam je dala po jedno staklo za promatranje pomrčine i

kako-se-to-već-zove kutiju sa zrcalom - a kada sve prođe, reći ću ti zbog čega se osjećam tako sretnom. Neka to bude iznenađenje.

- Ne volim nikakva jebena iznenađenja - reče on.

- Znam da ih ne voliš - uzvratih - ali će ovo biti jako uzbudljivo, Joe. Ni za tisuću godina ne bi pogodio o čemu se radi.

Zatim odoh u kuhinju da bi se on mogao latiti boce koju sam mu kupila u dućanu. Doista sam ga htjela pustiti da uživa u piću. Napokon, bilo mu je to posljednje što će popiti, a tamo kamo odlazi, više mu neće trebati liječeni alkoholičari da bi se držao podalje od cuge.

Bilo mi je to najdulje poslijepodne u životu, a isto tako i najčudnije. On je sjedio na trijemu u stolici za ljuljanje, s novinama u jednoj, a pićem u drugoj ruci, psujući i dovikujući mi kroz otvoreni kuhinjski prozor nešto o demokratima koji izvode neke krivine tamo u Augusti. Poptuno je zaboravio na pokušaje da otkrije zbog čega sam sretna, a bogme i na pomrčinu. Pripremala sam mu sendvič u kuhinji, pjevuckala neku pjesmicu i mislila: »Napravi mu pošten sendvič, Dolores - stavi malo češnjaka koji on voli i dovoljno senfa da svemu dadne poseban okus. Napravi mu pošten senvič jer mu je to posljednje što će pojesti.«

S mjesta gdje sam stajala mogla sam pogledati u smjeru drvarnice i vidjeti bijeli kamen i rub područja obrasla kupinovim grmljem. Rupčić koji sam bila privezala na vrh jednoga grma, još je bio ondje. I to sam mogla vidjeti. Lepršao je ovamo-onamo na povjetarcu. Svaki put kad bi se to dogodilo, pomislila bih na onaj truli daščani pokrov upravo ispod njega.

Sjećam se kako su tog poslijepodneva cvrkutale ptice i kako sam čula neke ljude vani na moru kako se uzajamno dovikuju, a glasovi su im bili posve tihi i daleki - zvučali su kao glasovi na radiju. Čak se sjećam i što sam pjevušila: »Nek' milost vodi nas.«⁷ Pjevuckala sam slažući na tanjur krekeri i sir (do jela mi je bilo stalo kao vragu do tamjana, ali nisam htjela da se Joe počne pitati zašto ne jedem).

Mora da je bilo otprilike dva i četvrt kad sam se vratila na trijem noseći pladanj na jednoj ruci poput konobarice, a vrećicu koju mi je dala Vera, u drugoj. Nebo je još uvijek bilo oblačno, ali se primjećivalo da je zaista postalo malo svjetlije. Bila je to dobro pripremljena papica, kako je na kraju ispalo. Joe nije bio previše sklon pohvalama, ali sam po načinu na koji je spustio novine i zagledao se u sendvič, a onda zagrizao u njega, vidjela da mu je po volji. Pomislih na nešto što sam bila pročitala u nekoj knjizi ili vidjela u filmu: »Osuđenik na smrt s velikim je tekom pojeo svoj obrok.« Kad mi je ova rečenica jednom pala na pamet, nisam je se mogla osloboditi.

To me, međutim, nije spriječilo u tome da se i sama dobro ne natrpam: kad sam se jednom bacila na jelo, nastavila sam s time sve dok nisam pojela sav sir i krekeri i uz to popila cijelu bocu Pepsija. Jednom se ili dvaput zatekoh u mislima o tome da li izvršiocu smrtne kazne i inače jedu s velikim tekom u one dane kada obavljaju svoj posao. Čudno je čime se sve bavi čovjekov um kad skupljate snagu za nešto.

Baš kad smo završavali s jelom, sunce se probi kroz oblake. Pomislih na ono što mi je Vera rekla tog jutra, pogledah na sat i nasmiješih se. Bilo je tri sata, na sekundu točno. Otprilike je u isto vrijeme Dave Pelletier - on je u to vrijeme raznosio poštu po otoku - krenuo natrag prema gradu, vozeći punom brzinom i ostavljajući za sobom dugačak prašnjavi rep. Sve do kasno poslije mraka nisam vidjela drugi auto na East Laneu.

Sagnuh se da pokupim tanjure i praznu bocu od sode i složim ih na pladanj, no prije no što sam se uspjela uspraviti, Joe učini nešto što nije učinio već godinama: stavi mi ruku na potiljak i poljubi me. Radije bih da nije: dah mu je zaudarao na alkohol, češnjak i salamu i bio je neobrijan, ali je to ipak bio poljubac i u njemu nije bilo ničega podlog, pokvarenog ili zajedljivog. Bio je to baš lijep poljubac i nisam se mogla sjetiti kada me zadnji put poljubio. Zatvorih oči i dopustih mu da me ljubi. Pamtim da sam zatvorila oči i osjećala njegove usne na svojima, a sunce na svome čelu. I jedno je i drugo bilo jednako toplo i ugodno.

- Ovo uopće nije bilo loše, Dolores - on će, što je bila velika pohvala, uzme li se u obzir da je dolazila od njega.

Na čas sam se pokolebala u svojoj odluci - neću tvrditi da nije bilo tako. U tom trenutku nisam mislila na Joea kako napastuje Selenu, nego na izgled njegova čela dok smo one daleke 1945. godine sjedili u sobi za učenje- kako sam ga ugledala i poželjela da me poljubi upravo ovako kako me sada ljubio i kako sam mislila: »Ako me poljubi, ispružit ću ruku i dotaknuti mu kožu iznad obrve dok se budemo ljubili... i vidjeti je li doista onako glatka kao što izgleda.« Tada ispružih ruku i dodirnuh mu čelo, baš kao što sam sanjarila da ću učiniti prije toliko godina dok sam još bila neiskusna djevojčica, i u trenutku kad sam to učinila, u meni se jače no ikada ranije otvori ono unutrašnje oko. To je oko vidjelo sve što će on učiniti ako mu ja to dopustim - ne samo da će od Selene dobiti ono što namjerava ili potrošiti novac koji je oplakao s dječjih bankovnih računa, nego će i snažno utjecati na djecu: ponižavati Joea Mlađeg zbog dobrih ocjena i ljubavi prema povijesti, potapšati Maloga Petea po leđima svaki put kad Pete nekoga nazove ćifutom ili izjavi kako je neki od njegovih drugova iz razreda lijen kao crnčuga - utjecat će na njih, stalno će na njih utjecati. I nastavit će s time sve dok jednoga ne slomi, a drugoga ne iskvari, smao ako mu ja to dopustim, pa će na kraju umrijeti i ostaviti nam neplaćene račune i rupu u koju ćemo ga zakopati.

E pa, ja sam mu bila pripremila rupu, rupu duboku petnaest, a ne samo tri metra, po dnu prekrivenu neobrađenim kamenom, a ne zemljom. Možete se kladiti da sam tu rupu namjeravala sačuvati za njega pa jedan poljubac nakon tri ili možda čak nakon pet godina nije tu mogao ništa promijeniti. Pa ni to što sam mu dotakla čelo, a to je u mnogo većoj mjeri bilo uzrokom sve moje nevolje nego što je to ikada bila ona njegova cmizdrava stvarčica... no, svejedno ga i opet dotakoh. Prevukoh mu prstom preko čela i pomislih na trenutak kada me poljubio u predvorju Samoset Inna dok je sastav u plesnoj dvorani svirao »Koktel na mjesečini«, a kad je to učinio, na njegovim sam obrazima osjetila miris očeve kolonjske vode.

Tada stisnuh srce.

- Lijepo - rekoh i ponovno podigoh pladanj. - Zašto ne bi pogledao čemu služe ta stakla za promatranje pomrčine i kutije sa zrcalom, a ja ću za to vrijeme oprati ovo malo suđa?

- Ne dajem ni pišljiva boba za bilo što što ti je dala ta bogata pička - odvrati - a ne dajem ni pišljiva boba ni za tu pomrčinu. Već sam vidio kako izgleda mrak. Svake proklete noći pada mrak.

- U redu - rekoh. - Učini kako hoćeš.

On priđe vratima i nastavi:

- Možda bismo malo kasnije mogli zajedno malo potjerati vraga. Kako ti se to čini, Dee?

- Možda - rekoh razmišljajući cijelo vrijeme o tome kako će on upoznati još puno vragova. Prije nego se po drugi put toga dana spusti mrak, Joe St. George upoznat će više vragova no što to je ikada mogao i sanjati.

Držala sam ga na oku dok sam prala ono malo suđa stojeći pored sudopera. On je već godinama u krevetu samo spavao, hrkao i prdio, a mislim da je znao isto tako dobro kao i ja da je tome jednako uzrok cuga kao i moje odvratno lice... možda čak i više. Uplašila sam se da bi ga možda pomisao o tome da kasnije neće biti ni za što mogla navesti na to da začepi onu bocu Johnie Walkera, no nisam bila tako loše sreće. Za Joea je jebačina (oprosti na izrazu, Nancy) bila samo prolazan hir, kao i ljubljenje. Boca je za njega bila nešto mnogo stvarnije. Boca je stajala pored njega tako da mu bude na dohvatu. Bio je izvadio iz vrećice jedno od onih stakala za promatranje pomrčine i držao ga za ručicu, okrećući ga ovamo-onamo i zirkajući kroz njega u sunce. Podsjetio me na nešto što sam jednom vidjela na televiziji - na čimpanzu koji pokušava radio namjestiti na stanicu. Onda odloži staklo i natoči još jedno piće.

Kada sam se s košaricom u kojoj je bio pribor za šivanje vratila na trijem, vidjeh da su mu oči izbuljene i crvene kao svaki put kad bi bio negdje na pola puta od supijanog zadovoljstva do stanja potpune nalivenosti. Svejedno se oštro zagledao u mene, bez sumnje se pitajući hoću li ga psovati.

- Ne obaziri se na mene - rekoh glasom slatkim kao šećerni kolač - samo ću sjesti ovdje i malo krpati dok budemo čekali početak pomrčine. Lijepo je da je sunce izašlo iza oblaka, je li?

- Kriste, Dolores, ponašaš se kao da mi je rođendan - odvrati on. Glas mu je već počeo bivati nerazgovijetan i prigušen.

- Pa... može biti - rekoh i počeh krpati rupu na Peteovim trapericama. Narednih sat i pol protekoše mi sporije no bilo koje čekanje još otkako sam bila djevojčica, a teta Cloris mi je bila obećala da će doći po mene i prvi me put odvesti u kino u Ellsworth. Završih s Peteovim trapericama, zaših zakrpe na dva para sportskih hlača Joea Mlađeg (taj dečko još onda nije nipošto htio nositi traperice - mislim da je već onda jednim dijelom bio odlučio da će postati političar kad odraste) i porubih dvije Selenine suknje. na kraju sam još zašila novi preklop na rasporku jednih od dva-tri para Joeovih hlača koje su još bile cijele. Bile su to stare hlače, ali još ne i potpuno iznošene. Sjećam se kako sam mislila da će u njima biti pokopan.

Onda, baš kad sam pomislila da se to nikada neće desiti, primijetih da je svjetlo koje mi je padalo na ruke, nešto oslabilo.

- Dolores? - javi se Joe. - Mislim da je to ono što ti i sve ostale budale očekujete.

- Aha - rekoh - mislim da jest.

Svjetlost je u dvorištu od jarko žute boje srpanjskog poslijepodneva prešla u blijedo ružičastu, a sjena kuće što je padala preko kolnog prilaza, izgledala je čudnovato prozirna kako to još nikada prije, a ni kasnije nisam vidjela.

Izvadih iz vrećice jednu od kutija sa zrcalom, uhvatih je onako kako mi je to Vera u posljednjih tjedan i nešto više dana stotinjak puta pokazala i pri tom mi na um pade strahovito čudna pomisao. I ona djevojčica to sada radi, pomislih.

Ona djevojčica koja sjedi u očevu krilu sada radi upravo isto ovo što i ja.

Ne znam što je ta pomisao tada značila, Andy, a ne znam to zapravo ni sada, ali ću ti to svejedno ispričati - zato što sam odlučila da ti sve ispričam, kao i zbog toga što sam kasnije ponovno pomislila na tu djevojčicu. Samo što u sljedećih sekundu-dvije nisam samo mislila o njoj. Vidjela sam je, vidjela onako kako čovjek u snu vidi druge ljude ili onako kako mora da su se starozavjetnim prorocima ukazivale stvari: djevojčicu od nekih deset godina s kutijom sa zrcalom u rukama. Na sebi je imala kratku haljinicu s crvenim i žutim prugama - znaš, ljetnu haljinu s naramenicama umjesto rukava - a na usnicama rumenilo boje bombona od metvice. Kosa joj je bila plava i začušljana prema natrag, kao da se želi prikazati starijom no što zapravo jest. Vidjela sam i još nešto, nešto što me podsjetilo na Joea: ruka je njezina tate počivala visoko gore na njezinoj nozi. Možda i više no što bi trebalo. Onda je sve nestalo.

- Dolores? - zapita Joe. - Je li ti dobro?

- Zašto pitaš? - uzvratih pitanjem. - Naravno da jest.

- Na trenutak si nekako čudno izgledala.

- To je samo zbog pomrčine - rekoh i zbilja mislim da je to bilo u pitanju, Andy, ali isto tako mislim i da je djevojčica koju sam vidjela tada, a i kasnije, bila stvarna djevojčica i da je sa svojim ocem sjedila na nekom drugom mjestu u pojasu potpune pomrčine Sunca u isto vrijeme dok sam ja s Joeom sjedila na stražnjem trijemu.

Pogledah u kutiju i vidjeh sićušno bijelo sunašce, tako svijetlo da je izgledalo poput plamenog novčića od pedeset centi, a na jednoj mu se strani nalazio neki tamni zakrivljeni dio. Zagledah se na trenutak u sunce, a zatim pogledah Joea.

Bio je podigao jedno od stakala za promatranje pomrčine i zurio kroz njega.

- Prokletstvo - reče. - Zbilja nestaje.

Upravo tada u travi stadoše zrikati zrikavci: vjerojatno su pomislili da je tog dana sunce nešto ranije zašlo pa im je vrijeme da se oglase. Pogledah prema svim onim brodicama vani na moru i vidjeh da je voda na kojoj plutaju tamnije plava nego prije - nešto je u vezi s njima istodobno u meni izazivalo i jezu i divljenje. Mozak mi je i dalje trudio da vjeruje kako su svi ti brodići pod ovim čudnim i tamnim ljetnim nebom, zapravo samo halucinacija.

Bacih pogled na sat i vidjeh da se približava deset do pet. To je značilo da tokom sljedećih sat vremena ili nešto više nitko na otoku neće misliti ni na što drugo niti će bilo što drugo promatrati. East Lane bio je potpuno prazan, naši su susjedi bili ili na Otočkoj princezi ili na hotelskom krovu pa ako sam zbilja mislila svršiti s Joeom, sada je za to bio čas. Osjećala sam kao da mi se utroba sva svezala u veliki čvor i nisam mogla izbaciti iz glave ono što sam maločas

vidjela - onu djevojčicu kako sjedi u tatinu krilu, ali nisam smjela dopustiti da me išta od toga zaustavi pa čak ni da mi odvrati pažnju, čak ni na jednu jedincatu minutu. Znala sam da ako to tada ne učinim, nikada i neću. Spustih kutiju sa zrcalom pored pribora za šivanje i rekoh:

- Joe.

- Što je? - odvrati mi on. Ranije je pljuvcao na svako spominjanje pomrčine, no sada se, kada je do nje zaista došlo, činilo da s nje ne može skinuti oči. Glavu je bio zabacio unatrag, a zatamnjeno mu je staklo bacalo čudnu, blijedu sjenku na lice.

- Vrijeme je za iznenađenje - rekoh.

- Kakvo iznenađenje? - zapita, pa kad je spustio staklo za promatranje, zapravo okvirić u kojem je bio učvršćen dvostruki sloj posebno polariziranog stakla, i pogledao me, vidjeh da nije u pitanju njegova očaranost pomrčinom, ili barem ne samo to. Bio je na pola puta da od pića izgubi svijest i tako omamljen da se malčice uplaših. Ako ne bude u stanju razumjeti ono što mu budem govorila, moj će plan propasti prije nego ga počnem i ostvarivati. I što će Joe onda uraditi? To nisam znala. Jedino što sam sigurno znala, na mrtvo me ime uplašilo: neću odustati. Ma kako krivo stvari krenule i ma što se desilo kasnije, neću odustati.

On tada pruži ruku, zgrabi me za rame i prodrma.

- Za ime Božje, o čemu ti to govoriš? - reče.

- Sjećaš li se novca koji smo uložili na dječje račune u banci? - upitah ga. Oči mu se malo suziše i vidjeh da nije ni izdaleka onoliko pijan kao što sam to isprva pomislila. Isto tako shvatih još nešto - onaj poljubac ništa među nama nije promijenio. Napokon, svatko može nekoga poljubiti, a i Juda je Iskariotski upravo poljupcem izdao Isusa Rimljanima.

- Što s time? - zapita.

- Ti si ga uzeo.

- Dovraga!

- Da - nastavih. - Kad sam otkrila da se motaš oko Selene, otišla sam u banku. Namjeravala sam podići novac, a onda otići od tebe i povesti djecu sa sobom. Usta mu se razjapiše i nekoliko je časaka samo blenuo u mene, a onda se počeo smijati - zavalio se u stolicu za ljuljanje i dao maha svom veselju dok je danje svjetlo oko njega postajalo sve slabije.

- Prešao sam te, ha? - reče i posluži se s još malo viskija, a onda se opet zagleda u nebo kroz staklo za promatranje. Ovaj sam put jedva nazirala onu sjenku na njegovu licu. - Napola ga je nestalo, Dolores! Sad ga je napola nestalo, a možda i malo više.

Spustih pogled u kutiju sa zrcalom i vidjeh da je u pravu: od onoga je novčića od pedeset centi bila ostala još samo polovica, a drugi je dio još uvijek nestajao.

- Aha - odvratih. - Tako je. Napola ga je nestalo. A što se tiče novca, Joe...

- Zaboravi to - reče mi on. - Nemoj time mučiti svoju pametnu glavicu. Novac je na sigurnom mjestu.

- Oh, zbog toga se nimalo ne brinem - odvratih. - Nimalo. Muči me način na koji si me prešao.

On nekako svečano i zamišljeno kimnu glavom, kao da mi hoće pokazati svoje razumijevanje i suosjećanje, no ne uspije mu dugo zadržati taj izraz. Uskoro opet prasnu u smijeh, poput klinca kojeg je učitelj izgrdio, a on ga se nimalo ne boji. Tako se jako smijao da mu je pljuvačka u sitnim kapljicama izlazila iz usta kao neki srebrni oblačić.

- Oprosti, Dolores - reče kad je ponovno bio u stanju govoriti - nisam se namjeravao smijati, ali doista sam bio brži od tebe, je li?

- Jesi - složih se. Napokon, to je i bila istina.

- Baš sam te dobro prešao - on će smijući se i tresući glavom onako kao kad čujete nešto što vas može s nogu oboriti.

- Jesi - ponovno se složih - ali znaš kako se kaže...

- Ne znam - odvrati mi on. Spusti staklo za promatranje u krilo, okrenu se prema meni i pogleda me. Tako se jako smijao da su mu od toga zaostale suze u svinjskim, krvlju podlivenim očima. - Ti za svaku priliku imaš neku izreku,

Dolores. Ima li koja o mužu koji je napokon nasamario svoju ženu koja se u sve miješala i u sve gurala nos?

- Prevariš li me jednom, pogreška je tvoja; prevariš li me drugi put, pogreška je moja - rekoh. - Podvalio si mi u vezi sa Selenom, a onda si me prešao u vezi s novcem, ali mislim da sam ti napokon doskočila.

- Možda jesi, a možda i nisi - na to će on - ali ako se bojiš da ću ga ja potrošiti, ne možeš me u tome spriječiti jer...

Prekinuh ga.

- Ne brinem se zbog toga - rekoh. - Već sam ti to rekla. Nimalo se ne brinem. On me tada oštro pogleda, Andy, a njegova smiješka polako poče nestajati.

- Opet ti je na licu onaj prepredeni izraz - reče - izraz koji mi se baš puno ne sviđa.

- 'Ko ga jebe - uzvratih.

Dugo me gledao pokušavajući se domisliti tome što se zbiva u mojoj glavi, ali mislim da je to za njega bila veća tajna od bilo čega drugog. Ponovno napući donju usnicu i tako teško uzdahnu da je otpuhnuo pramen koji mu je bio pao na čelo.

- Žene većinom ne razumiju ni osnovne stvari u vezi s novcem, Dolores - reče - pa ni ti u tome nisi iznimka. Uložio sam sav novac na jedan račun... jer ćemo tako dobiti veće kamate. Nisam ti govorio o tome jer mi se nije dalo slušati tvoje glupave besmislice. E pa, nešto sam od toga svejedno morao čuti, kao što mi se to gotovo uvijek dešava, ali što je previše, to je previše.

Tada ponovno podiže staklo za promatranje da bi mi pokazao kako je razgovor završen.

- Račun koji glasi samo na tvoje ime - primijetih.

- Pa što s tim? - zapita on. Sada je već oko nas vladao duboki suton, a drveće je na obzoru počinjalo blijedjeti. Iza kuće sam čula pomrakušin pjev, a odnekud drugo i legnja mračnjaka. Činilo se da je i temperatura počela padati. Sve je to u meni izazvalo čudan osjećaj... kao da živim u snu koji se najednom pretvorio u stvarnost. - Zašto ne bi glasio na moje ime? Pa ja sam im otac!

- Tvoja krv teče u njihovim žilama pa ako te to čini njihovim ocem, valjda im i jesi otac.

Vidjela sam na njemu kako razmišlja je li ovo vrijedno da se podigne i izvuče iz stolice, a onda odlučuje da nije.

- Više nikad nemoj govoriti o tome, Dolores - reče. - Upozoravam te.

- Samo još jedna sitnica - uzvratih mu ja s osmijehom. - Zaboravio si na iznenađenje.

On me opet sumnjičavo pogleda.

- Jarca mu, o čemu to brbljaš, Dolores?

- Razgovarala sam s čovjekom koji vodi odio štednje u Coastal Northern Bank u Jonesportu - započeh. - S ugodnim čovjekom koji se zove gospodin Pease.

Objasnila sam mu što se dogodilo i to ga je strahovito uznemirilo. Posebno kad sam mu dokazala da one prve štedne knjižice nisu izgubljene kao što si mu ti bio rekao.

Joe tada izgubi svako zanimanje za pomrčinu Sunca. Samo je sjedio ondje u onoj usranoj staroj stolici za ljuljanje zureći u mene razrogačenih očiju. Obrve su mu bile natmurene, a usnice stisnute u tanku bijelu crtdu koja je izgledala kao ožiljak. Spustio je staklo za promatranje u krilo, a šake su mu se polagano stiskale i otvarale.

- Ispalo je da to nisi smio učiniti - nastavih. - Gospodin je Pease provjerio da li je novac još u banci. Kada se otkrilo da jest, oboje smo olakšano odahnuli. Pitao me hoću li da pozovemo pajkane i da im kažemo što se dogodilo. Po licu sam mu vidjela kako se vraški nada da ću to odbiti. Zapitala sam ga može li novac isplatiti meni. Pogledao je u neku knjigu i rekao da može, a ja sam njemu rekla: 'Onda ćemo tako i učiniti.' I on mi je isplatio novac. Eto, zbog toga se više nisam brinula o dječjem novcu, Joe - novac je sada kod mene, a ti ga više nemaš. Jesi li uoče mogao zamisliti ovakvo iznenađenje?

- Lažeš! - viknu Joe i tako brzo ustade iz stolice za ljuljanje da se ona skoro prevrnula. Staklo za promatranje ispade mu iz krila, udari o pod i razbi se na komade. Voljela bih da imam njegovu sliku na kojoj bi bilo prikazano kako je izgledao u tom trenutku: ja sam bila bacila mamac, a on ga je progutao zajedno s

udicom i povrazom. Izraz na licu toga prljavog kučkina sina gotovo me obeštetio za sve što sam proživjela onoga dana sa Selenom na trajektu. - Nisu to mogli učiniti! - zaurla. - Od te love ti ne možeš pipnuti ni centa, ne možeš čak ni zaviriti u jebenu štednu knjižicu...

- Ne mogu? - zapitah. - Otkuda onda znam da si tri stotine već potrošio? Zahvalna sam Bogu da nisi potrošio više, ali se svaki put grozno razbjjesnim kad se toga sjetim. Ti si običan lopov, Joe St. George - lopov koji je spao na to da krađe od vlastite djece!

Lice mu se u polumraku bjelasalo kao lice mrtvaca. Samo su mu oči bile žive i gorjele su mržnjom. Ruke je držao pred sobom, otvarajući i stišćući šake. Na trenutak spustih pogled i vidjeh sunce - bilo ga je ostalo još manje od polovice, poput velikog polumjeseca - koje se odražavalo u razbijenim komadićima zatamnjenog stakla oko njegove noge. Onda opet pogledah u njega. Nije bilo pametno na duže vrijeme skidati oči s njega, ne u raspoloženju u kojem je bio. - Na što si potrošio one tri stotine, Joe? Kurve? Poker? Oboje pomalo? Znam da nije u pitanju još jedna krtija jer iza kuće nema nikakve nove gvožđurije. On ništa ne odgovori, samo je stajao i otvarao i stiskao šake, a iza njega sam mogla vidjeti prve krijesnice i njihova svjetla kako se pale ovdje-ondje po dvorištu. Brodice su na moru izgledale avetinjski i ja pomislih na Veru. Zamišljala sam da je, ako već nije u sedmom nebu, vjerojatno u njegovu predvorju. Nisam imala razloga da mislim na Veru: morala sam se usredotočiti na Joea. Htjela sam ga navesti na to da pođe za mnom pa procijenih da će još jedan poticaj biti dovoljan.

- Zapravo me i nije briga na što si ga potrošio - rekoh. - Ostatak je kod mene i to mi je dovoljno. A ti se jebi...ako ti se taj tvoj rezanac uopće uspije dignuti.

On nesigurno prijeđe preko trijema, a komadići se zatamnjenog stakla zdrobiše pod njegovim cipelama, i zgrabi me za ramena. Mogla sam mu umaknuti, ali to nisam htjela. Ne u tom trenutku.

- Pripazi malo na taj svoj drski jezik - prošapta, a mene zapahnu alkohol u njegovu dah. - Ako sama ne zašutiš, ja ću te ušutkati.

- Gospodin je Pease od mene očekivao da ću ponovno uložiti novac u banku, ali ja to nisam htjela - mislila sam da bi ti, kad si uspio podići novac s dječjih računa, mogao naći načina da ga podigneš i s mojega. Onda mi je htio dati ček, ali sam se bojala da bi ti, ako otkriješ što se događa prije no što to meni bude odgovaralo, mogao spriječiti njegovu isplatu. Zato sam zatražila od gospodina Peasea da mi sve isplati u gotovini. Nije mu baš bilo po volji, ali je na kraju tako učinio i novac je sada kod mene, do posljednjeg centa, i sakrila sam ga na sigurno mjesto.

Tada me zgrabio za vrat. Bila sam sigurna da će to učiniti i bojala sam se toga, ali sam to i priželjkivala - to će ga samo još više uvjeriti da sam mu bila prisiljena otkriti skrovište kada mu to napokon budem rekla. No, to i nije bilo najvažnije. Zbog toga što me zgrabio za vrat sve je nekako više izgledalo kao samoobrana i to je bilo najvažnije od svega. A to i jest bila samoobrana, bez obzira na to što zakon kaže o tome. Znam to jer sam ja bila tamo, a zakon nije. Naposljetku, branila sam se, a isto sam tako branila i svoju djecu.

Dah mi se presjekao, a on me urlajući drmusao ovamo-onamo. Ne mogu se svega sjetiti: mislim da mi je glava jedanput ili dvaput udarila o jedan od stupova koji pridržavaju trijem. Ja sam prokleta gadura, govorio je, ubit će me ako mu ne vratim novac, novac je njegov - i takve ludorije. Počela sam se bojati da će me zbilja ubiti prije no što mu uspijem reći ono što hoće. U dvorištu je postalo mnogo mračnije i sve se činilo puno onih žmirkavih svjetlašaca, kao da se onaj stotini ili dvjema stotinama krijesnica koje sam ranije vidjela, pridružilo još deset tisuća drugih. Joeov mi se glas činio tako dalekim da sam pomislila kako je nekako sve pošlo po zlu - da sam, umjesto njega, ja upala u bunar.

Napokon me pustio. Pokušah se uspraviti, ali me noge nisu htjele držati. Pokušah se spustiti u stolicu na kojoj sam prije sjedila, ali me on bio predaleko odvuкао pa mi stražnjica naprosto promaši rub sjedala dok sam pokušavala sjesti. Prizemljih na pod trijema pored gomile razbijena stakla koje je predstavljalo jedini ostatak one naprave za promatranje. Bio je tu i jedan veliki komad stakla na kojem je blistao Sunčev polumjesec pa je zbog toga sjao kao dragulj. Htjedoh

ga dohvatiti, a onda odustadoh. Neću mu prerezati grlo, čak ako mi se i pruži prilika za to. Ne mogu mu prerezati grlo. Takav rez - rez staklom - kasnije možda neće vjerodostojno izgledati. Vidiš na koji sam način razmišljala... nema mnogo sumnje u to da je u pitanju umorstvo s predumišljajem, zar ne, Andy? Umjesto stakla, zgrabih svoju kutiju sa zrcalom koja je bila načinjena od nekoga teškog drveta. Mogla bih tvrditi da sam mislila kako će mi ona poslužiti da ga njome udarim ako do toga dođe, ali bi to bila laž. U tom trenutku nisam ništa određeno mislila.

No, kašljala sam - tako sam jako kašljala da mi se činilo pravim čudom što ne pljujem krv. Grlo mi je bilo kao u plamenu.

On me tako naglo uspravi na noge da mi se od toga otrgnu jedna naramenica na kombineu, a onda mi podmetnu rame pod potiljak i privuče me k sebi tako da se našosmo u pravom položaju za poljubac - samo što on više nije bio raspoložen za ljubljenje.

- Rekao sam ti što će ti se dogoditi ako se ne prestaneš prema meni bezobrazno ponašati - reče mi. Oči su mu bile posve vlažne i čudne, kao da je plakao, ali je mene uplašilo to što je on gledao nekako ravno kroz mene, kao da za njega više stvarno ne postojim. - Milijun puta sam ti to rekao, Dolores. Vjeruješ li mi sada?

- Da - odgovorih. Tako me jako bio stegnuo za grlo da je zvučalo kao da govorim ustima punim blata. - Da, vjerujem.

- Ponovi to! - dreknu on. Vrat mi je još uvijek bio ukliješten u pregibu njegova lakta i on me stisnu tako jako da mi priklješti neki živac na vratu. Vrisnuh. Nisam se mogla suzdržati: strahovito je boljelo. On se naceri. - I to tako da čujem da to zbilja misliš! - reče mi.

- Vjerujem! - vrisnuh. - Ozbiljno ti vjerujem!

Namjeravala sam glumiti strah, ali mi je Joe prištedio taj napor. Tog dana nisam morala nimalo glumiti.

- Dobro - reče - drago mi je što to čujem. A sada mi reci gdje je novac i bit će bolje za tebe da svaki prokleti cent bude ondje.

- Iza šupe - rekoh. Više nije zvučalo kao da govorim s usima punim blata: sada sam govorila kao Groucho Marx u kvizu Možeš se kladiti da je tako, a to se na neki način uklapalo u situaciju, ako shvaćate što mislim. Rekoh mu da sam novac stavila u staklenku, a staklenku sakrila u kupinovo grmlje.

- Ženska pamet! - prezrivo će on, a onda me gurnu prema stepenicama što su vodile na trijem. - E pa, hajde. Idemo ga potražiti.

Siđoh stepenicama i krenuh duž jedne strane kuće, a Joe u stopu za mnom. Sada je već bilo tako tamno kao da se se spustila noć, a kada stigosmo do suše, ugledah nešto tako čudno da sam zbog toga na nekoliko časaka zaboravila na sve ostalo. Zastadoh i pokazah prema nebu iznad kupinova žbunja.

- Gledaj, Joe! - uzviknuh. - Zvijezde.

Bilo ih je sva sila - mogla sam vidjeti Velikog medvjeda onako jasno kao što sam ga uvijek vidjela u zimskoj noći. Naježih se po cijelom tijelu, ali Joeu to nije ništa značilo. Tako me jako povuče da sam skoro pala.

- Zvijezde? - reče. - Vidjet ćeš ti sve zvijezde ako budeš zastajkivala - to ti jamčim.

Ponovno krenuh. Naše su sjenke bile potpuno iščezle, a veliki se bijeli kamen na kojem smo Selena i ja lani sjedile one večeri, isticao kao da je obasjan svjetlom reflektora, kako sam opazila da se dešava kada izađe pun mjesec.

Svjetlost nije bila onako jasna kao mjesečina, Andy - ne mogu ti opisati na što je nalikovala, kako je bila avetinjska i nadnaravna - no, morala sam se njome zadovoljiti. Znala sam da je teško procijeniti udaljenost između pojedinih predmeta, kao što se to dešava pri mjesečini, i da je nemoguće u tom gustišu izdvojiti jedan jedini grm - grmlje se pretvorilo u veliku jednoličnu mrlju po kojoj su poigravale kriješnice.

Vera mi je mnogo puta ponavljala da je opasno gledati ravno u sunce za vrijeme pomrčine: upozorila me da to može čovjeku oštetiti mrežnicu ili ga čak i oslijepiti. Međutim, baš kao što se ni Lotova žena nije mogla oduprijeti porivu da baci pogled na Sodomu koja je ostala iza nje, tako se ni ja nisam mogla oduprijeti porivu da se osvrnem i bacim pogled preko ramena. Ono što sam vidjela, zauvijek mi je ostalo u sjećanju. Znali su proći tjedni, a katkada i

čitavi mjeseci da ne pomislim na Joea, no teško da prođe i dan, a da ne pomislim na ono što sam vidjela toga poslijepodneva kad sam se osvrnula i pogledala u nebo. Lotova se žena pretvorila u stup od soli zato što nije umjela gledati pred sebe i brinuti svoju brigu, pa ponekad mislim da je pravo čudo što i ja nisam platila istu cijenu.

Pomrčina još nije bila potpuna, ali je taj trenutak bio blizu. Nebo je bilo tamnogrimizno, a ono što sam vidjela da stoji na njemu iznad tjesnaca, nalikovalo je na veliku crnu zjenicu oko koje se na sve strane širila prozirna plamena koprena. Na jednoj je strani još bio preostao tanki Sunčev polumjesec, nalik na kapljicu rastopljena zlata u talioničkoj posudici. Nije bilo potrebe da gledam taj prizor i ja sam to znala, no kad sam se jednom zagledala u to, činilo mi se da ne mogu odvratiti pogled. Bilo je to kao... pa, možda ćeš se smijati, ali ću ti svejedno reći. Bilo je to kao da se ono unutrašnje oko nekako odvojilo od mene, da je uzletjelo na nebo i sada me promatra da vidi kako ću sve ovo izvesti. No, bilo je mnogo veće nego što sam ga ja zamišljala! I mnogo crnje! Vjerojatno bih bila ostala zagledana u taj prizor dok ne bih potpuno oslijepjela da me Joe nije ponovno povukao i gurnuo me na zid suše. To me probudilo i ja nastavih koračati. Preda mnom je lebdjela velika plava mrlja, onakva mrlja kakvu vidite kada vas netko slika s bljeskalicom, pa pomislih: »Ako su ti mrežnice oštećene i ako ovo budeš morala gledati do kraja života, bit će da si to i zaslužila, Dolores - bit će to poput znaka što ga je Kain morao nositi.« Prođosmo pored bijeloga kamena, Joe u stopu za mnom držeći me za ovratnik haljine. Osjećala sam kako mi kombine klizi nadolje na onoj strani gdje mi je bila pukla naramenica. Zbog mraka i one velike plave mrlje koja je lebdjela preda mnom, sve se činilo poremećeno i izvan svog toka. Suša je bila samo taman obris, kao da je netko uzeo škare i na nebu izrezao četverokoutnu rupu s krovom na vrhu.

Joe me gurnu prema rubu kupinova žbunja i kada mi se prvi trn zabi u list, sjetih se da sam ovaj put zaboravila obući traperice. Stadoh se pitati što li sam još zaboravila, ali je već bilo prekasno za bilo kakve promjene. Pri zadnjem sam tračku svjetla vidjela lepršanje onoga komadićka tkanine i u posljednji se čas sjetila da bunar leži ravno iza njega. Istrgnuh mu se iz šaka i jurnuh u gustiš što sam brže mogla.

- A nećeš, gaduro! - dreknu on i začuh kako se granje pod njim lomi kad se bacio za mnom. Osjetih kako me rukom ponovno pokušava uhvatiti za ovratnik haljine i skoro je u tome uspio. Odskočih i nastavih trčati. To je bilo teško jer mi je kombine klizio nadolje i stalno zapinjao o grmlje. Na koncu se s kombinea otrgnu dugačak komad, a zajedno s njime i dobar komad mesa s moje noge. Od gležnjeva sam pa do koljena bila sva krvava, ali to nisam primijetila sve dok se nisam vratila u kuću, a to je bilo tek mnogo kasnije.

- Vraćaj se ovamo! - zarika on i ovaj put osjetih njegovu ruku na ramenu. Istrgnuh se i on zgrabi moj kombine koji je sada već lepršao iza mene poput vjenčane povlake. Da je tkanina izdržala, mogao me umotati u njega kao veliku ribu, ali je kombine bio star i otrcan jer sam ga prala već dvjesto ili tristo puta. Osjetih kako se para naramenica za koju me on bio uhvatio i začuh ga kako psuje, sav uzrujan i bez daha. Čula sam kako se granje lomi, udara i šiba po zraku, ali nisam vidjela ni prst pred nosom: kad smo jednom bili zašli među kupinovo grmlje, ondje je bilo mračnije nego u sviščevu šupku, pa mi na koncu ona maramica i nije bila od velike pomoći. Umjesto toga vidjeh pred sobom rub dasaka kojima je bunar bio prekriven - tek bijeli odsjev ravno ispred mene - pa iz sve snage skočih. Samo sam ih okrnula, a kako nisam gledala prema njemu, zapravo nisam vidjela kad je zakoračio na pokrov. Čulo se samo glasno krrrrc!, a onda on uzviknu...

Ne, nije bilo baš tako.

Nije uzviknuo, a mislim da to znaš isto tako dobro kao i ja. Zavrištao je kao zec kojem se noga uhvatila u zamku. Okrenuh se i nasred pokrova vidjeh veliku rupu. Joeova je glava virila iz nje, a on se svom snagom držao za jednu od slomljenih dasaka. Ruke su mu krvarile, a tanak mu je mlaz krvi iz kuta usta curio niz bradu. Oči su mu bile velike kao tanjuri.

- Kriste, Dolores - reče. - To je onaj stari bunar. Pomozi mi da se izvučem, brzo, prije nego padnem dolje.

Nisam se ni pomakla i nakon nekoliko se trenutaka pogled njegovih očiju promijenili. Vidjeh da polako počinje shvaćati o čemu se tu zapravo radi. Nikada nisam bila toliko uplašena kao tada dok sam stajala ondje, podalje od pokrova, i zurila u njega, a ono je crno sunce lebdjelo na nebu zapadno od nas. Bila sam zaboravila traperice, a on nije upao u bunar onako kako je trebalo. Činilo mi se da sve počinje ići po zlu.

- Oh - reče on. - Ti, gaduro.

A onda poče grepsti i koprcati se da se izvuče iz rupe.

Rekoh sama sebi da moram pobjeći, ali mi se noge ne htjedoše pomaknuti. A kamo sam i mogla pobjeći ako on ipak uspije izaći? Jedno sam naučila tog dana kad se zbila pomrčina Sunca: ako živite na otoku i naumite nekoga ubiti, bolje vam je da posao obavite do kraja. Ako tako ne postupite, nema mjesta kamo biste mogli pobjeći ni mjesta gdje biste se mogli sakriti.

Čula sam kako noktima grebe ivere iz daske dok se upinjao da se malo-pomalo izvuče. S tim se zvukom desilo isto što i s onim sam vidjela kada sam pogledala ravno u pomrčinu Sunca - pretvorio se u nešto što mi je uvijek blizu, bliže no što bih to željela. Katkada ga čujem i u snovima, samo što se u snovima Joe uspije izvući i opet me počne progoniti, a u stvarnosti nije bilo tako. Zapravo je daska po kojoj se nastojao popeti, najednom pukla pod njegovom težinom i on je propao u dubinu. To se dogodilo tako brzo da se gotovo činilo kao da ga ondje nikada nije ni bilo: najednom je tamo bio samo uleknuti sivi četvrtasti drveni pokrov s crnom rupom nepravilnih rubova u sredini i krijesnicama koje su živahno letjele iznad njega.

Padajući, opet je zavrištao i to je vrištanje odjeknulo među zidovima bunara.

Bilo je to još nešto na što nisam bila pomislila - da će on vrištati dok bude padao. Onda se čuo mukli udarac i vrištanje je prestalo. Naprosto je naglo prestalo.

Onako kako se svjetiljka ugasi kada netko izvuče utikač iz zida.

Kleknuh na tlo, obavih ruke oko struka i pričekah da vidim hoće li se još što čuti. Prođe neko vrijeme, ne znam koliko je to dugo trajalo, ali zatim iščeznu i posljednji tračak dnevne svjetlosti. Nastupila je potpuna pomrčina Sunca i bilo je mračno kao u rogu. Iz bunara još uvijek nije dopirao nikakav zvuk, ali me odande zapahnuo neki lagani dašak i ja shvatih da ga mogu osjetiti njegov miris - znate onaj miris koji kadšto osjećate u vodi izvučenoj iz plitkog bunara? To je miris koji podsjeća na bakar, vlažan je i nije naročito ugodan. Mogla sam nanjušiti takav miris i od toga se naježih.

Vidjeh da mi je kombine skliznuo gotovo do vrha lijeve cipele. Bio je sav razderan i pun rupa: Zavukoh ruku s desne strane pod ovratnik haljine pa otrgnuh i drugu naramenicu, a onda povukoh kombine nadolje i svukoh ga sa sebe. Počela sam ga gužvati u kuglu pokušavajući naći najbolji put da prođem pored bunara kadli najednom opet pomislih na onu djevojčicu, onu o kojoj sam vam pričala, i najednom je vidjeh jasno kao usred bijela dana. I ona je bila na koljenima i gledala pod krevet pa pomislih: »Tako je nesretna i osjeća isti ovaj miris. Miris koji podsjeća na bakrene novčiće i oštrige. Samo što u njezinu slučaju ne dolazi iz bunara, nego ima neke veze s njezinim ocem.«

A onda, najednom, Andy, kao da je ona pogledala prema meni... mislim da me vidjela. I kada me pogledala, shvatih zašto je toliko nesretna: otac ju je napastovao, a ona je to pokušavala prikriti. Povrh svega je najednom shvatila da je netko gleda, da neka žena bogzna koliko milja daleko, ali u pojasu potpune pomrčine Sunca - žena koja je upravo ubila muža - da ta žena gleda u nju.

Ona mi se obrati premda joj glas nisam čula uhom: dolazio je odnekuda iz dubine moje vlastite glave.

- Tko si ti? - zapita me.

Ne znam je li trebalo da joj odgovorim ili ne, no prije no što se za to pružila prilika, iz bunara dopre dugačak nerazgovijetan vrisak: »Doh-lorrrrrresssss...« Krv mi se sledila u žilama, a znam da mi je srce za trenutak zastalo, jer je, kada je opet počelo kucati, moralo nadoknaditi taj zastoj spajajući tri-četiri otkucaja u jedan. Bila sam ponijela kombine sa sobom, ali mi se prsti rastvoriše kad sam čula taj vrisak pa mi on ispade iz ruke i zakvači se za jedan kupinov grm.

»Mašta ti radi prekovremeno, Dolores,« rekoh samoj sebi. »Djevojčica koja traži svoju odjeću ispod kreveta i Joe koji vrišti... to si oboje izmislila. Ono je

prvo bila halucinacija koju je izazvao vonj ustajalog zraka iz bunara, a drugo proistječe tek iz tvoje vlastite nečiste savjesti. Joe počiva razbijene glave na dnu ovog bunara. mrtav je i više nikada neće mučiti ni tebe ni djecu.«

Isprva nisam u to vjerovala, no vrijeme je prolazilo, a niotkuda nije bilo nikakva zvuka, osim sove koja je hukala negdje vani u polju. Sjećam se da sam pomislila da zvuči kao da se pita kako to da joj smjena danas tako rano počinje. Lagani povjetarac preletje preko kupinova grmlja i ono zašušta. Pogledah prema zvijezdama koje su blistale na danjem nebu, a potom ponovno spustih pogled na daske kojima je bunar bio prekriven. Gotovo se činilo da lebde u tami, a rupa u sredini kroz koju je Joe propao, činila mi se nalik na oko. Subota, 20. srpnja 1963. godine, bio je dan kada sam posvuda vidjela nekakve oči.

Tada povjetarac opet iz bunara donese njegov glas: »Pomozi mi, Doh-lorrrrresssss...«

Zastenjah i pokrih lice rukama. Nije se imalo smisla uvjeravati u to da je u pitanju samo moja mašta ili nečista savjest ili ma što drugo. Bio je to Joe i zvučalo je kao da plače.

- Pomozi miiiiii, molim te... moliiiiiiiiim te... - jecao je.

Posrćući se probih pored bunara i trkom se vratih istim putem kojim smo se bili zajedno probili kroz žbunje. Nije me bila baš uhvatila panika, a reći ću vam otkuda to znam: zastala sam da sa zemlje podignem kutiju sa zrcalom koju sam imala u ruci kada smo krenuli prema kupinovu grmlju. Nisam se sjećala trenutka u kojem sam je ispustila, ali je dohvatih kada sam je ugledala kako visi na grani. Možda sam i dobro postupila, uzevši u obzir kako su stvari kasnije krenule s onim prokletim dr. McAuliffeom... ali na to ću doći tek nešto kasnije. Zaista sam se zaustavila da je podignem, a meni to govori da sam još uvijek potpuno vladala sobom. No, ipak sam osjećala da se panika pokušava probiti na svjetlo dana, onako kao što mačka, kada je gladna i nanjuši hranu u kutiji, pokušava podići poklopac i zavući šapu unutra.

Pomislih na Selenu i to mi pomože da se oslobodim panike. Zamišljala sam je na plaži na jezeru Winthrop, zajedno s Tanyom i četrdeset-pedeset malih kampera, svaki od njih sa svojom vlastitom kutijom sa zrcalom koju je napravio u radionici za tehnički odgoj, a djevojke im pokazuju kako će se njome poslužiti pri promatranju pomrčine. Nije to bilo onako jasno kao vizija koju sam doživjela vani pored bunara, vizija djevojčice koja ispod kreveta traži svoje hlačice i košulju, ali je bilo dovoljno jasno da mogu vidjeti Selenu kako se mališanima obraća onim svojim sporim, nježnim načinom, nastojeći umiriti one koji su se uplašili. Pomislih na to, kao i na to da moram biti ovdje da ih dočekam, nju i njezinu braću, kada se vrate... pa ako se prepustim panici, vjerojatno neću biti u prilici da to učinim. Otišla sam predaleko i previše toga učinila, a nije bilo nikoga na koga bih mogla računati osim na samu sebe.

Otiđoh u sušu i na Joeovu radnom stolu nađoh veliku ručnu svjetiljku koja se punila sa šest baterija. Pokušah je upaliti, ali se ništa ne dogodi: on je bio pustio baterije da se isprazne, što je bilo potpuno u njegovu stilu. No, ja sam se bila pobrinula da u najdonjoj ladici njegova stola uvijek bude dovoljno ispravnih baterija jer je zimi često nestajalo struje. Izvadih odande šest komada i pokušah ih staviti u svjetiljku. Isprva su mi ruke tako jako drhtale da su mi se baterije rasule po podu pa sam morala puzati za njima. Drugi sam ih put uspjela ugurati u svjetiljku, ali mora da sam u žurbi jednu ili dvije od njih stavila naopako, jer se svjetlo nije htjelo upaliti. Pade mi na pamet da je se naprosto okanim: napokon, sunce će se uskoro ponovno pojaviti. Samo što će na dnu bunara biti mračno i nakon što se ono pojavi, a osim toga, neki mi je glas s krajnjeg ruba svijesti govorio da se samo i dalje tu motam i petljam što duže mogu - da ću, ako se dovoljno dugo zadržim ovdje, kada se vratim do bunara, otkriti da se Joe oprostio sa životom.

Napokon upalih svjetiljku. Davala je dobro i jasno svjetlo pa sam barem uspjela pronaći put do bunara ne izlažući noge gorim ogrebotinama od dotadašnjih. Nemam ni najblažeg pojma o tome koliko je vremena bilo proteklo, ali je sve još uvijek izgledalo sablasno i na nebu su se još uvijek vidjele zvijezde, pa mislim da još nije bilo šest sati i da je sunce većim dijelom bilo skriveno.

Shvatih da nije mrtav još i prije no što sam prešla polovicu puta - čula sam kako stenje i zove me po imenu, preklinjući me da mu pomognem. Ne znam bi li ga

Jolanderovi, Langillovi ili Caronovi čuli da su bili kod kuće ili ne bi, ali zaključih da je to najbolje ne iskušavati: imala sam dovoljno problema i bez toga. Morala sam smisliti što ću učiniti s Joeom i to je bilo najvažnije, no nisam uspijevala daleko odmaći u razmišljanju. Svaki put kad bih pokušala pronaći neki odgovor, onaj bi glas u meni zavapio. »Nije pošteno«, viknuo bi taj glas, »nismo se tako pogodili, on bi trebao biti mrtav, prokleta mu sve bilo, mrtav!«

- Pomozi mi, Doh-lorrrr-esss... - dopre do mene njegov glas. Zvuk mu je prigušeno odjekivao, kao da se javlja iz podruma. Upalih svjetlo i pokušah pogledati u bunar, ali mi to ne uspije. Rupa je u sredini daščanog pokrova bila previše udaljena od ruba i sve što sam vidjela pri svjetlu svjetiljke, bio je početak okomitog otvora - veliki granitni blokovi potpuno obrasli mahovinom. U snopu se svjetlosti mahovina činila crnom i otrovnom.

Joe je ugledao svjetlo.

- Dolores? - zazva. - Pomozi mi, za ljubav Božju! Sve su mi kosti slomljene! Sada je njegov glas zvučako kao da govori ustima punim blata. Nisam mu htjela odgovoriti. Osjećala sam da ću, ako budem morala s njim razgovarati, sasvim sigurno poludjeti. Odložih svjetiljku, ispružih ruku što sam više mogla i uhvatih rub jedne od slomljenih dasaka. Povukoh je i iščupah lako kao klimavi zub.

- Dolores! - poviče on kad je to čuo. - Oh, Bože! Bogu budi hvala!

Ne odgovorih, samo slomih i drugu dasku, pa još jednu i još jednu. Danje se svjetlo sada opet počelo pomaljati, a ptice su pjevale onako kao što ljeti pjevaju kad izlazi sunce. Nebo je ipak još uvijek bilo mnogo tamnije nego što bi trebalo biti u taj sat. Zvijezde su ponovno zašle, ali su kriješnice još uvijek letjele okolo. U međuvremenu sam uspjela polomiti sve daske od sredine pokrova do one strane bunara na kojoj sam klečala.

- Dolores! - dopre do mene njegov glas. - Uzmi novac! Sve uzmi! I više nikad neću ni taknuti Selenu, kunem se Bogom svemogućim i svim anđelima da neću! Molim te, dušo, samo mi pomoz da se izvučem iz ove rupe!

Dohvatih i posljednju dasku - morala sam je istrgnuti iz kupinovitih vriježa da je izvučem - i bacih je iza sebe. Onda upravih svjetlo dolje u bunar.

Prva stvar koju okrznu snop svjetlosti, bilo je njegovo uvis podignuto lice i ja kriknuh. Izgledalo je kao maleni bijeli krug u kojem su bile dvije crne rupe. Na trenutak-dva pomislih da iz nekog razloga umjesto očiju ima dva kamena koja je onamo gurnuo. Onda on žmirnu i to su ipak bile samo njegove oči i zurile su gore u mene. Pomislih na to kako mora da su me vidjele - samo kao taman obris ženske glave iza sjajnoga kruga svjetlosti.

On je bio na koljenima, a krv mu je tekla po bradi i vratu i natopila prednji dio košulje. Kada je otvorio usta da krikne moje ime, iz njih je poteklo još krvi. Bio je slomio većinu rebara kad je pao pa ona mora da su mu se s obje strane zabila u pluća poput dikobrazovih bodlji.

Nisam znala što da učinim. Čučala sam ondje osjećajući da se dnevna toplina vraća, mogla sam je osjetiti na vratu, po ramenima i nogama, i držala svjetlo upereno dolje u njega. Tada on podiže ruke uvis i zamaše kao da se utapa pa to više nisam mogla podnijeti. Ugasih svjetlo i odmaknuh se. Sjedila sam ondje na rubu bunara, zgrčena u klupko, obuhvativši rukama okrvavljena koljena i drščući. - Molim te! - zazva me on. - Molim te! pa Moliim te! te napokon: Moliiiiim te, Doh-lorrr-essss!

Oh, to je bilo užasno, užasnije no što itko može zamisliti, i dugo se vremena tako nastavilo. Nastavilo se sve dok nisam pomislila da ću od toga poludjeti. Pomrčina je Sunca završila i ptice su prestale s jutarnjom pjesmom, kriješnice se više nisu motale okolo (ili ih možda samo ja više nisam vidjela), vani su se na moru čule brodice koje su sirenom pozdravljale jedna drugu, onako kao što to katkada na brzinu rade u prolazu - brijanje i šišanje, uglavnom za dvadeset pet centi, a on još uvijek nije prestajao. Ponekad je preklinjao i nazivao me slatkom dušicom, nabrajao mi sve što će napraviti ako ga izvučem odande, kako će se promijeniti, kako će nam sagraditi novu kuću i kupiti mi bjuik koji misli da oduvijek želim. Zatim bi me proklinjao i govorio mi da će me pribiti na zid i zabiti mi užareni žarač u pičku, a onda me gledati kako se previjam od bolova prije no što me ubije.

Jednom je čak zatražio da mu dobacim onu njegovu bocu viskija. Možete li uopće u to povjerovati? Htio je tu svoju prokletu bocu i psovao me i nazivao prljavom ofucanom pizdom kad je vidio da mu je ne namjeravam donijeti.

Napokon se opet počelo mračiti - i to zaista smrkavati - pa mora da je bilo barem pola devet, možda čak i cijelih devet sati. Počela sam osluškivati neću li opet čuti automobile na East Laneu, ali se ništa nije čulo. Bilo je to dobro, ali sam znala da ne mogu očekivati da će me dobra sreća zauvijek služiti.

Nešto kasnije naglo podigoh glavu s prsa i shvatih da sam zadrijemala. Nije to moglo dugo trajati jer je na nebu nakon sunčeva zalaska još uvijek ostalo nešto rumenila, ali su kriješnice opet bile tu, a sova je ponovno započinjala svoje hukanje. Ovaj je put zvučalo kao da se osjeća nešto ugodnije nego ranije.

Malo se uspravih i zaškripah zubima zbog svih igala i iglica koje kao da me stadoše probadati čim sam se pomaknula: tako sam dugo klečala da su mi od koljena na niže noge potpuno utrnule. Iz bunara se, međutim, ništa nije čulo i ja se počeh nadati da je on konačno mrtav - da je umro dok sam ja drijemala. Onda začuh tiho meškoljenje, pa stenjanje i, napokon, njegov plač. To je bilo najgore - slušati ga kako plače zato što mu svaki pokret uzrokuje tako silan bol.

Oslonih se lijevom rukom o tlo i ponovno uperih svjetlo dolje u bunar. Bilo mi je prkoletno teško da se prisilim na to, posebno sada kada je bilo već gotovo potpuno mračno. On se nekako bio uspio uspraviti na noge i snop se svjetlosti odražavao u tri-četiri mokre lokvice oko njegovih radnih čizama. To me podsjetilo na pomrčinu koja se ogledala u razbijenim komadima obojenog stakla kako sam je vidjela kad me on prestao daviti i kad sam pala na pod.

Gledajući dolje u bunar, napokon shvatih što se dogodilo - kako je on uspio pasti s visine od petnaest ili dvadeset metara i samo se gadno izubijati umjesto da na licu mjesta pogine. Vidite, bunar nije bio potpuno suh. Nije se, doduše, ni ponovno napunio vodom - da se to desilo, vjerujem da bi se on bio utopio kao štakor u buretu za skupljanje kišnice - ali je dno u njemu bilo vlažno i mekano pa mu je ublažilo pad tako da ga vjerojatno, koliko je bio pijan, nije naročito ni boljelo.

Stajao je oborene glave, njišući se lijevo-desno i oslanjajući se rukama o kamene zidove da se ne bi ponovno srušio na tlo. Onda pogleda prema meni i naceri se. Od tog me cerenja čitavu prošla jeza, Andy, jer je to bio cerek mrtva čovjeka - mrtva čovjeka lica oblivena krvlju i krvlju natopljene košulje, mrtva čovjeka s nečim što je izgledalo kao dva kamena, umjesto očiju.

Onda se on poče verati uza zid bunara.

Gledala sam ravno u njega i još uvijek nisam mogla vjerovati. Zabio je prste između dva kamena bloka koja su stršala sa strane i povukao sam sebe uvis sve dok jednu nogu nije uspio uglibiti među druga dva bloka. Otpočinuo je na trenutak, a onda vidjeh kako jednu ruku uzdiže iznad glave i pipa. Nalikovao je na debeloga crnog kukca. Pronašao je drugi blok o koji će se osloniti, čvrsto se uhvatio te ispružio i drugu ruku da i njome to isto učini. Onda je opet sam sebe povukao prema gore. Kada je sljedeći put zastao da otpočine, okrenuo je okrvavljeno lice prema snopu svjetlosti iz moje svjetiljke i vidjeh kako mu se mahovina s kamena za koji se držao, u malim komadićima trusi po obrazima i ramenima.

Još uvijek se cerio.

Mogu li dobiti još nešto da ugasm žed, Andy? Ne, ne Beam - s tim je za večeras gotovo. Samo malo vode.

Hvala. Puno ti hvala.

E pa, pipao je tražeći sljedeće uporište kad mu se noga okliznu i on pade. Kad je prizemljio na stražnjicu, čulo se kako su ga dočekali blato i mulj. Vrisnuo je i zgrabio se za prsa kao što to rade glumci na televiziji kad moraju prikazati srčani udar, a onda mu glava pade na grudi.

Nisam to više mogla podnijeti. Posrćući, izvukoh se iz kupinova gustiša i pobjegoh prema kući. Otrčah u kupaonicu i stadoh povraćati. Onda odoh u spavaću sobu i legoh u krevet. Sva sam se tresla i cijelo sam vrijeme mislila: »Što ako još uvijek nije mrtav? Što ako preživi noć, što ako danima ostane živ tažeći žed vodom koja curka između kamenja ili se skuplja na blatnjavu dnu? Što ako nastavi doživati upomoć sve dok ga ne začuje netko od Caronovih, Langillovih ili

Jolanderovih i ne pozove Garretta Thibodeaua? Ili što ako nam netko sutra bane u kuću - netko od njegovih pajdaša s kojima obično pije ili netko s pozivom da se pridruži posadi na njegovu brodiću ili da sredi neki stroj - pa začuje krikove iz kupinova grmlja? Što onda, Dolores?»

Tada se javi drugi glas i odgovori mi na sva moja pitanja. Pretpostavljam da je pripadao unutrašnjem oku, no više mi je zvučao kao Vera Donovan, a manje kao Dolores Claiborne. Zazvučao je jasno i odsječno i kao da kaže: možeš me poljubiti u guzu ako ti se ne sviđa ovo što kažem. »Naravno da je mrtav«, reče taj glas, »a ako i nije, uskoro će biti. Umrijet će od šoka i boravka na vlažnu i hladnu mjestu, a i rebra su mu probila pluća. Neki ljudi možda neće vjerovati da čovjek u srpanjskoj noći može umrijeti zbog boravka na vlažnu i hladnu mjestu, no to su ljudi koji nikada nisu nekoliko sati proveli petnaestak metara pod zemljom sjedeći na mokrom otočkom stancu kamenu. Znam da ti nije ugodno misliti o ovome, Dolores, ali to barem znači da se možeš prestati brinuti. Odspavaj malo i kada se opet vratiš onamo, vidjet ćeš da će sve biti u redu.« Ne znam da li je to što je taj glas govorio, imalo smisla, ali se činilo da ga ima pa pokušah zaspiti. No, nije mi uspjelo. Svaki put kad bih načas utonula u san, pomislila bih da čujem Joea kako posrćući dolazi od suše prema stražnjim vratima i svaki put kad bi u kući nešto šušnulo, ja bih skočila.

Naposljetku to više nisam mogla izdržati. Svukoh sa sebe haljinu, odjenuh traperice i debelu majicu (mislim da bi se to reklo 'zatvarati vrata štale kad je konj već ukraden') i pograbih ručnu svjetiljku s poda u kupaonici iza ormarića kamo sam je bila ispustila kada sam kleknula da bih povraćala. Onda opet pođoh do bunara.

Vani je bilo mračno kao u rogu. Ne znam je li te noći mjesec uopće izašao, no i da jest, to ne bi ništa značilo jer se nebo opet prekrilo oblacima. Što sam bliže prilazila kupinovu grmlju iza suše, noge su mi postajale teže. Kada sam u snopu svjetla što je dolazio iz ručne svjetiljke opet ugledala daščani pokrov na bunaru, činilo mi se da ih jedva mogu podići.

Ipak sam uspjela - prisilila sam se da krenem ravno onamo. Stajala sam ondje gotovo pet minuta, nisam čula nikakva zvuka osim zrikavaca i vjetra koji je šuštao u kupinovu žbunju te sove koje je negdje hukala... vjerojatno upravo ona ista koju sam i ranije čula. A daleko na istoku čulo se kako valovi udaraju o rt, samo što je to zvuk na koji se na otoku toliko naviknete da ga jedva i primjećujete. Malo postajah ondje s Joeovom ručnom svjetiljkom u ruci, uperivši snop svjetlosti prema rupi usred daščanog pokrova, dok mi se masni, ljepljivi znoj cijedio po cijelom tijelu grizući me na mjestima na kojima me kupinovo trnje bilo izgreblo i izbolo, a onda sama sebi zapovijedih da kleknem i pogledam u bunar. Napokon, nisam li upravo zato i došla ovamo?

Da, ali kad sam se stvarno našla ondje, nisam to mogla učiniti. Mogla sam samo drhtati i iz grla ispustiti neki vriskavi jecaj, a srce mi zapravo nije udaralo, nego samo lepršalo u grudima poput kolibrića.

A onda neka blijeda ruka, sva prekrivena prašinom, krvlju i mahovinom, ispuza iz bunara i zgrabi me za gležanj.

Ispustih svjetiljku. Ona pade u grmlje ravno na rub bunara, što je bila sreća za mene: da je pala u bunar, našla bih se zaista u velikim govnama. No, nisam razmišljala o svjetiljci i dobroj sreći jer je govno u kojem jesam bila, bilo dovoljno veliko pa je jedino na što sam mislila, bila ta ruka oko moga gležnja, ruka koja me vukla prema rupi. To i redak iz Biblije: Iskopah klopku za neprijatelje svoje, a sam padoh u nju, koji mi je odzvanjao u glavi poput golema željeznog zvona.

Vrisnuh i pokušah se istrgnuti, no Joe me tako čvrsto držao da mi se učini kao da mu je ruka izlivena od cementa. Oči su mi se bile dovoljno priučile na mrak pa sam ga vidjela i unatoč tome što je snop svjetlosti iz ručne svjetiljke bio okrenut u krivom smjeru. Napokon se gotovo uspio izvući iz bunara. Bog zna koliko je puta morao padati natrag, ali je na koncu uspio stići gotovo do vrha. Mislim da bi vjerojatno i potpuno izašao iz bunara da se ja nisam vratila upravo u tom trenu.

Glava mu se nalazila još samo pola metra ispod onoga što je bilo preostalo od daščanog pokrova i još se uvijek cerio. Donja mu je zubna proteza malčice virila iz usta - mogla sam to vidjeti isto tako jasno kao što sada vidim tebe kako mi

sjediš preko puta, Andy - pa mi se činilo kao da se to neki konj ceri na mene, a neki su mu zubi bili pocrnjeli od krvi kojom su bili prekriveni.

- Doh-lorrrr-esss - zadahtano je govorio i dalje me vukući. Vrisnuh i padoh na leđa, a onda počeh klizati prema onoj proklesnoj rupi u tlu. Čula sam kako kupinovo trnje pucketa i krcka dok su moje traperice klizale kroz njega i preko njega. - Doh-lorrrr-essss, gaduro jedna - reče, ali mi se sada nekako više činilo kao da pjeva. Sjećam se da sam pomislila: »Uskoro će zapjevati i 'Koktel na mjesečini'.«

Uhvatih se za grmlje pa izgreboh i okrvavih ruke o trnje. Pokušah ga slobodnom nogom udariti po glavi, ali mi je bio malo prenisko: nekoliko mu puta okrznuh glavu petom, no to je bilo sve.

- Dođi, Doh-lorrrrr-essss - pozva me on kao da me namjerava izvesti na sladoled sa sodom ili možda u Fudgyjev plesnjak gdje se plešu kaubojski plesovi. Stražnjicom udarih o jednu od preostalih dasaka pored bunara pa shvatih da ćemo se, ako smjesta nešto ne poduzmem, oboje stropoštatati na dno i ondje ostati, vjerojatno jedno drugome u zagrljaju. Pa kada nas otkriju, naći će se ljudi - većinom luckaste guske poput Yvette Anderson - koji će reći kako to samo pokazuje koliko smo se silno voljeli.

To je odlučilo. Izvukoh iz sebe još malo dodatne snage i još se jednom trgnuh unatrag. Malo je nedostajalo da me ne ispusti, no tada mu ruka skliznu s moje noge. Mora da sam ga cipelom pogodila ravno u lice. On vrisnu, nekoliko puta zalamata rukom baš pored mog stopala, a onda zauvijek iščeznu. Očekivala sam da ću čuti kako je tresnuo o dno, ali se to ne desi. Kučkin sin nikako nije odustajao: da je živio na isti način na koji je umro, mislim da između njega i mene nikada ne bi bilo nikakvih problema.

Osovih se na koljena i vidjeh kako se on njiše u rupi... ali se nekako zadržava da ne padne. Pogleda uvis prema meni, pokretom glave ukloni okrvavljeni pramen kose iz očiju i naceri se. Zatim mu ruka ponovno izviri iz bunara i zagrebe po zemlji.

- Dol-oooh-ress - zastenja on. - Dol-oooh-russ, Dol-oooh-russ, Dol-ooooohhh-russ!

A onda se poče izvlačiti iz bunara.

- Lupi ga po glavi, gusko - oglasi se na to Vera Donovan, i to ne u mojoj glavi poput one djevojčice koju sam bila vidjela nešto ranije. Razumijete li što govorim? Čula sam njezin glas baš kao što vas troje sada slušate moj, pa da je ondje bila Nancy Banister sa svojim kazetofonom, mogli biste snimku toga glasa bezbroj puta ponavljati. Znam to isto tako točno kao što znam kako se zovem. U svakom slučaju, pograbiš jedan od kamenova poredanih na tlu po rubu bunara. Joe me htjede ščepati za zapešće, ali ja iščupah kamen iz zemlje prije no što je uspio stisnuti šaku. Bio je to velik kamen, sav prekriven suhom mahovinom. Podigoh ga iznad glave. Joe podiže pogled prema njemu. Glava mu je sada već bila izvirila iz rupe, a izgledalo je kao da će mu oči svaki čas iskočiti iz duplji. Svom snagom bacih kamen na njega i začuh kako mu puca donja proteza. Zvučalo je kao kada ispustite porculanski tanjur na ognjište od opeka. Zatim Joe iščeznu, stropoštavši se u bunar, a kamen nestade zajedno s njim.

Onesvijestih se. Ne sjećam se da sam se onesvijestila, nego samo toga kako sam ležala i gledala u nebo. Od oblaka se ništa nije vidjelo, pa zatvorih oči... a kad sam ih otvorila, nebo je opet bilo puno zvijezda. Trebalo mi je malo vremena da shvatim što se desilo, da sam se bila onesvijestila i da su se oblaci razišli dok sam ležala u nesvijesti.

Ručna je svjetiljka još uvijek ležala u šikari pored bunara, a snop je svjetlosti još uvijek bio jak i svijetao. Podigoh je i posvijetlih u bunar. Joe je ležao na dnu, glave nagnute na jedno rame, s rukama u krilu i raširenih nogu. Kamen koji sam mu bacila na glavu, ležao je između njih.

Pet sam minuta držala svjetlo upereno u njega čekajući da vidim hoće li se pomaknuti, no ništa se ne dogodi. Onda ustadoh i krenuh natrag u kuću. Morala sam dva puta zastati kad se sve oko mene zamaglilo, no konačno sam uspjela. Pođoh u spavaću sobu, zbacih sa sebe odjeću i ostavih je ondje gdje je pala. Odoh pod tuš i ostadoh pod raspršenim mlazom, onoliko vrućim koliko sam to mogla podnijeti, ne nasapunjavši se niti opravši kosu, nego sam samo stajala ondje podignuta lica tako da voda može padati po njemu. Mislim da

sam tu pod tušem mogla i zaspati, no onda se voda počela hladiti. Brzo oprah kosu prije no što postane potpuno studena i izađoh ispod tuša. Ruke su mi i noge bile sve izgrebene, grlo me još uvijek paklenski boljelo, ali sam mislila da ni od jedne od tih stvari neću umrijeti. Uopće mi nije padalo na pamet što bi netko mogao zaključiti na osnovu svih tih ogrebotina, a da i ne spominjemo modrice na vratu, kad Joea pronađu u bunaru. Barem ne tada.

Navukoh spavaćicu, padoh u krevet i ubrzo zaspah uz upaljeno svjetlo. Za manje se od sat vremena probudih vrišteći zbog Joeove ruke na mojem gležnju. Na trenutak odahnuh kad shvatih da je to samo san, no onda pomislih: »A što ako se on opet vere uz zid bunara?« Znala sam da nije tako - bila sam ga zauvijek sredila bacivši na njega onaj kamen i on je drugi put pao dolje - ali je jedan dio u meni bio siguran da jest i da će on za minutu ili nešto više od toga izaći iz bunara. A kad jednom izađe, doći će po mene.

Pokušah leći i izbaciti to iz glave, no nisam mogla - slika kako se on penje uza zid bunara postajala je sve jasnijom i srce mi je tako jako tuklo da sam osjećala kao da će puknuti. Konačno nazuh cipele, ponovno dograbih svjetiljku i u spavaćici otrčah do bunara. Taj sam put dopuzala do ruba: nisam se ni za što na svijetu mogla prisliliti da hodam. Previše sam se bojala da bi njegova blijeda ruka mogla ispuzati iz tame i zgrabiti me.

Napokon posvijetlih u bunar. Ležao je ondje upravo onako kao i prije, s rukama u krilu i glavom nagnutom na jednu stranu. Kamen je još uvijek ležao na istom mjestu, između njegovih raširenih nogu. Dugo sam ga promatrala i kad sam se taj put vratila u kuću, počeh shvaćati da je zaista mrtav.

Uvukoh se u krevet, ugasih svjetiljku i ubrzo utonuh u san. Sjećam se da je posljednje što sam pomislila bilo: »Sada će sve biti u redu«, no nije bilo. Probudih se nekoliko sati kasnije, sigurna da čujem nekoga u kuhinji. Sigurna da u kuhinji čujem Joea. Htjedoh skočiti iz kreveta, ali mi se noga zaplete u pokrivače i ja padoh na pod. Podigoh se i počeh pipati naokolo u potrazi za prekidačem, sigurna da ću osjetiti kako su mi se Joeove ruke sklopile oko vrata prije nego što ga uspijem pronaći.

To se, dakako, nije dogodilo. Upalih svjetlo i obiđoh cijelu kuću. Bila je prazna. Onda nazuh cipele, dograbih svjetiljku i opet otrčah do bunara.

Joe je još uvijek ležao na dnu s rukama u krilu i glavom na ramenu. Ipak sam ga dugo morala promatrati prije no što sam samu sebe uspjela uvjeriti da mu je glava nagnuta na isto rame. Pomislih da vidim kako miče nogom, iako je to najvjerojatnije zaplesala neka sjenka. Bilo je puno sjenki jer mi, pravo da vam kažem, ruka koja je držala svjetiljku, nije bila baš jako mirna.

Dok sam klečala ondje s kosom skupljenom na potiljku i vjerojatno nalik na onu gospu na naljepnicama White Rocka, obuze me čudna napast - osjetih da bih se klečeći najradije nagnula naprijed sve dok se ne stropoštam u bunar. Našli bi me pored Joea - što baš i nije najbolje mjesto na kojem čovjek može završiti, barem što se mene tiče - no barem me ne bi našli u njegovu zagrljaju... i više se ne bih morala buditi s mišlju da je on sa mnom u sobi ili osjećati da moram sa svjetiljkom otrčati do bunara da vidim i provjerim i uvjerim se u to je li on još uvijek mrtav.

Tada se opet javi Verin glas, samo što je ovaj put to doista bilo u mojoj glavi. Znam da jest, baš kao što znam da mi je prvi put govorila ravno u uho. »Jedino mjesto u koje ćeš se stropoštatati jest tvoj vlastiti krevet«, reče mi taj glas. »Malo odspavaj, a kada se probudiš, pomrčine više zaista neće biti. Iznenadit ćeš se koliko sve bolje izgleda kad sunce izađe.«

To je zvučalo kao dobar savjet i ja odlučih da ga slijedim. Ipak zaključah oboja vanjska vrata, a prije no što ću poći u krevet, učinih nešto što ni prije ni poslije toga nikada nisam učinila: podmetnuh stolicu pod kvaku na vratima.

Sramim se to priznati - obrazi su mi se užarili pa vjerujem da sam sva pocrvenjela - ali mora da mi je to pomoglo jer sam zaspala čim mi je glava dotakla jastuk. Kad sam sljedeći put otvorila oči, jasno je danje svjetlo prodiralo kroz prozor. Vera mi je bila dopustila da uzmem slobodan dan - rekla je da se Gail Lavesque i neke od ostalih djevojaka mogu pobrinuti za to da kuću dovedu u red nakon velike zabave koju je planirala za noć nakon dvadesetoga - i to mi je odgovaralo.

Ustadoh i opet se otuširah, a onda se odjenuh. Bila sam toliko izlomljena da mi je za sve to trebalo pola sata. Uglavnom su u pitanju bila križa: ona su mi bila slaba točka još od one večeri kada me Joe cjepanicom udario po bubrezima, a sigurno sam se i opet pretjerano istegnula, najprije kad sam onaj kamen kojim sam pogodila Joea, izvlačila iz zemlje, a zatim kad sam ga onako podigla iznad glave. Što god da je bilo posrijedi, mogu vam reći da je đavolski boljelo. Kad sam napokon navukla odjeću na sebe, sjedoh za kuhinjski stol obasjan sjajnom sunčevom svjetlošću da popijem šalicu crne kave i razmislim o stvarima koje moram obaviti. Nije toga bilo puno, iako se kasnije ništa nije odvijalo onako kako sam ja mislila da će se odvijati, ali je sve trebalo obaviti kako valja: zaboravim li nešto ili ako štogod previdim, završit ću u zatvoru. Joe St. George nije baš bio naročito obljubljen na Little Tallu i nije bilo puno ljudi koji bi me osuđivali zbog onoga što sam učinila, no nitko vam neće prikačiti odlikovanje niti će u vašu čast upriličiti svečanost zato što ste ubili čovjeka, bio on obično bezvrijedno govno ili ne.

Nalih još jednu šalicu kave i izađoh na stražnji trijem da je popijem... i da malo bacim pogled uokolo. Obje su kutije sa zrcalom i jedno od stakala za promatranje bili ponovno pospremljeni u papirnatu vrećicu koju mi je Vera bila dala. Komadi drugoga stakla za promatranje ležali ondje gdje su pali u času kada je Joe bio naglo skočio i staklo mu iskliznulo iz krila i razbilo se na daščanom podu trijema. Na trenutak se zamislih nad tim staklenim komadićima. Na koncu odoh u kuću, uzeh metlu i lopaticu za smeće i pometoh razbijeno staklo. Bila sam zaključila da će, s obzirom na moj posao i na to da toliko ljudi na otoku zna kako zarađujem za život, biti sumnjivije ako ga ostavim da ondje leži.

U početku sam zamislila da će biti najbolje reći kako to poslijepodne Joea nisam ni vidjela. Reći ću svima da je već bio otišao kad sam se vratila od Vere ne potrudivši se ni da mi ostavi poruku o tome kamo je odvekao svoju blesavu guzicu, pa sam se razbješnjela i izlila na zemlju cijelu bocu skupoga viskija. Ako ispitivanja pokažu da je bio pijan kad je pao u bunar, to me ne mora nimalo brinuti: Joe je mogao naći cugu na mnogo mjesta, između ostaloga i ispod našeg kuhinjskog sudopera.

Jedan me pogled u ogledalo uvjeri da to neće biti dobro - ako Joe nije bio kod kuće i masnice na mojem vratu nisu njegovo djelo, pitat će me otkuda mi to, a što ću onda reći? Da mi ih je donio sveti Nikola? Srećom sam sebi bila ostavila izlaz - rekla sam Veri da ću Joea, ako se bude ponašao kao divljak, vjerojatno ostaviti da se pirja u vlastitom sosu i otići da promatram pomrčinu s East Heada. Nisam u glavi imala nikakav plan kad sam izgovarala te riječi, ali ih sada blagoslovih.

Sam East Head neće odgovarati - tamo je bilo ljudi i oni će znati da nisam bila s njima, ali se na putu prema East Headu nalazio Russian Meadow s kojeg se pružao dobar pogled prema zapadu, a ondje nije bilo nikoga. Vidjela sam to vlastitim očima dok sam sjedila na trijemu, a i kasnije dok sam prala suđe. Jedino pravo pitanje...

Što, Frank?

Ne, nisam se nimalo brinula zbog njegova kamioneta koji je stajao pred kućom. Vidiš, Joe je '59. godine dobio, jednu za drugom, tri ili četiri opomene zbog vožnje u alkoholiziranom stanju, pa su mu konačno na mjesec dana oduzeli vozačku dozvolu. Edgar Sherrick, koji je u to vrijeme bio naš redarstvenik, došao je k nama i rekao Joeu da, ako baš hoće, može piti do besvijesti, ali da će ga on, kada ga sljedeći put uhvati da vozi iako je pijan, otpremiti pred Okružni sud i potruditi se da mu na godinu dana oduzmu vozačku dozvolu. On i njegova žena zbog jednog su pijanog vozača još tamo 1948. ili 1949. izgubili kćerkicu, pa iako je Edgar u svemu ostalome bio prilično mlitav, prema pijancima je za volanom bio neumoljiv. Joe je to znao pa nakon tog časkanja s Edgarom na našem trijemu, više nikada nije vozio ako bi u sebi imao više od dva pića. Ne, kada sam se vratila s Russian Medowa i otkrila da Joea nema, pomislila sam da je netko od prijatelja došao po njega i odveo ga nekamo na proslavu u čast pomrčine Sunca - to je bila priča koju sam namjeravala ispričati.

Počela sam govoriti o tome da je jedino pravo pitanje koje je trebalo riješiti bilo pitanje što da učinim s bocom i ostatkom viskija u njoj. Ljudi su znali da sam mu u posljednje vrijeme kupovala piće, ali to nije ništa smetalo: znala sam

da misle kako to činim zato da bi on odustao od toga da me tuče. No, gdje bi ta boca bila završila da je priča koju sam pokušavala izgraditi, bila istinita? To možda i nije ništa značilo, ali je i moglo značiti. Kada počinete umorstvo, nikada ne znate što se kasnije može vratiti i navući vam nevolju na vrat, a to je i najbolji razlog za koji znam da ga ne uopće počinete. Pokušah se postaviti na Joeovo mjesto - nije bilo ni izdaleka tako teško kako bi to čovjek možda pomislio - i istog časa shvatih da Joe ne bi otišao nikamo i ni s kim sve dok je u boci bio barem gutljajčić viskija. Boca je morala zajedno s njime u bunar, pa je ondje doista i završila... naime, sve, osim čepa. Njega sam bacila u smeće, na onu hrpicu razbijenoga obojenog stakla.

Podoh do bunara noseći bocu u kojoj se bućkao ostatak viskija i razmišljajući: »Bacio se na cugu i to me nije smetalo, štoviše, upravo sam to i očekivala, ali je onda pobrkao moj vrat i ručicu na pumpi, a to me jest zasmetalo, pa sam uzela svoju kutiju sa zrcalom i sama otišla do Russian Meadowa, proklinjući poriv koji me uopće natjerao da se zaustavim i kupim mu tu bocu Johnnie Walkera. Kad sam se vratila, njega nije bilo. Nisam znala kamo ni s kim je otišao, a nije me bilo ni briga. Samo sam počistila nered koji je za njim ostao i nadala se da će biti u boljem raspoloženju kad se vrati.« Ponadah se da to zvuči dovoljno krotko i da će djelovati uvjerljivo.

Mislím da me u vezi s tom prokletom bocom najviše odbijalo to što sam, da bih je se riješila, morala otići do bunara i opet vidjeti Joea. No, ono što se meni sviđalo ili nije sviđalo, u svemu tome nije baš puno značilo.

Zabrinjavalo me kako će danas izgledati kupinovo grmlje, no ono nije bilo toliko izgaženo koliko sam se bojala da bi moglo biti, a neki su se od grmova već uspravljali. Pomislih da će, dok ja prijavim Joeov nestanak, uglavnom izgledati kao i obično.

Nadala sam se da pri punoj dnevnoj svjetlosti bunar neće izgledati tako jezivo, ali jest, a rupa je u sredini daščanog pokrova izazivala još i veću grozu. Nije više baš nalikovala na oko, budući da su neke daske bile istrgnute, ali čak ni to nije pomagalo. Nije nalikovala na oko, ali je podsjećala na prazno postolje na kojem je nešto napokon do te mjere istrunulo da je s njega palo. A mogla sam osjetiti i onaj vlažni miris koji podsjeća na bakar i to me podsjetilo na djevojčicu koju sam u duhu bila na časak vidjela, pa se zapitah kako se ona snalazi ovoga sljedećeg jutra.

Najradije bih se bila okrenula i vratila kući, no umjesto toga podoh ravno do bunara ne postajkujući previše. Htjela sam ono što me čekalo ostaviti za sobom što prije budem mogla... i više se ne osvrutati, Andy. Nakon toga sam se morala pozabaviti time da se pobrinem za djecu i suočim se sa svime što se može dogoditi.

Spustih se na tlo i pogledah u bunar. Joe je još uvijek ležao ondje s rukama u krilu i glave nagnute na jedno rame. Muhe su mu kružile oko lica, pa kad sam ih vidjela, to me jednom i zauvijek uvjeri da je on zaista mrtav. Držala sam bocu iznad bunara omotavši grlić rupčićem - nisu u pitanju bili otisci prstiju, nego je naprosto nisam htjela dotaknuti - pa je bacih unutra. Ona pade u blato pored Joea, ali se ne razbi. Muhe se, međutim, razletješe: spustiše mu se na vrat i zavukoše u ovratnik košulje. To nisam nikada zaboravila.

Počeh ustajati s namjerom da odem odande - od pogleda na muhe koje mu se zavlače pod košulju opet mi se lagano počelo povraćati - kada mi oko zape na gomilu nabacanih dasaka koje sam onaj prvi put bila iščupala da bih mogla baciti pogled na Joea. Ne bi ih bilo dobro ondje ostaviti: nađu li ih, to bi moglo izazvati raznorazna pitanja.

Razmislih o tome na trenutak, a onda, kad shvatih da jutro već odmiče i da bi u bilo koje vrijeme netko mogao navratiti zato da malo porazgovara bilo o pomrčini ili o Verinim pripremama, posláh ih u sebi dovrága i bacih u bunar. Zatim se vratih u kuću. Vratih se u kuću korak po korak, valjalo bi reći, jer su po trnju posvuda visjele krpice s moje haljine i kombinea i ja ih poskidah koliko god sam ih mogla pronaći. Kasnije se toga dana vratih i skinuh još tri-četiri komadića koja sam prvi put previdjela. Bilo je i sitinih grudica s Joeove flanelske košulje, ali njih ostavih. »Neka Garrett Thibodeau izvuče iz toga sve što može«, pomislih. »Neka bilo tko izvuče iz toga sve što može. Izgledat će kao da se

napio i pao u bunar, a s glasom koji je Joea ovdje pratio, što god ljudi zaključili, najvjerojatnije će mi ići u prilog.«

Ti se komadići tkanine, međutim, nisu pridružili razbijenom staklu i čepu s boce Johnnie Walkera koji su već bili u smeću: kasnije sam ih toga dana bacila u ocean. Baš sam išla preko dvorišta i htjela se uspeti stepenicama koje su vodile na trijem kadli mi nešto pade na pamet. Joe me bio uhvatio za onaj komad mojega kombinea koji je lepršao za mnom - što ako mu je komadić ostao u ruci? Što ako ga drži u stisnutoj šaci koja mu na dnu bunara svinuta leži u krilu?

Smrznuh se na tu pomisao... i to se doslovce smrznuh. Stajala sam u dvorištu na vrućem srpanjskom suncu, a niz leđa su mi prolazili srsi i osjećala sam se kao da mi je u kostima nula stupnjeva, kako se to kaže u jednoj pjesmi koju sam čitala u srednjoj školi. Tada mi se opet u duhu javi Vera: »Budući da u vezi s tim ne možeš ništa učiniti, Dolores,« reče, »preporučam ti da se toga ostaviš.« To se činilo dobrim savjetom pa se popeh stepenicama i uđoh u kuću.

Veći sam dio jutra provela obilazeći oko kuće i vani na trijemu, u potrazi za... zapravo, ne znam. Ne znam što sam točno tražila. Možda sam očekivala da će se ono unutrašnje oko zaustaviti na još nečemu što je trebalo obaviti ili za što se trebalo pobrinuti, onako kako se zaustavilo na gomilici dasaka pored bunara. Ako je i bilo tako, ja nisam ništa vidjela.

Oko jedanaest sati učinih sljedeći korak, to jest nazvah Gail Lavesque u Borik. Raspitah se o njezinim dojmovima o pomrčini i svemu ostalome, a onda zapitah kako se stvari odvijaju u kući Njezina Veličanstva.

- Pa - ona će na to - ne mogu se požaliti jer i nisam vidjela nikog drugog osim onog starog ćelavka s brkovima nalik na četkicu za zube - znaš na koga mislim? Rekoh da znam.

- Sišao je oko pola deset i otišao u vrt iza kuće jedva se vukući i držeći se za glavu, ali je barem hodao uspravno, što se za većinu ostalih baš i ne bi moglo reći. Kada ga je Karen Joalnder upitala hoće li popiti čašu svježeg iscijeđenog narančinog soka, odjurio je s trijema i stao povraćati među petunijama. Trebala si ga čuti, Dolores - bljaaaaaakkk!

Nasmijah se do suza, a smijeh mi nikad nije bolje prijaio.

- Mora da su priredili zabavu kad su se vratili s trajekta - reče Gail. - Kad bi mi netko dao pet centi za svaki opušak što sam ga jutros pokupila - čuj, samo pet centi - mogla bih kupiti novi novcati ševrolet. No, kuća će biti kao po žnorici prije nego se gospođa Donovan sva mamurna dovuče niz prednje stepenice, na to možeš računati.

- Znam da hoće - rekoh - a ako ti bude trebalo bilo što pomoći, znaš da me možeš nazvati.

Gail se nasmija.

- Zaboravi - reče. - Prošli si tjedan izgulila prste radeći, a gospođa Donovan to zna isto tako dobro kao i ja. Ne očekuje da će te vidjeti prije sutrašnjeg jutra, a isto tako ni ja.

- U redu - rekoh, a onda malo zastadoh. Ona očekuje da ću se ja sada oprostiti, pa ako umjesto toga kažem nešto drugo, to će dobro upamtiti... a upravo sam to i željela. - Nisi vidjela Joea negdje u blizini? - zapitah.

- Joea? - ona će. - Tvog Joea?

- Aha.

- Ne, nikad ga ovdje nisam vidjela. Zašto pitaš?

- Noćas nije došao kući.

- Oh, Dolores! - uzviknu ona, istodobno užasnuto i sa zanimanjem. - Otišao je piti?

- Naravno - odvratih. - Zapravo i nisam naročito zabrinuta - nije to prvi put da ostane vani cijelu noć i laje na mjesec. Vratit će se on: rdave se pare nikada ne možeš riješiti.

Potom spustih slušalicu osjećajući da sam obavila dobar posao i posijala prvo sjeme.

Za ručah pripremih topli sendvič sa sirom, ali ga nisam mogla pojesti. Od mirisa sira i prženog kruha digao mi se želudac i oblio me znoj. Popih dva aspirina umjesto jela i legoh u krevet. Nisam mislila da ću zaspati, ali ipak jesam. Kad sam se probudila, bilo je gotovo četiri sata i vrijeme da zasijem još koje sjeme. Nazvah Joeove prijatelje - naime, nekolicinu njih koji su imali telefon -

i svakoga od njih zapitah je li vidio Joea. Prošle noći nije došao kući, rekoh, i još uvijek ga nema pa sam se počela zabrinjavati. Svi mi, dakako, odgovoriše da ga nisu vidjeli i svi su htjeli čuti svaku Božju pojedinost, no jedino sam s Tommyjem Andersonom malo više razgovarala - vjerojatno zato što sam znala kako se Joe ranije hvalisao pred Tommyjem da drži ženu na uzici, a jadni je Tommy sve to gutao. Čak sam i s njim pazila da ne pretjeram: samo rekoh da smo se Joe i ja posvađali i da je Joe najvjerojatnije bijesan otišao od kuće. Uvečer sam obavila još nekoliko poziva, upućenih, između ostaloga, i ljudima kojima sam već bila telefonirala, pa sva sretna ustanovih da su se govorkanja već počela širiti. Te noći nisam baš dobro spavala: mučili su me strašni snovi. U jednome sam od njih sanjala Joea. Stajao je na dnu bunara okrenuvši prema meni blijedo lice i one tamne krugove iznad nosa zbog kojih se činilo kao da ima dva komada ugljena umjesto očiju. Reče mi da je osamljen i stade me preklinjati da skočim k njemu u bunar i pravim mu društvo.

Drugi je san bio još gori jer sam u njemu sanjala Selenu. Bilo joj je otprilike četiri godine i na sebi je imala ružičastu haljinicu koju joj je baka Trisha kupila malo prije svoje smrti. Selena izađe k meni u dvorište i ja vidjeh da u ruci drži moje krojačke škare. Ispružih ruku da ih uzmem, ali ona samo odmahnu glavom. »Ja sam za sve kriva i ja moram za to platiti«, reče. Zatim podiže škare do lica i - cak! - odreza njima vlastiti nos. Nosić pade u prašinu između njezinih lakiranih cipelica i ja se s vriskom probudih. Bilo je tek četiri sata ujutro, ali je bilo malo vjerojatno da ću te noći još moći zaspati i bila sam dovoljno pametna da to shvatim.

U sedam sati ponovno nazvah Verinu kuću i ovaj mi put odgovori Kenopensky. Rekoh mu da znam kako me Vera jutros očekuje, ali da ne mogu doći, barem ne prije nego što otkrijem gdje mi je muž. Rekoh da se dvije noći za redom nije vratio kući, a ranije mu je, kad bi se napio, jedna noć uvijek bila maksimum.

Pri kraju razgovora Vera podiže slušalicu na drugom telefonu i zapita me što se događa.

- Ne znam gdje mi je muž - rekoh.

Ona nekoliko trenutaka ne reče ništa, a bila bih dala ne znam što da doznam što misli u tom času. Zatim opet progovori i reče da nju, kad bi bila na mojem mjestu, ne bi nimalo smetalo što ne zna gdje je Joe St. George.

- Pa - odvratih - imamo troje djece, a i nekako sam se navikla na njega. Doći ću malo kasnije, ako se on vrati.

- Dobro - ona će, a zatim zapita: - Ted, jesi li još tu?

- Da, Vera - reče on.

- Idi i pozabavi se nekim muškim poslom - zapovjedi mu ona. - Zabij nešto u kući ili iznesi nešto van, svejedno.

- Da, Vera - ponovi on i na vezi se začu tihi škljocaj kad je spustio slušalicu. Vera je svejedno još nekoliko trenutaka šutjela, a zatim reče:

- Možda mu se nešto dogodilo, Dolores.

- Da - rekoh - i to me ne bi nimalo iznenadilo. Posljednjih je nekoliko tjedana baš gadno puno pio, a kad sam na dan pomrčine Sunca pokušala s njim razgovarati o dječjem novcu, skoro me zadavio, tako da sam jedva ostala živa.

- Oh, zaista? - ona će na to. Prođe još nekoliko trenutaka, a onda Vera reče: - Puno sreće, Dolores.

- Hvala - odvratih. - Možda će mi trebati.

- Ako bilo što budem mogla učiniti, obavijesti me.

- To je vrlo ljubazno od vas - rekoh.

- Ma kakvi - uzvratila ona. - Jednostavno bi mi bilo mrsko da te izgubim. Danas je tako teško naći poslugu koja prašinu neće pomesti pod tepih.

A da ne govorimo o posluzi koja je kadra upamtiti da otirače za noge treba okrenuti tako da natpis na njima bude okrenut u pravom smjeru, pomislih, ali to ne rekoh. Samo joj zahvalih i spustih slušalicu. Pričekah još pola sata, a onda nazvah Garretta Thibodeaua. U ono vrijeme nismo na Little Tallu znali za nešto tako sjajno i suvremeno kao što je dužnost šefa policije, nego je Garrett bio gradski redarstvenik. Preuzeo je taj posao nakon Edgara Sherricka kad je on 1960. godine doživio moždani udar.

Rekoh mu da Joe posljednje dvije noći nije došao kući pa se već počinjem brinuti. Garrett mi je djelovao nekako smučeno - mislim da je bio tek nedavno

ustao i još nije bio popio prvu kavu - ali reče da će stupiti u vezu s policijom na kopnu i raspitati se kod nekih ljudi na otoku. Znala sam da je riječ o istim ljudima koje sam već i sama bila nazvala - neke od njih i dvaput - ali mu to ne reko. Garrett zaključio rekavši kako će se Joe sigurno pojaviti negdje oko ručka. Kako da ne, stari prdežu, pomislih spuštajući slušalicu, baš kao što će i prase će zviždati. Mislim da je taj čovjek imao taman dovoljno mozga da otpjeva »Yankee Doodle« kad bi mu se prisralo, ali sumnjam da je mogao upamtiti riječi. Prošao je cijeli prokleti tjedan prije no što su pronašli Joea i ja sam već bila napola sišla s uma prije no što se to dogodilo. Selena se vratila kući u srijedu. Nazvala sam je u utorak, kasno poslijepodne, da joj kažem da joj je otac nestao i da to počinje izgledati ozbiljno. Zapitah je želi li se vratiti kući, a ona je rekla da želi. Melissa Caron - Tanyina majka, sjećate se - otišla je po nju i dovela je. Dečke nisam ni zvala - za početak sam imala dovoljno posla i sa Selenom. U četvrtak, dva dana prije no što će pronaći Joea, došla je za mnom u povrtnjak i zatražila:

- Mama, reci mi nešto.

- Izvoli, dušo - reko. Vjerujem da sam zvučala dovoljno mirno, ali sam imala jasnu, o da, vrlo jasnu predožbu o tome što će uslijediti.

- Jesi li mu ti nešto učinila?

Najednom mi se vratio onaj moj san - četverogodišnja Selena u ružičastoj haljinici kako podiže uvis moje krojačke škare i njima reže vlastiti nosić. I ja pomislih, zapravo, zamolih: »Bože, pomoz mi da slažem vlastitoj kćeri. Molim te, Bože. Nikada više neću ništa od tebe tražiti, samo ako mi pomogneš da slažem vlastitoj kćeri i učiniš da mi ona povjeruje i da nikad ništa ne posumnja.«

- Ne - odgovorih. Na rukama sam nosila vrtlarske rukavice, ali ih skinuh tako da je mogu golim rukama uhvatiti za ramena. Pogledah je ravno u oči. - Ne, Selena - reko - bio je pijan i odvratio se ponašao i tako me čvrsto zgrabio za vrat da su mi od toga ostale modrice, ali ja njemu nisam ništa učinila. Samo sam otišla od kuće, a i to sam učinila samo zato što me bilo strah ostati s njim. Možeš to razumjeti, zar ne? Možeš me razumjeti i ne osuđivati me? Barem ti znaš kako to izgleda kad se njega bojiš. Je li tako?

Ona kimnu glavom, ali nije skidala pogleda s mene. Oči su joj bile tamnije plave no što sam ikada vidjela - boje oceana na rubu olujnoga područja. U duhu sam vidjela kako sijevaju oštrice škara i kako njezin sitni okrugli nosić pada u prašinu. I reći ću vam što mislim - mislim da mi je Bog tog dana napola uslišao molitvu. Primijetila sam da on i inače tako odgovara na molitve. Nijedna laž koju sam kasnije izgovorila o Joeu nije bila veća od laži koju sam tog vrućeg srpanjskog poslijepodneva među grahom i krastavcima rekla Seleni... no je li mi ona povjerovala? Povjerovala ni u što ne sumnjajući? Koliko god to željela, ne mogu vjerovati da je odgovor potvrđan. Upravo su joj od sumnje oči tada potamnjele, a to se događalo i kasnije.

- Moja je najveća krivnja u tome - reko - što sam mu kupila bocu pića - pokušavala sam ga podmititi da se prema meni lijepo ponaša - a trebala sam biti pametnija.

Ona se na minutu zagleda u mene, a onda se saže i podiže vrećicu s krastavcima koje sam bila nabrala.

- Dobro - reče - odnijet ću ovo u kuću mjesto tebe.

I to je bilo sve. Nikad nismo ponovno o tome govorile, ni prije nego su našli Joea ni poslije toga. Mora da je ona o meni čula hrpu govorkanja, i po otoku i u školi, ali nas dvije više nikada o tome nismo govorile. No, upravo se tada, tog poslijepodneva u vrtu između nas počela uvlačiti hladnoća i pokazala se prva pukotina u zidu što ga obitelj podiže između sebe i ostalog svijeta. Otada se ta pukotina samo sve više širila. Selena me naziva i piše mi točno kao sat, vrlo je redovita u tome, ali smo svejedno odvojene jedna od druge. Postale smo strankinje. Ono što sam učinila, učinila sam najvećim dijelom zbog Selene, a ne zbog dječaka ili zbog novca što im ga je tata pokušao ukrasti. Najviše sam ga zbog Selene bila poslala u smrt, pa iako sam to učinila zato da je od njega zaštitim, taj me čin stajao najvećega dijela njezine ljubavi prema meni. Jednom sam čula svojeg tatu kako kaže da je Bog dao dreku pljusku kad je stvorio svijet, a tokom sam godina počela shvaćati što je pod time mislio. a znate što

je u svemu tome najgore? Ponekad je to smiješno. Ponekad je tako smiješno da ne možeš, a da se ne nasmiješ pa makar se oko tebe sve rušilo.

U međuvremenu Garrett Thibodeau i njegovi frendovi iz brijačnice i dalje uporno nisu uspijevali pronaći Joea. Bila sam dospjela do toga da počnem pomišljati kako ću još ja sama tobože slučajno morati naići na nejga, ma koliko mi se ta zamisao malo sviđala. Da se nije radilo o lovi, bila bih naj sretnija da ga mogu ostaviti ondje dolje sve dok ne odjekne trublja Sudnjega dana. No, novac je bio prijeko u Jonesportu, na bankovnom računu koji je glasio na njegovo ime, a meni nije ni na pamet padalo da čekam sedam godina dok Joea zakonski ne proglase mrtvim pa da mogu doći do novca. Selena je trebala krenuti u koledž za malo više od dvije godine i jedan bi joj dio tog novca dobro došao.

Zamisao da je Joe možda ponio bocu sa sobom u šumu iza kuće i upao u neku rupu ili pao dok se pripit vraćao kući, počela je kružiti okolo. Garrett je tvrdio da je to njegova zamisao, ali je meni bilo strahovito teško u to povjerovati budući da sam svojevremeno s njim išla u školu. No, nema veze. U četvrtak poslijepodne on izvjesi službeni proglas na vrata gradske vijećnice i u subotu ujutro - tjedan dana nakon pomrčine - sastavi skupinu od četrdeset-pedeset ljudi koji će poći u potragu za Joeom.

Oni se poredaše u neprekinuti lanac od kraja East Heada prema Highgate Woodsu i korak po korak krenuše prema našoj kući, najprije kroz šumu, a zatim preko Russian Meadowa.

Vidjela sam ih kako oko jedan sat u dugom nizu prelaze preko livade smijući se i šaleći, ali kad su prešli na naše zemljište i zašli u kupinov gustiš, šale prestadoše i započеше psovke.

Stajala sam na ulaznim vratima gledajući ih kako dolaze, a srce mi je tuklo visoko u grlu. Sjećam se da sam pomislila kako barem Selena nije kod kuće - bila je otišla do Laurie Langill - i to je za mene bio blagoslov. Onda počeh pomišljati na to da će ih žbunje samo navesti na to da sve pošalju do đavola i prekinu potragu prije nego i priđu starom bunaru. No, oni nastaviše i najednom začuh povik Sonnyja Benoita: »Hej, Garrett! Ovamo! Svi ovamo!« i znala sam da su, pa bilo to za mene dobro ili loše, pronašli Joea.

Dakako, uslijedila je autopsija. Obavili su je istoga dana kad su ga pronašli, a mislim da je postupak još uvijek bio u toku kad su Jack i Alicia Forbert u predvečerje doveli dečke kući. Pete je plakao i bio očevidno potpuno smućen - mislim da nije sasvim shvaćao što se dogodilo s njegovim tatom. Joe Mlađi, međutim, jest i kad me povukao u stranu, pomislih da će mi postaviti isto pitanje kao i Selena pa se pripremih da budem čvrsta i slažem mu na isti način kao i njoj. No, on me zapita nešto potpuno drugo.

- Mama - reče - hoće li me Bog baciti u pakao zbog toga što se veselim tatinoj smrti?

- Joey, čovjek se teško može boriti protiv svojih osjećaja i mislim da Bog to zna - odgovorih.

Tada on briznu u plač i reče nešto od čega mi se srce slomi.

- Pokušavao sam ga voljeti - reče mi. - Stalno sam pokušavao, ali mi on to nije dopuštao.

Uzoh ga u naručje i zagrlih što sam čvršće mogla. Mislim da sam u tom času i sama u cijeloj priči bila najbliže tome da proplačem... no, dakako, morate imati na umu da u posljednje vrijeme nisam baš dobro spavala i da nisam imala ni najblažeg pojma o tome kako će se stvari dalje razvijati.

Istražna je rasprava bila zakazana za utorak, a Lucien Mercier koji je u to doba vodio jedino pogrebno poduzeće na Little Tallu, saopći mi da ću u srijedu moći pokopati Joea na groblju Hrastovi. No, u ponedjeljak, dan prije rasprave, telefonom me nazove Garrett i zapita me mogu li na nekoliko minuta doći u njegov ured. Taj sam poziv očekivala i strepila zbog njega, ali nisam mogla ništa drugo učiniti, nego poći onamo pa zapitah Selenu hoće li ona dečkima dati ručak i krenuh. Garrett nije bio sam. S njim je bio i dr. John McAuliffe. Ja sam to bila više-manje i očekivala, ali mi srce ipak načas zastade u grudima.

McAuliffe je u to vrijeme bio okružni medicinski vještak. Poginuo je tri godine kasnije kada se ralica za snijeg zaletjela u njegovu bubu. Nakon McAuliffeove smrti taj je posao preuzeo Henry Briarton. Da ga je Briarton obavljao i 1963. godine, bilo bi mi tog dana puno lakše pri duši u vezi s razgovorom koji me

očekivao. Briarton je bistriji od jadnoga starog Garretta Thibodeaua, ali samo neznatno. John McAuliffe, međutim... um mu je bio poput svjetla sa svjetionika u Battiscanu.

On je bio pravi pravcati, stopostotni Škotlandanin kontroliranog podrijetla koji se u ovom dijelu svijeta skrasio odmah po završetku Drugoga svjetskog rata, zajedno sa svojim unjkanjem, grlenim izgovorom i svim ostalim. Mora da je stekao američko državljanstvo budući da je imao doktorski naslov i bio zaposlen u okružnoj službi, ali sasvim sigurno nije govorio kao ovdašnji ljudi. Meni to i nije puno značilo: znala sam da ću se morati s njim suočiti bez obzira na to je li on Amerikanac, Škotlandanin ili neznabožački Kinez.

Kosa mu je bila sniježno bijela iako nije mogao imati više od četrdeset pet godina, a plave su mu oči bile tako blistave i oštire da su podsjećale na svrdlo. Kad bi vas pogledao, osjećali ste se kao da vam zuri ravno u unutrašnjost glave i po abecednom redu slaže misli koje ondje vidi. Čim sam ga ugledala kako sjedi za Garrettovim pisaćim stolom i čula kako se za mnom zatvaraju vrata koja su nas dijelila od ostatka zgrade u kojoj su bili smješteni uredi gradske uprave, znala sam da ono što će sutradan dogoditi na kopnu, ne će ama baš ništa značiti. Prava se istražna rasprava priprema upravo ovdje, u ovom skučenom uredu gradskog redarstvenika, s Weber Oilovim kalendarom koji je visio na jednom i slikom Garrettove majke koja je visjela na drugom zidu.

- Žao mi je što vas uznemirujem u vašoj boli, Dolores - reče Garrett. Trljao je ruke jednu o drugu kao da je uzrujan, što me podsjetilo na gospodina Peasea i njegovu banku. No, mora da je na Garrettovim rukama bilo više žuljeva jer je zvuk što su ga one proizvodile trljajući se jedna o drugu, podsjećao na struganje sitnoga brusnog papira po suhoj drvenoj dasci. - Međutim, dr. McAuliffe htio bi vam postaviti nekoliko pitanja.

Po zbunjenom načinu na koji ga je Garrett pogledao, vidjeh, međutim, da ni sam ne zna kakva bi mi to pitanja doktor mogao postaviti i to me još više uplaši. Nije mi se sviđala pomisao o tome da taj škrti Škot misli kako su stvari dovoljno ozbiljne da svoje mišljenje mora zadržati za sebe i jadnom starom Garrettu Thibodeauu ne pružiti nikakvu priliku da mu zezne posao.

- Moja najskrenija sućut, gospođo St. George - reče McAuliffe svojim škotskim naglaskom. On je bio nizak čovjek, ali čvrst i, sve u svemu, dobro građen. Nosio je uredno potkresane brčiče, bijele kao i kosa na njegovoj glavi, a na sebi je imao vuneno odijelo s prslukom i nimalo nije nalikovao na domaće ljude, baš kao što i nije govorio poput njih. Plave su mu oči svrdlale rupu u mojem čelu i vidjela sam da, bez obzira na to što je rekao, prema meni ne osjeća ni mrvice sućuti, kao vjerojatno ni za bilo koga drugog... uključujući tu i samoga sebe. - Silno, silno mi je žao zbog boli i nesreće koju ste doživjeli.

Kako da ne, a ako u to povjerujem, još ćeš ti meni svašta napričati, pomislih. Posljednji put kad ti je zbog nečega zbilja bilo žao, moj doktore, bilo je kad si morao otići u javni zahod pa ti je pukla uzica za koju si bio vezao svoju najdražu kovanicu od deset centi. No, tada odlučih da mu neću pokazati koliko sam uplašena. Možda me držao u šaci, a možda i nije. Morate imati na umu da mi je on, barem koliko sam ja znala, mogao saopćiti kako je iz jedne Joeove ruke, kad su ga u podrumu okružne bolnice položili na stol i otvorili mu šake, ispao maleni bijeli komadić najlonske tkanine, krpica otrgnuta sa ženskog kombinea. To se svakako moglo desiti, no ja mu svejedno nisam namjeravala priuštiti zadovoljstvo da se pod njegovim pogledom počnem uvijati kao crv. On je bio navikao na to da se ljudi tako ponašaju kad ih on pogleda, počeo je to shvaćati kao nešto što mu po pravu pripada i to mu se sviđalo.

- Hvala vam - odgovorih.

- Izvolite sjesti, gospođo - ponudi mi on kao da je to njegov ured, a ne ured jadnoga zbunjenog Garretta.

Sjedoh, a on me zapita hoću li biti toliko ljubezna i dopustiti mu da zapali. Odgovorih mu da što se mene tiče, u svakom pogledu ima zeleno svjetlo. On se zasmijulji kao da sam rekla nešto smiješno... ali mu se oči nisu smijale. Iz džepa na kaputu, izvadi veliku staru i pocrnjelu lulu od drveta bijelog vrijesa i zapali je. Dok je to radio, njegove me oči ni na trenutak nisu napuštale. Čak ni kad je stavio lulu među zube i dim počeo izlaziti iz njezine glave, nije skidao pogleda s mene. Osjećala sam se nelagodno pred tim očima koje su kroz dim

piljile u mene i opet me podsjetile na svjetionik u Battiscanu - kažu da njegovo svjetlo dopire gotovo dvije milje daleko čak i u takvim noćima kada je magla dovoljno gusta da je morate rukama razmicati.

Unatoč svim svojim dobrim namjerama, pod tim se pogledom počeh uvijati kao crv, a onda se sjetih Vere Donovan kako govori: »Koješta - muževi svakodnevno umiru, Dolores.« Pade mi na pamet da bi McAuliffe u Veru mogao zuriti sve dok mu oči ne ispadnu, a da bi najviše što bi od nje mogao postići bilo da na drugačiji način prekriži noge. Od te mi pomisli malo laknu i ponovno se smirih: samo stavih ruke na torbicu i pričekah da on nastavi.

Napokon, kad je vidio da se ne namjeravam sa stolice srušiti na pod i priznati da sam ubila muža - zamišljam da bi mu se svidjelo da to bude kroz kišu suza - izvadi lulu iz usta i reče: - Gospođo St. George, rekli ste redarstveniku da su ove modrice koje imate na vratu djelo vašega muža.

- Da - potvrdih.

- Da ste sjedili s njime na trijemu i promatrali pomrčinu, a onda je među vama došlo do rječkanja.

- Da.

-A ako smijem pitati, oko čega ste se porječkali?

- Izvana gledano, zbog novca, a zapravo zbog pića.

- No, vi ste mu sami kupili žestoko piće od kojega se napio tog dana, gospođo St. George! Zar nije tako?

- Da - rekoh. Osjećala sam želju da još nešto dodam, da objasnim svoje postupke, ali ništa ne rekoh iako sam mogla. Vidite, McAuliffe je upravo na to i čekao - da se ja istrčim kao ždrijebe pred rudo pa da svoje postupke objašnjavam negdje u zatvorskoj ćeliji.

Napokon se on ostavi čekanja. Vrtio je palce kao da ga nešto ljuti, a onda opet upre u mene svoje oči nalik na svjetlost sa svjetionika.

- Nakon događaja s davljenjem, ostavili ste muža samog i otišli do Russian Meadowa koji se nalazi na putu prema East Headu, da sami promatrate pomrčinu Sunca.

- Da.

On se najednom naže naprijed, oslonivši se rukama o koljena, i reče:

- Gospođo St. George, znate li iz kojeg je smjera vjetar puhao tog dana?

Osjetih se isto kao i onoga dana u studenome 1962. kada sam naš stari bunar pronašla tako što sam skoro pala u njega - kao da čujem isti prasak, pa pomislih: »Moraš biti oprezna, Dolores Claiborne, moraš biti silno oprezna.

Danas ima mnogo bunara posvuda oko tebe, a ovaj čovjek zna gdje se nalazi svaki prokleti od njih.«

- Ne - rekoh - ne znam. A ako ne znam iz kojeg smjera dolazi vjetar, to obično znači da je u pitanju dan bez vjetra.

- Zapravo vjetar nije bio puno jači od povjetarca - poče Garrett, ali McAuliffe podiže ruku i kao nožem ga presiječe.

- Vjetar je puhao sa zapada - reče. - Zapadni vjetar, zapadni povjetarac, ako vam je tako draže, puhao je brzinom od sedam do devet milja na sat, a u naletima i do petnaest. Čini mi se čudnim, gospođo St. George, da taj vjetar nije do vas donio dozive vašega muža dok ste stajali na Russian Meadowu, ni pola milje daleko.

Barem tri sekunde ništa ne rekoh. Bila sam odlučila da ću u sebi brojati do tri prije nego što odgovorim na ma koje od njegovih pitanja. To će me možda očuvati od toga da se ne istrčim pred rudo i da to ne platim padom u neku od zamki što ih je on za mene iskopao. No, mora da je McAuliffe pomislio da me uspio zbuniti jer se nagnuo naprijed na stolici pa izjavljujem i zaklinjem se u to da su mu oči za trenutak od usijano plavih postale usijano bijele.

- To me ne čudi - odvratih. - Kao prvo, sedam milja na sat u sparne se dane ne osjeća jače od daška vjetra, a kao drugo, na moru je bilo otprilike tisuću brodica koje su sve sirenom pozdravljale jedna drugu. Osim toga, kako znate da je on nekoga zvao? Vi ga sasvim sigurno niste čuli.

On opet sjedne čineći se malo razočaranim.

- To je jedini razuman zaključak -reče. - Znamo da ga pad sam po sebi nije usmrtio, a forenzički dokazi sa sigurnošću ukazuju na to da je barem u jednom duljem razdoblju bio pri svijesti. Gospođo St. George, da padnete u

neupotrebljavani bunar i nađete se ondje sa slomljenom potkoljenicom, slomljenim skočnim zglobovima, četiri slomljena rebra i iščašenim ručnim zglobovima, ne biste li vi dozivali u nadi da će vam netko priteći u pomoć?

Pričekah tri sekunde izgovarajući u sebi 'dvadeset i jedan' za svaku od njih, a onda rekoh.

- Nisam ja pala u bunar, dr. McAuliffe, nego Joe, a on se prije toga napio.

- Da - dočeka dr. McAuliffe. - Kupili ste mu bocu škotskog viskija, iako mi je svatko s kime sam razgovarao rekao da ste mrzili kad on pije, iako je od pića postajao neugodan i svadljiv, kupili ste mu bocu viskija i on se nije samo napio - bio je pijan. Bio je jako pijan. Osim toga, usta su mu bila puna krvi, a košulja prekrivena krvlju sve do kopče na pojasu. Kada uzmete zajedno činjenicu o postojanju te krvi i saznanje o slomljenim rebrima te ozljede na plućima koje je uz to pretrpio, znate li na što to upućuje?

Jedan, dvadeset-i-jedan... dva, dvadeset-i-jedan... tri, dvadeset-i-jedan.

- Ne - odgovorih.

- Nekoliko mu je slomljenih rebara probilo pluća. Takve ozljede uvijek izazivaju krvarenje, ali rijetko tako obilno krvarenje. Iz toga zaključujem da je takvo krvarenje bilo uzrokovano pokojnikovim opetovanim dozivima u želji za izbjavljenjem.

Tako je rekao, Andy - izbjavljenjem.

Ovo nije bilo pitanje, ali svejedno izbrojah do tri prije nego što ću reći:

- Mislite da je bio dolje u bunaru i zvao upomoć. Sve se zapravo svodi na to, je li tako?

- Ne, gospođo - odvrati mi on. - Ja ne mislim tako, nego sam u to bezuvjetno siguran.

Ovaj put nisam čekala.

- Dr. McAuliffe - rekoh - mislite li vi da sam ja gurnula svog muža u taj bunar?

To ga je malo uzdrimalo. Svjetlost sa svjetionika u njegovim očima ne samo što zatrepeta, nego postade prigušena. Još je malo nešto motao i petljao s lulom, a onda je opet stavi u usta i povuče, cijelo se vrijeme nastojeći odlučiti na koji način da se prihvati ovog pitanja.

Prije no što je u tome uspio, progovori Garrett. Lice mu je bilo crveno kao rotkvica.

- Dolores - on će - siguran sam da nitko ne misli... hoću reći... da nitko uopće nije uzeo u obzir pomisao da...

- Jest - upade McAuliffe. Bila sam na nekoliko časaka tok njegovih misli skrenula na sporedni kolosijek, no vidjeh da se bez većih poteškoća vraća na glavnu prugu. - Ja sam to uzeo u obzir. Razumjet ćete, gospođo St. George, da je to neodvojivo od mogega posla...

- Oh, zaboravite tu gospođu St. George - rekoh. - Ako me namjeravate optužiti da sam najprije gurnula svog muža u bunar, a onda još i stajala nad njim dok je on zvao upomoć, možete me odmah početi zvati Dolores.

Taj put zapravo nisam nastojala postići pogodak, Andy, ali neka me vrag odnese ako svejedno nisam u tome uspjela - drugi put u manje od dvije minute. Sumnjam da je, otkada je izašao s medicinskoga fakulteta, ikada naletio na tako tvrd orah.

- Nitko vas ni za što ne optužuje, gospođo St. George - kruto uzvрати, a u očima mu vidjeh i dodatak: »U svakom slučaju, ne još.«

- E pa, to je dobro - rekoh. - Zato što je zamisao o tome da sam ja mogla gurnuti Joea u bunar naprosto smiješna. Bio je barem dvadeset pet kila teži od mene, a vjerojatno i nešto više. U posljednjih je nekoliko godina bio nabacio prilično sala. Osim toga, nije se ustručavao da upotrijebi šake kad bi mu se netko suprotstavio ili mu se našao na putu. Pričam vam o tome što sam kao njegova žena naučila tokom šesnaest godina, a naći ćete mnogo ljudi koji će vam to isto ispričati.

Naravno, Joe me već odavno nije bio udario, ali se ja nikada nisam potrudila da ispravim opći dojam koji je o tome postojao na otoku, naime, da on to uredno i redovito obavlja, a sada sam, dok mi je McAuliffe svojim plavim očima svrdlao čelo, zbog toga bila prokletno zadovoljna.

- Nitko ne tvrdi da ste ga vi gurnuli u bunar - nastavi Škotlandanin. Sada se ubrzano povlačio. Na licu sam mu vidjela da to zna, ali da pojma nema kako se to

dogodilo. Na licu mu se čitalo da sam zapravo ja trebala početi uzmicati. - No, on mora da je vikao. Mora da je dozivao neko vrijeme - možda i satima - i to prilično jako.

Jedan, dvadeset-i-jedan... dva, dvadeset-i-jedan... tri.

- Mislím da počinjem shvaćati što hoćete reći - prihvatih ja. - Mislíte da je on slučajno pao u bunar, a da sam ja čula njegovu viku i napravila se gluhom. Da li na to smjerate?

Na licu sam mu viđjela da upravo na to smjera. Isto sam tako viđjela da je bijesan što se stvari ne odvijaju onako kako je on očekivao da će se odvijati, onako kako su se ranije uvijek odvijale tokom ovakvih razgovorčića. Po jedna mu sićušna svijetlocrvena okrugla mrlja izbi na oba obraza. Bilo mi je drago što ih vidim jer sam htjela da on pobjesni. S čovjekom se poput McAuliffea lakše nositi kad je bijesan jer su ljudi poput njega navikli na to da zadržavaju smirenost dok je drugi ljudi gube.

- Gospođo St. George, bit će veoma teško bilo što izvesti na čistac ako vi i dalje na moja pitanja budete odgovarali protupitanjima.

- Pa vi mi niste postavili pitanje, dr. McAuliffe - uzvratih, naglo i bezazleno raširivši oči. - Samo ste mi rekli da Joe mora da je vikao - zapravo ste rekli 'dozivao' - pa sam se samo zapitala da li...

- Dobro, dobro - na to će on, pa tako naglo spusti lulu u Garrettovu mjedenu pepeljaru da je sve odzvonilo. Oči su mu sada sijevale, a preko čela mu se pružala crvena pruga koja se dobro slagala s onim rumenim okruglim mrljama na obrazima. - Jeste li čuli da zove upomoć, gospođo St. George?

Jedan, dvadeset-i-jedan... dva, dvadeset-i-jedan...

- John, mislim da nema nikakva razloga da je time gnjaviš - upade Garrett i to je zvučalo kao da mu je silno neugodno, a đavo me odnio ako i opet nije razbio koncentraciju malom ulickanom Škotu. Gotovo se na sav glas nasmijah. Bilo bi loše po mene da sam to učinila, u to ne sumnjam, ali je svejedno malo trebalo pa da to učinim.

McAuliffe skoči i reče Garrettu:

- Složili smo se da ću ja ovo obaviti.

Jadni se stari Garrett tako brzo zaveli natrag u stolicu da je skoro prevrnu, a sigurna sam da je vratom svojski udario o naslon.

- U redu, u redu, ne treba zbog toga iskakati iz kože - promrmlja.

McAuliffe se okrenu prema meni s namjerom da ponovi pitanje, no meni se nije dalo na to čekati. Do tada sam već imala vremena da nabrojim gotovo do deset.

- Ne - rekoh. - Nisam ništa čula, samo ljude na moru kako se pozdravljaju brodskim sirenama i galame iz sveg grla kad su vidjeli da počinje pomrčina. On pričekava da ja još nešto kažem: njegov stari štos - da šuti i pusti ljude da se istrče pred rudo i ta tišina dugo potraja. Ja sam držala ruke na torbici i puštala je da traje. On je gledao u mene, a ja sam mu uzvraćala pogled.

»Već ćeš ti progovoriti«, govorele su mi njegove oči. »Reći ćeš mi sve što želim čuti... i to dvaput ako to budem htio.«

A moje su mu oči uzvraćale: »Ne, neću, prijaško. Možeš ti sjediti ovdje i svrdlati me svojim dječje plavim dijamantskim svrdlima sve dok se pakao ne smrzne i pretvori u klizalište, ali nećeš iz mene izvući ni riječi ako ne otvoriš usta i ne postaviš mi neko pitanje.

Nastavismo tako gotovo cijelu minutu, vodeći dvoboj očima, moglio bi se reći, a pri kraju te minute osjetih kako popuštam, osjetih želju da mu nešto kažem, pa makar to bilo i samo: »Zar te mama nije naučila da nije pristojno zuriti u druge?« A onda progovori Garrett - ili, točnije, progovoriše njegova crijeva i iz njih se začu dugačko otegnuto krrrruuuljeeenje.

McAuliffe sa silnim gađenjem pogleda u njega, a Garrett izvuče džepni nožić i stade njime čistiti nokte. Iz unutrašnjega džepa svojega vunenog kaputa (vuneni kaput u srpnju!) McAuliffe izvadi notes, potraži nešto u njemu, a onda ga ponovno spremi.

- Pokušao se uspeti uz stijenu bunara - reče napokon, onako usput kao što bi netko rekao: »Imam dogovor za ručak.«

Osjetih se kao da mi je netko zabio vilicu za nabadanje pečenja u križa, tamo gdje me Joe svojevremeno bio udario cjepanicom, ali pokušah da to ne pokažem.

- Oh, je li? - rekoh.

- Da - odgovori mi McAuliffe. - Otvor bunara obrubljen je velikim kamenjem (samo što je on rekao 'kamenovima', Andy, kao i svi Škoti) i na nekima smo od njih našli krvave otiske ruku. Očevidno se uspio osoviti na noge, a potom se počeo polako penjati, pomažući se rukama. Mora da je to bio herkulski napor i da ga je on podnio unatoč tome što je trpio tako strašne boli da se to ne može ni zamisliti.

- Žao mi je što čujem da je patio - rekoh. Glas mi je bio miran kao i inače - barem mislim da jest - ali sam osjećala kako mi ispod pazuha počinje izbijati znoj i sjećam se kako sam se uplašila da mi se od njega ne orosi čelo ili male udubine na sljeoočnicama gdje bi ga McAuliffe mogao vidjeti. - Jadni Joe.

- Doista - uzvratiti McAuliffe, a oči su mu, nalik na svjetlost sa svjetionika, opet svrdlale i nadaleko odsijevale. - Jadni... Joe. Mislim da se možda i mogao izvući odande vlastitim snagama. Vjerojatno bi ipak umro ubrzo nakon toga čak i da se uspio izvući odande, ali mislim da je to mogao izvesti. Nešto ga je, međutim, u tome spriječilo.

- Što to? - zapitah.

- Pretrpio je frakturu lubanje - reče McAuliffe. Oči su mu bile sjajne kao i inače, ali mu je glas postao umiljat poput mačke koja prede. - Između njegovih smo nogu pronašli veliki kamen prekriven krvlju vašega muža, gospođu St. George, a u toj smo krvi pronašli manji broj komadića porculana. Zna li što ja iz toga zaključujem?

Jedan... dva... tri.

- Meni to zvuči kao da taj kamen mora da je pao na njega i razbio mu i umjetne zube, a ne samo glavu - rekoh. - Šteta, Joe je bio jako vezan za njih, a ne znam hoće li Lucienu Mercieru bez njih poći za rukom da ga pristojno dotjera za pogreb.

Kad sam to izrekla, McAuliffeove se usne zategnuše i meni se pruži prilika da dobro pogledam njegove zube. Tu sigurno nije u pitanju bila proteza.

Pretpostavljam da je to trebalo nalikovati na osmijeh, ali nije. Ni najmanje.

- Da - odvrati pokazujući mi oba reda svojih urednih zubića, sve do desni. - Da, upravo je to i moj zaključak - te porculanske krhotine potječu od njegove donje proteze. Gospođu St. George, imate li kakvu predodžbu o tome kako se desilo da taj kamen udari vašeg muža upravo kad je bio na domak tome da se spasi iz bunara?

Jedan... dva... tri.

- Nikakvu - rekoh. - A vi?

- Imam - odgovori on. - Pretpostavljam da je netko taj kamen iščupao iz zemlje i njime mu okrutno i sa zlonamjernim predumišljajem smrskao glavu bacivši ga u njegovo uvis podignuto, molećivo lice.

Nakon toga nitko nije ništa govorio. Htjela sam, sam Bog zna da sam htjela skočiti na noge, što brže mogu, i viknuti: »Nisam ja. Možda je netko drugi to učinio, ali ne ja.« No, nisam mogla jer sam opet bila u kupinovu grmlju, a ovaj su put jebeni bunari bili posvuda.

Tako nisam progovorila, nego sam samo sjedila i gledala u njega, ali sam osjećala da će me znoj svaki čas ponovno probiti i osjećala sam da će mi se zgrčene ruke svaki čas spustiti jedna na drugu. Nokti će mi onda pobijeljeti... i McAuliffe će to primijetiti. On je bio stvoren da zapaža takve stvari: bila bi to još jedna pukotina kroz koju bi svojim svjetlom mogla prodrijeti njegova verzija svjetionika u Battiscanu. Pokušah misliti na Veru, na to kako bi ga ona gledala - kao trag psećeg govna na potplatu njezine cipele - no kraj tih očiju koje su svrdlale po meni, činilo se da od toga nema nikakve koristi. Ranije mi je bilo kao da ona stoji uz mene u sobi, ali više nije bilo tako. Sada smo ovdje bili samo ja i mali škotski doktor koji je sebe vjerojatno zamišljao kao detektiva amatera iz priča što se objavljuju u časopisima (a zahvaljujući čijem je svjedočanstvu, kako sam kasnije otkrila, već više od tuceta ljudi s cijele obale dospjelo u zatvor) i osjećala sam kako se sve više bliži trenutak kada ću otvoriti usta i nešto izvaliti. A prokleta bilo sve, Andy, nisam imala ni najblažeg pojma o tome što će naposljetku provaliti iz mene. Mogla sam čuti kuckanje sata na Garrettovu stolu - zvuk mu je bio glasan i šupalj.

Malo je nedostajalo pa da progovorim kada netko na koga sam već bila zaboravila - Garrett Thibodeau - progovori umjesto mene. Govorio je zabrinutim, užurbanim

glasom te shvatih da ni on više ne može podnositi ovu tišinu - mora da je mislio da će to potrajati sve dok netko od nas ne počne vrištati, ako ništa drugo, a ono da razbije napetost.

- Slušaj, John - reče - mislio sam da smo se složili u tome da se taj kamen, ako ga je Joe dovoljno jako povukao, mogao sam iščupati iz...

- Čovječe, ta zašuti već jednom! - zakriješta McAuliffe na njega nekakvim visokim, razočaranim glasom i ja se opustih. Sve je bilo gotovo. Znala sam da jest, a vjerujem da je to znao i mali Škotlandanin. Kao da smo se nas dvoje bili našli u mračnoj sobi i on mi po licu prelazio nečim za što sam pretpostavljala da je britva... a onda se trapavi redarstvenik Thibodeau spotaknuo, pao i udario o prozor, pa se tama razišla uz buku i zveku, a danje svjetlo prodrlo unutra te sam vidjela da me zapravo, na kraju krajeva, dodirivao samo percem. Garrett promrmlja nešto o tome kako nema nikakva razloga da McAuliffe s njime razgovara na takav način, no doktor se i ne obazre na njega. Okrenu se prema meni i reče:

- Dakle, gospođo St. George? - grubo, kao da me stjerao u kut, ali smo sada već oboje znali na čemu smo. On se mogao samo nadati da ću ja u nečemu pogriješiti... no, ja sam imala troje djece o kojoj sam se trebala brinuti, a to čovjeka čini opreznim.

- Rekla sam vam što znam - rekoh. - Napio se dok smo čekali da počne pomrčina. Napravila sam mu sendvič misleći da će se od toga malo otrijezniti, ali nije pomoglo. Počeo je galamiti, onda me htio zadaviti i stao me tući pa sam otišla do Russian Meadowa. Kad sam se vratila kući, njega nije bilo. Mislila sam da je izašao s nekim prijateljem, a on je cijelo to vrijeme bio dolje u bunaru. Pretpostavljam da je pokušavao prečicom stići do ceste. Možda je čak i mene tražio, u želji da se ispriča. To je nešto što nikada neću doznati... a možda je tako i dobro. - Dugo i oštro ga pogledah. - I vama bi povremeno dobro došao taj lijek, dr. McAuliffe.

- Ne zanima me vaš savjet, gospođo - odvrati McAuliffe, a one mu mrlje na obrazima još jače i žešće planuše. - Je li vam drago što je mrtav? Recite!

- Kakve to, do sto đavola, ima veze s onim što se s njime dogodilo? - zapitah. - Isuse Kriste, jesu li vama svi na broju?

On ne odgovori - samo podiže lulu rukom koja je jedva primjetno drhtala i dade se na posao da je opet zapali. Nije mi više postavljao pitanja: posljednje pitanje koje mi je toga dana bilo postavljeno, postavio mi je Garrett Thibodeau. McAuliffe ga nije postavio jer to pitanje nije bilo važno, barem ne njemu. Garrettu je, međutim, ono nešto značilo, a još je veće značenje imalo za mene jer kad tog dana izađem iz upravne zgrade, za mene ništa neće završiti: na neki će način moj izlazak odavde biti tek početak. Posljednje pitanje i način na koji sam na njega odgovorila bili su jako važni jer se obično upravo stvari koje u sudnici ne bi ništa značile, šapuću preko stražnje ograde među ženama dok vješaju rublje ili na brodicama koje izlaze u lov na jastoge, među muškarcima dok sjede naslonivši se leđima na drveni zid kabine i ručaju. Zbog takvih stvari nećete završiti u zatvoru, ali će zbog njih čitav grad gledati na vas kao da ste završili na vješalima.

- Što vas je, za ime Božje, navelo da mu uopće kupite tu bocu žestokoga pića? - lanu Garrett. - Što je ušlo u vas, Dolores?

- Mislila sam da će me pustiti na miru ako bude imao nešto za piće - rekoh. - Mislila sam da ćemo mirno sjediti i gledati pomrčinu i da me on neće dirati. Nisam zapravo zaplakala, ali osjetih kako mi se jedna suza kotrlja niz obraz. Ponekad mislim da mi je ta jedna jedina suza omogućila da ostanem živjeti na Little Tallu sljedećih trideset godina. Da nje nije bilo, možda bi me otjeralo šaputanje, ogovaranje i pokazivanje prstom - da, na kraju se i to moglo desiti. Ja sam čvrsta, no ne znam ima li ikoga tko bi bio dovoljno čvrst da izdrži trideset godina govorkanja i nepotpisanih poruka u kojima se kaže: »Jeftino si se izvukla, ubojice!« Dobila sam, doduše, nekoliko takvih poruka - i imam prilično jasnu predodžbu o tome tko mi ih je poslao, iako to nakon svih ovih godina uopće nije bitno - ali je to prestalo kada je ujesen počela škola. Pa tako mislim da se može reći kako ostatak svojeg života, uključujući u to i ovo ovdje, dugujem toj jednoj jedinoj suzi... i Garrettu koji je oko pričao da ja na kraju i nisam bila tako kamenog srca da ne bih plakala za Joeom. Ne smijete,

međutim, misliti da je u tome bilo nečega proračunatog. Razmišljala sam o tome kako mi je žao što se Joe mučio onako kako mi je to opisao mali ulickani Škotlandanin. Unatoč svemu što mi je učinio i mržnji koju sam počela osjećati prema njemu od trenutka kada sam prvi put otkrila što namjerava sa Selenom, nikada nisam željela da pati. Mislila sam da će poginuti od pada u bunar, Andy - Božjim se imenom kunem da sam mislila kako će od pada u bunar poginuti na licu mjesta.

Jadni je Garrett Thibodeau bio crven kao crveno svjetlo na semaforu. Nespretno izvuče hrpu papirnatih maramica iz kutije koja je stajala na njegovu stolu te mi ih pruži i ne gledajući me - vjerojatno je mislio kako ta prva suza samo najava pravog potopa - i ispriča se što me podvrgao »tako napornom ispitivanju«. Kladam se da su to bile najučelnije riječi koje je znao.

McAuliffe izusti jedno hm!, reče nešto o tome kako će sutra biti na raspravi da čuje moju izjavu, a onda izađe - zapravo, išulja se iz sobe i za sobom zalupi vratima, dovoljno jako da staklo na njima zazvecka. Garrett pričekava da se zrak raščisti, a onda me povede prema vratima, pridržavajući me za mišicu, ali još uvijek ne gledajući u mene (bio je u tome doista komičan) i cijelo vrijeme nešto mrmljajući. Nisam sigurna što je mrmljao, ali pretpostavljam da je, ma što bilo posrijedi, to zapravo bio Garrettov način da kaže kako mu je žao. U toga je čovjeka bilo nježno srce i nije mogao podnijeti da netko kraj njega bude nesretan, to moram reći o njemu... a moram reći još nešto i o Little Tallu: gdje bi drugo čovjek poput njega mogao doživjeti ne samo da tokom gotovo dvadeset godina bude redarstvenik, nego i da se, kada konačno pođe u mirovinu, u njegovu čast priredi večera i da se nakon nje svi prisutni dignu na noge glasno mu odobravajući i plješčući? Reći ću vam što mislim - mjesto gdje čovjek nježna srca može uspjeti kao državni službenik, i nije tako loše da ondje provedete život. Nipošto. Pa ipak, nikada mi nije bilo draže čuti zvuk zatvaranja vrata nego kad su se tog dana za mnom zatvorila vrata Garrettova ureda.

Tako smo obavili tu stvarčicu, a rasprava koja se održala sutradan, nije bila ništa u usporedbi s time. McAuliffe je većinom postavljao ista pitanja, i to opasna pitanja, ali ona na mene više nisu mogla djelovati i mi smo to oboje znali. Ona je moja suza polučila dobar učinak, ali su McAuliffeova pitanja - kao i činjenica da su svi mogli vidjeti kako se kao ris ustremio na mene - ipak izazvala govorkanje koje odonda kruži otokom. No, ovako ili onako, ionako bi se nešto govorkalo, je li tako?

Presuda je glasila: nesretan slučaj. McAuliffeu to baš nije bilo po volji, pa je na kraju rasprave mrtvačkim glasom pročitao svoje zaključke, nijednom ne podigavši pogled, no ono što je rekao, zvučalo je dovoljno službeno: Joe je pao u bunar u pijanom stanju, vjerojatno neko vrijeme bezuspješno dozivao upomoć, a onda se pokušao uspeti vlastitim snagama. Prešao je veći dio puta prema vrhu, a onda se svom težinom objesio o pogrešan kamen. Kamen se iščupao iz zemlje, pao mu na glavu i udario ga dovoljno snažno da mu razbije lubanju (a protezu da i ne spominjemo) te je od toga ponovno pao na dno gdje je i umro.

Možda je najvažnije u svemu - a to sam shvatila tek puno kasnije - bilo to što nitko nije uspio naći motiv koji bi mi se mogao prikazati. Naravno, ljudi su u gradu (a zajedno s njima i McAuliffe, u to ne sumnjam) mislili da je, ako sam to doista ja učinila, to moglo biti zato da me već jednom prestane tući, no sama po sebi ta pretpostavka nije imala dovoljnu težinu. Samo su Selena i gospodin Pease znali koliko sam razloga zaista imala da to učinim, a nitko, pa čak ni onaj pametnjaković od dr. McAuliffea, nije ni pomislio na to da o bilo čemu ispituje gospodina Peasea, a ni on se svojevolumeno nije javio da svjedoči. Da jest, naš bi razgovorčić u Brbljavoj plutači bio izašao na vidjelo i njemu bi to vjerojatno u banci donijelo samo nevolje. Napokon, ja sam od njega bila zatražila da prekrši stanovita pravila.

Što se pak tiče Selene... e pa, mislim da me Selena izvela pred svoj vlastiti sud. Tu i tamo bih osjetila njezin pogled, taman i pun prijetnje, i u srcu bih je čula kako pita: »Jesi li mu ti nešto učinila? Jesi li, mama? Jesam li ja za sve kriva? Moram li za to platiti?«

Mislim da ona i jest platila - i to je najgore u svemu. Mala otočanka koja nikada nije putovala izvan granica države Maine sve dok nije u osamnaestoj godini otišla u Boston na natjecanje u plivanju, izrasla je u pametnu, uspješnu

i poslovnu Njujorčanku - jeste li znali da je u New York Timesu prije dvije godine izašao članak o njoj? Piše za tolike časopise, a svejedno nalazi vremena da mi jednom tjedno napiše pismo... no, osjeća se da su ta pisma napisana iz dužnosti, baš kao što i njezini telefonski pozivi - naziva me dva puta mjesečno - zvuče kao pozivi iz dužnosti. Mislím da su ti pozivi i dopadljiva pisamca način na koji ona sebi umiruje srce zbog toga što nikada ne dolazi ovamo, zbog toga što je prekinula sve veze sa mnom. Da, mislim da je itekako platila. Mislím da je ona na kojoj je u svemu tome bilo najmanje krivnje, najviše platila i da još uvijek plaća.

Sada su joj četrdeset četiri godine, nikada se nije udavala, pretjerano je mršava (to vidim na fotografijama koje mi povremeno šalje), a mislim i da pije - više sam joj no jednom to čula u glasu kad me nazvala. Nekako mi se čini da bi i to mogao biti jedan od razloga zbog kojeg više ne dolazi kući: ne želi da je vidim kako pije isto onako kao što je pio i njezin otac. Ili se možda boji onoga što bi mi mogla reći ako popije koju previše u trenutku kad ja budem negdje u blizini. Onoga što bi me mogla pitati.

No, nema veze - sve su to sada lanjski snjegovi. Izvukla sam se, a to je najvažnije. Da je u pitanju bilo životno osiguranje ili da Pease nije držao jezik za zubima, nisam sigurna da bi mi to uspjelo. Od toga dvoga, unosna bi policica osiguranja vjerojatno bila gora mogućnost. Posljednja stvar koja mi je trebala na ovom Božjem svijetu, bio je pametni istražitelj osiguravajućeg društva udružen s pametnim malim škotskim doktorom kojeg je dovodila do paklenskog bijesa već i sama pomisao na to da ga je pobijedila obična neobrazovana otočanka. Ne, da sam imala posla s dvojicom, mislim da ne bih dobro prošla.

I onda? Pa, dogodilo se ono što mislim da se uvijek događa u takvim slučajevima, kada netko počini umorstvo, a to se ne otkrije. Život se nastavio i to je sve. U posljednjem se trenutku nije pojavio neki očevidac, kao u kinu, ja nisam više nikoga pokušala ubiti, a mene nije pogodila plamena strijela Božja. Možda je Bog mislio da bi, usmjeri li svoju munju na mene, pored tolikih ljudi nalik na Joea St. Georgea, to bilo rasipanje električne energije.

Život se naprosto nastavio. Ja sam se vratila u Borik k Veri. Selena je, kada je te jeseni započela škola, obnovila veze sa starim prijateljicama i katkada bih čula njezin smijeh dok je s nekom od njih razgovarala telefonom. Kad su im novosti napokon doprle do svijesti, Mali je Pete to teško doživio... a isto tako i Joe Mlađi. Joey zapravo čak i teže no što sam očekivala. Izgubio je na težini i progonile su ga noćne more, ali se sljedećeg ljeta činilo da je s njim uglavnom opet sve u redu. Jedina se prava promjena do koje je došlo u drugoj polovici 1963. godine, sastojala u tome da sam pozvala Setha Reeda i dala stari bunar zatvoriti betonskim pokrovom.

Šest mjeseci nakon Joeove smrti, pitanje se njegove imovine rješavalo na Okružnom sudu. Ja čak i nisam bila prisutna. Tjedan dana ili nešto više nakon toga, dobih pismo iz kojeg je proizlazilo da sada sve pripada meni - mogla sam sve prodati ili trampiti ili pak baciti u duboko plavo more. Kada sam naposljetku pregledala sve što je ostavio, pomislih da se ovaj posljednji izbor čini najboljim od svih. Ipak sam otkrila nešto što me iznenadilo: ako vam muž iznenada umre, to vam može zgodno doći u slučaju da su mu svi prijatelji budale, kao što je to bilo s Joeovim prijateljima. Stari sam kratkovalni radio što ga je Joe krpao posljednjih deset godina, prodala Norrisu Pinetteu za dvadeset pet dolara, a tri krntije od kombija koje su stajale u stražnjem dvorištu, Tommyju Andersonu. Taj je blesan bio više nego zadovoljan da ih dobije, a ja sam novac upotrijebila za kupnju ševroleta iz 1959. godine kojem su, doduše, zveckali ventili, ali je inače dobro vozio. Također sam Joeovu štednu knjižicu prebacila na svoje ime i opet otvorila dječje račune.

Oh, da, i još nešto - u siječnju sam se 1964. ponovno počela služiti svojim djevojačkim imenom. Nisam to baš udarila na velika zvona, ali đavo me odnio ako sam do kraja života mislila vući za sobom prezime St. George, kao pas kojem privežu limenku za rep. Vjerujem da se može reći kako sam prerezala konopac kojim mi je limenka bila zavezana za rep... ali vam mogu reći da se Joea nisam oslobodila onako lako kao što sam se riješila njegova imena.

Nisam to ni očekivala. Šezdeset pet mi je godina, a od toga sam barem pedeset provela svjesna toga da se ljudski život većinom sastoji u odabiru nekoga rješenja i podmirivanju računa kad dođu na naplatu. Neka su od tih rješenja prokleta odvratna, ali čovjek naprosto nema mogućnosti da ih izbjegne, posebno ako o njemu, točnije - o njoj, ovise druge osobe za koje mora učiniti ono što te osobe nisu kadre same učiniti. U takvu slučaju naprosto morate odabrati najbolje moguće rješenje i potom platiti njegovu cijenu. Cijena koju sam ja platila bile su bezbrojne noći u kojima sam se iz ružnih snova budila oblivena hladnim znojem i još veći broj noći u kojima uopće nisam uspijevala zaspati, a uz to i zvuk koji se čuo kad je kamen udario u Joeovo lice, razbivši mu glavu i umjetne zube - zvuk porculanskog tanjura koji se razbija na ognjištu od opeka. Trideset godina slušam taj zvuk. Katkada me upravo on probudi, a katkada mi ne dopušta da zaspim ili me iznenadi pri punoj dnevnoj svjetlosti. Bez obzira na to što radim - metem pod na vlastitom trijemu ili laštim srebro u Verinoj kući ili pak sjedim za ručkom gledajući Oprah i njezinu emisiju na televiziji, najednom mi se dogodi da čujem taj zvuk. Ili tupi udar kad je Joe ponovno pao na dno. Ili pak njegov glas kako dopire iz bunara: Doh-lorrrr-essss...

Mislím da se ti zvukovi koje ponekad čujem puno ne razlikuju od onoga, pa ma što bilo posrijedi, što se Veri priviđalo kad bi stala vrištati o žicama u kutu sobe ili skrivalicama-izdajicama ispod kreveta. Bilo je trenutaka, posebno kad je ona zbilja počela malaksati, kad bih se zajedno s njom zavukla u krevet, držala je u naručju i mislila na onaj zvuk kamena koji pada, a onda zatvorila oči i vidjela porculanski tanjur kako udara o ognjište od opeka i razbija se u komadiće. Kad bih to vidjela, čvrsto bih je zagrlila kao da mi je sestra ili kao da samu sebe grlim. Ležale smo jedna pored druge u krevetu, svaka sa svojim strahom, i napokon bismo zajedno utonule u neki polusan - ona je mene trebala da je štitim od skrivalica-izdajica, a ja nju zato da me zaštiti od zvuka porculanskoga tanjura, i ponekad bih mislila prije no što ću utonuti u san: »Tako se to događa. Tako plaćaš za to što si postupila kao gadura. I ničemu ne služi govoriti da ne bi morala ni za što plaćati da nisi postupila kao gadura jer te katkada svijet upravo tjera na to da budeš gadura. Kada je vani sve propast i tama, a samo si ti u kući da zapališ svjetlo i podigneš ga uvis, moraš biti gadura. Ali cijena za to. Ta strahovita cijena.

Andy, misliš li da bih mogla dobiti još samo jednu sićušnu kapljčicu iz one tvoje boce? Neću reći ni živoj duši.

Hvala ti. A hvala i tebi, Nancy Bannister, što tako strpljivo podnosiš ovakvu dosadnu staru lajavicu. Kako tvoji prsti?

Navikla si na to? Dobro. Samo nemoj gubiti hrabrost: znam da sam do sada išla u obrnutom smjeru, ali vjerujem da sada svejedno dolazimo na dio koji vi zapravo hoćete čuti, a to je dobro jer je već kasno i ja sam se umorila. Cijelog sam života rintala, ali ne pamtim da sam se od toga ikada toliko umorila.

Jučer sam ujutro - čini mi se kao da je to bilo prije sto godina, ali je bilo tek jučer - vješala rublje u dvorištu i to je bio jedan od dana kada je Vera bila prisebna. Zbog toga je sve i bilo tako neočekivano, a dijelom me zbog toga i tako smelo. U danima kada je bila prisebna, Vera se ponekad znala vladati kao gadura, ali je ovo bilo prvi i posljednji put da je načisto poludjela.

Bila sam u pokrajnjem dvorištu, a ona u invalidskim kolicima gore pored prozora, nadgledajući moj posao na svoj omiljeni način. Svaki bi se čas izderala:

- Šest štipaljki, Dolores! Šest štipaljki na svaku plahtu! Da ih nisi stavila samo četiri! Gledam što radiš!

- Da - rekoh ja - znam i kladim se biste najradije da zahladi za još dvadesetak stupnjeva i da se digne vjetar jačine od dvadeset čovrova.

- Što? - zagrakta ona odozgor prema meni. - Što si to rekla, Dolores Claiborne?

- Rekla sam kako mora da je netko gnojio vrt - odvratih - jer mi se čini da govno smrdi jače nego obično.

- Praviš li se ti to pametnom, Dolores? - doviknu mi ona napuklim, nesigurnim glasom.

Glas joj je zvučao po prilici kao u dane kada bi u njezinu šuplju glavu prodrlo malo više sunčanih zraka nego inače. Znala sam da bi mi kasnije lako mogla prirediti neku psinu, ali nisam hajala za to - u tom mi je trenutku naprosto bilo drago što čujem da je toliko pri zdravoj pameti, a da vam kažem istinu,

izgledalo je kao u stara vremena. Tokom je posljednja tri-četiri mjeseca glumila ključ od ludnice i bilo ju je lijepo opet imati kraj sebe... ili barem onoliko od stare Vere koliko se uvijek vraćalo, ako shvaćate što mislim.

- Ne, Vera - doviknuh ja njoj. - Da sam bila pametna, već bih odavno ostavila ovaj posao kod vas.

Očekivala sam da sada ona meni drekne nešto za uzvrat, ali se to ne dogodi. Stoga se vratih vješanju plahti, njezinih pelena, krpica za umivanje i svega ostalog. Onda, kad sam došla do polovice košare, najednom zastadoh. Spopao me neki loš osjećaj. Ne mogu vam reći zašto, pa čak ni odakle je to došlo. Najednom je naprosto bilo ovdje i na trenutak mi kroz glavu prostruji čudna misao: »Ona je djevojčica u nevolji... ona koju sam vidjela na dan pomrčine Sunca i koja je vidjela mene. Sada je odrasla, gotovo je Selenine dobi, ali je u strahovitoj nevolji.«

Osvrnuh se naokolo i pogledah uvis, gotovo očekujući da vidim odraslu verziju one djevojčice u svijetloj haljini s naramenicama i s ružičastim rumenilom na usnicama, ali nisam vidjela nikoga i to nije valjalo. Nije valjalo zato što je Vera trebala biti ondje i nagnuvši se kroz prozor na krovu, provjeravati stavljam li ja ispravan broj kvačica ili ne. No, nje nije bilo i nisam shvaćala kako je to moguće jer sam je sama bila posjela u kolica, a potom je odgurala do prozora i smjestila onamo gdje je htjela te zategnula kočnicu.

Onda začuh njezin krik.

- Doh-lorrrrrr-esss!

Srsi mi prodoše niz leđa kad sam to čula, Andy! Kao da opet čujem Joea. Na trenutak ostadoh na mjestu prikovana, a onda se opet začu njezin krik, i taj drugi put prepoznah njezin glas.

- Doh-lorrrr-esss! Skrivalice! Svugdje ih ima! Bože mili! Bože mili! U pomoć, Doh-lorrrr-es! U pomoć!

Okrenuh se da ću potrčati prema kući, spotaknuh se na prokletu košaru za rublje te, ispruživši sve četiri, tresnuh preko nje i završih među plahtama koje sam bila maločas objesila. Nekako se zapetljah u njih i počeh se boriti da se izvučem. Na minutu se činilo kao da su svim plahtama najednom izrasle ruke i da me njima pokušavaju zagušiti ili me barem zadržati. A cijelo vrijeme dok se to dešavalo, Vera je kričala i ja se sjetih sna koji sam jednom sanjala, sna o glavi od prašine s dugim, iskrivljenim prašnjavim zubima. Samo što sam okom svojega uma na toj glavi vidjela Joeovo lice, a oči su mu bile potpuno tamne i prazne, kao da je netko u oblak prašine zabo dva komada ugljena pa sada vise i lebde u tom oblaku.

- Dolores, molim te, dođi brzo! Molim te, brzo dođi! Skrivalice! skrivalice su posvuda!

A onda naprosto stade kričati. Bilo je strašno. Ni u najdivljijim snovima ne biste pomislili da debela stara gadura poput Vere Donovan može tako glasno kričati. Zvučalo je kao da su na nju najednom sručili oganj, potop i propast svijeta.

Nekako se iskobeljah iz plahti i kad se uspravih, osjetih da mi je pukla jedna naramenica na kombineu, baš kao i na dan pomrčine Sunca kada me Joe skoro ubio prije no što sam se ja njega uspjela otarasiti. Sigurno poznajete onaj osjećaj koji vas prožima kada vam se čini da ste već ranije bili na nekom mjestu i da znate sve što će ljudi oko vas reći još i prije nego to kažu? Taj me osjećaj obuzeo tako snažno da mi je bilo kao sam okružena duhovima koji me svojim prstima ovlaš dodiruju iako ja te prste ne mogu vidjeti.

I još nešto! Na dodir su to bili prašnjavi duhovi.

Protrčah kroz kuhinjska vrata i poletjeh uz stražnje stepenice koliko me noge nose, a ona je cijelo to vrijeme kričala, kričala i kričala. Kombine mi je počeo spadati pa se, kada stigoh do odmorišta na vrhu stepenica, osvrnuh unaokolo, sigurna da ću ugledati Joea kako posrće u stopu za mnom i poseže za njegovim rubom.

Onda pogledah na drugu stranu i vidjeh Veru. Bila je već prešla tri četvrtine hodnika gegajući se prema prednjem stepeništu, okrenuta leđima prema meni i kričeći cijelim putem. Na stražnjem se donjem dijelu njezine spavačice, tamo gdje se zagadila, nalazila velika smeđa mrlja - ovaj posljednji put ne zato što

mi je htjela prirediti neku podlost ili gadariju, nego iz najčišćega bezumnog straha.

Invalidska su se kolica bila poprijeko zaglavila u vratima njezine spavaće sobe. Mora da je otpustila kočnicu kad je ugledala ono - pa ma što to bilo - od čega se toliko prestravila. Ranije je uvijek, kad bi se suočila s nekim užasom, mogla samo sjediti ili ležati i drečati da joj netko pomogne, a naći će se puno ljudi koji će vam reći da se ona nije mogla sama kretati, ali je jučer u tome uspjela. Kunem se da jest. Otpustila je kočnicu na kolicima, okrenula ih, otkoturala se kroz sobu, a onda se nekako izvukla iz njih kad su se zaglavila u vratima i isteturala na hodnik.

Stajala sam ondje, sekundu-dviije naprosto prikovana na mjestu, promatrajući njezino bauljanje i pitajući se što je to vidjela i što je bilo dovoljno strašno da je natjera na ovo što sada radi, na to da opet počne hodati, iako bi dani kada je bila sposobna za hodanje trebali davno biti iza nje - što je bilo to o čemu je ona mogla razmišljati samo kao o skrivalicama-izdajicama.

No, vidkela sam kamo je namjerila - ravno prema prednjim stepenicama.

- Vera! - povikah na nju. - Vera, prestanite s ludorijama! Past ćete! Stanite! Tada potrčah što sam brže mogla. Onaj se osjećaj da mi se sve ovo drugi put događa, opet spusti na mene, samo što sam se ovaj put osjećala kao da sam Joe, da pokušavam nekoga uhvatiti i zgrabiti.

Ne znam da li me možda nije čula ili pak jest, ali je u svom jadnom smućenom mozgu pomislila da se ja nalazim nasuprot njoj, a ne iza nje. Samo pouzdano znam da je nastavila vrištati: »U pomoć, Dolores! Dolores, pomoz mi! Skrivalice!« - i da je počela malo brže bauljati.

Bila je gotovo došla do kraja hodnika. Projurih pored vrata njezine sobe i poštenski tresnuh nogom o jedan od držača za noge na kolicima - evo, još se vidi modrica. Trčala sam što sam brže mogla vičući: »Stanite, Vera! Stanite!« dok nisam grlo izderala.

Ona prijeđe preko odmorišta i zakorači jednom nogom u prazno. Nisam je više mogla spasiti ni na koji način - mogla sam se samo baciti dolje zajedno s njom - no u takvim situacijama čovjek nema vremena misliti ili nešto proračunavati. Skočih za njom baš kada je nogom zamahala po zraku i počela se naginjati prema naprijed. Na trenutak joj ugledah lice. Mislim da nije ni znala da će pasti: U iskolačenim joj se očima čitala samo silna panika. Već sam ranije bila vidjela taj pogled, iako nikada tako izbezumljen, i mogu vam reći da u njemu nije bilo ničega što bi se moglo povezati sa strahom od pada. Ona je mislila na ono što je išlo za njom, a ne na ono što se nalazilo ispred nje.

Zamahnuh po zraku i ne uhvatih ništa do sićušnog nabora njezine spavačice koji mi zape između kažiprsta i srednjega prsta na lijevoj ruci, a onda mi kliznu kroz prste poput šapta.

- Doh-lorrrrr... - vrisnu ona, a onda se začu jak tupi udar mesa o pod. Krv mi se ledi kad se sjetim tog zvuka: nalikovao je na zvuk koji se čuo kad je Joe udario o dno bunara. Vidjeh kako se okrenula napravivši zvijezdu, a onda začuh kako nešto puca. Taj zvuk odjeknu jasno i oštro, kao kada treščicu prelomite preko koljena. Vidjeh joj tanak mlaz krvi na sljepoočnici i to je bilo sve što mi je bilo potrebno da vidim. Tako se brzo okrenuh na drugu stranu da mi se noge spletoše i sruših se na koljena. Zurila sam kroz hodnik prema njezinoj sobi, a ono što sam vidjela, natjeralo me da vrisnem. Bio je to Joe. Na nekoliko sam ga trenutaka vidjela isto tako jasno kao što sada tebe vidim, Andy. Vidjela sam kako mu prašnjavo, iscereno lice proviruje ispod njezinih invalidskih kolica zureći u mene kroz žbice kotača koji je bio zapeo za vrata.

Onda lica nestade, a ja začuh njezino stenjanje i plač.

Nisam mogla povjerovati da je preživjela takav pad i još uvijek ne mogu povjerovati u to. Doduše, ni Joe se nije ubio na licu mjesta, ali je on bio muškarac u naponu snage, a ona slabašna starica koja je doživjela pola tuceta slabijih moždanih udara i barem tri veća. Osim toga, nije bilo blata ni mulja da joj ublaže udarac o zemlju kao što su blato i mulj u bunaru bili ublažili Joeov. Nisam željela sići do nje, nisam željela vidjeti na kojim su joj mjestima kosti polomljene i na kojim mjestima krvari, no o tome se, dakako, nije imalo što raspravljati: bila sam jedina prisutna osoba pa je to značilo da sam odabrana za tu ulogu. Kada sam ustala (morala sam se svom snagom osloniti o najgornji stupić

rukohvata jer su mi se noge bile odsjekle), stadoh nogom na rub vlastitog kombinea. Puče mi i druga naramenica pa malo zadigoh haljinu da povučem kombine nadolje... te me i to podsjeti na ono ranije. Sjećam se da sam bacila pogled na noge da vidim ima li na njima ogrebotina i krvare li zbog trnja u kupinovu gustišu, no na njima, naravno, nije bilo ničega sličnog. Osjetih se grozničavo. Ako ste ikada bili zbilja bolesni i imali zaista visoku temperaturu, znat ćete što mislim: ne osjećate se baš kao da ne pripadate ovom svijetu, ali se bogami ne osjećate ni kao da mu pripadate. Kao da se sve oko vas pretvorilo u staklo pa više nema ničega za što biste se mogli čvrsto uhvatiti: sve vam klizi iz ruke. Upravo sam se tako osjećala dok sam stajala ondje na odmorištu držeći se grčevito za rukohvat i gledajući gdje je Vera završila. Ležala je na donjoj polovici stepeništa, a noge su joj bile iskrivljene i savijene ispod tijela tako da ih je bilo gotovo nemoguće vidjeti. Krv joj je s jedne strane tekla niz jedno staračko lice. Kada sam, još uvijek se svom snagom pridržavajući za rukohvat, posrćući stigla do mjesta gdje je ležala, jedno joj se oko okrenu u očnoj duplji i primijeti me. Tako može gledati samo životinja uhvaćena u zamku.

- Dolores - šapnu ona. - Taj me kučkin sin progono sve ove godine.

- Pssst - rekoh. - Nemojte govoriti.

- Da, progono me - nastavi ona, kao da joj ja proturječim. - Oh, to kopile. Jebežljivo kopile.

- Idem dolje - rekoh. - Pozvat ću liječnika.

- Ne - na to će ona. Ispruži ruku i pograbi me za zapešće. - Neću liječnika. Neću u bolnicu. Skrivalica-izdajica ima...i tamo. Svugdje.

- Sve će biti u redu, Vera - rekoh izvlačeći ruku. - Ako budete mirno ležali i ne budete se micali, bit će vam dobro.

- Dolores Claiborne kaže da će meni biti dobro! - uzviknu ona onakvim ostrim, neukrotivim glasom kakvim je govorila prije no što je počela doživljavati moždane udare i prije no što joj se potpuno pomutilo u glavi. - Čovjeku odmah lakne kad čuje stručno mišljenje!

Kad sam nakon svih tih godina ponovno začula taj glas, bilo mi je kao da me netko ošamario. Naglo se oslobodih panike i prvi joj se put zbilja zagledah u lice, onako kako promatrate nekoga tko točno zna što govori i stoji iza svake svoje riječi.

- Umrijet ću - nastavi ona - i ti to znaš isto tako dobro kao i ja. Mislim da sam slomila kralježnicu.

- To još ne znamo, Vera - odvratih, ali me više ništa nije tjeralo da odem do telefona kao maločas. Mislim da sam znala što sada slijedi, pa ako ona bude od mene tražila ono što sam mislila da će tražiti, nisam vidjela kako bih joj to mogla odbiti. Bio je to moj dug prema njoj još od onoga kišnog dana u jesen 1962. godine kada sam sjedila na njezinu krevetu i prekrivši lice pregačom, plakala kao da ću oči isplakati, a Claiborneovi su uvijek vraćali svoje dugove. Kada je opet progovorila, bila je jednako bistra i lucidna kao prije trideset godina, dok je još Joe bio živ, a djeca kod kuće.

- Znam da postoji još samo jedno o čemu valja odlučiti - reče - a to je hoću li umrijeti kad mi dođe vrijeme ili u bolnici. Njihovo bi vrijeme moglo predugo trajati, a moje je vrijeme sada, Dolores. Umorna sam od toga da gledam lice svojega muža u svakom kutu kad god se osjećam slabo i zbrkano. Umorna sam od toga da gledam kako pri mjesečevoj svjetlosti izvlače Corvettu iz kamenoloma, kako na suvozačevoj strani kroz otvoren prozor prodire voda...

- Ne razumijem o čemu govorite, Vera - promucah.

Ona podiže ruku i odmahnu na svoj stari nestrpljivi način, a onda joj ruka ponovno pade na stepenice.

- Umorna sam od toga da pišam po vlastitim nogama i pola sata nakon nečijeg odlaska zaboravljam tko mi je maločas došao u posjet. Želim završiti s ovim. Hoćeš li mi pomoći?

Kleknuh pored nje, podigoh joj ruku koja je bila pala na stepenice i pritisnuh je sebi na grudi. Pomislih na zvuk koji se čuo kad je ona stijena pogodila Joeovo lice - zvuk kao da porculanski tanjur pada na ognjište od opeka i razbija se u tisuću komada. Zapitah se hoću li ikada moći ponovno čuti taj zvuk, a da ne izgubim razum. I znala sam da će jednako zvučati jer joj je, kad me zazvala po

imenu, glas zvučao kao i njegov, jer joj je glas zvučao kao njegov kad je pala niz stepenice i tresnula na njih, slomivši sve kosti, onako kako se uvijek bojala da će neka od djevojaka razbiti osjetljivu stakleninu u salonu, a moj je kombine ležao na gornjem odmorištu smotan u kuglicu od bijelog najlona i obje su mu naramenice bile otrgnute, pa je i to bilo kao i onda. Znala sam da će, učinim li to njoj, zvučati isto kao kad sam to učinila njemu. Da, znala sam to isto tako dobro kao što znam da East Lane završava na onim trošnim starim stepenicama koje se spuštaju prema East Headu.

Držala sam je za ruku i razmišljala o životu na ovome svijetu - kako loše ljude kadšto zna zadesiti nesreća, a dobre se žene pretvaraju u gadure. Promatrala sam je kako zastrašeno i bespomoćno okreće oči prema mojem licu i gledala kako joj iz posjekotine na glavi teče krv i slijeva se u duboke bore na obrazima, onako kao što se proljetna kiša, tekući izoranim brazdama, slijeva nizbrdo.

Rekoh:

- Ako tako želite, Vera, ja ću vam pomoći.

Tada ona zaplaka. Bilo je to prvi i jedini put što sam je vidjela da plače premda nije bila u smućenom ili luckastom stanju.

- Da - odvrati. Da, upravo tako želim. Bog te blagoslovio, Dolores.

- Ne uzbuđujte se - rekoh. Podigoh njezinu staračku izboranu ruku do usana i poljubih je.

- Požuri, Dolores - na to će ona. - Molim te, požuri ako mi zbilja hoćeš pomoći. A njezine oči kao da su dodavale: »Prije nego i jedna i druga izgubimo hrabrost.«

Opet joj poljubih ruku, a onda je spustih na njezin trbuh i ustadoh. Ovaj put bez poteškoća. Snaga mi se bila vratila u noge. Spustih se niz stepenice i otiđoh u kuhinju. Prije no što ću izaći u dvorište da objesim rublje, bila sam izvadila sve što će mi trebati za miješenje tijesta: palo mi je na pamet da bi danas bilo dobro zamijesiti kruh. Vera je imala valjak za tijesto, velik i težak valjak, načinjen od sivoga mramora sa crnim šarama. Ležao je na radnom stolu pored žute plastične posude za brašno. Dohvatih ga, još uvijek se osjećajući kao da sanjam ili kao da me trese jaka groznica, i kroz salon se vratih do prednjeg hodnika. Dok sam prolazila kroz tu prostoriju opremljenu svim onim Verinim zgodnim stvarčicama, pomislih na sve one prilike u kojima sam joj priređivala onu podvalu s usisavačem za prašinu i na to kako mi je ona to vraćala. Na kraju krajeva, uvijek bi me pročitala i vratila mi istom mjerom... ta nisam li upravo zbog toga ovdje?

Izađoh iz salona na hodnik, a potom se stepenicama uspeh do nje držeći valjak za tijesto za jednu od njegovih drvenih drški. Kada stignem do mjesta gdje je Vera ležala glave spuštene na prsa, a nogu iskrivljenih i savijenih ispod tijela, nisam ni na trenutak namjeravala zastati: znala sam da, ako zastanem, uopće neću biti kadra išta učiniti. Više nije smjelo biti nikakve priče. Kada stignem nje, namjeravala sam kleknuti na jedno koljeno i udariti je po glavi mramornim valjkom za tijesto onoliko jako koliko to budem mogla i onoliko brzo koliko to budem mogla. Možda će izgledati kao da je taj udarac zadobila u padu, a možda i neće, ali sam ja to na svaki način namjeravala učiniti.

Kada kleknuh pored nje, vidjeh da nema potrebe za tim: ona je već sve bila sama obavila, baš kao što je obavljala i većinu stvari u životu. Dok sam ja bila otišla u kuhinju po valjak za tijesto ili možda dok sam se vraćala kroz salon, ona je naprosto zaklopila oči i kliznula u smrt.

Sjedoh na pod pored nje, spustih valjak za tijesto na stepenice, dohvatih jednu njezinu ruku i položih je sebi u krilo. U čovjekovu životu postoje trenuci kada minute više ne postoje pa ih ne možete ni brojati. Samo znam da sam, sjedeći ondje, provela uz nju neko vrijeme. Ne znam jesam li što govorila ili ne. Mislim da jesam - mislim da sam joj zahvaljivala što je popustila, što je mene oslobodila te dužnosti, što me nije prisilila da kroza sve to ponovno prođem - no možda sam o tim stvarima samo mislila. Pamtim da sam prislonila njezinu ruku uz svoj obraz, a zatim je okrenula i poljubila joj dlan. Pamtim da sam gledala tu ruku i razmišljala o tome kako je ružičasta i glatka. Crte su joj se na dlanu bile gotovo izbrisale i ruka joj je bila kao u novorođenčeta. Znam da sam trebala ustati i nekome telefonirati, reći što se dogodilo, ali sam bila umorna - tako umorna. Činilo mi se lakšim samo sjediti ondje i držati je za ruku.

Tada najednom odjeknu zvonce na vratima. Da se to nije dogodilo, mislim da bih još dugo ondje sjedila. No, znate kako je to sa zvoncem - osjećate da se, bez obzira na sve, morate na njega odazvati. Ustadoh i sidoh postajkujući na svakoj stepenici, kao da sam najednom ostarjela za deset godina (istina je da sam se i osjećala deset godina starijom), cijelim se putem pridržavajući za rukohvat. Sjećam se da mi se još uvijek činilo kako je svijet načinjen od stakla i da sam mislila na to kako moram strahovito paziti da se negdje ne pokliznem i ne porežem se kad budem morala ispustiti rukohvat i krenuti kroz predsoblje da stignem do vrata.

Na vratima je bio Sammy Marchant, a poštarska mu je kapa stajala na glavi onako smiješno zabačena kako je on obično nosi - Sammy vjerojatno misli da kad tako nakrivi kapu, izgleda kao rok zvijezda. U jednoj je ruci držao običnu poštu, a u drugoj jednu od onih podstavljenih omotnica koje su preporučenom poštom jednom tjedno dolazile iz New Yorka - obavijesti o tome što se zbiva s Verinim financijskim poslovima. Jesam li vam već rekla da je o njezinu novcu vodio brigu neki tip po imenu Greenbush?

Jesam? Dobro - hvala. Već tako dugo lamatam jezikom da se jedva mogu sjetiti što sam vam ispričala, a što nisam.

Kadšto se radilo o dokumentima koji bi stigli kao pošiljka s povratnicom koju je trebalo potpisati, i Vera je to većinom uspijevala izvesti ako bih joj ja pridržala ruku da ne drhti, no bilo je i nekoliko slučajeva kada ona nije bila prisebna pa bih se onda ja potpisala njezinim imenom. U tome nije bilo ničega i nikada nitko nije postavio nikakvo pitanje o bilo kojoj od tih povratnica koje sam tako potpisala. U svakom slučaju, tokom je posljednjih nekoliko godina njezin potpis bio samo obična škrabotina. Evo još nečega zbog čega me možete optužiti ako to zbilja budete htjeli: krivotvorenje potpisa.

Čim su se vrata otvorila, Sammy mi htjede pružiti podstavljenju omotnicu i povratnicu da je potpišem, kao što sam to uvijek radila, no kada me dobro pogledao, razrogači oči i za jedan korak ustuknu na ulaznom odmorištu. Bio je to zapravo više skok nego korak, a s obzirom na to da je u pitanju bio Sammy Marchant, mislim da je to prava riječ.

- Dolores! - uskliknu on. - Jeste li dobro? Na vama ima krvi!

- Nije moja - odvratih, a glas mi je bio miran kao da mu odgovaram na pitanje što baš sada gledam na televiziji. - To je Verina krv. Vera je pala niz stepenice. Mrtva je.

- Kriste presveti! - uzviknu Sammy, a zatim pored mene projuri u kuću dok mu je poštanska torba lupkala po bedru. Ni na pamet mi nije padalo da ga pokušam zadržati, a i pitam vas čemu bi služilo da sam pokušala?

Polako sam pošla za njim. Onaj se osjećaj da je sve oko mene kao od stakla, pomalo počeo gubiti, ali mi se činilo da su mi potplati na cipelama od olova. Kada sam došla podno stepenica, on ih je već bio napola prešao i sada je klečao pored Vere. Prije nego će kleknuti, s ramena je skinuo poštansku torbu pa je ona kliznula daleko niz stepenice, a iz nje se na sve strane rasuli računi za struju i Beanovi katalozi.

Uspeh se za njim vukući noge od jedne do druge stepenice. Nikada se u životu nisam osjećala toliko umornom. Čak se ni onda kada sam ubila Joea, nisam osjećala tako umornom kao jučer prijepodne.

- Mrtva je - on će ogledavajući se.

- Aha - odvratih. - To sam ti i rekla.

- Mislio sam da ne može hodati - nastavi on. - Uvijek ste mi govorili da ne može hodati, Dolores.

- E pa - rekoh - čini se da sam bila u krivu.

Glupo sam se osjećala što govorim takve stvari dok ona onako leži ondje kraj mene, ali što sam dovraga drugo mogla reći? Na neki mi je način bilo lakše razgovarati s Johnom McAuliffeom nego s jadnim bedastim Sammyjem Marchantom, i to zato što sam veći dio onoga što je McAuliffe sumnjao da sam učinila, doista bila i učinila. Kad je čovjek nedužan, nevolja je u tome što se više-manje mora držati istine.

- Što je ovo? - zapita on zatim i pokaza prstom na valjak za tijesto. Ja sam ga bila ostavila na stepenicama kad je zazvonilo zvonce.

- A što ti misliš? - uzvratih pitanjem. - Ptičja krletka?

- Izgleda kao valjak za tijesto - reče on.

- Izvrstan odgovor - dočekah ja. Činilo mi se da čujem vlastiti glas kako dolazi odnekuda iz daljine, kao da mi se glas nalazi na jednom, a ostali dio mene na drugom mjestu. - Ti bi još mogao sve iznenaditi i pokazati se kao stvoren za koledž, Sammy.

- Da, ali otkuda na stepenicama valjak za tijesto? - zapita on i ja najednom primijetih kako me gleda. Sammyju nije bilo ni dan više od dvadeset pet godina, ali mu je otac bio u onoj skupini koja je išla u potragu za Joeom te odjednom shvatih da je Duke Marchant kod Sammyja, kao i kod ostalih, ne baš pretjerano bistrih članova svoje obitelji, vjerojatno stvorio sliku o Dolores Claiborne St. George kao o ženi koja se otarasila svog muža. Sjećate se da sam vam rekla kako se čovjek, kad je nedužan, više-manje mora držati istine? E pa, kad sam vidjela način na koji me Sammy promatra, zaključih da je došlo vrijeme kada će biti sigurnije ispričati manje nego više.

- Bila sam u kuhinji i spremala se da počnem mijesiti kruh kad je pala - odgovorih. To je još nešto što radite kad ste nedužni - sve laži na koje se doista odlučite, većinom su neplanirane laži: nedužni ljudi ne troše sate i sate na to da pripreme nekakvu priču, kao što je bila ona moja priča o tome kako sam otišla na Russian Meadow da promatram pomrčinu i više nikad nisam vidjela muža prije no što sam ga ugledala u Mercierovu pogrebnom poduzeću. Istoga časa kad sam izustila tu laž o tome kako sam mijesila kruh, shvatih da mi se to može osvetiti, ali i ti bi lagao, Andy, da si vidio pogled njegovih očiju - istodobno taman, sumnjičav i prestrašen.

On se podiže na noge i stade se ogledati unaokolo, a onda na mjestu zastade, gledajući uvis. Slijedila sam njegov pogled i ugledala svoj kombine, zgužvan u klupko na odmorištu.

- Čini se da je skinula kombine prije nego što je pala - reče Sammy ponovno me pogledavši. - Ili skočila. Ili ma što da je dovraga radila. Je li tako, Dolores?

- Ne - odvratih - to je moj kombine.

- Ako ste mijesili kruh u kuhinji - nastavi on poput ne odviše bistroga djeteta koje na ploči pokušava riješiti matematički zadatak - otkuda onda vaš kombine ovdje na odmorištu?

Nisam mogla smisliti što da kažem. Sammy načini jedan korak niz stepenice, a zatim još jedan, krećući se isto onako polagano kao što je i govorio, držeći se za rukohvat i ne skidajući očiju s mene te najednom shvatih što on zapravo radi: pokušava se odmaknuti što dalje od mene, i to zato što se boji da bi meni moglo pasti na pamet da i njega gurnem kao što je mislio da sam gurnula Veru. Tada mi je postalo jasno da neće proći puno vremena prije no što budem sjedila ovdje gdje sada sjedim i pričala ono što sada pričam. Oči kao da su mu jasno i glasno govorile: »Jednom si se izvukla, Dolores Claiborne, a s obzirom na ono što mi je tata pričao kakav je čovjek bio Joe St. George, možda je to i u redu. No, što ti je učinila ova žena koja te hranila i pružala ti krov nad glavom i davala ti plaću od koje si mogla pristojno živjeti?« A u očima mu se jasno čitalo i to da žena koja je jednom nekoga gurnula i izvukla se bez posljedica, može to učiniti i drugi put, da će, samo ako dođe u pravu situaciju, sigurno i drugi put nekoga gurnuti pa ako to ne bude dovoljno da sve ispadne onako kako je ona zamislila, neće puno promišljati, nego će naći neki drugi način da dovrši posao. Na primjer, uz pomoć valjka za tijesto.

- To se tebe ništa ne tiče, Sam Marchant - rekoh. - Bolje ti je da nastaviš sa svojim poslom, a ja moram pozvati kola hitne pomoći. Samo, prije nego što odeš, provjeri da si pokupio svu poštu jer će ti se inače hrpa kreditnih poduzeća zalijepiti za guzicu.

- Gospođi Donovan ne trebaju kola hitne pomoći - uzvratih on načinivši još dva koraka i cijelo me vrijeme ne ispuštajući iz vida - a ja nikamo ne idem. Mislim da bi, umjesto da zovete hitnu pomoć, bilo bolje da najprije nazovete Andyja Bissettea.

Kao što znaš, to sam i učinila. Sammy je Marchant stajao ondje i gledao me dok sam to radila. Kad sam spustila slušalicu, on pokupi rasutu poštu (tu i tamo bacajući brz pogled preko ramena, vjerojatno zato da provjeri ne šuljam li mu se ja za leđima s valjkom za tijesto u ruci), a onda ostade stajati podno stepenica, kao pas čuvar kad stjera provalnika u kut. Nije ništa govorio, a i ja

sam šutjela. Kroz glavu mi je prošla pomisao da bih se kroz blagovaonicu i kuhinju mogla provući do stražnjih stepenica i otići po svoj kombine. No, čemu bi to služilo? Sammy ga je već bio vidio, a i valjak je za tijesto još uvijek ležao na stepenicama.

Uskoro ste došli vas dvojica, Andy, ti i Frank, pa sam ja malo kasnije otišla do naše zgodne nove policijske stanice i dala izjavu. To je bilo jučer prijepodne pa mislim da tu nema potrebe išta ponavljati, je l' da? Znaš da kombine nisam ni spomenula, a kada si mi postavio pitanje o valjku za tijesto, rekla sam da zapravo nisam sigurna kako je on tamo dospio. To je bilo sve što sam mogla reći, barem dok mi netko s mozga nije skinuo natpis ne radi.

Pošto sam potpisala izjavu, sjela sam u auto i odvezla se kući. Sve je prošlo tako brzo i mirno - mislim na izjavu i sve to - da sam skoro samu sebe uvjerala kako se ni oko čega ne moram brinuti. Na kraju krajeva, ja je nisam ubila: ona je zbilja sama pala. Ponavljala sam to samoj sebi pa sam u času kad sam skrenula na kolni prilaz, bila već poprilično uvjerenjena u to da će sve biti u redu.

Taj osjećaj potraja samo toliko dugo koliko mi je trebalo da iz auta dođem do stražnjih kućnih vrata. Na vratima je bila pribodena poruka. Običan komad papira istrgnut iz notesa. Na njemu je bila masna mrlja, kao da potječe iz notesa što ga koju je netko nosio u stražnjem džepu hlača. nećeš se opet izvući, glasila je poruka i to je bilo sve. Dovraga, nije li to bilo sasvim dovoljno?

Uđoh u kuću i otškrinuh kuhinjski prozor da van izađe pljesnivi vonj. Mrzim taj miris, a kuća kao da je u to vrijeme stalno zaudarala po plijesni, zračila je ja ili ne. Razlog tome nije samo činjenica da sada većinom boravim u Verinoj kući - odnosno barem da sam ondje boravila - iako je, dakako, djelomično i to posrijedi. To se uglavnom događa zato što je ta kuća mrtva... mrtva kao i Joe i Mali Pete.

Zbilja vjerujem u to da kuće doista imaju svoj vlastiti život što im ga udahnuju ljudi koji u njima žive. Naša je mala prizemnica preživjela Joeovu smrt i odlazak dvoje starije djece u koledž - Selena je dobila punu stipendiju za Vassar (tako da je njezin dio onoga novca namijenjenog za školovanje u koledžu oko kojeg sam se toliko brinula, otišao na kupovinu odjeće i udžbenika), dok je Joe Mlađi otišao tek malo dalje cestom do Sveučilišta Maine u Oronu. Preživjela je čak i vijest o tome da je Mali Pete poginuo kad su eksplodirale barake u Saigonu. To se desilo neposredno nakon što je stigao onamo, a manje od dva mjeseca prije no što će se cijeli taj cirkus završiti. Na televiziji sam u Verinu dnevnom boravku gledala posljednje helikoptere kako uzlijeću s krova naše ambasade i samo sam plakala i plakala. Mogla sam dati sebi oduška ne bojeći se onoga što bi Vera mogla reći jer je ona bila otišla u Boston da se ondje malo provede i usput nešto kupi.

Nakon pogreba Maloga Petea iz kuće je nestalo života čim je posljednji posjetilac otišao i nas troje - Selena, Joe Mlađi i ja - ostali prepušteni sami sebi. Joe Mlađi je počeo govoriti o politici. Upravo je bio dobio posao u gradskoj upravi u Machiasu, što nije bilo nimalo loše za dečka na čijoj se diplomu tinta još nije bila sasvim osušila, i razmišljao je o tome da se za godinu ili dvije natječe za izbor u zakonodavno tijelo.

Selena je malo govorila o tečajevima koje drži na Albany Junior Collegeu - to je bilo prije nego se preselila u New York i dobila posao s punim radnim vremenom - a onda najednom zašuti. Nas smo dvije raspremale stol i ja najednom nešto osjetih. Brzo se osvrnuh i vidjeh je kako me promatra tamnim očima. Mogla bih vam reći da sam pogodila što misli - znate, kada je riječ o djeci, roditeljima to kadšto polazi za rukom - no činjenica je da to i nije bilo potrebno: znala sam o čemu misli, znala sam da se nikada nije potpuno toga oslobodila. Vidjela sam joj u očima isto pitanje kao i prije dvadeset godina, kada mi je pristupila u vrtu, među grahom i krastavcima: »Jesi li mu ti nešto učinila?« i »Jesam li ja za sve kriva?« i »Koliko ću još dugo morati za to plaćati?«

Priđoh joj i zagrljeh je, Andy. Ona mi uzvratila zagrljaj, ali joj je tijelo, kada se privinula uz mene, bilo ukočeno - kao da je progutala metlu - i tada sam osjetila kako iz naše kuće nestaje života. Iščeznuo je poput posljednjeg samrtnikova daha. Mislim da je i Selena to osjetila, ali Joe Mlađi nije: on sliku naše kuće stavlja na neke od letaka koje upotrebljava u predizbornoj kampanji - to ga prikazuje kao obiteljskog čovjeka, a primijetila sam da se

glasačima to sviđa - no nikada nije primijetio da je ta kuća mrtva zato što je nikada nije zaista volio. A zašto bi je i volio, za ljubav Kristovu? Za Joea Mlađeg ta je kuća bila tek mjesto kamo se nakon škole vraćao, mjesto gdje ga je otac grdio i nazivao ga prokletim mekušcem koji samo čita knjige. Cumberland Hall, studentski dom u kojem je živio dok je bio na sveučilištu, bio je za Joea Mlađeg u većoj mjeri dom nego što je to za njega ikada bila kuća na East Laneu. Za mene je, međutim, to bio dom, a isto tako i za Selenu. Mislím da je moja djevojčica nastavila u njoj živjeti još dugo nakon što je sa svojih nogu otresla prah s otoka Little Tall: mislim da je u njoj živjela u svojim sjećanjima... u svojem srcu... u svojim snovima. U svojim noćnim morama. A što se tiče pljesnivog vonja, njega se nikako ne možete riješiti kada se jednom zbilja zavuče u kuću.

Sjedila sam pored otvorenog prozora da se malo nadišem svježega morskog povjetarca, a zatim se počeh čudno osjećati i zaključih da bi trebalo zaključati vrata. S prednjim je vratima išlo lako, ali se zasun na stražnjim vratima tako opirao da ga nisam mogla ni pomaknuti sve dok ga nisam obilno natopila sredstvom za podmazivanje s trostrukim djelovanjem. Napokon se okrenuo, a kada se to dogodilo, shvatih zašto je bio toliko tvrdoglav: zbog hrđe. Katkada sam znala u Verinoj kući ostati i pet-šest dana za redom, ali se nisam mogla sjetiti kada sam se posljednji put potrudila da zaključam kuću.

Na tu je pomisao sva hrabrost istekla iz mene. Odoh u spavaću sobu, legoh na krevet i pokrih glavu jastukom kao što sam radila kad sam bila djevojčica i kad bi me rano poslali u krevet zato što sam bila zločesta. Plakala sam, plakala i plakala. Nikad ne bih povjerovala da je u meni toliko suza. Plakala sam zbog Vere, i zbog Selene, i zbog Maloga Petea, a mislim da sam plakala čak i zbog Joea. No, uglavnom sam plakala zbog sebe. Plakala sam dok mi se nos nije začepio i dok me nisu spopali grčevi u truhu. Napokon zaspah.

Kad sam se probudila, bilo je mračno i zvonio je telefon. Ustadoh da se javim i kroz dnevni boravak nekako napipah put do njega. Čim sam rekla 'halo', netko - neka žena - reče: »Nadam se da znaš da nju ne možeš samo tako ubiti. Ako te zakon ne dostigne, mi ćemo se pobrinuti za tebe. Nisi ti baš tako bistra kao što misliš. Ne moramo među sobom trpjeti ubojice, Dolores Claiborne, sve dok na ovom otoku živi barem jedna čestita krštena duša koja će nas od toga očuvati.« Glava mi je bila tako mutna da sam najprije mislila da sanjam. Dok sam shvatila da sam budna, žena je spustila slušalicu. Krenuh u kuhinju s namjerom da pristavim vodu za kavu ili možda uzmem pivo iz hladnjaka kadli telefon ponovno zazvoni. I ovaj je put na telefonu bio ženski glas, ali je to bila neka druga žena. Poče sipati psovke na mene pa brzo spustih slušalicu. Potreba da zaplačem opet me obuže, ali vrag me odnio ako sam se tome htjela prepustiti. Umjesto toga, izvukoh telefonski priključak iz zida. Odoh u kuhinju i uzeh pivo, ali mi se nije sviđao njegov okus pa naposljetku veći dio islih u sudoper. Mislím da mi je zapravo trebala čašica viskija, ali od Joeove smrti u kući nisam imala ni kapi žestokog pića.

Natočih čašu vode i otkrih da ne mogu podnijeti njezin okus - mirisala je na bakrene novčiće koje je neko dijete cijeli dan držalo u oznojenoj šaci. To me podsjetilo na onu noć u kupinovu gustišu - na to kako mi je dašak povjetarca donio isti taj miris - a ovo je u meni probudilo sjećanje na djevojčicu s ružičastim rumenilom na usnama i u haljinici s naramenicama. Pomislih na to kako mi je nedavno palo na um da je izrasla u ženu i da je u nevolji. Pitala sam se kako joj je i gdje se sada nalazi, ali se nijednom nisam zapitala da li uopće postoji, ako razumijete što mislim: Znala sam da postoji. Postoji. U to nikada nisam sumnjala.

No, to nije važno: misli mi opet lutaju, a usta ih u stopu slijede, kao poslušno janješce. Počela sam zapravo govoriti o tome kako mi voda iz slavine nad kuhinjskim sudoperom nije ništa više prijala od najboljeg Budweiserova piva - čak ni nekoliko kockica leda nije uspjelo ukloniti onaj bakreni okus - pa sam naposljetku na televiziji pogledala neku glupu komediju pijuckajući iz limenke Hawaiian Puncha koji sam držala u hladnjaku za blizance Joea Mlađega. Za večeru podgrijah nešto iz zamrzivača, ali kad je jelo bilo gotovo, nisam imala teka pa ga bacih u smeće. Odučih se umjesto toga za još jedan Hawaiian Punch - odnesoh ga u dnevni boravak i sjedoh pred televizor. Sada se prikazivala neka druga

komedija, ali ja tu nisam vidjela puno razlike, a pretpostavljam da je to bilo zato što nisam baš ni obraćala puno pažnje na program.

Nisam ni pokušala razmišljati o tome što da učinim: ima nekih misli kojima se bolje ne baviti tokom noći jer je to vrijeme kada se um najradije poigrava s vama. Sve što smislite nakon sutona, devet ćete od deset puta ujutro morati napraviti. Stoga sam samo sjedila te sam malo nakon što su završile vijesti i započela emisija Večeras, ponovno zaspala.

Sanjala sam san. U snu smo se pojavljivale ja i Vera, samo što je Vera bila onakva kakva je bila kad sam je prvi put vidjela, dok je Joe još bio živ, a djeca se, i njezina i moja, još motala uokolo i petljala nam se pod nogama. U snu smo nas dvije prale suđe - ona je prala, a ja sam ga brisala. Samo što to nismo radile u kuhinji, nego ispred malene peći od lijevana željeza u mojem dnevnom boravku. To je bilo čudno jer Vera nikada nije bila kod mene - nijednom u cijelom životu.

U snu je, međutim, bila ondje. Suđe je bilo u plastičnoj kadici na peći - i to ne moja stara krama, nego njezin skupi Spodeov porculan. Ona bi oprala tanjur i pružila mi ga, a meni bi svaki tanjur ispao iz ruke i razbio se na opekama na kojima je stajala peć. Vera bi na to rekla: »Moraš više paziti, Dolores. Kada se dogodi neka nesreća, a ti ne pripaziš, iz toga uvijek ispadne prokleti nered.« Obećavala sam da ću paziti i doista bih pokušala, ali bi mi i sljedeći tanjur iskliznuo iz ruke, a zatim sljedeći, pa još jedan i još jedan.

»To nikako ne valja«, reče Vera napokon. »Samo pogledaj kakav si nered napravila!«

Pogledah na pod, no opeke nisu bile prekrivene porculanskim krhotinama, nego komadićima Joeove proteze i smrvljena kamenja. »Nemojte mi više dodavati tanjure, Vera,« rekoh i zaplakah. »Mislim da više nisam sposobna za pranje suđa. Možda sam ostarjela, ne znam, ali znam da nemam namjeru porazbijati cijelu gomilu.«

Ona mi ih je, međutim, svejedno i dalje dodavala, a ja sam ih i dalje ispuštala, dok je zvuk koji se čuo kad bi oni udarili o opeke, postajao sve glasniji i dublji, sve dok nije počeo više nalikovati na bubnjanje negoli na slabašni zvuk slomljena porculana kada udari o nešto tvrdo i razbije se. Najednom shvatih da je to san i da ono bubnjanje ne spada u njega. Tako se naglo probudih da sam gotovo ispala iz naslonjača i pala na pod. Začu se još jedan prasak i sada sam znala o čemu se radi - bio je to zvuk sačmarice.

Ustadoh i priđoh prozoru. Dva su kamioneta prolazila cestom i u njihovu su stražnjem dijelu bili neki ljudi, jedan čovjek u sanduku prvoga kamioneta, a dvojica, kako mi se čini, u sanduku drugoga. Izgleda da su svi imali sačmarice i svakih bi nekoliko sekundi netko od njih ispalio hitac u zrak. Iz puščane bi cijevi dopro svijetao bljesak, a potom bi se čuo glasan prasak. Po načinu na koji su ti muškarci teturali (mislim da su bili muškarci, iako to ne mogu sa sigurnošću tvrditi), a i po načinu na koji su se kamioneti zanosili lijevo i desno, rekla bih da je cijela ta banda bila mrtva pijana. A jedan sam kamionet i prepoznala.

Što?

Ne, neću ti to reći - dovoljno je što sam već ja u nevolji. Nemam namjeru bilo koga drugog uvlačiti u to zbog malo pijanog noćnog pucanja. Na kraju krajeva, možda taj kamionet i nisam dobro vidjela.

U svakom slučaju, kad sam vidjela da samo nastoje izbušiti nekoliko rupa na oblacima što su nisko ležali na nebu, otvorih prozor. Mislila sam da će se okrenuti na proširenju podno naše uzvisine, a oni tako i učiniše. Jedan je od kamioneta skoro ondje zapeo - bila bi prava smijurija da se to dogodilo.

Vratiše se istim putem, tuleći i trubeći i urlajući što ih grlo nosi. Načinih rukama lijevak oko usta i što sam glasnije mogla, viknuh: »Nosite se odavde! Neki bi ljudi htjeli i spavati!« Jedan se od kamioneta malo jače zanese i gotovo upade u jarak pa mislim da sam im ipak zatjerala strah u kosti. Tip koji je stajao u stražnjem dijelu tog kamioneta (bio je to kamionet za koji sam do prije nekoliko sekundi mislila da sam ga prepoznala) skoro se prevali guzicom i ispade na cestu. Imam dobra pluća, da to tako kažem, i ako treba, mogu se derati iz sveg glasa.

»Odlazi s Little Talla, prokleta ubojice kurvanjska!« - uzvрати mi povikom jedan od njih te ispali još nekoliko hitaca u zrak. No, mislim da je to bilo samo zato da mi pokaže kakvo strašno oružje imaju, jer nisu išli dalje od toga. Mogla sam čuti brujanje kamioneta dok su vozili prema gradu - a kladim se u što god hoćete, i prema onom vražjem baru koji se otvorio prije dvije godine - uz zaglušnu buku iz ispušnog lonca i pucanje iz ispušne cijevi dok su njihovi vozači pokušavali prebaciti u nižu brzinu. Znaete kakvi su muškarci kada se napiju pa sjednu za volan.

E pa, to me do kraja razbjjesnilo. Više nisam bila prestrašena, a sasvim mi se sigurno više nije ni plakalo. Bilo mi je dobro i raspigala sam se, ali nisam bila toliko bijesna da ne mogu razmišljati ili razumjeti zašto ljudi rade ono što rade. Kada me srdžba htjela odvući na drugu stranu, zastadoh pomislivši na Sammyja Marchanta i na pogled u njegovim očima dok je klečao na stepenicama pogledajući sad na valjak za tijesto, sad na mene - očima tamnim poput oceana na rubu olujnoga područja, kao što su bile i Selenine oči onoga dana u vrtu.

Ja sam već i prije znala da ću se morati vratiti ovamo, Andy, no tek kad su ti ljudi otišli, prestala sam se zavaravati da još uvijek mogu odlučiti i odabrati što ću ispričati, a što ću zadržati za sebe. Vidjela sam da ću morati olakšati dušu i sve potanko ispričovijedati. Vratila sam se u krevet i spavala sve do tri četvrt devet. Nikada nisam tako dugo spavala, čak ni prije nego što sam se udala. Mislim da sam pokušavala prikupiti snagu tako da mogu pričati cijelu jebenu noć.

Kad sam ustala, namjeravala sam to obaviti što prije budem mogla - gorki je lijek najbolje odmah popiti - ali me nešto omelo prije no što sam izašla iz kuće, inače bih ti sve ovo već ranije počela pričati.

Okupala sam se pa sam, prije no što ću se obući, ponovno utaknula telefonski priključak u njegovu utičnicu u zidu. Nije više bila noć i ja više nisam bila na pola puta između sna i jave. Bila sam odlučila da ću, zazvoni li telefon i netko me pokuša nazivati kojekakvim imenima, i ja njemu nadjenuti koje, kao što je, na primjer, 'krastačo jedna' ili 'zmijo prljava bezimena'. I dakako, nisam još ni čarape bila navukla, kad je telefon zaista zazvonio. Podigoh slušalicu, spremna da osobi na drugom kraju žice, ma tko to bio, izgovorim sve po redu, kadli ženski glas reče:

- Halo? Mogu li razgovarati s milostivom gospođom Dolores Claiborne?

Odmah shvatih da je to međugradski razgovor, i to ne samo zbog onog sitnog odjeka koji se čuje kad je u pitanju takav poziv. Znala sam po tome što se na otoku ženama nitko ne obraća s 'milostiva gospođo'. Možete biti 'gospođa' ili pak 'gospođa', ali izraz 'milostiva gospođa' još uvijek ne prelazi preko mora, osim jednom mjesečno na stalku s časopisima u drogeriji.

- Na telefonu - rekoh.

- Ovo je poziv od Alana Greenbusha - nastavi ona.

- Čudno - drsko joj uzvratih - vi mi baš ne zvučite kao Alan Greenbush.

- Poziv iz njegova ureda - objasni mi ona, kao da sam rekla nešto najgluplje što je ikada čula. - Hoćete li primiti poziv gospodina Greenbusha?

Bila me uhvatila tako na prepad da isprva nisam obratila pažnju na ime - znala sam da sam ga već bila ranije čula, ali nisam znala gdje.

- U vezi s čime? - zapitah.

Nastade stanka, kao da ona zapravo ne bi trebala davati takve podatke, a onda žena reče:

- Vjerujem da je to u vezi s gospođom Verom Donovan. Hoćete li primiti poziv, gospođo Claiborne?

Tada se sve uklopi - Greenbush, čovjek koji je Veri slao sve one podstavljene omotnice što su stizale preporučenom poštom.

-Aha - rekoh.

- Oprostite? - na to će ona.

- Primit ću poziv - rekoh.

- Hvala vam - odvrati mi ona. Začu se škljocanje i ja ostadoh čekati stojeći u donjem rublju. To čekanje nije dugo trajalo, ali se činilo dugim. Čas prije no što će se Greenbush javiti na telefon, pade mi na pamet da su u pitanju sve one prilike u kojima sam potpisivala Verino ime - da su me sada uhvatili. To se

činilo prilično vjerojatnim: jeste li ikada primijetili da kada nešto pođe po zlu, kao da i sve drugo ide krivim putem?

Onda se javi Greenbush.

- Gospođu Claiborne? - upita.

- Da, ja sam Dolores Claiborne - odvratih.

- Predstavnik lokalnih vlasti na Little Tallu nazvao me jučer poslijepodne i obavijestio me o tome da je Vera Donovan preminula - reče on. - Bilo je prilično kasno kad sam dovršio razgovor s njime pa sam odlučio pričekati do današnjeg jutra da vam telefoniram.

Pomislih kako bih mu mogla reći da na otoku ima ljudi koji nisu toliko sitničavi s obzirom na doba u koje me zovu, ali to naravno nisam učinila.

On pročisti grlo, a zatim reče:

-Prije pet godina dobio sam pismo od gospođe Donovan koje sadrži posebne upute o tome da vam u roku od dvadeset četiri sata nakon njezine smrti moram saopćiti stanovite podatke u vezi s njezinom imovinom. - On opet pročisti grlo i reče: - Iako sam od toga vremena često s njom razgovarao telefonom, to je posljednje pismo koje sam od nje dobio.

Glas mu je bio suh i pretjerano savjestan, glas koji morate čuti kad vam nešto kaže.

- Čovječe, o čemu vi to govorite? - zapitah. Ostavite se svih tih zaobilaženja i okolišanja i recite mi o čemu se radi!

On reče:

- Drago mi je što vam mogu saopćiti da ste vi, osim male ostavštine namijenjene Domu za nezbrinutu djecu u Novoj Engleskoj, jedina nasljednica imutka gospođe Donovan.

Jezik mi se prilijepi o nepce i jedino na što sam mogla pomisliti bila je činjenica da se nakon nekog vremena ona ipak dala uhvatiti na štos s usisavačem za prašinu.

- Kasnije ćete u toku dana primiti brzojav kojim se potvrđuje naš razgovor - nastavi on - no meni je veoma drago da sam uspio s vama razgovarati prije toga - gospođa je Donovan bila vrlo izričita u pogledu svojih želja u vezi s tim pitanjem.

- Aha - rekoh - i mogla je biti izričita.

- Siguran sam da ste duboko pogođeni smrću gospođe Donovan - kao i svi mi - ali bih želio da znate da ćete biti vrlo bogata žena pa ako vam ikako budem mogao pomoći u tim novim okolnostima, bit će mi drago da vam pružim svaku moguću pomoć onako kao što sam je pružao i gospođi Donovan. Naravno, redovito ću vas nazivati da vas obavijestim o tome kako se odvija utvrđivanje valjanosti oporuke, ali doista ne očekujem nikakav problem ili odgodu. Zapravo...

- Hej, stanite malo, prijane - zamolih, ali je to više zvučalo kao žablji kreket. Kao da se glasa žaba u isušenom ribnjaku. - O kojoj količini novca govorite?

Znala sam, naravno, da ona dobro stoji s novcem, Andy. Činjenica da je tokom posljednje dvije godine nosila samo flanelne spavačice i živjela na strogoj dijeti koja se sastojala od Cambellove juhe i Gerberove dječje hrane, nije ništa na tome mijenjala. Vidjela sam njezinu kuću, vidjela sam automobile, a kadšto bih, umjesto da ih samo potpišem, malčice i zavirila u dokumente koji su stizali u podstavljenim omotnicama. Neki su od njih bili nalozi za prijenos, a znam da, kada netko prodaje dvije tisuće Upjohnovih dionica i kupuje četiri tisuće dionica Mississippi Valley Light & Power, baš nije na putu da završi u ubožnici. Ovo pitanje nisam postavila zato da bih mogla početi s podnošenjem zahtjeva za izdavanje kreditnih kartica i naručivanjem prema Searsovu katalogu - to nipošto ne smijete misliti. Imala sam bolji razlog od toga. Znala sam da će mnogi ljudi koji misle da sam ja ubila Veru, najvjerojatnije brojati svaki dolar koji mi je ostavila i htjela sam znati koliko bi mi to moglo naškoditi. Mislila sam da bi se moglo raditi o nekih šezdeset-sedamdeset tisuća dolara... iako je Greenbush rekao da je nešto novca ostavila i sirotištu, pa sam shvatila da bi ta svota mogla biti i nešto manja.

Grizlo me nešto drugo - grizlo onako kao što vas grize lipanjska muha pecavka kada vam sjedne na potiljak. Nešto je u cijeloj priči bilo pogrešno postavljeno.

Nisam, međutim, mogla na to ukazati prstom, baš kao što se nisam mogla točno sjetiti tko je Greenbush kad je njegova tajnica prvi put spomenula njegovo ime. On reče nešto što nisam mogla sasvim jasno razbrati. Zvučalo je nekako kao bla-bla-truč-truč-svota-od-trideset-milijuna-dolara.

- Što ste rekli, gospodine? - zapitah.

- Da bi se, nakon dokazivanja valjanosti oporuke, sudskih pristojbi i još nekoliko manjih odbitaka, ukupna svota trebala kretati u okvirima od trideset milijuna dolara.

U ruci kojom sam držala telefon poče mi se javljati onakav osjećaj koji se javljao kad bih se probudila i primijetila da sam veći dio noći ležala na njoj... u sredini je bila utrnula, a po rubovima sam osjećala trnce. Noge mi se stadoše tresti i svijet najednom opet postade kao od stakla.

- Oprostite - rekoh. Savršeno sam dobro i savršeno jasno čula kako moja usta izgovaraju pojedine riječi, ali kao da nisu bila ni u kakvoj vezi s bilo kojom od tih riječi što su izlazile iz njih. Jezik mi je samo lamatao kao prozorski kapak na jakom vjetru. - Veza je prilično loša. Čini mi se da ste spomenuli riječ milijun.

Na to se nasmijah, tek toliko da pokažem da znam koliko je to smiješno, no dio mene mora da je mislio kako to uopće nije smiješno jer se nikada u životu nisam tako izvještačeno smijala - zvučalo je otprilike kao he-he-he.

- I rekao sam milijun - na to će on. - Zapravo, trideset milijuna.

Znate, mislim da bi bio počeo i hihotati da se nije radilo o mrtvoj Veri Donovan i njezinu novcu koji mi je imao pripasti. Mislim da je bio uzbuđen - da se iza njegova suhog, cjepidlačkog glasa krilo vraško uzbuđenje. Pretpostavljam da se osjećao kao John Bearsford Tipton, bogati tip koji je u onoj staroj televizijskoj emisiji jednim zamahom ruke poklanjao milijun dolara. U to je, naravno, bila uključena i činjenica da je priželjkivao da i dalje vodi iste poslove, ovaj put za mene - shvaćala sam da ljude poput njega novac neodoljivo privlači i da mu ne bi bilo drago kad bi ostao bez takve hrpetine novca kao što je bio Verin imetak - no mislim da mu je najdraže od svega bilo što može slušati moje nespretno i zbunjeno zamuckivanje.

- Ne razumijem - rekoh, a glas mi je bio tako slabašan da sam jedva samu sebe čula.

- Mislim da razumijem kako se osjećate - utješi me on. - U pitanju je vrlo velika svota pa će vam, naravno, trebati malo vremena da se naviknete na tu pomisao.

- Koliko je to zapravo? - zapitah, a ovaj put on zaista stade hihotati. Da mi je bio na dohvatu, Andy, vjerujem da bih ga bila opalila nogom u tur.

On mi ponovi iznos, trideset milijuna dolara, a ja pomislih da ću, ako mi se ruka i dalje bude kočila, ispustiti slušalicu. Poče me hvatati panika. Bilo mi je kao da mi netko oko glave obavija čelično uže. Nastojala sam misliti trideset milijuna dolara, no to su bile samo riječi. Kada pokušah shvatiti njihovo značenje, u glavi mi se pojavljivala jedino slika nalik na crteže u stripovima o Baji Patku koje je Joe Mlađi čitao Malom Peteu kad je Peteu bilo četiri ili pet godina. Vidjeh veličanstveni ogromni podzemni trezor, prepun kovanog i papirnato novca, samo što sam umjesto Baje Patka koji poskakuje oko sve te love s kratkim gamašama na nogama i malenim okruglim naočalama na vrhu nosa, vidjela sebe u kućnim papučama. Zatim ta slika iščeznu i ja pomislih na pogled u očima Sammyja Marchanta dok je promatrao čas valjak za tijesto, čas mene, a onda opet valjak za tijesto. Oči su mu bile kao i Selenine onoga dana u vrtu, tamne i pune pitanja. Tada pomislih na ženu koja me nazvala telefonom i rekla da na ovom otoku još ima čestitih krštenih duša koje ne žele ubojice u svojoj sredini. Zapitah se što će ta žena i njezine prijateljice pomisliti kad doznaju da mi je Verina smrt donijela trideset milijuna dolara... i na tu me pomisao do kraja uhvati panika.

- Ne možete mi to učiniti! - divlje zaviknuh. - Čujete li! Ne možete me natjerati da to prihvatim!

Sada je na njega došao red da kaže kako dobro ne čuje - da se na vezi negdje javljaju smetnje, a to me nije nimalo začudilo. Kada čovjek kao što je Greenbush čuje da netko kaže kako ne želi gomilu od trideset milijuna dolara, odmah nužno pomišlja na neki tehnički kvar. Otvorih usta da mu ponovno kažem da može sav

novac vratiti onamo odakle je i došao, da ga do posljednjeg centra može isplatiti Domu za nezbrinutu djecu u Novoj Engleskoj, kad najednom shvatih što je pogrešno u cijeloj ovoj priči i ta me pomisao nije jednostavno pogodila: sručila mi se na glavu poput cijelog tovara opeka.

- Donald i Helga! - izustih. Mora da je to zvučalo kao kada u televizijskoj igri natjecatelj sekundu-dviije prije isteka zadanog vremena dadne ispravan odgovor.

- Kako, molim? - zapita on oprezno.

- Njezina djeca - rekoh. - Sin i kćerka! Taj novac njima pripada, a ne meni! Oni su joj rod, a ja sam bila tek njezina domaćica, i to od nedavno!

Nastade tako dugačka stanka da sam bila sigurna da se veza prekinula i to mi nije bilo nimalo krivo. Da vam pravo kažem, bilo mi je slabo. Baš sam se spremala da spustim slušalicu kadli on progovori bezizražajnim, čudnim glasom:

- Dakle, vi ništa ne znate.

- Što ne znam? - viknuh. - Znam da je imala sina po imenu Donald i kćerku koja se zove Helga! Znam da se njima nikada nije dalo da dođu ovamo u posjet iako ih je ona stalno očekivala, ali vjerujem da im, sada kada je mrtva, neće teško pasti da podijele hrpu novca koju spominjete.

- Dakle, vi ništa ne znate - ponovi on, a onda, kao da to pitanje postavlja sebi, a ne meni, dodade: - Je li moguće da ništa ne znate nakon svih tih godina što ste radili kod nje? Je li to moguće? Zar vam Kenopensky nije ništa rekao? - Pa prije no što sam uspjela i riječ izustiti, stade odgovarati na vlastita pitanja. - Moguće je, dakako. Osim kratke vijesti koja je sljedećeg dana izašla u tamošnjim novinama, ona je prikrila cijelu stvar - prije trideset se godina to moglo ako ste bili voljni platiti za tu povlasticu. Nisam čak siguran ni da je u novinama dala objaviti osmrtnicu. - Zastade, a onda reče kao čovjek koji je upravo otkrio nešto novo, nešto izuzetno o nekome koga je cijeloga života pravdao: - Govorila je o njima kao da su živi, je li? Sve te godine!

- Što vi to pričate? - viknuh. Bilo mi je kao da mi se dizalo spušta ravno u želudac i najednom mi se raznovrsne stvarčice - sitne stvarčice - počеше u glavi uzajamno povezivati. Nisam htjela da se to dogodi, ali se svejedno počelo dešavati. - Naravno da je o njima govorila kao da su živi! Oni i jesu živi! On u Arizoni ima poduzeće koje se bavi nekretninama - Golden West Associates, a ona je modni dizajner u San Franciscu... Gaylord Fashions!

Samo što je Vera uvijek čitala one dugačke povijesne romane u mekom uvezu, na čijim su koricama bile prikazane žene u duboko izrezanim haljinama kako se ljube s muškarcima golim do pojasa, a te su se knjige objavljivale pod zajedničkim nazivom Golden West - tako je pisalo na duguljastoj naljepnici na vrhu svake od njih. Najednom mi pade na pamet i to da je njezino rodno mjesto bio gradić po imenu Gaylord u Missouriju. Rado bih da je to bilo neko drugo ime - Galen ili možda Galesburg - ali sam znala da nije. Njezina je kćerka ipak mogla svojem poslu s odjećom dati ime po majčinu rodnom gradu... ili sam barem tako sebe uvjeravala.

- Gospođo Claiborne - reče Greenbush, govoreći tihim, nekako zabrinutim glasom - muž gospođe Donovan stradao je u prometnoj nesreći kada je Donaldu bilo petnaest, a Helgi trinaest godina...

- To znam! - povikah, kao da ga želim uvjeriti da, ako to znam, nužno moram znati i sve ostalo.

- ... i nakon toga su odnosi između gospođe Donovan i njezine djece postali zategnuti.

I to sam znala. Sjetih se da su ljudi primjećivali kako su djeca bila mirna kad su godine 1961. na Spomen-dan stigla na uobičajeno ljetovanje na otoku i da je nekoliko osoba spomenulo kako se njih troje nigdje više ne viđa zajedno, što je bilo posebno čudno s obzirom na iznenadnu Donovanovu smrt prošle godine: takve stvari obično zbližuju ljude... premda pretpostavljam da su ljudi iz grada u tom pogledu možda malo drugačiji. Onda se sjetih još nečega, nečega što mi je Jimmy DeWitt rekao u jesen te iste godine.

- Neposredno nakon Četvrtog srpnja između njih je u jednom restoranu izbila ozbiljna svađa - rekoh. - Djeca su sljedećeg dana otputovala. Sjećam se da ih je gastić - hoću reći, Kenopensky - odvezao na kopno velikim motornim čamcem koji su tada imali.

- Da - odvrati Greenbush. - A zahvaljujući Tedu Kenopenskom, ja slučajno znam i zbog čega su se posvađali. Donald je tog proljeća bio dobio vozačku dozvolu i za rođendan mu je gospođa Donovan poklonila automobil. Helga je izjavila da i ona hoće kola. Vera - gospođa Donovan - očito je kćeri pokušala objasniti da je to smiješna zamisao, da joj auto neće ničemu služiti dok ne dobije vozačku dozvolu, a da vozački ispit ne može polagati prije petnaeste. Helga je odvratila da je to možda tako u Marylandu, ali da to nije slučaj u Maineu pa da tu može polagati vozački ispit već s četrnaest godina... koliko je i imala. Je li to točno, gospođo Claiborne, ili je to bila tek mladenačka izmišljotina?

- Onda je bilo točno - odgovorih - iako mislim da sada morate čekati do petnaeste. Gospodine Greenbush, kola koja je Vera poklonila sinu za rođendan... je li to bila Corvette?

- Da - reče on - bila je Corvette. Otkuda to znate, gospođo Claiborne?

- Valjda sam je vidjela na slici - pokušah objasniti, no jedva sam čula vlastiti glas. Umjesto toga sam čula Veru. »Umorna sam od toga da ih gledam kako kako pri mjesečevoj svjetlosti izvlače Corvettu iz kamenoloma«, rekla mi je kad je na samrti ležala na stepenicama, »kako na suvozačevoj strani kroz otvoreni prozor prodire voda.«

- Čudi me da je sačuvala sliku na kojoj je bio taj auto - izjavi Greenbush. - Vidite, Donald i Helga Donovan upravo su u njemu poginuli. To se dogodilo u listopadu 1961., gotovo u dan točno nakon godinu dana od smrti njihova oca. Čini se da je djevojka bila za volanom.

On je i dalje govorio, Andy, ali sam ga ja jedva slušala - bila sam odviše zaposlena time da popunim praznine u priči, a budući da mi je to tako brzo polazilo za rukom, zaključih kako mora da sam znala da su njih dvoje mrtvi... negdje duboko u sebi mora da sam to cijelo vrijeme znala. Greenbush je govorio o tome kako su se njih dvoje napili i natjerali Corvettu na više od dvjesto milja na sat, a onda je djevojka prebrzo uletjela u zavoj i kola su sletjela u kamenolom. Dodao je da su oboje vjerojatno bili mrtvi puno prije no što je skupocjeni dvosjed potonuo na dno.

Dodao je i to da je u pitanju bila prometna nesreća, no ja o nesrećama vjerojatno znam nešto više od njega.

Možda je i Vera znala nešto o tome i možda je uvijek znala da svađa koja je onog ljeta izbila između njih, nije imala ama baš nikakve veze s time hoće li Helga dobiti vozačku dozvolu u državi Maine ili neće: bio je to samo najzgodniji povod za prepirku. Kada me McAuliffe zapitao zbog čega smo se Joe i ja posvađali prije nego me on zgrabio za vrat, odgovorila sam mu da je to izvana gledano bilo zbog novca, a zapravo zbog pića. Primijetila sam da je ono zbog čega se ljudi zapravo svađaju, većinom posve drugačije od onoga što se nalazi na površini, pa je ono oko čega su se onog ljeta zbilja svađali možda bilo pitanje o tome što se godinu dana ranije dogodilo s Michaelom Donovanom.

Ona i gastić ubili su njezina muža, Andy - ona mi je to u više navrata na neposredan način i rekla. Ni nju nikada nisu uhvatili, ali katkada drugim članovima obitelji na raspolaganju stoje djelići slagalice do kojih zakon nikada ne uspije doći. Kao Seleni, na primjer... a možda i Donaldu i Helgi Donovan.

Pitam se kako su njih dvoje gledali Veru tog ljeta prije no što je izbila svađa u restoranu Harborside i prije no što su posljednji put otišli s Little Talla.

Pokušavala sam se i pokušavala sjetiti kako su im izgledale oči kad bi je pogledali, da li kao Selenine kad bi gledala u mene, i to mi naprosto nije uspijevalo. Možda ću se s vremenom i sjetiti, ali to nije nešto čemu bih se unaprijed radovala, ako razumijete što hoću reći.

Znam da je za balavca kakav je bio Don Donovan bilo prerano, prokletu prerano da dobije vozačku dozvolu sa šesnaest godina, a kada tome dodate i bijesni auto, e pa, dobili ste recept za pogibiju. Vera je bila dovoljno bistra da to shvati pa mora da je bila dozlaboga prestrašena: možda je njegova oca i mrzila, ali je sina voljela kao vlastiti život. Znam da jest. Pa ipak mu je poklonila taj automobil. Čvrsta kakva je bila, stavila mu je tu bombu u džep, a kako je ispalo, i u Helgin, i to dok je još bio u nižim razredima srednje škole i vjerojatno se tek počeo brijeti. Mislim da je u tome bila njezina krivnja, Andy. No, možda to zapravo želim misliti, i to samo zato jer mi se ne sviđa pomisao da je tu u pitanju bio strah, da je možda dvoje bogate djece, kao što je bilo njih

dvoje, onime što su znali o očevoj smrti ucjenjivalo vlastitu majku zahtijevajući koješta od nje. Ne mislim to ozbiljno... ali je to moguće, znaš. Itekako je moguće. U svijetu u kojem čovjek može mjesecima štošta poduzimati da u krevet dobije vlastitu kćer, vjerujem da je sve moguće.

- Oni su mrtvi - rekoh Greenbushu. - To mi pokušavate reći.

- Da - odvrati on.

- I mrtvi su već trideset godina, a i dulje od toga - nastavih.

- Da - ponovi on.

- I sve što mi je pričala o njima - rekoh - bila je laž.

On ponovno pročisti grlo - taj čovjek tuče sve svjetske rekorde u pročišćavanju grla ako moj današnji razgovor s njime može poslužiti kao primjer - pa je, kada je opet progovorio, zvučao gotovo ljudski.

- Što vam je ona zapravo pričala o njima, gospođo Claiborne? - zapita.

Kad sam se nad time zamislila, Andy, shvatih da mi je napričala gomilu toga, počevši od ljeta 1962. godine, kada se pojavila na otoku izgledajući deset godina starija i deset kila lakša nego prije godinu dana. Sjećam se njezine priče o tome da će Donald i Helga ovdje provesti kolovoz i naredbe da se pobrinem da u kući bude dovoljno Quakerovih zobnih pahuljica zato što oni jedino to jedu za doručak. Sjećam se i njezina povratka u listopadu - bilo je to one jeseni kada su se Kennedy i Hruščov dogovarali hoće li ili neće izbiti opća svjetska makljaža - kada mi je rekla da ću je u budućnosti češće vidati. »A nadam se da ćete vidati i djecu«, dodala je, ali joj je nešto bilo u glasu, Andy... i u očima...

Najviše sam mislila na njezine oči dok sam tako stajala s telefonskom slušalicom u ruci. Tokom su mi svih tih godina njezina usta svašta napričala, o tome kamo djeca idu u školu, što rade, s kime se družu (Donald se, prema Verinim riječim, oženio i imao je dvoje djece, a Helga se udala i rastala), ali sam shvaćala da su mi, počevši od ljeta 1962. godine, njezine oči stalno ponavljale samo jedno: njih su dvoje mrtvi. Da... ali možda ne baš potpuno mrtvi. Neće biti mrtvi sve dok na nekom otoku kraj obale Mainea bude postojala neka koščata, neprivlačna domaćica koja još uvijek vjeruje da su živi.

Odatle mi misli poletješe prema ljetu 1963. godine - ljetu kada sam ubila Joea. Veru je pomrčina fascinirala, ali ne samo zato što je to bilo nešto što se događa samo jednom u životu. A ne. Bila je zaljubljena u nju jer je mislila da će upravo pomrčina privući Donalda i Helgu natrag u Borik. Ponavljala mi je to, ponavljala i ponavljala, a ono u njezinim očima, ono što je znalo da su njih dvoje mrtvi, u proljeće je i u rano ljetu te godine bilo na kratko nestalo.

Znate li što ja mislim? Mislim da je u vremenu između ožujka ili travnja 1963. i polovice srpnja Vera Donovan bila poludjela. Mislim da je tokom tih nekoliko mjeseci doista vjerovala da su njih dvoje živi. Ona je sliku Corvette koja pada u ponor na mjestu gdje je iskliznula s kolnika, izbrisala iz sjećanja i vjerovala da ih može vratiti u život pukom snagom volje. Vjerovala da ih može vratiti u život? Ne, to nije sasvim točno. Ona ih je zahvaljujući pomrčini vratila u život.

Bila je poludjela i vjerujem da je htjela i ostati luda - možda zato što bi na taj način vratila djecu, možda zato da samu sebe kazni, a možda i oboje istodobno - no, naposljetku se pokazalo da u njoj ima previše duboko ukorijenjene zdrave pameti pa nije u tome uspjela. Posljednjih tjedan ili deset dana prije pomrčine, njezino je raspoloženje splasnulo. Sjećam se vremena kada smo svi mi koji smo kod nje radili, pripremali onaj bezbožnički izlet u čast pomrčine Sunca i zabavu koja je nakon toga trebala uslijediti, kao da je to jučer bilo. Tokom je cijeloga lipnja i početkom srpnja bila u dobrom raspoloženju, ali je, nekako u vrijeme kada sam ja bila poslala djecu od kuće, sve otišlo do vrhuna. Vera se tada počela ponašati poput Kraljice Srca iz Alice u Zemlji Čudesa, vrišteći na ljude ako bi je samo iskosa pogledali te otpuštajući kućnu posluhu i lijevo i desno. Mislim da se to desilo onda kada joj je propao i posljednji pokušaj da željama vrati svoju djecu u život. Shvatila je da su mrtvi i da je to zauvijek, ali je svejedno priredila zabavu koju je bila isplanirala. Možete li zamisliti kakva je hrabrost za to bila potrebna? I to usprkos osjećaju gruboga neuspjeha koji se čovjeku spušta sve do utrobe?

Sjetih se još nečega što je rekla - bilo je to nakon što sam joj se usprotivila u vezi s malom Jolanderovom koju je ona bila otpustila. Kada mi je Vera prišla, mislila sam da će i mene otpustiti. Umjesto toga, dala mi je vrećicu s priborom za promatranje pomrčine i izustila nešto što je - barem za Veru Donovan - trebalo biti isprika. Rekla mi je da žena katkada mora biti umišljena gadura. »Katkada je«, rekla je, »činjenica da je gadura jedino na što se žena može osloniti.«

Da, pomislih. Kada nam više ništa drugo ne preostane, to postoji. To uvijek postoji.

- Gospođo Claiborne? - neki mi glas progovori u uho i ja se sjetih da je Greenbush još uvijek na vezi. Potpuno sam ga bila smetnula s uma. - Gospođo Claiborne, jeste li još uvijek tamo?

- Jesam - odgovorih. Bio mi je postavio pitanje o tome što mi je Vera pričala o djeci i to me navelo na razmišljanje o starim tužnim vremenima... no nisam vidjela kako sva to mogu njemu ispričati, čovjeku iz New Yorka koji nema pojma o tome kako mi živimo ovdje na Little Tallu. Kako je Vera živjela na Little Tallu. Drugačije rečeno, on je znao gomilu stvari o Upjohnu i Mississipi Valley Light&Power, ali ništa pod suncem o žicama po kutovima sobe. Ili o skrivalicama-izdajicama.

On opet započe:

- Pitao sam vas što vam je ona rekla...

- Rekla mi je da se brinem za to da njihovi kreveti uvijek budu presvučeni i da u smočnici uvijek bude dovoljno Quakerovih zobnih pahuljica - odvratih. - Rekla je kako želi da sve bude spremno jer oni u bilo koje doba mogu navratiti. To je bilo dovoljno blizu pravoj istini, Andy - u svakom slučaju, dovoljno blizu za Greenbusha.

- Pa to je nečuveno! - uzviknu on, a to je zvučalo kao kad vam neki otmjeni liječnik kaže: »Pa to je tumor na mozgu!«

Nakon toga smo još malo razgovarali, ali nemam baš previše pojma o čemu. Mislim da sam mu ponovno rekla kako ne želim taj novac, ama nijedan prokleti novčić, a po načinu na koji mi se obraćao - bio je ljubazan i ugodan pa me čak nastojao i raspoložiti - znam da mu ti, Andy, kada je razgovarao s tobom, nisi prenio ništa od najnovijih vijesti što si ih vjerojatno čuo od Sammyja Marchanta, kao što ih je čuo i svatko drugi na Little Tallu tko ga je htio slušati. Pretpostavljam da si mislio kako se to njega ne tiče, barem još ne.

Sjećam se da sam mu rekla kako sve može dati nezbrinutoj djeci, a on mi je objasnio da on to ne može učiniti, nego samo ja, i to tek pošto se potvrdi valjanost oporuke (premda bi i najveći idiot na svijetu mogao uočiti kako on uopće ne misli da ću ja, kad jednom shvatim o čemu je riječ, učiniti tako nešto), no da on s tim novcem pod milim Bogom ništa ne može učiniti.

Napokon mu obećah da ću ga nazvati kad mi »stvari budu izgledale malo jasnije«, kako se on izrazio, a onda spustih slušalicu. Dugo sam vremena samo stajala ondje - možda petnaestak minuta ili dulje od toga. Osjećala sam da me hvata... jeza. Osjećala sam se kao da me taj novac pritišće, da se prilijepio uz mene kao što su se muhe lijepile na muholovku što ju je, dok sam bila mala, moj tata svakog ljeta vješao u poljskom zahodu. Osjećala sam strah od toga da će se on sve čvršće lijepiti za mene kad se pokrenem s mjesta, da će se obmotavati oko mene sve dok više ne budem imala nikakve vražje prilike da se ikada izvučem iz njegova stiska.

U času kada sam se doista pokrenula s mjesta, Andy, već sam bila potpuno zaboravila svoju namjeru da odem u policijsku stanicu i porazgovaram s tobom. Da pravo kažem, skoro sam se zaboravila i obući. Na kraju navukoh stare traperice i debelu majicu, iako je haljina koju sam namjeravala odjenuti ležala pripremljena na krevetu (i još je uvijek ondje, osim ako netko nije provalio u kuću i na haljini iskalo bijes koji bi inače rado iskalo na njezinoj vlasnici). Uz to nazuh stare kaljače i zaključih da mi je to dovoljno.

Prođoh pored velikoga bijelog kamena između suše i kupinova gustiša, zaustavivši se na trenutak da se zagledam u žbunje i poslušam šum vjetra u njegovim granama prepunim trnja. Mogla sam nazreti bijelu mrlju zazidanog bunara. Od tog pogleda sva protrnuh, kao netko koga hvata jaka prehlada ili gripa. Krenuh prečicom preko Russian Meadowa, a onda siđoh do mjesta gdje Lane završava kod East Heada.

Malo postajah ondje dopuštajući vjetru s oceana da mi nosi kosu unatrag i da me pročisti, kao i uvijek, a onda se spustih niz stepenice.

Oh, Frank, nemoj me tako zabrinuto gledati - uže na vrhu stepenica i onaj znak upozorenja još su uvijek ondje, samo što se ja, nakon svega što sam prošla, nisam pretjerano bojala te gomile trošnih stepenica.

Spuštala sam se niz stepenice njišući se amo-tamo, sve dok ne stigoh do kamenja podno njih. Znaš, ondje je nekada bilo staro gradsko pristanište - stari su ga ljudi zvali Simmonsovo pristanište, ali od njega više ništa nije ostalo osim nekoliko stupa i dva velika željezna koluta, posve zahrđala i ljuskava, pričvršćena za granitni blok. Izgledaju onako kako zamišljam da bi izgledale očne duplje na zmajevoj lubanji, kad bi zmajevi zbilja postojali. Dok sam bila mala, Andy, često sam pecala na tom pristaništu i vjerujem da sam mislila kako će ono uvijek biti ondje, no na kraju more sve odnosi sa sobom.

Sjedoh na najdonju stepenicu, spustih noge preko ruba mašući kaljačama po zraku i ostadoh ondje sljedećih sedam sati. Promatrala sam vodu kako se povlači u doba oseke i promatrala sam je kako u doba plime opet počinje nadolaziti prije no što sam otišla s tog mjesta.

Isprva sam pokušavala misliti o novcu, ali se nisam mogla na to usredotočiti. Možda ljudi koji su tokom cijelog života imali dovoljno novaca, to mogu, no meni to nije polazilo za rukom. Svaki put kad bih pokušala, ugledala bih Sammyja Marchanta kako promatra najprije valjak za tijesto... a zatim mene. U tom je trenutku za mene novac značio samo to, Andy, i još uvijek mi samo to znači - sliku Sammyja Marchanta kako gleda u mene onim tamnim pogledom i kaže: »Mislilo sam da ne može hodati. Uvijek ste mi govorili da nemože hodati, Dolores.« Zatim pomislih na Donalda i Helgu. »Prevariš li me jednom, pogreška je tvoja«, obratih se nikome posebno dok sam sjedila ondje mašući nogama tako blizu valova koje je vjetar tjerao prema meni, da bi mi gusta bijela pjena katkada zapljusnula kaljače. »Prevariš li me drugi put, pogreška je moja.« Samo što me Vera nikada nije zaista prevarila... njezine me oči nikada nisu prevarile.

Sjećam se da sam svojevremeno - mora da je to bilo jednoga dana krajem šezdesetih godina - najednom postala svjesna činjenice da njih dvoje više nikada nisam vidjela, ni jedan jedini put, od vremena kada ih je gastić onog srpanjskog dana 1961. godine odvezao na kopno. I to me toliko rastužilo da sam prekršila trajno pravilo što sam ga sama bila postavila, da nikada ne govorim o njima dok ih ona prva ne spomene. »Kako su djeca, Vera?« zapitah - riječi mi izletješe iz usta prije no što sam i shvatila da ih izgovaram - Bog mi je svjedok da je upravo tako bilo. »Kako je zapravo s njima?«

Sjećam se da je u tom trenutku sjedila u salonu i plela sjedeći na stolici u udubini pored prozora, a kad sam joj postavila to pitanje, ostavi ono što je radila i pogleda me. Sunce je tog dana bilo jako i jedan joj je njegov oštar, svijetao trak padao preko lica, a u načinu je na koji me pogledala bilo nešto toliko zastrašujuće da sam na sekundu-dviije bila blizu tome da kriknem. Tek kada me prošao prvi strah, shvatih da su posrijedi njezine oči. Oči su joj bile duboko upale nalikujući na crne krugove usred onoga sunčevog traka u kojem je sve ostalo bilo svijetlo. Nalikujući na Joeove oči kada me pogledao s dna bunara... poput dvaju crnih kamenova ili komada ugljena zabodenih u bijelo tijesto. Na sekundu-dviije činilo mi se da vidim duha. Onda ona malo pomače glavu i to je opet bila Vera, sjedila je ondje i izgledala kao da je prošle večeri malo više popila, a to joj i ne bi bilo prvi put.

»Zapravo ne znam, Dolores,« odgovori mi. »Postali smo stranci.« Samo mi je to rekla, a ništa mi više nije ni morala reći. Sve priče koje mi je bila ispričala o tome kako njih dvoje žive - izmišljene priče, sada to znam - nisu mi rekle toliko kao ove tri riječi: »Postali smo stranci.« Veći sam dio vremena što sam ga danas provela na Simmonsovu pristaništu, provela u razmišljanju o tome kako je to užasna riječ. Stranci. Naježim se već i na sam njezin zvuk.

Sjedila sam ondje i posljednji put prebiralala po starim uspomenu, a onda se odvojih od njih i otiđoh s tog mjesta na kojem sam provela veći dio dana. Bila sam zaključila da neću puno hajati za to što ćete ti ili netko drugi vjerovati. Vidiš, sve je svršeno - za Joea, za Veru, za Michaela Donovana, za Donalda i Helgu... pa i za Dolores Claiborne. Na ovaj ili onaj način spaljeni su svi mostovi između tadašnjeg i današnjeg vremena. Znaš, i vrijeme je tjesnac, baš

poput onoga što leži između otoka i kopna, no vrijeme je jedini trajekt kojim ga možeš prijeći, a to je kao i s duhovima - ako poželite da nestanu, to će se ubrzo i desiti.

No, ostavimo li sve to po strani, ipak je čudno na što je sve ovo izašlo, je l'da? Pamtim što mi je bilo prošlo kroz glavu kad sam ustala i vratila se do trošnih stepenica - ono isto što i onda kada je Joeova ruka ispuzala iz bunara i gotovo me povukla za njim na dno: Iskopah zamku za neprijatelje svoje, a sam padoh u nju. Činilo mi se, kad sam se uhvatila za stari iskrzani rukohvat i spremila se da se uspnem uza sve one stepenice (naravno, pod pretpostavkom da i ovaj drugi put izdrže poda mnom), da se to napokon dogodilo i da sam oduvijek znala da će tako biti. Meni je samo trebalo nešto više vremena da padnem u svoju zamku nego Joeu da upadne u onu koja je njega čekala.

I Veru je čekala zamka u koju je morala upasti - a ako zbog nečega trebam biti zahvalna, onda je to zbog činjenice da nisam morala sanjariti o tome kako da vlastitu djecu vratim u život kao što je morala ona... premda se ponekad, kada telefonom razgovaram sa Selenom i čujem kako zapliće jezikom, pitam ima li za bilo koga od nas ikakva načina da u životu izbjegnemo bol i tugu. Selenu nisam mogla prevariti, Andy - pogreška je moja.

Ipak, prihvatiti ću ono što dobijem i stisnuti zube pa će izgledati kao da se smiješim, baš kao što je uvijek i izgledalo. Pokušat ću držati na umu da je od troje moje djece dvoje još uvijek živo i da su se u životu pokazala uspješnijima no što je to itko na Little Tallu očekivao dok su bili mali, i to uspješnijima nego što bi se pokazala da ona ništarija od njihova oca nije poslijepodne, 20. srpnja 1963. godine stradala nesretnim slučajem. Vidite, život nam ne pruža mogućnost odabira 'ili-ili', pa ako ikada zaboravim da budem zahvalna zbog toga što su mi kći i jedan od sinova živi, dok su Verina djeca mrtva, morat ću odgovarati zbog grijeha nezahvalnosti kada se jednom nađem pred prijestoljem Svevišnjega. A to ne želim. Već dosta toga imam na savjesti, a možda i na duši. No, čujte me, vas troje, i poslušajte barem ovo ako već ništa drugo niste čuli: što god sam učinila, učinila sam zbog ljubavi... zbog ljubavi koju majka osjeća za rođenu djecu. Od te ljubavi nema jače na svijetu, ali ni smrtonosnije. Nema veće gadure na ovome svijetu od majke koja se boji za svoju djecu.

Kada se opet uspeh do vrha stepenica, sjetih se svoga sna i zastadoh na odmorištu, užetom zaštićena od pada i gledajući prema moru - sna u kojem mi je Vera stalno dodavala tanjure, a ja sam ih stalno ispuštala iz ruku. Pomislih na zvuk koji se čuo kad je onaj kamen pogodio Joea u lice i pomislih da su ta dva zvuka zapravo jednaka.

No, najviše sam mislila o Veri i samoj sebi - dvjema gadurama koje su živjele na komadiću stijene pored obale Mainea i tokom ovih posljednjih godina zajedno proživjele najveći dio vremena. Mislila sam o tome kako su te dvije gadure spavale u istom krevetu kad bi stariju obuzeo strah i kako su u onoj velikoj kući provele godine i godine, dvije gadure koje su naposljetku veći dio svog vremena počele upotrebljavati zato da napakoste jedna drugoj. Mislila sam o tome kako je ona mene znala prevariti i kako sam joj ja to znala uzvratiti te kako se svaka od nas veselila kad bi dobila rundu. Mislila sam o tome kako se ona ponašala kad bi skrivalice-izdajice navalile na nju, kako bi vrištala i drhtala poput životinjice koju je u kut stjerao neki veći stvor i namjerava je rastrgati u komade. Sjećam se kako bih se zavukla u krevet zajedno s njom, obavila ruke oko nje i osjećala da drhti poput čaše od tankoga stakla o koju je netko kucnuo drškom noža. Osjećala sam njezine suze na vratu, češljala joj tanku, suhu kosu i govorila: »Pssst, mila... pssst. Odvratnih skrivalica-izdajica više nema.. Sigurni ste. Uz mene ste sigurni.«

No, nešto sam otkrila, Andy - nikada ne možeš reći da ih stvarno više nema. Misliš da si ih se riješio, da si ih sve počistio i da više nigdje nema nijedne skrivalice-izdajice, a onda se one vrate. Izgledaju kao nečije lice, uvijek izgledaju kao nečije lice, a lice na koje nalikuju uvijek je neko od onih lica koja najradije više nikada ne bi vidio, ni na javi ni u snu.

Mislila sam i o Veri kako leži na stepenicama i kaže da je umorna, da želi završiti s ovim, pa dok sam u mokrim kaljačama stajala na trošnom odmorištu, točno shvatih zašto sam izabrala da dođem na ove stepenice koje su već tako trule da se ni klinici više ne igraju na njima nakon škole ili u dane kada

markiraju. I ja sam bila umorna. Proživjela sam život najbolje što sam mogla s obzirom na svoje sposobnosti. Nikada nisam zabušavala na poslu niti se žalila zbog stvari koje moram obaviti, pa čak ni kad se radilo o groznim stvarima. Vera je bila u pravu kad je rekla kako žena ponekad mora biti gadura da bi preživjela, no biti gadura težak je posao. Otvoreno ću reći da sam bila umorna. Htjela sam završiti sa svim time i palo mi je na pamet kako još nije prekasno da se opet spustim niz stepenice, a ovaj se put ne bih zaustavila podno njih... čak ni da sam to željela.

Onda ponovno začuh Veru. Čula sam je onako kao i one noći pored bunara, ne samo u glavi, nego i uhom. Mogu vam reći da je ovaj put bilo mnogo avetinjskije: godine je 1963. ona barem još bila živa.

»O čemu ti to razmišljaš, Dolores?« zapita me s visoka onim svojim glasom u stilu 'možeš me poljubiti u guzu'. »Ja sam platila veću cijenu no što će to itko ikada znati, no svejedno sam živjela prema uvjetima ugovora koji sam sklopila. Otišla sam i dalje od toga. Kada su mi preostale jedino skrivalice-izdajice i snovi o onome što je moglo biti, prihvatila sam snove i učinila ih svojim. A skrivalice-izdajice? E pa, one su mi na kraju možda i došle glave, ali sam prije toga ipak s njima proživjela mnogo godina. Sada i ti imaš gomilu toga s čime se moraš nositi, pa ako više nemaš petlje kao što si je imala onoga dana kada si mi rekla da sam postupila kao prava pizda što sam otpustila malu Jolanderovu, samo naprijed. Samo naprijed i baci se u vodu. Zato, Dolores Claiborne, što si bez petlje za koju si pokazala da je imaš, samo glupa stara žena kao i sve ostale.« Ustuknuh i ogledah se oko sebe, ali sam vidjela samo East Head, taman i vlažan od vodene prašine koja se javlja u zraku za vjetrovitih dana. Nije bilo ni žive duše na vidiku. Još malo postajah ondje promatrajući oblake kako hitaju preko neba - volim gledati oblake, visoko su i tako su slobodni i šutljivi dok ondje gore plove svojim putem - a onda se okrenuh i pođoh kući. Putem sam dva-tri puta morala stati i otpočiniti jer su me križa strahovito boljela od dugog sjedenja na vlažnom zraku podno onih stepenica. No uspjela sam. Kada sam se vratila kući, popila sam tri aspirina, sjela u auto i dovezla se ravno ovamo.

I to je sve.

Nancy, vidim da si naslagala gotovo cijelo tuce tih sićušnih kazetica i da je taj tvoj zgodni kazetofončić na kraju snaga. I ja sam, no došla sam ovamo da sve kažem pa sam tako i učinila - svaku prokletu riječ, a svaka je od tih riječi istinita. Postupi sa mnom onako kako moraš postupiti, Andy, ja sam svoje obavila i izmirila se sama sa sobom. Vjerujem da to i jest najvažnije. To, kao i to da točno znam tko sam: Dolores Claiborne, dva mi mjeseca treba do šezdeset šestog rođendana, glasam za demokrate i doživotna sam stanovnica otoka Little Tall. Mislím da bih htjela reći još dvije stvari, Nancy, prije nego pritisneš tipku stop na toj svojoj igračkici. Na kraju krajeva, gadure su trajna stvar na ovom svijetu... a što se tiče skrivalica-izdajica: jebi ga!

Izresci iz novina

Iz ellsworthskog Americana od 6. studenoga 1992.

(str. 1)

otočanka oslobođena sumnje

Dolores Claiborne s otoka Little Tall, dugogodišnja družbenica gospođe Vere Donovan, također s Little Talla, na posebnoj istražnoj raspravi u povodu naprasne smrti što je jučer održana u Machiasu oslobođena svake krivnje u vezi sa smrću gospođe Donovan. Cilj je istrage bio da se utvrdi je li gospođa Donovan umrla neprirodnom smrću, što znači smrću koja je uslijedila kao posljedica nehata ili zločina. Pretpostavke o tome da je gospođica Claiborne odigrala neku ulogu u smrti svoje poslodavke, potkrijepljene su činjenicom da je gospođa Donovan čija je senilnost bila opće poznata u času njezine smrti, svojoj družbenici i domaćici ostavila svoj cjelokupni imetak. Prema nekim se izvorima visina nasljeđa procjenjuje na više od deset milijuna dolara.

Iz bostonskog Globea od 20. studenoga

(str. 1)

Radostan Dan zahvalnosti u Sommervilleu

sirotište dobilo 30 milijuna od nepoznatog dobročinitelja

Zbunjeni članovi Upravnog odbora Doma za nezbrinutu djecu u Novoj Engleskoj za danas su kasno poslijepodne na brzu ruku sazvali konferenciju za novinare na

kojoj su objavili da je u ovo sirotište koje postoji već sto pedeset godina, ove godine Božić stigao malo ranije zahvaljujući poklonu u iznosu od trideset milijuna dolara što ga je sirotište dobilo od nepoznatog darovaoca.

»Obavijest smo o toj nevjerojatnoj donaciji primili od Alana Greenbusha, poznatoga njujorškog odvjetnika i ovlaštenoga javnog računovođe«, rekao nam je Brandon Jaegger, predsjednik Upravnoga odbora Doma za nezbrinutu djecu, vidljivo zbunjen. »Čini se da je ta vijest potpuno pouzdana, ali osoba koja stoji iza tog priloga - možda bih trebao reći 'anđeo čuvar koji se iza toga krije' - svakako želi ostati nepoznata. Ne treba posebno naglašavati da smo svi mi koji smo u nekoj vezi s Domom, jednostavno presretni.«

Ako se vijest o višemilijunskoj donaciji pokaže točnom, ovaj će neočekivani poklon upućen Nezbrinutoj djeci biti najveći pojedinačni dobrotvorni prilog takvoj ustanovi u Massachussettsu nakon 1938. godine kada...

Iz Tjedne plime od 14. prosinca 1992.

(str. 16)

Radoznala Nettie

Poruke s Little Talla

Gospođa Lottie McCandless osvojila je glavni božićni zgoditak u igri tombole petkom uvečer prošloga tjedna u Jonesportu - ukupan je iznos nagrade 240 dolara, a to znači gomilu božićnih poklona! Radoznala joj Nettie taaaako zavidi! A sada ozbiljno - čestitamo ti, Lottie!

Philo, brat Johna Carona, došao je iz Derryja da pomogne Johnu pri šuperenju njegova brodića Zvijezda morskih dubina koji se nalazi na suhom doku. U ovo blagoslovljeno doba ništa se ne može usporediti s »bratskom ljubavlju«, je li tako, dečki?

Jolene Aubuchon koja živi zajedno sa svojom praunukom Patricijom, prošlog je četvrtka završila slagalicu od 2000 dijelova koja prikazuje vulkan St. Helens. Jolene kaže da će svoj devedeseti rođendan koji pada iduće godine, proslaviti tako što će završiti slagalicu od 5000 dijelova koja prikazuje Sikstinsku kapelu. Hura, Jolene! Radoznala Nettie i cijela Plima navijaju za tebe!

Za Dolores Claiborne ovoga tjedna treba pripremiti izvanredno izdanje! Znalo se da njezin sin Joe, »gospodin Demokrat«, zajedno s obitelji dolazi kući, ostavljajući za sobom naporan rad u Augusti, da »provede Božić na otoku«, no Dolores sada kaže da će joj i njezina kći, glasovita novinarka, Selena St. George, prvi put doći u posjet nakon više od dvadeset godina! Kaže i da se osjeća »veoma sretnom«. Kada ju je Radoznala Nettie zapitala hoće li se raspravljati o Seleninu posljednjem članku objavljenom u Atlantic Monthly, Dolores se samo smješkala rekavši: »Sigurna sam da ćemo naći mnogo toga o čemu ćemo razgovarati.«

S Odjela za sportske ozljede Radoznala Nettie doznaje da će nogometaš Vincent Bragg koji je prošle godine u listopadu slomio ruku...

Od listopada 1989. do veljače 1992.

1. Nije ni čudo jer je riječ o školskom ljepilu koje ima okus pepermint (nap. prev.).

2. Ovu priliku koristim da svojoj prijateljici S. G. zahvalim za ovaj izuzetno koristan izraz koji se odlično uklapa u cijelu priču o Dolores Claiborne. Od nje sam dobila ovakvo objašnjenje za taj naziv: »Kada ih pokušavate počistiti, sakriju se tako da ih ne možete naći, a kada ne treba, pojave se i izdaju vas pred gostima.« Pravo će se značenje izraza, kako u jezičnom smislu, tako i u okviru radnje samoga romana, kasnije vidjeti (nap. prev.).

3. Memorial Day, dan sjećanja na poginule u ratu, obilježava se 30. svibnja (nap. prev.).

4. Pouka iz basne o mišu koji je svojoj subraći predlagao da mački objese zvonce oko vrata ne bi li je čuli kada im se približava (nap. prev.).

5. Poznati proizvođač skupocjenih kožnatih torbi i kovčega (nap. prev.).

6. Freedom Riders nazivaju se sudionici u putovanjima autobusom koja se poduzimaju po južnim dijelovima Sjedinjenih Država u okviru borbe za ostvarivanje rase jednakosti u svakodnevnom životu, a ne samo na papiru, dok je Greyhound autobusno prijevozničko poduzeće. (nap. prev.).

7. Stih iz pjesme Amazing Grace (nap. prev.).

1 Nije ni čudo jer je riječ o školskom ljepilu koje ima okus peperminta (nap. prev.).

2 Ovu priliku koristim da svojoj prijateljici S. G. zahvalim za ovaj izuzetno koristan izraz koji se odlično uklapa u cijelu priču o Dolores Claiborne. Od nje sam dobila ovakvo objašnjenje za taj naziv: »Kada ih pokušavate počistiti, sakriju se tako da ih ne možete naći, a kada ne treba, pojave se i izdaju vas pred gostima.« Pravo će se značenje izraza, kako u jezičnom smislu, tako i u okviru radnje samoga romana, kasnije vidjeti (nap. prev.).

3 Memorial Day, dan sjećanja na poginule u ratu, obilježava se 30. svibnja (nap. prev.).

4 Pouka iz basne o mišu koji je svojoj subraći predlagao da mački objese zvonce oko vrata ne bi li je čuli kada im se približava (nap. prev.).

5 Poznati proizvođač skupocjenih kožnatih torbi i kovčega (nap. prev.).

6 Freedom Riders nazivaju se sudionici u putovanjima autobusom koja se poduzimaju po južnim dijelovima Sjedinjenih Država u okviru borbe za ostvarivanje rasne jednakosti u svakodnevnom životu, a ne samo na papiru, dok je Greyhound autobusno prijevozničko poduzeće. (nap. prev.).

7 Stih iz pjesme Amazing Grace (nap. prev.).